

T.C

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

**MA‘ÂRİF GAZETESİNİN (41-50 SAYILARININ)
TRANSKRİPSİYONU VE DEĞERLENDİRMESİ**

YASEMİN BOLLUK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof Dr. Sıtkı ULUERLER

Bingöl – 2023

T.C
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MA‘ÂRİF GAZETESİNİN (41-50 SAYILARININ)
TRANSKRİPSİYONU VE DEĞERLENDİRİLMESİ

YASEMİN BOLLUK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Sıtkı ULUERLER

Bingöl 2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	IV
TEZ KABUL VE ONAY	V
ÖNSÖZ.....	VI
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
KISALTMALAR	IX
ŞEKİL LİSTESİ.....	X
TABLO LİSTESİ	XIII
GİRİŞ	1
BASIN'IN ÖNEMİ VE TANIMI.....	2
1. TANZİMAT DEVRİNDE GAZETE VE GAZETECİLİK.....	2
2. TANZİMAT ÖNCESİ BASIN	3
3. TANZİMAT DÖNEMİNDE BASIN	5
3.1. İlk Gazete Kapatma	6
4. OSMANLI DEVLETİ'NDE YAYINLANAN GAZETELER.....	7
4.1. Takvim-i Vekâyî 1831.....	7
4.2. Ceride-i Havadis Gazetesi	8
4.3. Tercümân-ı Ahvâl Gazetesi	9
4.4. Tasvir-i Efkâr	10
MAÂRİF GAZETESİ	10
İKİNCİ BÖLÜM.....	13
1. MAARİF GAZETESİ'NİN 41-50 ARASI SAYILARININ TRANSKRİPSİYONU.....	13
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	280
3.1. COĞRAFYA İLE İLGİLİ BİLGİLER.....	280
3.1.1. Coğrafi Keşifler.....	280
3.1.2. Kristof Kolomb	281

3.1.3. Kutuplara Yakın Denizler Hakkında.....	282
3.2. YENİ İCADLAR.....	283
3.2.1. Meyve Düşürme Aparatı:.....	283
3.2.2. Terazi:	283
3.2.3. Limon Sıkacağı:	283
3.2.4. Topaç:.....	283
3.2.5. Tırnak Kesicisi:	283
3.3. Elektrikli Aletler.....	283
3.3.1. Elektrik Makinesi	283
3.3.2. Londra’da Elektrik Aydınlanması.....	283
3.3.3. Elektrikli Isıtıcılar:	283
3.3.4. Elektrikle Çalışan Tramvaylar:	284
3.3.5. Elektrikli Baskı: Demir	284
3.4. GIDA HAKKINDA BİLGİ.....	284
3.4.1. Ekmek:	284
3.4.2. Gıda Zehirlenmesi:.....	285
3.4.3. Kahve Hasılatı:.....	285
3.5. SAĞLIKLA İLGİLİ BİLGİLER	285
3.5.1. Verem:.....	285
3.6. MADENLERLE İLGİLİ KONULAR.....	286
3.6.1. Kömür:	286
3.6.2. Cıva:	286
3.6.3. Alüminyum:	286
3.6.4.Gümüş:	286
3.7. TABİAT ve HAYVANLARLA İLGİLİ BİLGİLER	287
3.7.1. Manşu:.....	287
3.7.2. Penguen:	287
3.7.3. Kuğu	287
3.7.4. Örümcek	288
3.7.5. FİL.....	288
3.7.6. Yengeçler:	288

3.7.7. Küçük Kuşlar:	289
3.7.8. Köstebek:	289
3.7.9. Kelebekler:	289
3.7.10.Tırtıllar:	289
3.8. FENNİ EĞLENCE İLE İLGİLİ BİLGİLER.....	289
3.9. SANAT VE FOTOĞRAF İLE İLGİLİ BİLGİLER.....	291
3.9.1. TARİHLE İLGİLİ BİLGİLER.....	291
3.10.AVRUPA'DA YAZARLAR.....	292
3.11.FEN VE EDEBİYAT İLE İLGİLİ KONULAR.....	293
3.12. GAZETEDE BULUNAN DİĞER KONULAR.....	294
3.12.1. Yeni İnşa Edilen Gemiler:.....	294
3.12.2. Yeni Bir Tuğla:	295
3.12.3. Japonya Tulumbacılar:	295
3.12.4.Havada Gezen Balon:.....	295
SONUÇ.....	296
KAYNAKÇA	297
EK	299
ÖZGEÇMİŞ	300

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *MA 'ÂRİF GAZETESİNİN (41-50 SAYILARININ)TRANSKRİPSİYONU VE DEGERLENDİRİLMESİ* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

... / ... /

202..

İmza

Yasemin Bolluk

TEZ KABUL VE ONAY

ÖNSÖZ

Tanzimat Döneminde ilk özel basın 1860'lı yıllarda doğdu ve gücünü halktan alan yeni bir gazetecilik anlayışı ortaya çıktı. Siyasi içerikli yazılar ve iktidara yönelik eleştiriler basında yer almaya başladı. Dönemin devlet adamları yeni hukuki müeyyideler veya ek yasaklar getirerek basının eleştirilerini engellemek için çaba gösterdiler. İktidarın bu tavrına karşı gazeteciler özgür ve serbest çalışabilmek için yurt dışına çıkmayı tercih ettiler. Basını engellemeye yönelik alınan tedbirler hiçbir zaman başarılı olmadı. Örneğin; Âli ve Fuat Paşalar birtakım yasaklar getirdiler, basını cezalandırma amacıyla bazı gazeteleri kapattılar veya bazılarını sansür uyguladılar. Sultan II. Abdülhamid devrinde basın hürriyetini kısıtlayan tedbirler alındı. II. Meşrutiyetin kısa süreli özgürlük ortamı sonrasında basına yönelik tekrar cezalandırmalar başladı. I. Dünya Savaşı ve İstanbul'un işgalinde sürekli sansür ve sıkı kontrol hep var oldu. İktidarın basına yönelik katı tavrına karşın, iktidara direnen ve görevini yapmaya çalışan gazeteciler de oldu.

II Abdülhamid döneminde basına uygulanan sansürden dolayı transkripsiyonunu yaptığımız Ma'arif Gazetesi'nde siyasi konulara yer verilmemiştir. Gazetede daha çok edebi yazılar, askeri, fenni konulardan bahsedilmiştir. Gazetenin tüm sayıları Kasbar Matbaasında basılmıştır. Sayfa adetleri ebatları standart değildir, Ma'arif Gazetesi'nde süreklilik gösteren yazılar genellikle edebiyat ve fenle ilgili olanlardır. Gazetenin içeriğinde edebi, ilmi, fenni, tarihi, iktisadi hukuki, zirai askeri birçok konu mevcuttur.

Çalışma sürecinde daima bana destek olan ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocama ve katkıları olan diğer hocalarıma, yine çalışmam sürecinde manevi anlamda bana destek olan anne ve babama, ayrıca yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

.../.../ 2023..

Yasemin BOLLUK

ÖZET

Tezin Başlığı: Ma'ârif Gazetesi (41-50 Sayılarının) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi
Tezin Yazarı: Yasemin Bolluk
Danışman: Prof. Dr. Sıtkı Uluerler
Anabilim Dalı: Tarih /Yakınçağ
Kabul
Sayfa sayısı:
<p>Basın tarihiyle ilgili önemli bir süreli yayın organı olan Ma'ârif Gazetesi Osmanlı Devletinin ve Avrupalı devletlerin siyasi, kültürel ekonomik ve sosyal yapılarıyla ilgili önemli bilgiler içermektedir. Kendi dönemine ışık tutan önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.</p> <p>Gazetenin ilk sayısı 26 Muharrem 1309 (1 Eylül 1891) çıkarıldı. son sayısı ise; 10 Eylül 1896 çıkarılmış. Ma'ârif Gazetesi haftada bir defa perşembe günleri çıkan edebi ve fenni bir gazetedir. Gazetenin sahibi Kaspar, imtiyaz sahibi ise Ahmet Naci'dir</p>
Anahtar kelime: Basın, Tanzimat'ta Basın, Ma'ârif Gazetesi

ABSTRACT

Title of Thesis: Transcription and Evaluation of Ma'ârif Newspaper (41-50)
Author of the Thesis: Yasemin bolluk
Advisor: Prof. Dr Sıtkı Uluerler
Department History/ Contemporary
Acceptance:
Number of pages:
<p>Ma'ârif Newspaper, an important periodical on the history of the press, contains important information about the political, cultural, economic and social structures of the Ottoman state and European states. It is an important source that sheds light on its period.</p> <p>The first issue of Ma'ârif Newspaper was published on 26 Muharrem 1309 september 1,1891) issued on 10 September 1896</p> <p>Ma'ârif Newspaper, is a literary and scientific newspaper published once a week on Thursdays. The owner of the newspaper was Kasbar and the concessionaire was Ahmet Naci.</p>
Keyword: Press, Press in Tanzimat, Ma'ârif Newspaper

KISALTMALAR

- S.** : Sayı
s. : sayfa
a.g.e. : adı geçen eser
D.İ.A. : Diyanet İslam Ansklopedisi
Bkz. : Bakınız
Yay. : Yayınevi

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Yetîme (bir tabludur)	24
Şekil 2. Mikrosefal	29
Şekil 3. Güller (Bir tablo makâlesihelenceknüşhada).....	36
Şekil 4. Kristof Kolomb	37
Şekil 5. Amerika usulü meyve düşürme	46
Şekil 6. İ‘mâli Gâyet Kolay Bir Elektrik Makinesi	47
Şekil 7. Afrikada elmas arayıcıları.....	48
Şekil 8. Afirkada Oranj hükümeti dâhilinde bir mağara.....	49
Şekil 9. Kelebekler	55
Şekil 10. Mektûb tartmak içünü‘mali kolay bir terazi.....	62
Şekil 11. “Toltek”lerden Kalma Bir Harabe	75
Şekil 12. Hekla veFiyori Sefinelerinin Bafen Körfezine Duhulu.....	76
Şekil 13. Penguen Denilen Kuşlar	83
Şekil 14. Topaç.....	87
Şekil 15. Şekil 3	88
Şekil 16. Şekil 4	89
Şekil 17. Ma‘deni Bir Travers (Ta‘rîfi Geçen Nüşhada)	92
Şekil 18. (Şemid)’inKronografi	94
Şekil 19. Valide ile Bebeğin Sabah Keyfi (Levha).....	100
Şekil 20. Amerika‘da (Maba)lar Zamanından Kalma Bir Harabe.....	101
Şekil 21. Jeko	107
Şekil 22. Kibrit-i Müz	110
Şekil 23. Fenni Eğlence	114
Şekil 24. Carmen Silva.....	122
Şekil 25. PolenezyaCeza‘irinden birinde Bulunan Kadim Heykeller ..	126
Şekil 26. Kuğu.....	134

Şekil 27. Fenni Eğlence	140
Şekil 28. Şekil1	154
Şekil 29. Şekil 3 - Makinenin mukta‘ı	154
Şekil 30. Şekil 2 - Sifonun makinesi.....	155
Şekil 31. Niyagara Üzerinde Çifte Köprü.....	156
Şekil 32. Tiyatro Eğlencelerin Oyuncunun karşusunda İskeletin hareketi	161
Şekil 33. Örümcek.....	162
Şekil 34. Limon Sıkıcı.....	166
Şekil 35. Musavver.....	169
Şekil 36. Perseopolis	183
Şekil 37. Havada Hareket İden Gemiye Benzeyen Bir Balon	184
Şekil 38. Fil (Ta‘rîfi 326 ıncı sahifede)	190
Şekil 39. Madam Severin	204
Şekil 40. İki kıt‘adainşâ olunan geminin bahre tenzîli	208
Şekil 41. İki kıt‘ada inşa olunan geminin “Ontario” gölünden mürûru	209
Şekil 42. Atıl) tesmiye olunan örümcek gibi maymunlar (makalesi gelecek nüshaya kalmışdır).....	210
Şekil 43. Şekil 11 - (Nematukarcinus) tesmiye olunan ka‘r-ı yengeci..	214
Şekil 44. Şekil 12 - (Pakigaster) Tesmiye olunan iki apağı uzun ka‘r-ı bahr yengeci	215
Şekil 45. Cenubi Afrika Akvamından Basutular	237
Şekil 46. Şekil - 1	238
Şekil 47. Şekil- 2	238
Şekil 48. Şekil - 3	239
Şekil 49. Şekil - 4	239
Şekil 50. Küçük Kuşlar	244
Şekil 51. Henry Grawil	246

Şekil 52. Uçan Kelebek.....	252
Şekil 53. Amerika Vahşileri.....	266
Şekil 54. Teb Harabeleri	267
Şekil 55. Köstebek	273
Şekil 56. Köstebek Yuvası	273
Şekil 57. Bir Parayı Kendinden Küçük Bir MüdürDelikden Geçirmek	278
Şekil 58. Tırnak Kesecek	279

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Derece-i hararet	59
Tablo 4. Suret-i Hal:.....	111
Tablo 5. Derece-i hararet	111
Tablo 6. Bir Haftalık Takvim.....	112
Tablo 7. Yeni Mes‘ele.....	137
Tablo 8. Derece-i hararet	138
Tablo 9. Bir Haftalık Takvim.....	139
Tablo 13. Manş Bahr-i Sefid Su.....	264

GİRİŞ

Tanzimat Döneminde İlk Türkçe gazetenin yayımlandığı dönem olan 19. yüzyılın başları, Osmanlı Devleti'nin iç ve dış problemlerle, ciddi siyasî, iktisadî ve hukukî problemlerle karşı karşıya kaldığı bir dönem olmuştur. İlk gazetenin yayımını takip eden dönemde, Osmanlı Devleti, yönetim kademesi olarak içine düştüğü sıkıntılı duruma çare bulmak için çeşitli teşebbüslerde bulunmuştur.

Tanzimat Döneminde kısa süre içinde pek çok gazete yayımlanmaya başlamış ve bu gazetelerin sayısı 1856 yılında yürürlüğe konan, Islahat Fermanı olarak adlanan ve ülke genelinde siyasî, askerî, hukukî, iktisadî ve içtimaî alanlarda yeni atılımlar gerçekleştirilmesini mümkün kılan bir başka düzenlemeyi izleyen dönemde daha da artmıştır. Artan gazete sayılarıyla birlikte basında bir çeşitlilik yaşanmış ve bu dönem, Türk basının ilklerin yaşandığı dönem olmuştur.

Özellikle 1860 yılından itibaren gerek içerik gerekse şekil açısından Türk basını pek çok yeniliğe sahne olmuş; bu dönemde gazete, gazeteci ve gazetecilik mesleğinin icrası anlamında pek çok ilkler yaşanmıştır. Yine, basın ve yayıncılıkla ilgili yeni ve alışılmıştan farklı bir kısım hukukî düzenleme, söz konusu dönemde gerçekleşmiş, ilk basın yasası bu dönemde yürürlüğe girdi.

Tanzimat Dönemi, Türkiye'de, gazeteciliğin işlevlerinin gerçek anlamda yerine getirilmesi için girişimci ve ilerici aydınların, gazeteci, fikir adamlarının ardına girişimlerde bulunduğu bir dönem olmuştur.

Bu çalışmada; Tanzimat Dönemi olarak adlandırılan 1839-1876 yılları arasını kapsayan süreçte, ülkenin içinde bulunduğu siyasî, iktisadî ve içtimaî şartlara bağlı olarak Türk basınının ne gibi bir gelişim gösterdiği, özellikle gazetecilik anlayışının ne şekilde değişime uğradığı irdelenecektir.

Ma'ârif Gazetesi'nin ilk sayısı, 26 muharrem 1309 (1 Eylül 1891) tarihinde çıkarılarak Osmanlı basın hayatına dâhil olmuştur. Gazetenin son sayısı ise 19 Ağustos 1 Eylül 1896 tarihinde çıkarılmıştır. Ma'ârif Gazetesi, II Abdülhamid döneminin diğer gazekeler gibi "Siyasiyattan maâda her şeyden bahseder". Perşembe günleri çıkan

Ahmed Naci'nin imtiyaz sahibi görüldüğü gazete genellikle 16 sayfadan oluşmaktadır.

II Abdülhamid döneminin Ma'ârif politikası paralelinde, Batı dünyasındaki keşifler, icatlar sergiler; astronomi, tıp vb teknikler alanlardaki gelişmeler ekonomi Eğitim psikoloji spor konularına yer veren Ma'ârif Gazetesi sahibinin ölümünden sonra İsmail Safa'nın yönetiminde edebiyat meseleleri ağırlık kazanmıştır.

BASIN'IN ÖNEMİ VE TANIMI

Basın; belirli zamanlarda basılıp her çeşit haberi ve fikirleri topluma ulaştıran yayım ürünleridir. Genellikle günlük çıkanlara gazete, haftalık aylık neşredilenlere dergi, denilmektedir. Toplumlar, daima çevresinde olup bitenleri öğrenmek, yaşananları başkalarına duyurmak ve düşündüklerini başkalarına iletme ihtiyacı duymuşlardır. İşte bu ihtiyaç, yaşanan anda olup bitenleri öğrenme merakı (Haberleşme) eylemini yaratmıştır¹. Bundan dolayı ifade özgürlüğünü kullanabilmenin önemli bir aracı olan basın başlangıcından günümüze niteliğini siyasi, sosyal, ekonomi alanda korumuştur². Bundan dolayı ilkeli sorumlu bir yayıncılık yapma kaydıyla basını sınırlamayan ve bireylerin özgürlüklerini koruyan bir faktör olarak zaman zaman başarılı olmuştur. Düşünceyi açıklama özgürlüğünün bir kullanım biçimi olan basın özgürlüğü haberin düşünce ve kanaatlerinize ve sansüre tabi olmaksızın basın yolu ile serbestçe yayınlanması ortak tanımlanabilir³. Kısacası Gazeteler, haber değeri taşıyan bir olayı ve durumu topluma aktaran yazılı görsel yayımlardır.

1. TANZİMAT DEVRİNDE GAZETE VE GAZETECİLİK

Türkiye'de basın hayatı 1831'de Takvim-i Vekâyî ile başlamıştır. Bu gazete ilk resmî gazetedir. Devlet eliyle çıkarılan bu gazete, bir taraftan devletin siyâsî ve idarî icraatını hem halka hem de başkalarına tanıtmak; bir taraftan da tarihçilerin kaydettiği vakaları günü gününe neşretmek görevini yapardı.

¹ M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul 1993, s.25

² Yasemin Doğaner, "Hürriyet Modernleşme Enstrümanı olarak Osmanlıda Basın", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 29, S.1, İstanbul 2012, s.110.

³ Hülya Baykal, *Türk Basın Tarihi 1831-1923*, Afa Matbaacılık, İstanbul 1990, s.15.

Takvim-i Vekâî'nin resmî gazete olması dolayısı ile dünya ölçüsünde haberler vermediği öne sürülerek William Churchill tarafından 1840'da Ceride-i Havadis adlı gazete çıkarılır. Ceride-i Havadis ilim, ahlak hatta edebiyat üzerine makaleler yanında 1842'den sonra piyes özetleri neşretmekle konularını genişletmiştir. Londra'daki bir tiyatro binası hakkındaki yazı, Çince bir şiirin tercümesi, roman özetleri, Avrupa gazetelerinden alıntılar bu gazetenin bölümleri içerisindedir. Bu devirle ilgili makaleler Türk okuyucusunun dünya hareketlerine alakasını ve merakını uyandırmıştır.⁴

Ceride-i Havadis'in rolü başta geniş manası ile vatan düşüncesini koymak şartı ile bu saydıklarımızın yanında Türkçenin sadeleşmesi zarureti hissettirmiştir. Buna rağmen bu yıllarda matbuat kuvvetinden istifade edilmesi layığı ile düşünülmemiş; ancak harice karşı kullanılan bir silah olarak görülmüştür. Gazetecilik 1860'tan sonra önemli etkiler uyandırmış ve nihayet Tercüman-ı Ahvâl'in giriş kısmında gazeteciliğin hedef ve gayesi Şinasi'nin kaleminde tespit edilmiştir.

2. TANZİMAT ÖNCESİ BASIN

Osmanlı topraklarında matbaanın kuruluşu ve ilk kitap basımı, Avrupa'dan yaklaşık yarım asır sonra. II. Bayezid döneminde, İspanya'dan göç eden Yahudiler tarafından gerçekleştirilmiştir. Yahudiler. İstanbul'dan başka Selanik, Edirne. İzmir ve Halep'te de matbaa kurmuş; İbranice, Latince ve Yunanca eserler basmışlardır. Bunu Ermeni topluluğun 1567'de ve Rum topluluğun 1627'de İstanbul'da kurduğu matbaalar izlemiştir. Ancak. Azınlıklar tarafından kurulan ve geliştirilen bu matbaalarda, Türkçe ve Arapça kitap basımına izin verilmemiştir. Öte yandan bu dönemde. Arap harfleriyle basılmış; Türkçe. Farsça ve Arapça kitaplar yabancı ülkelerden İstanbul'a getirilerek satılmıştır.⁵ 1588 yılında III. Murat tarafından yayınlanan bir ferman, yabancıların İstanbul'da bu tür kitaplar satmasına izin vermektedir.

Avrupa da Arap harfleriyle kitap basan kitapevleri zaman içerisinde artış gösterdi. 16. yüzyılda sayıları 4 iken 17. yüzyılda ve 18. yüzyılda 25 oldu. 18. yüzyılda 95, daha sonra ise toplam 98 adet Arap harfleriyle kitap basıldı. 18. yüzyılın ilk

⁴ Nevin Ünal Özkorkut, "Basın Özgürlüğü Osmanlı Devleti'ndeki Görünümü", *Ankara, Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.51, S.3, Ankara 2002, s.74.

⁵ Hediyeullah Aydeniz *Türkiye'de Yerel Basın*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul 2007, s.10.

çeyreğinde, İbrahim Müteferrika ve Said Efendi tarafından başlanmış, matbaa için ruhsat talebinden önce, İbrahim Müteferrika, matbaanın faydalarını anlatan "Vesilet'ütTıbaa" adlı bir layihayı Sadrazam İbrahim Paşa'ya sunmuştur.⁶

1857 yılında çıkarılan matbaa nizamnamesi neşriyatlar basılmadan sansür getiren bir düzenlemedir. 1858 yılında ceza kanuna eklenen üç madde ile millet aleyhine yapılan yayınlar, genel adaba aykırı yayınlar ve başkalarına yapılan asılsız isnatlar suç kapsamına alınmıştır. 1864 yılındaki matbuat nizamnamesi ile gazetelerin geçici veya sürekli olarak kapatılması mahkeme kararı yerine idari tasarrufa bırakılmıştır. Yine 1867 yılında çıkarılan Kararname ile basına karşı her türlü yetki elde edilmiştir. Tüm bu düzenlemeler yetmemiş ve 1876 yılında yeni bir kararname ile konulan sansürle "Osmanlı basınında çıkan yazılara hükümet gerekli dikkati göstermiş ve çoğu zaman gazeteleri süreli veya süresiz olarak kapatmışsa da basın kontrol altına alınamamıştır. Bunun için gazetelerin baskıdan önce denetimine karar verilmiştir; fakat geçici bir karar olmuştur.

Bu karar gazeteleri daha basılmadan kayıt altına alma ve istenilmeyen haberlerin önceden önlenmesi içindir. Bu düzenlemeler ve kararnameler kâğıt üzerinde kalmamış, bu vesile ile birçok gazete geçici veya sürekli olarak kapatılmış, yazarlar cezalandırılmış, sürgüne gönderilmiş veya kaçmak zorunda kalmışlardır. Bu cezaların ve sansürlerin örneklerine Osmanlı basın tarihinde karşılaşmak mümkündür. Şöyle ki; Muhbir gazetesi, Girit meselesi üzerine yazdığı haberler ve Belgrat Kalesi'nin Sırbistan'a terk edilmesini eleştiren yazısı üzerine geçici olarak kapatılmıştır.

Başta Şinasi olmak üzere Namık Kemal, Ali Suavi ve daha birçok gazeteci 1878'de meclisin kapatılması ile basın üzerinde oluşan baskılara daha fazla dayanamayıp yurt dışına kaçmak zorunda kalmışlardır ve oradan çeşitli yollarla çıkardıkları gazeteleri İstanbul'a göndermeye çalışmışlardır. Nitekim bu tip neşriyatlar da evrak-ı muzırda damgası yiyerek ele geçirildiklerinde, daha yayılmadan ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.⁷

⁶ Atilla Girgin, *Türkiyede Yerel Basın*, Der yay., İstanbul 2007, s.79.

⁷ Şerif Demir, "İktidar-Basın İlişkilerinin Osmanlı Devleti'nde Görünümü (1831-1918)", *The Journal of Academic Social Studies*, S.33, 2015, s.368-369.

3. TANZİMAT DÖNEMİNDE BASIN

Türk Gazetecilik tarihi, Tanzimat Dönemiyle başlamakta ve günümüz kavramsal çerçevesini kullanırsak başlangıçta “yerel basın” şeklinde ortaya çıkmaktadır. Osmanlı’da ilk yaygın Türkçe gazete olarak kayıtlara geçen 1831 tarihli Takvim-i Vakâyî’nin önce yerel ölçekte yabancı dillerde yayınlanan gazeteler mevcuttur. Yani Türkiye’de ilk gazete örnekleri, yerel gazetelerdir.

Tanzimat Döneminde yayımlanan ilk gazeteler, İstanbul’da Fransız Büyükelçiliği tarafından yayımlanmıştır. 1795’te Bulletin des Nouvelles, Fransız Büyükelçiliği tarafından yayımlanan bir haber bültenidir. Yine Büyükelçilik tarafından 1796’da çıkarılan Gazette François de Constantinople, Osmanlı’daki ilk gazeteler olarak tarihe geçmişlerdir. Levanten ve tüccar sınıfını hedef kitlesi olarak belirleyen Fransızca gazeteler, Fransız Devrimi’nin düşünce iklimini yaymayı da amaçlamaktadır.

İlk gazetelerin ardından, modern anlamda bürokrasinin oluşturulması sürecinde vilayet gazeteleri de dikkate alındığında, Osmanlı gazeteciliğinin yerel basınla karşılaştırılmasını sağlayacak önemli bir nokta daha yakalanmış olacaktır.

Vilayet Gazetelerinde ise; Padişah ile ilgili haberler öncelikle yer almaktadır.⁸ Bunun yanı sıra kamu görevlilerinin atama, yükselme ve ödüllendirilmeleri, yeni yasa, yönetmelik düzenlemeleri, hükümet, vilayet ve kamu kuruluşlarının çalışmaları, demiryolu, yol, telgraf hattı yapımları, sağlık konuları, yerel okul sınavları ve ödül dağıtma törenleri, hacıların gidişi, et, ekmek fiyatları, şiddetli yağmur ve kar yağışları, doğal afetler, kolluk kuvvetlerinin başarıları, valilerin konuşmaları ve yazıları, savaşlar, yeni silahlar, buluşlar, yabancı konsolosların gezileri, Vilayet gazetelerinde yer alan haberler arasındadır.⁹ Gazetelerde, yer alan ve bir kısmı oldukça ağır eleştiriler içeren yazılar, zaten içeride ve dışarıda türlü sorunlarla karşı karşıya olan yönetimin kamu oyunundaki imajını zedelemektedir ve padişah halkın gözündeki ‘kutlu insan’ imajını yitirme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Üstelik bu yeni türde gazetecilik anlayışıyla hareket eden gazetelere halkın rağbeti oldukça fazladır. Tercüman-ı

⁸Hamza Altın, *II. Meşrutiyet Devri Osmanlı Mizah Basını*, Grafiker Yayınları, Ankara 2014, s. 18-19.

⁹Orhan Koloğlu, *Osmanlı Dönemi Basının İçeriği İnceleyen Çalışması*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul 2010, s.61.

Ahvâl'le 1861 yılında başlayan ilk gazete kapatma vakasından sonra, basın üzerindeki bu türden baskılar artarak devam etmiştir.

Osmanlı Devleti'nde fikir gazeteciliğinin, yani sakıncalı gazeteciliğin başladığı 1860 yılında, basın alanında denetimi sağlamak üzere yürürlükte bulunan yasa 1857 tarihli Matbaalar Nizamnamesi'ydi. Bununla, matbaa açmak isteyenlere önce hükümetten izin almaları zorunluluğu getirilmişti. Bu yasa adından da anlaşılacağı üzere basına sahasını doğrudan denetlemek amaçlı hazırlanmış bir yasa değildi. Matbaalar yoluyla basın dolaylı yoldan denetlenebilmekteydi.¹⁰

3.1. İlk Gazete Kapatma

Tercüman-ı Ahvâl'in, devletin yönetim sistemine yönelik eleştirel yayınları, çıkışından altı ay sonra kapatılması sonucunu doğurmuştur. Ziya Bey tarafından yazıldığı düşünülen ve eğitim sistemine yönelik olumsuz eleştiri içeren yazılar yüzünden Mayıs 1861'de gazetenin yayımı, 'gazete yazarının yetkisini aşarak davrandığı' gerekçesiyle iki hafta süreyle durdurulmuştur.¹¹ Böylece Osmanlı'da fikir gazeteciliği, başladıktan yalnızca altı ay sonra hükümetten ilk uyarısını almıştır.

Hükümetin bu tutumuna karşın, Agâh Efendi, Tercüman-ı Ahvâl'de, Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Bey Tasvir-i Efkârın kurulmasından sonra Tercüman-ı Ahvâl'den ayrılarak bu gazeteye geçmiştir. Tasvir-i Efkâr'da hükümete yönelik eleştirilerine yine devam etmişlerdir. Ancak, Şinasi'nin gazeteci olduğu kadar aynı zamanda devlet memuru olduğu bir dönemde devleti eleştiren içerikli yazılar kaleme alması ve bunları yayımlaması hükümetin dikkatinden kaçmamıştır. Nitekim 1863 yılında, devlet işlerini eleştirmesi nedeniyle Meclis-i Ma'ârif'teki görevine son verilmiştir. Ancak gazetecilik görevini bırakmamıştır ve aynı doğrultuda çalışmalarına devam etmiştir.

Hükümetin üzerindeki baskısının artması sonucu Haziran 1864'te gazetesini, yazarlarından Namık Kemal'e bırakarak Paris'e gitmek zorunda kalmıştır. Kısa bir süre

¹⁰ M. Kazım Benek, "Osmanlıda Basının Doğuşu ve II. Meşrutiyete Kadarki Gelişimi", *SosyalBilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 6-7, Siirt 2016, s. 34-35.

¹¹ Belkıs Nalcıoğlu, *Türk Basın Tarihi Gazetecilik*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul 2005, s.85.

sonra Namık Kemal de aynı sebepler yüzünden yurtdışına çıkmak durumunda kalınca, gazetenin başyazarlığı Recaiade Mahmud Ekrem'e kalmıştır.¹²

Tasvir-i Efkâr, gerek Şinasi'nin başyazarlığı döneminde gerekse Şinasi'nin yurtdışına gitmek zorunda kalması üzerine gazetenin başyazarlığı görevini üstlenen Namık Kemal ve onun ardından da Recaiade Mahmud Ekrem dönemlerinde yönetime yönelik eleştirilerde bulunmaktan çekinmemiştir. Namık Kemal, Eflak-Boğdan ve Girit gibi memleketin iç meselelerine müdahale eden Batılı ülkelere karşı hükümetin haddinden fazla yumuşak bir tavır sergilemekte olduğuna ilişkin eleştirilerde bulunmuş ve konuya ilişkin tepkilerini kaleme almış olduğu pek çok makalede ortaya koymuştur.

Türkiye'de bu iki gazeteyle başlayan gazetecilik anlayışı, Ali Suavi'nin Muhbir isimli gazetesıyla sürdürülmüştür. İlk iki özel türkçe gazetenin açtığı yolda ilerleyen Muhbir, hükümete yönelik eleştirilerinde çok daha sert bir üslup kullanmıştır çoğu zaman. İmtiyaz sahibinin Filip Efendi, gazetenin başyazarının ise Ali Suavi olduğu gazete, 1866 yılında yayınlanmaya başlamış, Tanzimat Dönemien ileri fikir yazılarını yayımlayan gazete olmuştur. İnkılap fikrini savunan ve demokrasiyi öven türdeki yazılarıyla dikkat çekmiştir.¹³ Hükümetin dış politikadaki yetersizliğine ilişkin olumsuz eleştirilere Ali Suavi gazetesini Muhbirle katılmıştır.

Ali Suavi Muhbir 'de Girit meselesi üzerinde çokça durmuştur. Girit konusunda hükümeti kararsız ve güçsüz bir politika izlemekle itham eden Ali Suavi, hükümetin bu çekingen tavırları neticesinde kendini güvende hissetmeyen Müslüman ahalinin Girit'i terk etmekte olduğuna dair haberlere gazetesinde yer vermiştir. Bu durum ona göre, Girit'in yakın zamanda Osmanlı Devleti'nin elinden tamamen çıkacağına bir göstergesidir. Bu türden makalelerin sıkça yer aldığı gazete, hükümetçe birkaç kez kapatılmıştır.¹⁴

4. OSMANLI DEVLETİ'NDE YAYINLANAN GAZETELER

4.1. Takvim-i Vekâyî 1831

¹² Aydeniz, a.g.e., s.23.

¹³ Koloğlu, a.g.e., s.38.

¹⁴ Tanju Oral "Muhbir" TDEA, VI s.,426-427

II. Mahmud'un isteğiyle 1 Kasım 1831'de İstanbul'da yayınlanmaya başlamıştır. Tamamı Türkçe ilk gazetedir. II. Mahmud, 1821'de Mora'da başlayıp uzun yıllar tam anlamıyla sonuçlandırılmayan Rum isyanı ve bu uzun süreçte gelişen birtakım olaylar sonrası Türkçe bir gazetenin gerekliliğine kani olduktan sonra Takvim-i Vekayi'nin çıkarılmasını emir buyurmuştur. Aynı gazetenin Fransızca, Farsça, Arapça, Ermenice, Rumca nüshalarının da neşrini emretmiştir.¹⁵

19. yüzyıl Resmî gazetesi olan Takvim-i Vekayi, radikal yenilikçi olarak adlandırılan Sultan II. Mahmud'un, saltanatı sırasında 1 Kasım 1831 de basın dünyasına girer. İstanbul da haftalık olarak yayınlanması planlanan bu gazete devlet görevlileri ve aydınlara, kent ve kasaba ileri gelenlerine, yabancı devlet temsilcilerine, Türkçe basının yanı sıra Fransız Ermenice, Rumca, Arapça, Farsça basımları bulunmaktaydı. II Mahmud, basının sosyal ve siyasal yapının üzerindeki etkisini anlayınca gazetenin, çıkarılmasını istemiştir. Gazete haftada bir perşembe günleri yayınlanmıştır. Tanzimat Döneminde bu gazete de ilgi çekici yazılar, yabancı gazetelerden çeviriler yer almaya başlamıştır; Ancak Ali Paşa sadrazam olunca gazete bu canlılığını kaybetmiştir.

Kırım Savaşı (1853-56) sırasında 18 sayı yayınlanabilmiştir, Kırım Savaşına ait haberler (Varaka-i Mahsusa) adıyla ek olarak verilmiştir. Takvim-i Vekayi 1860'da sonra tamamen resmî gazete niteliğine bürünmüş bu yönüyle gerçek gazete hüviyetini kaybetmiştir ¹⁶. 24 Kasım 1922'de tarihe karışmıştır.

4.2. Ceride-i Havadis Gazetesi

William Churchill isimli İstanbul'da yaşayan bir İngiliz tüccar tarafından 1 Ağustos 1840 tarihinde çıkarılmıştır. Ceride-i Havadis, özel sermaye ile kurulan ilk Türkçe gazete olma özelliğini taşır. Müşterilerinin ekserisi toplumun üst tabakasından kimselerle devlet ve vilayet memurlarından olan Ceride-i Havadis, ancak birkaç yüz adet satar durumda olup, üç yılın sonunda abone sayısı 150'ye kadar düşünce kapanma tehlikesiyle yüz yüze kalmıştır.

¹⁵ Benek, a.g.e., s.39

¹⁶ Baykal, a.g.e., s.55

Churchill'in durumu saraya bildirip, destek talebi sonrası kendisine aylık 2 bin 500 kuruş ödenek bağlanmıştır. Bu tarihten itibaren gazete, devletin sözcüsü durumuna gelmiş, yarı resmî bir hüviyete bürünmüştür.¹⁷ Bu gazetede yazı ve haberler üç bölümde ve üç başlık altında verilmiştir.¹⁸ İlk üç sayı okuyucu oluşturmak için bedava dağıtılmıştır. Ama bütün bu gayretlere rağmen okuyucu sayısı 150'yi geçmemiştir. Ceride-i Havadis takip edecek finanse edecek yeterli okuyucu desteği olmadığından, devlet gazeteye nakdi yardımda bulunmaktaydı. Bundan dolayı devlete karşı aşırı saygılı ve bağlıydılar, bağlılık ifadelerini sıklıkla kullanırlar, yalnız hükümdarın resmî açıklamaları bu gazetede yayınlanırdı.¹⁹

21 yıl boyunca haftada bir kez yayınlanan ana gazetenin yanı sıra verilen tek yapraktan ibaret bu eklerin yarısı haber içerirken, geri kalan yarısı ilanlarla dolu olarak hazırlanmıştır. Sonra bu günlük eke, iki sayfa daha eklenerek Ruzname-i Ceride-i Havadis adı verilmiştir (2 Kasım 1860).²⁰

4.3. Tercümân-ı Ahvâl Gazetesi

Türk kültür, edebiyatının seçkin siması Ağâh Efendi tarafından çıkarılmış bir gazetedir. Tercümân-ı Ahvâl'in yayınlanması hem gazete hem de kültür tarihi bakımından bir dönüm noktasıdır. Ceride-i Havadis, devletten yardım gören yarı resmi bir gazetedir; Tercümân-ı Ahvâl ise devletin desteğiyle çıkan gazete olması sebebiyle 1860'ta ilk defa ilk özel basın doğdu, gücünü halktan alan yeni bir gazetecilik anlayışı doğdu bu gazetede ilk defa siyasi içerikli yazılara yönelik eleştiriler fikir tartışmaları, eğitim sistemindeki aksaklıklar ülkenin mali sorunları gibi konuları basında yer almaya başladı.²¹

İlk muhalefetin doğuşuna ilk milliyetçilik düşüncelerinin gelişmesinde ciddi katkılar sağlamıştır. 1860 da neşredilen gazete ilk sayılarında baş muhabirlik yapan Şinasi, aslında gazetenin kimliğini belirleyen kişidir. Bu dönemde Şinasi görücü

¹⁷ İnuğur, a.g.e., s.183.

¹⁸Belkıs Nalcıoğlu, "Tanzimat Dönem Türk Gazeteciliği ve Türk Basının ilkeleri", *Sosyal Bilimler Dergisi İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü*, İstanbul 2005, Cild.7., S. 14, s.257-258.

¹⁹Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi (I. Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907)*, C.VIII, TTK Basımevi, Ankara 2011, s.400.

²⁰Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Anı Yayınları, İstanbul 2001, s.15.

²¹ Servet İskit, "Tercuman-ı Ahval", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı.11., İstanbul 2001, s.23.

usulüyle evlenmeyi eleştiren “Şairin Evlenmesi adlı mazmun oyununun Tercüman-ı Ahvâlde yayınlaması okuyucunun ilgisini çekmiş gazetenin tirajını artırmıştır.²²

Eğitim sisteminin aksaklıklarını belirten yazılarla Tercümân-ı Ahvâl'in ilk siyasi eleştiri örneğini vermiştir. Şinasi tam 3 yıl bu gazetede yazarlık yaptıktan sonra ayrılmıştır. Ziya Bey eğitim aksaklıkların bir yazı dizisi ele almasıyla hükümet duruma müdahale eder. Tercümân-ı Ahvâl 1861 de 2 hafta süreyle kapatılır bu kapanış basın tarihimizde ilk gazete kapatma meydana gelmiştir.²³

4.4. Tasvir-i Efkâr

Tasvir-i Efkâr 1861 Şinasi tarafından çıkarılmıştır. Bir fikir gazetesi olan bu gazete tamamıyla Şinasi'nin eseridir²⁴. Tasvir-i Efkâr, kendinden önce yayınlanmış olan üç gazeteden daha gelişmiş ve daha güçlü bir yorumculukla işe başlamıştır²⁵. Milliyetçilik ve meşrutiyet kavramlarını cesaretle kullanan Şinasi gazetenin ilk sayısından sonra siyasi eleştirilerinin dozunu artırmıştır. Nitekim özgürlük lehine hükümet aleyhinde yazılar kaleme alınca, Babıali'de endişelere yol açmıştır.

Bu Gazeteye yakın düşünce ve fikirleri aynı olan gazeteler artmaya başlayınca hükümet baskılarını artırmaya başladı. Eleştirilerin önüne geçmek için birtakım tedbirler alındı. 1864 yılında Paris'e gitmek zorunda kalan Şinasi gazeteyi Namık Kemal'e devretti. Namık Kemal özgürlük ve yenilik konularını ele alır önce saray tarafından beğenilir nitekim daha sonra kaleme aldığı “Şark (doğu) Meselesi” adlı bir yazıdan dolayı gazetecilik yapması yasaklandı.²⁶ 1867'de Namık Kemal de Şinasi'nin yolunu takip ederek Avrupa'ya gitti. 1868'de çıkan 830 sayısına kadar Recaizade Mahmud Ekrem, Tasvir-i Efkâr'ı yönetimde kaldı. Muhbir Gazetesi bu dönemde kapatılır ve gazeteciler uyarılır bazı gazeteciler uzaklaştırılır, böylece hükümet ve basın arasında husumet başlar.

MAÂRİF GAZETESİ

²²Sema Öner, “Türk Basınının İlk Resmî Gazetesi Takvim-i Vekâyi'de Padişah Portresine İlişkin Haberler” *İletişim Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, S.6-7, s.165.

²³Nesim Yazıcı, *Takvim-i Vekay-i*, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2010, Cild 39., s.491-492.

²⁴Selçuk Cıkla, “Tanzimat'tan Günümüze Gazete ve Edebiyat İlişkisi”, *Türk Bilig*, Sayı 18, Ankara 2009, s.40.

²⁵ Baykal, a.g.e, s.63.

²⁶ Aysun Köktener, ‘Fikir Gazeteciliği ve ilk Türk Fikir Gazetesi Tercüman-ı Ahval’, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı.11, İstanbul 2001, s.203-207.

Ma'ârif Gazetesi'nin ilk sayısı, 26 muharrem 1309 (1 Eylül 1891) tarihinde çıkarılarak Osmanlı basın hayatına dâhil olmuştur. Gazetenin son sayısı ise 19 Ağustos 1 Eylül 1896 tarihinde çıkarılmıştır. Ma'ârif Gazetesi, II Abdülhamid döneminin diğer gazeteler gibi "siyasiyattan maâda her şeyden bahseder". Perşembe günleri çıkan bu gazetenin imtiyaz sahibi Ahmed Naci'dir.

Bu gazetede II Abdülhamid döneminin eğitim politikası paralelinde Batı dünyasındaki keşifler, icatlar sergiler; astronomi, tıp vb teknikler alanlardaki gelişmeler, ekonomi, eğitim, psikoloji, spor konularına yer verilmiştir. Özellikle Kasparın ölümünden sonra İsmail Safanın yönetiminde edebiyat meseleleri ağırlık kazanmıştır.²⁷

Ma'ârif Gazetesi 1 Eylül 1891 tarihinde yayın hayatına başlamış. Birinci kısımda Ceride olarak tanımlayarak milletin ilerlemesi için fenne karşı bir ilgi uyandırmak beyan edilir. Ma'ârif Gazetesi'nin sayfa sayısı 16'dır yayın hayatı boyunca 20 kuruşa satılmıştır. Ma'ârif Gazetesi sağ üst köşesinde gazeteye yıllık abone olanlara 20 kuruşa vilayetten satın alanlara ise posta ücretiyle beraber 30 kuruşa verildiği yazılmaktadır. Gazetenin sol üst köşesinde ise Kasbar Matbaası Gazetenin merkezi olduğunu yazılır. Gazetinin orta kısmında ise kalın punto ile Sülüs yazısıyla Ma'ârif logosu bulunmaktadır.²⁸ Gazete bir yıllık posta ücretiyle beraber 30 kuruştur. İlk sayısından itibaren özel günlere, özel bayramlarda, sünnet törenlerinde, Osmanlı Arması (logosu) ile basılmıştır. Ma'ârif Gazetesi beşinci yılına kadar 28/17 ebatla yayımlanmıştır. Her yıl nüsha sayısı 100'e ulaştıktan sonra numaralandırma tekrardan birinci sayıdan başlatılır. Gazetede siyasetten başka her şeyden bahsedilmektedir.

Gazetenin sorumlusu Kasbar Efendi; başmuharriri ise Nuri beydir. Edebiyat bölümünden sorumlusu ise, Mehmet Celal Bey'dir. Gazetenin edebiyat köşesi için ayırdığı sayfa sayısı 1,5 iken ikinci yılında 1 sütuna düşmektedir, buna rağmen edebi yazıların 3-4 sayfa arası değişmektedir.

Ma'ârif Gazetesi iki sütun halinde tertiplenmiş konu bitiminde tezhip motifleri süsleme unsurları olarak kullanılmıştır. Başlıklar daha koyu ve büyük

²⁷ M. Orhan Okay, Maârif, TDV İslam Ansiklopedisi, Ankara 2003, Cild 27, s.272-273.

²⁸ Yunus Ensarioğlu, *Maarif Gazetesi (1-10) sayı aralığı Transkripti veDeğerlendirmesi*, Bingöl Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bingöl 2020, s.23.

harflerle yazılmıştır. Bazen sütun sonları düz çizgilerle gösterilir.²⁹ Gazetenin dördüncü sayfasındaki muhteviyat köşesinde gazetenin içinde bulunan yazıları başlıklarını küçük punto gösterilmiştir. Zaman zaman gazetede Rika ve hat ile yazılarda mevcuttur. Basın tarihiyle ilgili önemli bir süreli yayın organı olan Ma'ârif Gazetesi, Osmanlı Devleti'nin ve Avrupalı devletlerin siyasi, kültürel, ekonomik ve sosyal yapılarıyla ilgili önemli bilgiler içermektedir. Bu nedenle kendi dönemine ışık tutan önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

II. Abdülhamid döneminde basına uygulanan sansürden dolayı Ma'ârif Gazetesi'de kendi döneminde basılan diğer gazete ve dergilerde olduğu gibi "siyasiyattan maada her şeyden bahseder" ilkesi doğrultusunda siyaset dışında her konuya yer verilmiştir. Tıp alanında yapılan çalışmalar ve buluşlar, askeri alanda posta güvercinleri ve telgraf hatları Avrupalı devletlerin birbirleriyle olan siyasi ve askeri mücadeleleri, devletler arası yapılan ticari faaliyetler, Avrupa, Amerika, Çin ve Avustralya gibi yerlerde yaşayan hayvanların ve bitkilerin genel özelliklerine, edebi eserlere, çeşitli eğlencelere ve teknik icatlar gibi birçok konudan bahsetmektedir.³⁰ Ayrıca gazetede konular fotoğraflarla pekiştirilmiştir. Birçok konudan bahsetmesi ve dönemin genel özelliklerini yansımasından dolayı önemli bir kaynak niteliğindedir.³¹

²⁹Asiye Kutel, *Maarif ve Hazine-i Fünun ve Mecmualardaki Edebi Faaliyetler*, T.C. İstanbul Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s.7-9.

³⁰ Osman Nuri Ergin, *Türk Maarif Tarihi I-V*, Eser Matbaası, İstanbul 1977, s.25.

³¹ Ensarioğlu, a.g.t, s.10

İKİNCİ BÖLÜM

1. MAARİF GAZETESİ'NİN 41-50 ARASI SAYILARININ TRANSKRİPSİYONU

Numara 41-42

19 Nisan 1308

Ma'ârif

Haftalık Ceride-i Fenniye ve Edebiye

Müdür-i Mes'ul: Kasbar

İdarehânesi: Bâbiâlî Caddesinde Kasbar Matba'ave kütüphanesidir. Cerideye mütâ'allikhusûsatiçûn müdire mürâca'at olunur.

[Nüshası 20 Para]

Abone Bedeli: Birseneliği posta ücretiyle beraber 20 guruşdur. İdârehaneden alınmak üzere 20 ve iyi kağıd üzerinematbu' nüshalar içûn 50 guruşdur.

Iydiye, bahâriye

Doğdu hilâl-i enver oldu bugün nümâyân
Fasl-ı bahâr içinde didâr-ı ıyd-ı tabân
Bir yanda bir çemenzâr, bir yanda âb-ı câri
Bir yanda ıyd-i enver, bir yanda bir gülistân

Bâlâ-yıgûhsâra çıkmış da seyre dalmış
Hurşid-i âlem-arâolmaktadırdırahşan

Bin kerrebârekallah ey nev-bahâr-ı hadrâ
Bin kerresanekallah ey ıyd-i şu'le-efşân

Bir nev-arûs hüsnü tanzîr eder semâvat
Renk-i şafak, sehâib-i afâka oldu damân

Vech-i münîrafâk-ı deryâyapertev-âver

Hüsn-ü latîf-i nisan güller içinde handân
Ta‘tîr eder zemini güller açar çemende
Çeşmân-ı âsumandan bir jâle olsa rizân

Ey andelib-i hoşgû ilhan ki devâm et
Ey cûybâr-ı hâmuş bülbüller keder efgân
Oldu bahârrengîn ile hem-ağuş
İnsüncihâna görsün şevk behiştî rıdvân

Her jâle pür serâir gonca pür bedâyi‘
Gülzâr olsa lâyıık şâirleredebistan
Bir şâir-i tabî‘i olmaz mı bir güzel kuş
Her gün tulû‘a karşı kuşlar olur gazel-hân
Bî-çâreandelibe bir tatlı cilve eyler
Yaprakların içinde olmuş menekşe pinhân
(S.226)

Olduk cemâlinizden müstağrak Letafet,
Ey leyl-i ıydenvâr-ı subhsâf-ı nisan
Evsâfınızda lâyıık her fikre verse revnak
Nesr-i cedîd-i Türkî şî‘ir-i atîk-i İrân
Hurşîdinizdemanzûrkudsiyet-i Züleyha
Mehtâbınızdamestûrdîdar-ı mâh-ı Ken‘an

Gül-i mâhitâb içinde bir al yanaklı dilber
Sünbül-ü sabaha karşı bir mâi gözlü canân
Gezmeğinde bir peri rev-fasıl bahâr içinde
Güyâ ki bir kebuterolmaktadırhıramân
Evrâk-ı gülistânıbûs eyliyor demâdem
Ya zerre şebnem ya katre katrebarân

Teşyi‘ eder gurûbuahengîcûybârın
Alkışlar âfitabı her dalda andelibân
Bu ıyde bu bahâraşibân eder muhabbet

Fasl-1 bahârbenzer ıyd-i hayat şibân
Eyle bahâr ve ıydi yapraklar güle tebrik
Artık temevvüc ile ey dâmen-i hıyabân
Güldü zemînsafâdanpertev yağar semâdan
Hem guhsâr memnun hem lâlezârşadân
Şi‘irimteceddüd etti bakdıkca nev-bahâra
Olmaz mı şâ‘iriyetgülzâra karşı hayrân
Gördüm hilâl-i ıydi ettim bahâra karşı
Yaprakların içinde bir şâ‘irane cevelân
Ol şevke karşı nagâhcûş eyledi tabi‘at
Ettim bu sözlerimle takdîs-i şâh-ı devrân
Ol pâdişah-ı âlem ol âdil cihân kim
Emsâlini cihanda görmüş değıldir insan
Ol mihr-i ihtişâmındeivr-i adâletinde
Mehcûr-i dest-i şekvâolmakda her giribân
Lutfuyla sâyesinde garb etti şarka gıpta
Fart-ı zekâvetiyle her müşkil oldu asân
Her gün eder iâlîtakbîl hâk-payan
Her-dem olur ahali dil-seyrulutuf-uihsân
İhsândamerhametdeeltaf-u ma’deletde
Ol şâh-ı bî-misale yokdurcihândaakrân
Feyz-i hilâfetinde peygamber oldu hoşnûd
Abâd eder suhâsı bir mescid olsa virân
Günc-i inâyetindeibhâr-ı dürr-i nâçiz
Deryâ-yire‘fetindebahr-ı muhîtberkân
Hurşid-i ma’deletdirulviyyetiayândır
Ol şâh-ı pür zekâdan olmakdadırnümâyân
Sıdk-ı celil Sıtkıadl-ı amîm-i fâruk
Azm-ı metîn Osman-ı eltaf şâh-ı merdân
(S.227)

Zât-ı kerem sıfâtueltafşehr-i yâri
Bir devlete şehinşâh bir millete nigejbân
Sultan-ı be-meydan-ı AbdülhamîdGâzi

Eltafinademâ-dem vâcibdir arz-ı şükran
Lutf u himâyetiyle şâd oldu ehl-i islâm
Devr-i adâletinde mahvoldu derd ü efgân
Kalbinde şu‘lezâdır feyz-i rasûl-ü ekrem
Vechindemüncelidir nur-u latif imân
Şân verdi sâyesinde ulviyet -i meârif
Devriyle başlamışdırdevr-i celil-i irfân
Her sâhib-i zekâyâ bezl-i mürüvvet eyler
Lutfuyla müftehirdir her şâ‘ir-i sühendân
Nâm-ı kerem nisârı ser-levhâ-i meâli
Unvân-ı tâbdârı kanun-u şânaunvân
Hurşidesaçdıenvâr-ı şimşir-i tâbdârı
Bâlâ-yîâsumanapirâyeye olsa şayân
Eyler bütün gönüller takdîs-i pâdişahi
Tezyîn eder lisânevsâf-ı pâki her ân
Ez-cümle bende yazdım bu nazmı âcizane
Ey padişâh-ı âlem ey şehr-i yâr-ı zîşân
Her demde zât-ı pâkin tavsif için efendim
Allah şahidimdir kim ettim ahd u peymân
Ecdâdımızdasâdık-ı ahfadımızda sâdık
Efrâd-ı handanım olsun yolunda kurbân
Payan bulur mu hâmem vafında padişâhım
Yok, medhine nihâyet bir nehre sığmaz ummân
El aç celâl başla arz-ı duâya gayrı
Evsâf-ı şehr-i yâri olmaz karîn-i payân
Ey âlem-i zemîni işgal eden gönüller
Ey âsuman içinde tekbîr alan serv ü şân
Ben başlayım duâya âmin deyin serâser
Dolsun o nağmelerle arş-ı azîm yezdân
Abdülhamîd Hânı tahtında ber-karâr et
Yâ rab bi-hakkın mi‘racyâ rab bi-hakkın kur‘an
Ey hâkim-i avâlem ol padişâhın ile
İkbâlini dirahşâniclâliniferevân

Mehmed Celâl

GarbdaŞeri‘at-ı GarrâveUsûl-ü Fıkha Sava Paşa

Esbak-ı hâriciye nâzırı ve Girit Vâlisi Devletlü Sava Paşa hazretleri *Etude Sur la Theorie du Droit Musulman* unvânıyla cem‘ ve telif buyurdıkları kitab-ı müstetâbın birinci cildini Paris‘demevki‘-i intişâravaz‘ etmişler ve ikinci cildinin dahi karibenzâr-ı mutala‘a-i âmmeye takdim edileceğini va‘d buyurmuşlardır.

Sava Paşa hazretlerinin işbu eser-i âlileri usûl-ü fıkha-iislâm hakkında pek çok ma‘lumat-ı nâfi‘a ve hakikiyeyi

(S.228)câmi‘dir. Avrupa‘dahukûk-u islâm hakkında pek çok eser neşrolunmuş ise de “furû‘-ı fıkha dâirolub “usûl-ü fık” şimdiye değin hemanmevzu‘ bahis olmamış gibidir. Sava Paşa bu eser-i âliyleylema‘ârif-i islâmiyenin en mu‘tenâaksâmından bulunan ve vaz‘ ve icadı ulemâ-yiislâmiyeiçün pek büyük bir şeref ve şitan olan usûlü garplılar beynindedahîta‘mîm ve ta‘lîm ederek bu yolda birinciliği ihrâz buyurmuşlardır elhak şu birincilik Sava Paşa hazretlerine pek cedir ve sezâdır. Çünkü cümlenin ma‘lumudur ki Mekteb-i Sultâniyenin ıslâhât-ı esâsiyesini icrâ ile birinci defa olmak üzere şerâyi‘ ve şarkiye ve garbiyeyi usûl-ü cedîde üzere Osmâniyede tadrîs ettirmiş olan kendileridir. Sava Paşa hazretlerinin eser-i âli-kıymetleri Fransa matbu‘atınca pek ziyâdecâlib-i nazar ve takdîr olmuş ve cerâid ve mecâmi‘-i hukûkiyye mufassal bendler ile basit mutala‘ât ve münderecât-ı kitab hakkında i‘ta-yıma‘lumat eyledikleri gibi ekser cerâid-i edebiye ve fenniye dahi hâme-i takdirlerini meydan-ı muta‘alât daicâle ettirmişlerdir.

Sava Paşa hazretlerinin şer‘i mübîn -i Ahmedî hakkında olan takdiratını birçok mebâhis-i hekimiyeye ve edebîyye meyânında kıraât ve mutala‘a kılubs âdıkâ için pek çok hissiyât-ı latîfe ve şükrâniyye tecelli ettirmemek mümkün olamaz i‘tikadındayım.

Müellif hekîmbirçok yerlerde birçokusûl-ü islâmiyyeyierbâb-ı felsefe-i garba o kadar güzel bir suretdeifâde ve telkin buyururlar ki zan ve i‘tikâdımca hükemâ-yıgarbbu yoldaki mutala‘ât ve mebâhisin pek amîk pek dakîk bir suretde on üç asırdan beri Çar malaskları olan bir kavimde mevcûd ve okumak o meâli ile pürsüd olduklarını bu zamana kadar ekseriyet i‘tibarıyla olsun zan vezühâb etmediklerini teyakkun ederek mebhut olsalar gerek

Sava Paşa hazretlerinin eyâdi-i istifadeye mevdû‘ bulunan eser-i âlilerinin birinci cildi bir ifâde-i kıbl‘el-mevzû‘ ile mukaddeme makamında bazı mutala‘ât-ı ibtidâiyeden ve iki bâb ile bir makâle-i ihtinamiyedenmürekkedir.

Mutala‘at-ı ibtidâiye mebhâisinde ekseriyeti i‘tibarıyla edyana müteallik Tarih ve felsefe-i tarih mevzû‘bahisdir. Hukûk-u islâmın Roma hukukundan muktebis olduğuna dair garb ulemasınca mütehaddis bulunan bir zühâbı def‘ ve cerh için bu mebhâis-i ibtidâiyede berâhin-i tarihiye ve mutala‘at-ı fenniye vardır. Sava Paşa hazretlerini fukehâ-yı islâmın Roma hukukundan kat‘iyeniktibasatda bulunmadıklarını iddiâ ve ispat eylemişlerdir. Kitabın bâb-ı evvelinde hukûk-u islâmın suret-i zuhûr ve teessüsünden ve vekâyi‘-i sâire-i tarihisinden bahsedilmiş ve İmâm-ı A‘zam ve Hümam-ı akdes reis-i mukteda-yıvâcibta‘zim İmam-ı Ebu Hanife radiyallahuanh hazretlerinin tetkikât-ı hekimiyeye ve ictihâdât-ı fıkıhiyyeleri ta‘mik ve tahkik olunmuştur.

Bâb-ı sâni de usûl-ü fıkıhça maksûd-u bi‘z-zât olan mesâil-i mevzû‘ ittihaz edilmiş ve fakat doğrudan doğruya el-yevm mütedâvil olan mir‘at ve mecâmi‘ gibi kütüb-ü usûliyyenin ittihaz ettikleri meslek-i tasnifden bir parça inhiraf edilerek İmam-ı A‘zam hazretlerinin mu‘tezile ve sâirerbâb-ı felsefe-i gayr-ı musibeyired ve cerhe medâr olmak üzere vaz‘ ve te‘sis buyurdıkları usûl-i tekvin ve müessesât-ı sâire-i hekimiyeyebi‘n-nazar bade‘-i mebhâis kılmış ve bu sûret-i felsefe-i İslâmın felsefe-i Yunâniyeden vech-i iftirâkıt efhîmemedâr olduğu gibi birincinin ikinciye olan fazl ve rüchâniyeti ve bu fazilet ve rüçhana sebep fennî bulunan cenâb-ı meâlinisâb-ı hazreti nu‘mânın pek büyük olan büyüklüğünü tavzîh ve tebeyyün eylemiştir.

Şer‘imübîn-i İslâmın mevzû‘at-ı celile ve cemîlesinden bulunan mes‘ele-i zekât bâb-ı sâniyita‘kib eden mutala‘at-ı ihtinâmiyedemedâr-ı makâl olmuş ve hiç şüphe edilmemek gerekdir ki (Sosyalizm) dâhiyyesinin çâre-i tedâvi ve def‘ini teharrîyle meşgûl bulunan ulemâ-yı garba cenâb-ı müellifin bu mebhâisi pek kıymetdâr bir ders ikâz hükmüne geçmiştir.

Hele o mutala‘a-ı ihtiyâmiyyede bir hüsn-i intihâ olan fıkra-i hitâmiyye ki sa‘yve terakkî kanun-u islâmdır. Atâlet ve tevakkuf makdûh ve mahkûmdur. Sözleriyle başlar i‘tikad ve ihdâ-yı kendilerine cihet-i câmi‘a ittihaz etmiş olan yüz milyonluk bir halkın üç beş yüz milyonluk bir i‘tikad fâruk erbâbına karşı en güzel sedîd-i müdafa‘a-i vakûranelerini teşkil eder. İnsan ve insâniyete olan taalluku lâzım gayr-ı mufârık hükmünde (S.229) bulunan fenn-i celîl-i hukûka her kavimden ziyâde ve her kavimden âli cenâbâne bir suretde en büyük hizmeti ifâ etmiş olan bir milletin mesâi‘ ifevk‘el-âdein saniyesini bi-tarâfâne ve bi-garazâne bir suretdebi-garazâne değil mahzaiğraz-ı ilmiye ve muhabbet-i fenniye tahtında olarak o milletin efrâdından

bulunmadığı halde bi't-tetebbü'inzâr-ı umûmiyye-i insaniyyeye vaz' etmek büyüklük şanındandır.

Bu hakir bir halife-i fârukcâhın devr-i ihyâ-yımeârifindeicrâ-yıtahsîl ile kâmyab olduğu içüngares-i yemînşehriyâri olan bir mekteb-i âli-i hukûkda istima'-durûs etmiş olmağla mübâhidir. Avân tahsilinde en büyük ikdamı müessesât-ı şer'-i mübinin tettebbü' ahkâmı idi. Bu tettebbüât rahle-i tedrisin diğer kuşesinde istima'edilmekde olan şerâyi' garibe ahkâmıyla icrâ-yı mukâyesâ tasâik bulunuyordu. Vehle-i evlâda netice-i mukâyesât birincinin rüçhanına ve tetkik-i dekâyikde muhayyer ukûl olan dikkat ve im'ânına zâhiren dal olurdu. Bi'l-farta muhabbetdar olduğum Nebî ana karşı elisine-i cehâletdenitale edilen kelimeten rağmen daha o zaman pek ziyâdededirtettebbü' ve tetkîk bulmuş idim. Ulum-u tasviriye-i ibtidâiye gittikçe yani bi't-tettebbü' mukârın-ı hakikat ve hâiz uluviyet görüldükçe kesb-i suret tasdîk ve yakın etmek tabi'idir. İnkâr edemem ki bugünkü cüzümde Sava Paşa hazretlerinin eser-i kira kıymeti hâizte'sirkavîmidir.

Seni henüz mi'yar-ı sadâda girmiş ve mektebde görmüş olduğu fihrist-i ulûmun tevessü' daha pek çok tetkikât-ı zaman -ı güzeranemuhtac bulunmuş olan bir ferd-i kâsırın meârif-i islâmiyenin en büyük bir rengini olan ve meârif-i insâniyyemeyânında bir derce-i bi'l-itrin işgal eden bir fen ve mebhâs hakkında arız ve amîkbast-ı mutala'at etmesi elbette mümkün olamaz.

Fakat Sava Paşa hazretleri eserlerinin mutala'at-ı ulemâyamüftekir bulunduğunu beyân edegelmekde olmalarıyla bu bâbda hakk-ı tekellüm ve belki vazife-i tekellüm erbâb-ı nihânındır. Bu fakirin diyebileceği bir şey varsa Ma'ârif-i islâmiyye ve insâniyye nâmınagüfti-i şabaş ve kendi nâmına olarak arz-ı minnetdâriikâzdır.

Abdurrahman Adil

Bayramda icrâsı lâzımgelen kavâid-i sıhhiye bu senede hulûluyla teşrif ettiğimiz ıyd-i saîd-i meymenet -i bedîdikariîn-i kirâmhazarâtınabi't-tebrik emsâl-i kesîresiyle müşerref olmaklığımızı iltâf-ı ilâhiyentedemennî eyleriz.

Her bahse hakkıyla karışmakda olduğumuzu ma'ruzâtımızı mutala'aya tenezzül buyuran erbâb-ı mutala'a sıra ile ta' kibeylediğimiz umûmesnâf hakkında yazmakda olduğumuz bend-i mahsuslardan anlamışlardır. İyd-i saîd tebriki için gidilen yerlerde misâfirleri i'zaz ve ikram kasdıyla takdîm olunan şekerler kesret-i ekle uğradıkları halde bayatları muztarib etmekden başka bir şeye yaramaz. Akli başında

bulunanlar bu gibi ziyâret ettikleri her mahalde şeker yemeğe hâhiş göstermez iseler de çocukların zâten şekere düşkün olmaları münâsebetiyle muhafaza olunmaları lâzımdır. Mülâyemet-i tab‘ çocuklar için pekde arzu olunacak bir hal olmadığından pek çok şeker yedikleri halde amân içim yandı sözüyle üzerine bardak bardak suları içenler mükemmel bir ishâle yakalanırlar ki bunun vereceği mazarrat hâric-i ez-ta‘daddır. Hamdensümmehamden Rumeli vilâyât-ı şahanesinin ekser memâlikde olduğu gibi payitaht-ı saltanat-ı seniyyedeziyâret edilen mahallerde şeker şerbeti takdîm etmek âdeti mefkûddur.

Ramazandan sonra tazmîn-i zâyi‘at arzu eden idâre-i bedeniyye böylece bir ishâle uğradığı halde tazmîn-i zâyi‘at yerine tezyîd-i zâyi‘at edilmiş ve böylece emrâz-ı mütenevvi‘ayavücûdma‘ruz bulunmuş olur. Havalanın yağmurlu olması ve bayram içinde rutûbetinmevcûdiyetine hüküm verdirecek derecede bulunması münâsebetiyle bayram günlerinde tedâbir-i tahaffuziyeriâyetmecebûri olur.

Şekerden bahsederken aklıma geldi. Meydanlar da sokak başlarında caddelerde birer sergi halinde şeker satanlardan alınan şekerlerin bayat olmaları ve bundan fazla üzerlerinde toz ve toprak kümeleri teşekkül etmeside bunların yenmesiyle hâsıl olacak mazarratı taz‘ifemedâr olur.

(S.230) Bayram için elbisesini istediği gibi yaptıran mini mini çocuklar, yekdiğerine rekâbet eden şakiler, ziynetlerini ve güzelliklerini umûma arz için üzerlerine bir örtü bir padesü almak ihtiyâcınıhissetmezler. Halbuki beray-ı muâyede dolaşmağa mecbur oldukları mahallerde bulunmak için sarf edecekleri vaktin kısm-ı a‘zamisokakdarutûbet ve serinlik içerisinde geçeceğinden bundan ileri gelecek mazarratı anlamamak isterler. Çocukları velîleriicbâr edemez. Öyle ya! Buralarını kim düşünür. Muvakkaten olsun hoşca vakit geçsinde sonrasına Allah kerîm!

Evlâdının ufacık bir rahatsızlığı için hâb ve rahatını terk eden veliler, evlâdınızı bayramdur diyerek tehlikeli bir uçurumun ta kıyısına sevk etmemek muttasıf olduğunuz muhabbet-i pederâne icâbındandır. Arzu-yıma‘sumanesine itaatden başka bir şey düşünmeyen ma‘sumlar hasta olmak korkusundan varestedirler. Onlar rekâbet-i tıfılânedan başka hiçbir şey bilmezler veyahud bilmek istemezler. Bunları râh-ı müstakîme sevk edecek sizin nasâyih-i âkılaneniz tedâbir-i müessirânenizdir. Onları çıplak bir halde sokağa çıkarmayın üzerlerine alacakları örtünün ve giyecekleri padesüünün kendilerine daha ziyâde yakışdığı hakkında onları

iknâ' edin, böylece edeceğiniz gayret evlâdınızı büyük bir tehlikeden sizi en büyük işkence olan evlâd başında ağlamaktan muhâfaza eder.

Akrabâsının elini öperek hayır duâsını aldıktan ve ikmâl-i vazîfeyledikten sonra çocukların en birinci işleri İstanbul cihetinde olanlar Fâtih, Beyazıd, Sultan Ahmet gibi mevâki'e akın akın giderek oralarda tıfılâneeğlenmekdenibâretdir.

Sizde teslîm edersiniz ki İstanbulun en ziyâde rüzgâr alan mahalleri buralardır. Yarım çıplak bir halde etfâlin ol-kadar şedîd esen rüzgâr karşısında bulunmasından korkmamak kâbil olur mu? Çocuğum nereye gideceksin, Fâtih'de dönme dolaba bineceğim salıncakda sallanacağım, atlıkarıncaya bineceğim. Görüyor musunuz? Hepsi şiddetle havâ-yinesîmi içerisinde uçan eğlenceler. Bi'l-hassa o dolablar, çocukluğunda bir kerre olsun binenler der-hâtır ederler ki yukarıdan aşağı inerken his olunan bulantı göz kararması ne kadar fenâdır. Âdeta mi'de alt üst olur. Tabi'at-ı insaninin böyle şeylerle me'lûf olmadığı verdiği fenâlıklarlamüsbittir. Hamd olsun bazı yerlerde bu âdetler terk olunmuş ise de bazılarında kemâ-kan bâkidir.

Bunlardan mütevellid mazarratın def'iiçün kaldırılmaması umûm insaniyet nâmına arzu olunur.

İnce bir redengot ile dolaşan şıkların hâli daha acâibdir. Bunların kısm-ı a'zamımîsk ve bedevî tefrik edebilecek senden buldukları halde kendilerini muhâtarât-ı azîmeyeilkâ etmelerine hem teaccüb ve hemde teessüf olunur.

Bayramda tenezzüh için gençlerin intihâb ettikleri mevki' birkaç senedir Şişli taraflarıdır. Buralarda alınacak soğuşun şiddetle vezân eden rüzgâr ile ne derecede olacağı ma'lûm olurBirazhâneleri imlâ eden, meykedeleri dolduran nev-hevesâniçün diyecek ne var?

Keşke umûmu birden kendilerini rüzgârama'ruz kılsalar da:

Düşman akıl ve edebrâhzenzihn ü zekâ

Bakınız sirkat-i ikdâmınabint'ül-anebin

Kelâm-ı hikmet beyânıyla bile tamamen ifâde olunamayan, girerken mesrûrâkıl, çıkarkenme'yus, mecnûn çıkılan meykedeleregitmeseler. Nediyoruz? İşretin mazarratını ta'dad mı edeceğiz? Hayf hangi kalem, hangi sâhib-i fen bu hususda tamamıyla irâe-i hakikat edebilir! Hayf ol insanlara ki: kâbiliyet-idimâğiyyesini, faâliyet-i hayâtiyesini bir kadeh ile değışdirir. Âlem-i insaniyet bunun şiddetle aleyhindedir. Bir sarhoş bir millet için en acı en büyük felâketdir. Sahoşlukdantevellüd eden cinâyât ne kadar çokdur. Fesâd-ı ahlâk sâhibi (S.231)

olanlar, tenbeller, işe yaramazlar hep sarhoşlardan çıkar. Biz dünyaya bunlar için mi geldik? Ortada devreden ulûm fûnûnsâkisinden tatlı tatlı insaniyet bâdesi nûş ederek vatana, millete, umûmebna-yı cinse, hizmet edecek iken kendimizi hiçbir işe yaramaz bir hale koymakdan utanmaz mıyız.

Kim bilir ne derdi var ki içiyor? Ne kadar bayağı bir söz sâfi bir hava, güzel bir manzara o derdi dağıtmaz mı? Latîf bir kitabmutala‘ası, güzel bir ders istima‘ı böyle nice derdlerim ahvedecek kuvvet ve kudreti câmi‘ mideğildir? Ayyâşın kendilerini hiçbir vecihle haklı gösteremezler. Umûm onları tahkîr etmeğe her dâimâmadedir. Çünkü menba‘-ı fesâddır. Ne oluyoruz biliyor musunuz? İdare-i bedeniyenin matlubâtını is‘af etmeyerek onu ayyâşlıkla dâima tenezzüle uğratıyoruz kâbiliyet-i dimağîyye, faâliyet-i bedeniyeye mahvolur. Bu haller evvelce harekât-ı umûmiyye de âdem-i intizâmla başlıyor. Eller baş sallanıyor, tekellüm güçleşiyor. Sözler birbirine karışıyor, melâmih-i vechiyye gaib olub anın yerine her bakına kasvet veren bir renk-i kâim oluyor. Yarım saat evvel söylediği sözü unutuyor. Bir şey okuyamıyor ateh getiriyor sonra tahmin ediyor.

Bunlar ne içünyapılıyor? Kendileri def‘-i gam için diyorlar. Encâmını gördük! Böyle bir encâmavâsıl olanlar biz def‘-i gam eyledik sözünü nasıl tefevvüh ederler. Şeri‘at-ı mutahhara-i islâmiyye bunların mâni‘-i a‘zamıdır. İslâm olana meyhâne köşesi yakışmaz. Çünkü hem islâmiyeti unuttur hem devücûdunu alel ü afet -i kesireyema‘ruz kılar ve hemdebed-ahlâk olur.

Fenâlık yalnız kendinde kalmaz. sarhoşdan hâsıl olma bir çocuk emrâz-ı mütenevvi‘a ile beraber doğar, emrâzintikâl ede ede büyük bir familya inkıraz bulur.

Yevmî gazeteler münderecâtından ma‘lum olduğu üzere genç çocukların meyhane gibi muzırr-ı sıhhat ve müffid-i ahlâk mahallerde bulunması hakkında devâir-i âidesi tarafından evâmir-i müekkedei‘taolunmuş. Bundan memnûn olmayacak bir insan tasavvuru güçdür. Hemen Cenâb-ı Hak cülûs-ı meymenet me‘nus-ı tâcîdarilerinden beri millet-i muazzama-i Osmaniyenin her hususda istikmâl-i esbâbrefâh ve saâdetinihâb ve rahat şehinşahilerini terk ederek düşünen ve a‘sar-ı sâlifeyegıpta veren zaman-ı saâdet iktiran-ı şahânelerinde bulunmakla müftehir ve mübâhi olduğumuz sevgili padişâhımız efendimiz hazretlerini ilâ ahir‘üd-devrân taht-ı Osmani de ber-karâr buyurarak bu gibi nice nice muvaffakiyetlere nâil ve kalb-i şahânesini ikdâr-ı kevnîyeden mahfûz ve masûn buyursun âmin.

Doktor: Ş. Kâmil

GIDÂ

Gıdâale'l-umûmuzviyetde hâsıl olan zâiyatı tazmin ve mahvolan ensâcî teşkil ve terakkiye vasıta olan şeylerdir. Dâhil-i uzviyyet edilen her nev' şey bir gıdâ olub umumiyetin hidemâtı tehallûf eder.

Ale'l-umûmağdiye-i karbon, müvellid'ül-humuza, müvellid'ül-ma'azotdan mürekkebe iselerde bazıları ecsâm-ı erba'anın umûmunu ve diğêrleri üç veyahud ikisini cami' bulunurlar.

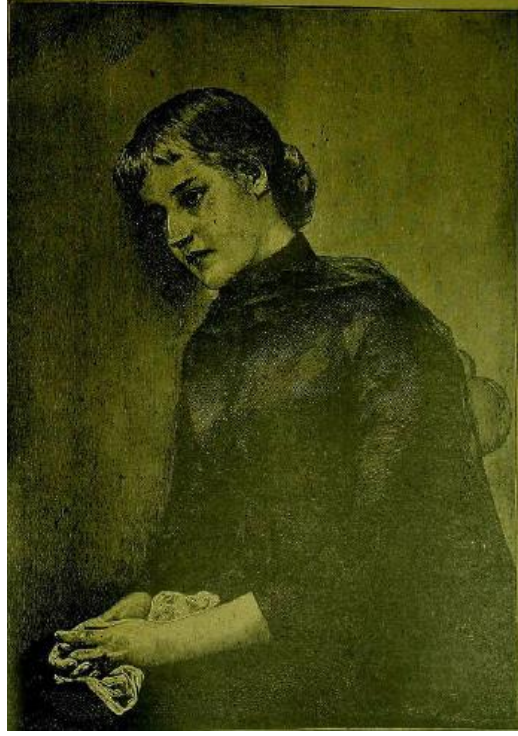
İşte bundan dolaydır ki fenn-i celîl-i tabâbet-i ağdiyeyi terki b eden ecsâmı mevâdd-ı azotiyye yahud müşkile, mevâdd-ı karboniyye yahud ihtirâkiyye nâmlarıyla iki kısma taksime mecbur olmuştur.

Gıdâ yalnız bu dört cismin ayrı ayrı veyahut müctemian birlikde bulunmasından teşekkül eden şeyler olmayub yukarıdaki ta'rif mûcebince mademki zâiyat-ı bedeniyyeyi tazmin, mahvolan ensâcihyâya mahsus olan şeyler gıdânâmını almışlardır. Bu halde gıdâmevâdd-ı mâyi'a ve mevâdd-ı gayr-ı uzviyye nâmlarıyla dahi bir şü'be-i mahsusaya tefrîk olunur.

Bu halde gıdâ karbon, müvellid'ül-humuza, müvellid'ül-ma'azot, su, ecsâm-ı gayr-ı uzviyyedenibâretdir.

Ma-haza umumiyetle gıdâyı dört kısma taksim ederek her birini ayrı ayrı sınıf-ı mahsuslarında mutala'a etmek fâide cihetiyle tercîh olunacağından bizde o yola ma'lumât edeceğiz. Bu halde gıdâ olan mevâdd-ı mâyi'a ve mevâdd-ı gayr-ı uzviyye

(S.232)

Şekil 1. Yetîme (bir tabludur)

(S.233) Sâniyen mevâdd-ı albumiyye salisen mevâdd-ı şahmi yerâbi'anmevâdd-ı nişaiyye ve sekriyye nâmlarına taksim edilmek lâzımdır mevâdd-ı mâyi'a ve mevâdd-ı gayr-ı uzviye mevâdd-ı mâyi'auzvuyiyetin en ziyade muhtac olduğu bir şey olduğundan bu halde buna gıdâ-yımâyi'inâmı verilmek icâb eder. Uzviyetin nısfından ziyâdesi sudan müşekkil olması iddiâ-yıvâkı'in sıhhatini müeddiddir. Dâhil uzviyetden hârice yevmi 2700 gram mevâdd-ı mâyi'a ifraz olunması münasebetiyle bu kadar mikdâr suyun idhâl edilmesi icâb eder.

Muallim Boşarda suyu gıdâ-yısâireye takdim eder ve sâfi bir suyun sıhhat-i umumiye üzerine pek büyük te'siri olduğunu ve herkese her şeyden ziyâdesâfi suyun lüzûmu olduğunu iddiâ eder.

Bizde de bu hal vâki'dir. Felan yerde şöyle bir su var ki insana üç kerre yemek yedirir denilir? mevâdd-ı gayr-ı uzviyeden evvelce zikri lâzım olan tuzdur. Tuz dâhil-i demde büyük bir mevki' işgal eylediği cihetle zâyiatın tazmini icâb eder.

Âk'lül-nebât olanlar tuzu ağaçların yapraklarından ve âkil'ül-luhûm olanlarda hayvanâtın deminde mevcûd bulurlar. Hadide, kana lâzım olduğundan gıdâ makâmındadır.

Kükürt, fosfor, potasyum, kils, manizi idare-i bedeniye için mevâdd-1 lâzımeden bulunmaları hasebiyle izrar, sak gibi aksâm-1 nebat ile aksâm-1 lahmiyeden tedarik olunurlar.

İşbu mevâdd-1 gayr-1 uzviye idare-i bedeniyyede yekdiğeriyle bi't-tesâdüfimlah-1 müteaddide teşkil eder. Tuz ifrazât-1 mi'deviyeiçünhâimiz klor mâve sâni karbonit süd karbonathâzıl eder.

Fosfor, fosforit kils teşkil ederek aksâm-1 azimeyefevk'alede hizmet eder. Ve kesretle su ve ekmeğin ekliyle hâsıl olur.

(2.) mevâdd-1 albuminiyye

Mevâdd-1 albimuniyye yani mevâdd-1 murabba'a nâmıyla dahi tesmiye olunurlar ki bu vecihle sebab-i tesmiyeleri karbon, müvellid'ül-humuza, müvellid'ül-mâ'azot gibi anâsır-1 erba'adanmürekkeb olmalarından ileri gelir. Mevâdd-1 albuminiyyenâmı tahtında muhtelif üç cisim mevcuttur.

Biri albumindir ki yumurtanın beyazı ve ensâc-1 hayvaniyyedenibâretedir.

Diğeri fibrin nâmıylabenâmdır ki lahum ve dem derununda bulunur.

Üçüncüsü kazâin tesmiye edilendir ki südün madde-i albuminiyyesidir.

Bunlar meyanına nebâtatinmevâdd-1 albumiyesinde idhâl etmek lâzımdır. Albumin nebatı izrar derununda mevcuttur. Kazâin nebatı fasulye ve bakla içerisinde bulunur.

Mevâdd-1 albuminiyye heykel bedeninin aksâm-1 muhtelifesini terki b eyledikleri gibi kanın kısım-1 a'zamında hâsıl etmeğe muvazzafdır.

Mevâdd-1 albuminiyyei 'mak-1 bedeniyyede tehallülât-1 muhtelifeye ma'ruz kalarak ifrazât-1 bevliye ve cildiye ile fazlatıard ve def' olunur.

(3) Mevâdd-1 şahmiye

Mevâdd-1 şahmiye, mevâdd-1 müsellese nâmıyla dahi tesmiye olunur ki böylece tesmiyesine karbon, müvellid'ül-humuza, müvellid'ül-ma'dan mürekkeb olub azotdan mahrum olmaları sebeb olmuşdur.

Mevâdd-1 şahmiye, ağdiye-i teneffüsiye nâmıyla yâd olunur ki bunun doğrusu ağdaiye-i ihtirakiyyenâmıyla tesmiye edilmekdedir.

Mevâdd-1 şahmiye şunlardır: şahm-1 hayvani, tereyağı, zuyût-1 tabiye-i nebatiye ve zuyût-1 muhtelif-i ismak, ecsâm-1 şahmiyye karbon ve müvellid'ül-mâ'danziyâde zengindir.

Ecsâm-ı şahimiye deverân-ı dem tahtında ihtirâk ederek hâmiş karbon ve suya kalb olurlar. Ve ihtirâknoksan vâki' olduğu halde hâmiş-i hal hâmiş-i butrikhâmiş-i formik ve ilah hâmişâttevellüd eder.

Ecsâm-ı şahmiye ağdiye-i ihtirakiyeden oldukları gibi uzviyet-i hayvâni için ağdiye-i müşkileden de ma'duddurlar.

İdâre-i bedeniyyeye aslen duhûl ile ensâc-ı asabiyye ve ensâc-ı şahmiyyeyi teşkil -i muâvenet-i kâmilede bulurlar.

(S.234) (4) mevâdd-ı nişâiyye ve sekeriyye (yahud mevâdd-ı müvellid'ül-ma'karboniye) mevâdd-ı nişâiyye ve sekriyye de mevâdd-ı müsellemeden ma'dud olub mevâdd-ı şahmiyyeden daha icra-yıfi'il ederler.

Nişâsta, hububat ve patatesten istihraç olunan maddedir. Şeker bazı ağaçlarda, südde, balda ve bazı meyvelerde mevcuttur.

Mevâdd-ı nişâiyyeale'l-umûm idâre-i bedeniyye de şeker kalb ve tahavvül nâm vâki' olur ise hâmiş karbon ve suya tahavvül eder.

Şeker idâre-i bedeniyyede glikojene tahavvul ve böylece bazı ensacın teşekkülüne yardım eder.

Muhtelif gıdâların vezâif ve tabi'atları iğdaiyyenin vezâif ve tabi'atları hakkında serd-i ma'lumât onların sûret-i hazmiyelerine göre vukû'bulur ise de biz burada bir insan için yirmi dört saat zarfında ihracât ve idhalâtını muvazene etmeğe hasrmakâl edeceğimiz gibi bi'l-ahirede sıra ile iğdaiyye hakkında ma'lumât-ı lâzimeyi vereceğiz.

Landovanıntaharriyat-ı müşkafanesi neticesi olarak sen kuhulete vâsıl olmuş bir şahsın yirmi dört saat zarfında vuku'bulan sarfiyatını âtide arz edilen cetvel ileiş'ar ederiz.

Karbon müvellid'ül-ma'müvellüdül-humuza Azot

120 gram mevaddı albumiyenin muhtevi	64,18 8,40 28,34 18,88
60 gram mevaddı şahmiye	20,70 10,76 9,54 000
350 gram mevaddı nişasta ve şekeriyeye	146,82 20,32 162,85 000

İşbu mekâdire 2700 gram su 32 gram imlâh ve 740 gram ihtiyac-ı teneffüsiyye medar olmak üzeremüvellid'ül-humuza ilave edilmelidir.

Ma hazazâyiat-ı bedeniyyenin kemâliyle tazmini için 40 gram azot ve 28 gram karbonun idhâli lâzımeden ma'duddur.

İğdaiyyeninsuhûlet-i hazimiyye ve kuvve-i gıdâiyyelerinale'l-efrad hıfz-ı sıhhat şebâb unvanlı ve tegaddi ser-nâmeli bendimizde bildirilmiş olduğumuzdan onlardan bahsi lüzûmsuz görürüz.

Doktor: Ş. Kâmil

Fizyoloji-i tefekkür

Mutala'a ve tefekkür hakkında nesâyih-i sıhhiye

Doktor Abdullah Cevdet beğ kardeşimiz tarafından bu nâm ile gâyet ciddi bir eser neşir olunmuşdur. Nâmının delâlet ettiği üzere bu eser bihterinfenn-i menâfi'ül-a'zanokta-i nazarından tefekkürün mahiyet ve suret-i husûlüyle iştigal-i dimağîyye müteallik bazı ma'lumat-ı fenniyeicâmi'dir. Zaten Abdullah Cevdet beğın tetkikât-ı feniyesi vüs'at-i karihası zekâsı rûfakasınca ma'lum ve kendisi bu evsâfiyla mümeyyiz ve muhteremdir. Neşrettikleri bu eser ise umûmkâriin-i Osmaniyye nazarında iktidar-ı ilmilerini tasdik ettirecek ve bu gibi tetkikat-ı feniyyeye müstenid ciddi asârıvücûda getirmesi hem herkese anlatmak hem de büsbütün tarzı meyâneyi ihtiyâr etmemek sûretiyleasâr-ı feniyyeye numûne tutulabilecek bir üslûb-u ifâdede yazması şimdiden kendisine bir mevki'-i muhterem kazandıracaktır.

Matbu'at-ı Osmaniyye içinden bu eseri takdir ederek kadir-şinâslık gösterenlere teşekkür eserin neşriyle beraber bazı makâlarını aynen nakleden ve beyan-ı me'haz etmeyenlere teessüf olunur.

Fizyoloji-i tefekkürde ibtida'-ı tefekkür hakkında arâ-yı hükemâdermiyan olunuyor. Ve bazı akvâl-i ettibamuhâkeme ediliyor ve deniliyor ki:

Tefekkür hareket i umûmiye-i tabi'atın madde-i merkez-i asabiye, madde-i dimağîyye mahsus bir şekil-i müstakili gibi telakki olunabilir. Ve olunmalıdır. Nitekim hareket-ı taklisiyye-i uzliyye elyaf-ı uzliyyeye, hareket-i ziyâiyye (eser-i kevni) ye mahsusdur.

Ma'a-mâ-fih zekâ yahudtefekkür bi'z-zât madde değil, fakat muhassılına irtibâtı, kuvvetin maddeye gayr-ı kâbilinfikâk bir sûretde irtibâtına mümâsil bulunmak ta'bir-i diğlerle harâretziya (S.235) Elektirikin muhassıl maddilerinden imtina'-ı

infikakınamuâdil olarak, bir cevher husûsunun kendisinden asla münfek olmayan, bir tecellisi olmak haysiyeti ile maddidir.

Husûl-i tefekkür hakkında bazı tecârüb gösterildikten sonra şayân-ı dikkat olan netice söyleniyor:

Faaliyet-i zihniyye, te'sirat-ı hâriciyye ile tevliid olunan hareketin cevâhir-i kışriyye-i dimâğiyye hüürâtı meyânında teşa'su'undan başka bir şey değildir. Çünkü bir hüviyet-i mecsûse olmadıkca tefekkürde olamaz:

Te'sirat-ı hâzıra ve mutekaddimeye merbut olmayan hâtırat ve tefekküratyokdur. Ale'l-umûm ma'lumatımızın mâderi ihsasât-ı hâzıra ve mâziyedir.

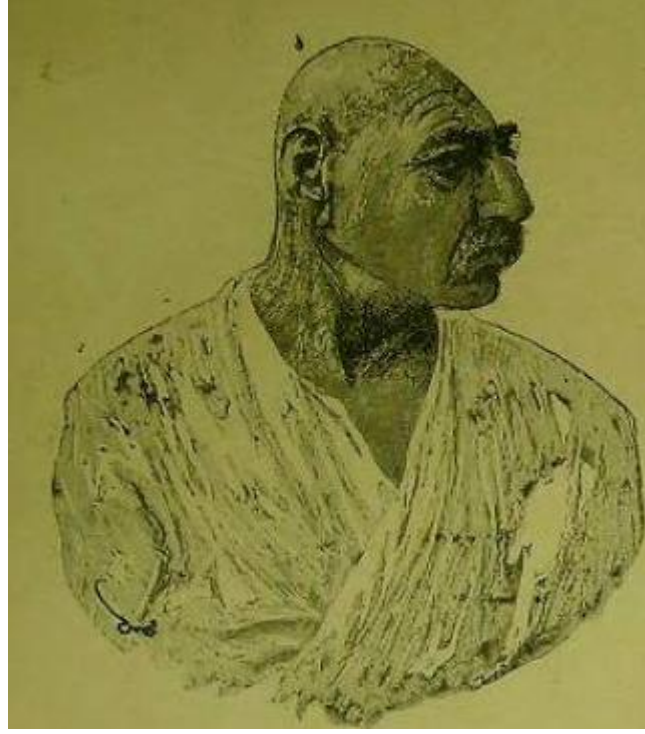
Ruh, akıl, tefekkür, tehassüs, irâde veyahut ihtiyâr kelimeleri hiçbir sûretle eşyâ-tihakikiyenin cevâhir-i zâtiyyesini ifade etmeyüb yalnız cevher-i zi-hayâtın melekâtını, vezâifini havâssını yahud hakikat-ı maddiyenin havâdis-i hususiyyesi üzerine müesses netaiciş'ar eyler. Yani tehassüs veya tefekkür yahud akıl lafızları asla bir cevher-i mütehayyizita'rif ve iş'ar etmez. Fakat anâsır-ı maddiyenin alâmet veya hâdise-i mütehayyizesi bulunan dimağın netice-i faaliyetini devâm-ı hizmetini beyân eyler.

Fizyoloji-i tefekkürde ef'al-i ruhiyye cevher-i dimağın hususi vazîfesidir. Bu ise basit olduğu kadarda parlak olan ve delâil-i adide ile mütaayyen bulunan bir hakikatdir. Deniliyor ve ma'dum'ür-re's ve sağır'ür-re's (Mikrosefal) olanlar hakkında ma'lumat verilir. Mikrosefal bahsinde müellifin müşahedât-ı zâtiyyesine müstenid olan ma'lumât-ı âtiyeyi ve resmini naklediyoruz.

Sağır'ür-re's microcelhale yani gâyet küçük kafalı olarak doğmuş olan insanlar, uzuv-u mümtazemebhûse temas edercesine yanında geçmişçesine mâlik olduklarından na-tamâm olan dimağlarıyla yaşamaya ve büyümeye müste'iddirler. Lakin bunlar melekât-ı akliyyece pek madunda kalırlar.

Bundan üç dört ay evvel yani 10 Ağustos 1307 tarihinde emrâz-ı dâhiliyye muallimi Feyzullah Paşa hazretlerinin muâvini Vahan beğ tarafından tesadüf edilüb, tecessüsgâh, hakâik-i tıbbiye olan seririyyât-ı dâhiliyyeye gönderilmiş ve bir kıt'a resmi ahz ve irae edilmiş olan bir Mikrosefal üzerinde rüfekamdan (AntuvanDölot) efendi ile beraber tuttuğumuz müşahedenâmeyi buraya aynen derc ediyorum:

Re'sigâyet ufak olubkâtr-ı kudamı-i halkisilede'l-muâyene 14 santimetre bulunmuşdur. Lisân-ı mâderzâdı olan ermeniceden anladığı kelimeler mahduddur. Anladığı kelimelere cevâb vermemekdedir.

Şekil 2. Mikrocefal

İsmi: Mardiros, ism-i pederi: Gazarosism-i maderi: Anna

Sinni: 55 medâr-ı maişeti: dilencilikmahall-i velâdeti: Kayseriyede Tomarza

Zaman-ı velâdetinden bugüne kadar hiçbir cümle toplayamamış olduğu biraderlerinin takririnden anlaşılmıştır. Ebeveyni henüz ber-hayâttır. Gerek hemşire gerek biraderlerinde böyle bir teşekkül-ü acib görülmemiştir. Yalnız kendisinden sonra tevellüd ve fakat çok yaşamaksızın vefât eden bir kardeşinin dahi Mikrocefal olduğunu kendisiyle beraber seririyata gelen biraderleri söylüyor. Uzv-u tenasülü yirmi beş yaşına kadar hareketde bulunub bi'l-ahire hareket-i mezkûrena-bud olmuş. Köylerinde el-haletühazihi ber-hayât bulunan dört şahıs daha (S.236) varmış ki kafaları aynı suretle gâyet ufakmış. Hasta hânede yatırılmış olduğu karyoladan birkaç karyola uzağa getirdiğimiz vakit, bir dakika evvel yattığı karyolayı bulamıyor.

Ma'amâ-fih karyolasını bularak yatmağa büyük bir meyelan gösteriyor. Kaç yaşındasın? Sualine verdiği cevab (parmak işaretiyle) üç, dört nihayet beşdir. Bundan ziyâde sayı bilmiyor,

Fizyoloji-i tefekkürün hıfz-ı sıhhat bahsinde muharrer eser diyor ki: İştigal-i dimağiden mütevellid hezal uzvu mütemadi ve mu'tadi olub riyâzet-i bedeniyye ve bir gıda-yı kâfi ile ta'mir olunmazsa bedende bir âdem-i tevazün ve ahenk husule getirir bu halde a'za-yı dimağiyye ve cümle -i asabiyye müstefid bulunur fakat vezâif-i saire

ve tendüresti ile bedenın neşv ü nema-yı tabi'isine durgunluk gelir. İştigâlât-ı dimağîyye devamlı ve şedîd olursa gerek mülükât-ı akliyyeyi, gerek umûm-u uzviyeti musibettede bir takım i'raz ve alâim-i meş'umenin husûl ve zuhûrunu davet eder.

Fizyoloji-i tefekkür bir hıfz-ı sıhhat risalesi olmadığından muharrik bu eserde arz-ı enzâr-ı kâriin eylediği keyfiyet-i tefekkürün mâhiyeti ve suret-i husûli hakkındaki en yeni nazariyye ve tecrübelerdir. Eğer hakikaten fizyoloji-i tefekkürün bir kısmında hıfz-ı sıhhat tefrîk edilmiş olsa idi fikrimce bir derece daha tekemmül ederdi.

Muharrrik eserinden alarak bir kısmını derc eylediğim ma'lumâtdan müsteban oluyor ki iğdaiyyeninâdem-i kifâyeti mahrumiyet-i ziya, ihtisak-ı batni nasıl ve ne suretle beden-i insaniyi tahribe sebep iseler ifrat-ı mutala'a ve tefekkürde o suretle hezal uzvî mûceb olur.

İğdiye, teneffüs, ziya ve daha sair hayat nokta-i nazarından kendilerine cidden muhtac olduğumuz şeylerden bahsedenler çok bulduysa da mutala'a ve tefekkür hakkında irâd-ı nesâyih-i tıbbiye eden pek az bulunmuşdur. Bu hususda bir iki kelime söylemeği fâideden hâli bulmuyorum.

Bizde hemen umûmiyetle diyebilirim ki mutala'aiçün bir ittırada bir intizam görülemez. Aklımıza geldiği zaman saatlerce okur, kafamızı ağrıyor, sonra aylarca elimize kitab almaz, boş boşuna birçok şeylere sarf-ı zihn ederiz.

Vâkı'anişgalât-ı dimağîyye her ne suretle olursa olsun aynı te'siri icra edeceği zan olunuyor ise de burası biraz hakikatdenba'id olsa gerekdir.

Hasta başında kendinden aldığı ma'lumât-ı muğlaka ile bir netice çıkararak hasta için vereceği hükmü arayan tabib, ilm-i mevcûd içerisinde tetkikât ile iştilal eden hakikiyyûn ve ilah her ne kadar meşgalelerini it'ab-ı zihnine kadar vardır masalar bile suver-i saire ile teayyüşünüte'mine uğraşan devâtdan ziyâde sarf-ı efkâra ve bu vecihle bunlardan evvel hayâtdainhitât ve tevakkuf göstermeğe mecbûr olurlar.

Bunlar mesâil-i ma'lumeden olub tecârüb-ü adîde ile kesb-i kat'iyet etmiş mesâil-i fenniyyedir. Meşgale-i zihniyyenin taab derecesine vardiırılması emrâz-ı akliyyeden pek çoğunun masdarı olduğu gibi sâhibini bi'lahere mutala'aya gayr-ı muktedir kılar.

Şu kadar var ki kafatasının aktârıyla dimağın girenini ve çıkındıklarının vaziyet ve ahvâl-i sâiresiyle zekâ ve isti'dadahükm olunur. Ve delâil-i maddiye bunun ispat ediyor. Belâhet ve hamâkat numunesi olanlarda iddia-yıvâkı'in sıhhati teeyyüd eyliyor. Bu sûretde belâhet ile humkun kesbi olmasına itiraz lâzım geliyor. Bu

meyâdateârüc-ü dimâğiyyenin ahvâl ve vazıyyât-ı gayr-ı tabi'isi yani halât-ı tabi'iyeden büyük olanların gösterdikleri zekâ ve dirâyetinile'l-ebed payidar olacağına kanâat edilemez.

Vâkı'anaktâr-ı cimcime ve teârüc-ü dimâğiyyenin şerait-i matlûbeden noksan bulunuşları belâhet ve mahrûmiyet-i zekâ avârızını gösteriyor ise de şerâit-i malûbede dimâğineşvü nemâ bulmuş olanlarda dahi âdem-i isti'maâl sâikasıyla faaliyetin ve şerâit-i matlûbenin mahvolacağına inanmakda tetkik-i ahvâl beşer ile me'luf ve muvazzaf olanlara'za-i mütenevvi'ada gördükleri aynı halât ile bi't-tatbik hükümde tereddüd eylemezler. Sadeddentebâüd eyledik zanedilmesin. Yeni doğan bir tıfılın cemiyet-i beşeriyye içerisinde bir vazife-i mukaddesesi vardır ki o vazifenin tamamı-ı icrası tıfıl-ı ma'sumun (S.237) Teallüm ve terbiyesiyle faaliyet-i dimağiyyesininbi't-tedrictezyid edilmesine menuttur. Bu halde istikbal cemiyet-i beşeriyyeiçün şimdiden tedarükatda bulunmak ebeveyn için farz-ı ayndır. Bundan bir asır evvelin bugünkâbil-i kıyâs olamamasıyla bugünkü günün bir asır sonra ne suretde telakki edileceğine de vâkıf olmak iktidâr-ı beşer hâricindedir. Kıyâs-ı umûmi ile bize öyle gelir ki beşeriyetin bugün vâsılolduğu terakki evc-i bâlâ olamadıktan başka belki bir asır sonraya nisbetle bugün hiçbir terakki gösterilmiş addediliyor asr-ı sâbıkın pek çok asâr-ı ilmiyesine müceb ve istihza ile bakılmakda olması gibi bir asır sonra da bize hande-i istihzâ saçacakların bulunmayacağına hükmedilemez.

Vâkı'an şerait-i matlûbe ile bugün tamamı-i terbiyesine çalışılan bir dimağ sahibi bir asır sonraya yetişse bile o adamın bir asırlık olmakdan başka bir meziyeti kalmaz ise de faaliyet-i dimağiyyesi yerinde olduğu zamanlar evvelce aldığı usûl-ü terbiye ve ta'limini evlâdına verecek bir iktidârihâiz bulunur. Maksadda bundan başka bir şey değildir.

Ta'lim ve terbiye-i etfâl unvanlı bendimde sen tıfûliyyetde faaliyet-i dimağiyyenin ne suretle idâre olunması hakkında lâzım gelen kavâid hıfz-ı sıhhati bildirilmiş olduğundan bugünbi'l-hassa medar-ı teayyüşümütala'a ve tetkike istikbâli bugün edeceği tahsile vezâif-i mev'udesi sarf-ı efkâr ile tahrir-i asâra mütevakkıf bulunan zevâta karşı kavâid hıfz-ı sıhhati arz edeceğim.

Mutala'a suret-i muhakka da hadd-i i'tidali tecavüz etmemelidir. Hadd-i i'tidali tecavüz ettiren zevâta müşahede olunan baş ağrıları bi'l-hassa beyinlerine hücum eden kanın beyni tazyikden ileri gelir. Bu hücum-u dem ki ihtikan namıyla yad ederiz. Bi'l-ahere emraz-ı muhtelifeninmenşe'-i zuhûru olur ki günde üç saat kadar mutala'a

edildiği halde kusûr zamanları dimağı pek meşgul etmeyecek şeylerle geçirmek lâzımdır. Mutala'a hususunda en ziyade gözetilecek cihet yemeklerden sonradır. Hazım-ı fiili icra olunmadan olmutala'a dahi uzuv-u fâile hücum vuku'ukâide-i mahussasına mebni mide meşgul iken o hizmete îâneiçüncivâr-ı midede vuku' bulan ihtikan o esnada dimağın dahi fâiliyete başlamasından nâşisür'atle oraya müntakil ve böylece mide muâvinsiz kalarak müteaddidemrâz-ı mideviyyeninzuhûrunasebeb olur. Mutala'at-ı amika ile meşgul olan zevâtın başlıca şikayetleridekabzdandır. Bu hal ihtikan-ı dimağiteşdid ve böylece zuhûr eden alâmre'sitezyideder nihâyet lâmirkavâid hıfz-ı sıhhate âdem-i riâyet halinde zaaf -ı umumi-i beden başlayarak her tarafda görülen hezal gibi dimağ dahi asâr-ı fiiliyyesindevehn-i betâet eder. Ve bi'l-ahire icra-yîâdem-i kâbiliyet gösterir.

Geceleri mutala'ât-ı amîkaya dalarak saatlerin geçdiğine vâkıf olunmamak ve bu sebeblemuhtac olunan ziya-yı şedide ma'ruz olmak gözler tarafından da birçokilel ve eskamınzuhûruna sebebiyet vermekdenma'ada tazmin-i zâyiat ve iktisab-ı kuvvet içüntabiâtın bir arzu-yı şedidinden ibaret olan iğtidada ihtiyaç nisbetindeolamayub böylece zaaf-ı kemâliyle terakki eder. Mutalaa'a-ı tefekküre, tefekkür-ü mutala'ayamenuttur. Bu halde biri hakkında söyleyen söz diğerini ifade eder. Şu kadar var ki mutala'asız, asılsız esassız şeyleri düşünerek it'ab-ı fikir eden biçarelerin nihâyet müracaat edecekleri mahall-i bimar haneden başka bir şey değildir.

Şu ma'lumat nesâyih-i sıhhiyeden ibaretdir. Tefekkürün suret-i hûsulü ile keyfiyyat-ı sâiresine ve bu esnada dimağda güzeran eden ahvâl ve harekâta dâir ma'lumat ak isteyenlere fizyoloji-i tefekkürü tavsiye etmeği tavsiye etmeği vazife ad eylerim.

Doktor: Ş. Kâmil

Âsumanaatf-ı nazar

Kambel Kılamaryondan tercüme

1-Kürre-i arzdan doksan altı bin fersahda

Bu çehre-i dürdâne-i kamere fi'l-hakika tekarrüb ile derhal dâire-i nısf'ün-nehar merkezi civarında buharlar denizini yağmurlar denizinden tefrik eden o cesîmapen silsile-i kameriyesi fevkine vâsıl olduğumu zannettim. Arşimed Otolikos Aristillus nâmındakiiberkan saha ve fethiyelerini ekseriya teleskob ile vâkı' olan terassudatım (S.238) halinde tanıyarak birkaç dakika serentiye denizinin sarp sâhilleri fevkine nigejbân oldum. Buralarda takım miyah-ı gâibenin izlerini tekrar bularak

birçokbirkan fethalarının ka'ırını da takdim bir çamur tufanı içinde tekeffün etmiş bir halde görüyor gibi oldum. İlm-i hey'etalâtı komşumuz olan bu cihân ile me'nusiyetimizi müddet-i medidedenberi te'min ettiği ve bazı tafsilât-ı coğrafiyye kamer bize coğrafya-yı arzın birçok nukâtından daha âşîkar olduğu cihetle söylediğim temaşâ ile pek çabuk peydâ-yı ünsiyet ediyordum. O cesîm sahaları o halâ meftûh olan birkan menfezlerini o sarp siperleri cibâl-i kameriyeyi, o müfrezo vahşî sırtları, o amîk dereleri o müteaddid zemîn hufrelerini hep mutala'a ettik, hep öğrendik, orada üç kilometre umkundan, yüz yüz elli, ikiyüz kilometre arzında bikan fethaları, altı yedi bin metre irtifa'ında dağlar, sivri tepeler, dâhillerinde halâ fi'il-i miyahı nasârı bulunan dereler, sahralar gibi câlib-i nazar ehemmiyet bir faaliyet ve volkaniyyenin netice-i jeolojisi müşâhede olunur. Orada bulut, miyahın tebahhuru, yahud ebhire-i nesimiyyenin tekâfünü gibi hiçbir te'sir, hattabi'z-zat hava-yı nesimi dahi asla musâdif-i nazar olmaz, eğer bu hava halâ mevcut ise ancak son derecede bir tehâlhül halinde bulunabilir. Ma'a-ma-fih bu kürre-i hemcivârın en küçük hey'atı bile gâyet büyük bir dikkatle mutala'a olunadan beri yalnız sathındaki tebeddülât-ı jeolojikiyye, alâim-i ızmihlalât-ı hâzıra değil belki hava-yınesimiyyenin bi'n-nisbe kesif bulunabileceği havâli-i süfelazemîni üzerinde bir dereceye kadar seri' olan bazı tehavvülât dahi ma'lum zan olunur. Fi'l-vaki' şu cihânın şerait-i uzviyesi bizinkilerinden suret-i mutlakada farklıdır. Fakat her nekadardaki bu küçük kürre-i ulviyenindevr-i hayâtiyesi kendi vatanımız olan kürre-i arzın devr-i hayatiyyesine nazaran pek çok mukaddem olmak muhtemel ise de hiçbirnev' hayatın orada mevcut bulunmadığını da gösterilmemiştir.

Fikrim kürre-i arzın şu sarı çehreli peyki üzerinde nazarlarımla birlikte tevakkuf ediyordu. Orada, eski bir belde-i kamerde bir sahanın yahud bir derenin ka'ırında, hemde tamamen şu anda anında gözleri semâya müteveccih olarak ve bu semâda bizim iskân ettiğimiz kürre-i arzı seyr ederek semt'ür-re'slerinde suret-i mütemâdiyede cevelân ile anların nazar-ı tecessümüne de kendi vatanlarının bizetelkîn ettiği muammâyı tevcih eden bu cesîmkürreinin sathında mahlukât-ı zekiyyebulunub bulunmadığını kendi kendine soran bir mahlûk-u mütefekkiye olup olmadığını bende kendi kendime düşünüyordum.

Hemcivâr olan bu âlem üzerinde şu suretle seyahat ettiğim müddet zarfında settâre-i leyâl-i garba doğru his olunacak derecede inmiş idi. Ondan sola doğru bir az mesafe de bulunarak şevâhik-i semâviyede hayât-ı âteşin neşreden sarımtırak pertevli

bir kevkeb-i tabân nazar-ı dikkatime çarptı. Bu settârede bizim merim nâmındaki hem civâr seyyâremizinâ teşinşu‘alarını tanımakda teahhur etmedim. Bizim ikametgâhımızın hemşiresi olub ana nazaran gâyet fasîh müşabehetler arz eden bu cezîre-i ulviye hâtırı için kameri unuttum.

Kendi kendime dedim ki: İşte bize en ziyâde nâfi‘ olan be bizim de en iyi bildiğimiz seyyâre, bu şemsin etrafında settâre-i merkeziden vasati olarak 56 milyon fersah mesafede mersum bir muharrik tavlınca devreder. Bizim bulunduğumuz kürre-i arz hareket-i senevisi 37 milyon fersah mesafede ta‘kib eder. Binâenaleyh bir muharrikden diğerine ale‘l-evsat yirmi milyon fersah var. Merih bu dakikada bitamamihâşehrâh-ı cüvelâninkürre-i arza en yakın bulunan kısmından geçiyor. Bir hal-i memnuniyet iştimal şunu da te‘min ediyorum ki iki güzergâh ne dâirevî ne de muzâvi olmadıklarından iki âlem arasındaki tekarrub el-haletühezihî yalnız on beş milyon fersaha vâsıl oluyor. Kamer ile kürre-i arz arasındaki mesafeyi aşmak için bir sâlise sarf eden ziyâkürre-i arzı merihden tefrik eden berzah-ı ulvîsi tay etmek için iki yüz sâniyeyahud üç dakika yirmi sâniye sarf eder. Oraya kadar uçmak için hakikaten bu üç dakikayı sarf ettiğimi zannettim. Pîşenzârımdatayaran-ı fikrimin beni üzerine götürdüğü yeni âlemden başka bir şey bulunmadığı için Venedik sarayının mürtefi‘ penceresini kâmilen unuttum.

2- Kürre-i arzdan on beş milyon fersahdailm-i hey‘et nokta-i nazarından bakılınca bu mesafe uzak değil (S.239) hatta pek yakındır. Buranın komşusudur. İki adımlık mesâfedir. Merih âlemi meslek-i şemsinin ilk aramgâhıdır. Aktâr-ı badi‘a-i âsumanıziyâretiçünkürre-i arzdan tebâüd olunduğu zaman, olundukca şu sevgili me‘vamızcesâmet-i meşhûresindengâib eder. Kamerden bakılınca bizim seyyâreağuş-u lâyetâhi-i âsumandasettâre-i leyâl-i arziyeden katren dört def‘a daha arîz ve dört def‘a daha ziyâdar olmak üzere cesîm bir kamer gibi hükümrânolur, kürre-i arz cülâyetenâhidemücerredolub kamer ve meslek-i şemsinin seyyârat-ı muhtelifesi gibi şemsden aldığı ziyâyıakes ettirir. Tahminen yüz bin fersah mesâfedekürre-i arz bedir hâlindeki kamerden heman dört def‘a daha arîz olduğu için epeyce cesîm bir halde görünüyor.

Bir milyon fersah mesâfede katran on def‘a az arîzgörünüyorsada halâ his olunur derecede bir kars-ı arz eder. Merih muharrikinin bulunduğu mesâfedeiki, cihânın en ziyâdekurbiyeti devirlerinde yani on beş milyon fersahdanbakıldıkca artık his olunur. Derecede kars-ı arz etmez. Fakat halâ bütün semânın en cesîm ve en parlak

kevkebidir. Binâen aleyh merihseyyâresinin seknesi bizi semâlarındazührenin bize arz ettiği sefahât gibi safahâtibrâz eden bir kevkeb-i dırahşan olmak itibarıyla mütehayyiranetemaşâ ederler: biz anlar içünsabâh ve akşam kevkebi bize şüphesizdir ki anların esâtiride bize mihrablar tevcih etmiştir.

Bu âlem üzerine vâsıl oluşum seyyârenin dâire-i nısf'ün-nehâr merkezisinde vakt-i zuhra doğru idi. Semâlarında sür'atle devreden iki kamere dikkat ettim. Bir dağın versani üzerinde durdum ki buradan nazar deniz üzerinden uzaklara doğru uzanub gidiyordu. Dalgalar zîr yapmadaki sâhile çarpıyorlardı. Pîşnigâhımdaki manzara bana Nis rasadhânesinin teraçesi fevkinden tehayyür olunan manzarayı ihtar etti. Fi'l-hakika bu deniz sâkin ve biraz karanlıkça mâi-yeşil renkli miyâhi ile bir bahr-ı sefîd idi. Hatta vehle-i evlâda müzehheb meyveleri şems ile tâbdar olan portakal ağacı ormanlarını tanıdığımı zannettim. Lakin yalnız televvüni'tibarıylamüşâbehet vardı. Zirâ bu nebatâtkürre-i arza nev'anmechûldür. Dalgalar üzerinde kuvve-i muharrikesibilâ-şüphe elektrik olan bir takım gayr-ı mer'î muharrikler vasıtasıyla müteharrik sefinelerin uzakdan uzağa koşuşdukları görülüyordu. Havalarında kuşa benzer balık şeklinde balonlar cevelân ediyordu. Bu arz-ı ulvî seknesinin kanun-ı meşîtabi'atındanhavâ-yimesîmindetayaran gibi ziyadesiyle şayân-ı gıpta bir imtiyâz istihsâl ettiklerini anlamakda teahhur etmedim. Siklet bu âlemin sathında zayıftır.

Mahlukât ve mevâddın kesafeti orada buradakinden gâyet azdır. San'at-ı nefîse-i mühendisîn orada asırlardan beri bir derece-i refi'a-i mükemmeliyet ihraz etti. Anlar bi'l-hassa şu asırda seyyâremiz üzerinde yapılan şeylerin kıyâs-ı kabul etmeyecek derecede fevkinde i'malat-ı cesime icrâ ettiler. Kürrelerinin eşkal-i sathiyesini bir takım ameliyât ve i'marat-ı cesîme ile tebdîl ettiler. Hey'et-i şinasân bir tarassudat-ı teleskopi vasıtasıyla ameliyât-ı mezkûreden henüz haberdar olmağa başladılar.

Bundan başka tarih-i teşekkül i'tibarıyla olan kademe mebni bu âlemin bizimkinden pek mukaddem olduğu ve kürremize nazaran pek küçük bulunduğu pek çabuk teberriid ile ittisa'-ı uzvî safahâtıniseri'an tay ettiği bi's-suhûlete yakkun olunabilir. Seneleri bizimkilerine nazaran pek uzundur ki bu da ayrıca bir fâidedir. Şerâit-i iskâniyyesi, mevâsimi, ekâlimalâim-i havâiyyesi, günleri, geceleri bizim kürrenin aynıdır.

Hatta buradan bile fasl-ı cânkarib nev-bahârda eriyen havâli-i kutbiyye karlarını umumiyetle pek hafif olub bilâd-ı kutbiyye doğru biraz kesâfet peydâ eden

bulutlarını, sabah ve bi'l-hassa akşam sislerini hatta mevâsimin bâis olduğu bazı tebeddülâtı, bazen pek mahdud olan feyzân-ı miyâhı, cedvel şeklinde olub, bir takım esbâb-ı garbiye-i meteorolojikiyeden dolayı yekdiğerini ikiye, taksim ediyor gibi görünen arîz ve memdûd hutût-ı türabiyyeyi, el-hâsıl hayât-ı arziyenin hâl-i hâzırında gördüğümüz faâliyeti yarı yolda bırakacak derecede fevk'el-âdecesîm bazı delâil-i faâlaneyi kâmilten terassud ediyoruz.

Merih üzerinde bu me'vavî hayvaniyet ve beşeriyeti tahrik eden kuvve-i hayâtiye hakkında bir fikr-i umûmi istihsal etmeğe muktezî zaman kadar durarak birkaç dakika sonra kendimi zuhal-i âlem halkavîsine nakl-i mekân etmiş buldum.

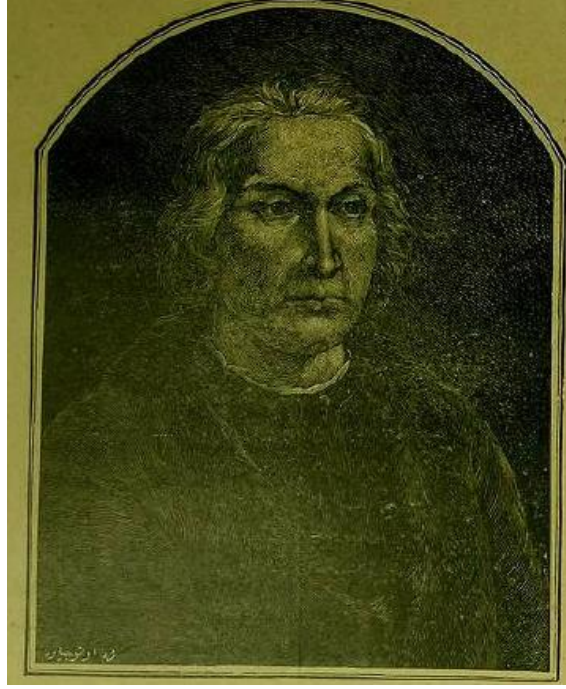
Ali Nusret

(S.240)

Şekil 3. Güller (Bir tablo makâlesi gelecek nüshada)

(S.241)

Şekil 4. Kristof Kolomb

Kolomb nâmı Amerika keşfi hâdise-i azîmesine o derece merbûttur ki keşfiyât ve ihtira'ât-ı âleminin hiçbir hâdisesi bu hizmete tefevvük etmediği ve etmeyeceği gibi Kolomb ismidde şerefen kâşifîn-i sâirenihâiz oldukları itibara tefevvük eder. Kristof Kolomb insâniyetinaktâr-ı âlemin her tarafında her millet nezdinde hâiz-i itibar ve şeref olan kahramanlarındandır. Kolomb ve Amerika keşfi hakkında asır-ı ahîrdeicrâ edilen tetkikât kâşif -i mumâileyhin efkâr ve tasmimâtınıcrâda bir sebât-ı hârik'ül-âde ashabından olduğunu ve insâniyete olan hizmetinin azamet ve cesâmetini bir kat daha tezyîdiçünefvâh ve ümmü hat damüte dâvilrivayâtdan ekserinin muvâfikhakîkat bulunduğunu meydâna koymuşdur.

Bulduğumuz sâl-i milâdi zarfında Amerika keşfi hâdise-i mühimmesinin dört yüzüncü sene-i devriyesi hulûl edeceğinden yalnız müntesibîn ulûm ve fûnûnun değil bütün sınıf-ı beşerin (S.241) nazar-ı dikkati Kolombun rûznâme-i hayâtını mutala'aya ma'tufdur ki ifrât-ı zekâ yüzünden birçok sadmelere uğrayan o kahraman kendine karşı insanların nankörlük etmesinden ziyâde o felâketlere kendisi sebeb olmuşdur.

Kolombunmeziyyeti iyice takdir için bulunduğu asrın ahvâline ve efkârına o zamanki hal ve mevki'in hakikate vukûfpeydâ etmek ehem ve elzemdir.

İslâm tâcirlerinin aksay-ı şarkdan getirdikleri emti‘aıgıranbahâ ta on beşinci asırdan beri Avrupa akvâm-ı hâkime-i mütemedinesinin nazar-ı dikkati Hindistan kıt‘a-i cesîmesine çevirmiş idi ki Hindistan nâmı tahtında erbâb-ı ticâret Afrikanın Zengibâr sevâhilinden ta Çine kadar imtidâd eden bahr-ı muhît-i hindî sevâhilini arzu ederlerdi.

Erbâb-ı ticâretin bu nevâhi hakkındaki ma‘lumatı seyyâh şehir Marko Polonun rivâyâtına münhasır ve bir atıkHıtayveyafrenkçeKabaysevâhili ile çiyangualtun adası yani şimdiki Japonya cezâirineşâmil idi. Tüccârın Hindistana muvâsala arzusuna o zamanki Avrupa hükümdârlarının müntehây-ı şarkdaYuhanna nâm râhibin zir-i idâresinde bulunan millet-i Hristiyanlara el vermek arzusu munzam olunca Hindistan seferi fikri kemâl-i keremi ile revâc bulmuş ve Prens Henrinin saye-i himmetinde Portekiz kavmi bu bâbda ön ayak olarak Portekizli gemiciler Afrikanıncenûbunu dolaşarak Hindistana gitmeği tasmin eylemiştir. İşte şu azm-ı kavmî netâicindendir ki Bartolomeo Diyas Afrikanın cenûbunda kâin ümid burnunu keşfetmiş ve 1498 senesi mayısının 20. günü Vaskodö Gama Hind-i garbi şibih ceziresinde kâin Kalküta limanına vâsıl olmuşdur.

Portekizlilerin bu bâbda ta‘kib ettikleri planla sarf eyledikleri mesâikârîn-i muvaffakiyet olmağa pek müsâid idiysede pek ağır davranmakda idiler. Hatta Hindistan seferi fikriyle Vasgo dö Gamanın Hind-i garbiyi seyâhati arasında on sene geçmiştir. Çünkü Afrikanın cenûbunu dolaşmak pek güç görülmekte ve başka bir yol teharrisineçalışmakda idi. İşte arzın küreviyeti fikri ilk def‘a olarak bu esnada ulemânın nazar-ı dikkatini celb ederek nihâyet 15. asırda arzın küreviyetikâil olmayan hiçbir sâhib-i ilm kalmamışdı. Fakat bu kürrenin ib‘ad ve cesâmeti hususunda erbâb-ı fenmüttehidü’l-fikr değil idi.

Milad-ı İsa aleyhisselâmdan takriben iki sene akdem İskenderiye ulemâsından Kranostensnâm zât Usvan ile İskenderiye arasında bir derecelik kavsin tavlını mesaha ve buna nazaran muhit-i arzın 5323 mil coğrafi olduğunu hesabetmiştir ki bu da hesabat-ı cedide ile ta‘yin edilen 5400 mil coğrafiye pek yakındır. Kranostensınhesabatı bunlardan ibaret değildir. İspanya’nın şarkından arzın o zaman ma‘lum olan kısm-ı meskûnunun 120 derece tavlinde idüğünü ve muhit-i arz 360 derece olduğuna göre bu mikdârınsath-ı arzın ½ demek bulunduğunu ta‘yinetmiştir ki bu da ahiren icrâ edilen hesabatamuvâfıkdır. Âlim-i muma ileyhbahr-i muhit atlasının

vus‘atimâni‘ olmasa İspanya’nın sahil-i garbisinden hareketle ve daima garba doğru giderek bir devr-i âlem seyahati icra edilerek Hindistana gidilebileceğini ve arzın ma‘lum olan kısm-ı meskûnun başka bir kısmı bulunmak imkânını beyânetmiştir.

Kranostensun nazariyatına ahlaki isnâdda‘vaetmeyüb bunlardan bazıları kürre-i arzın ib‘adını o kadar küçük ve Avrupa ile Asyanınvüs‘atini o kadar ziyâde farz ettiler ki Portekiz sevahiliyle Japon adaları arasında nisbeten dar bir deniz parçası kaldı. Amerikanın keşfi senesinde Alman ulemasından MartinBehaym bu faraziyata göre bir kürre-i arz i‘mal ve tersim etmiş bunun üzerinde Kanarya ve Antil adalarını göstermemiştir. Bu haritaya göre bir seyahat-i garbiye icrası mümkün idiyse de Portekizliler buna cesâret edemediler. Nihâyet Pavlov Kostanelligarb seyahati hakkında bir plan tertîb ederek krala takdîm edilmek üzere Lizbon da mukîmrâhib Martize göndermiştir ki tabib-i muma ileyh Marko Polonun asarını okumuş ve on beşinci asır evâhirindeHindistana giden Nikolo Dakonti (S.243) ile münâsebetde bulunmuştur. Afrikayı dolaşarak Hindistana gitmek fikrine saplanıp kalan Portekizliler Kostanellininefkâr ve tekâlifine ihale-i sem‘ itibar etmemiştir. Nihâyetü’l-emrbirkaç sene sonra yeni planlar tertîb eden Kolomb peyda olmuştur.

Bir cedîd kâşifin eyyâm-ı sabaveti hakkında bazıları tarafından korsanlarla muhârebe ve şimâli seyahat gibi birçok masallar neşr ve rivayet edilmiş ise de erbâb-ı tetkik ve hurafatın düzme olduğunu pek kolay fark eder. Binaen-aleyh o uydurmaları bir tarafa terkle muhakkakayı zikre çalışacağız.

Kristof Kolomb 1446 senesinin nısf-ı ahirinde yahud 1447 senesi mevsim-i rebî’indezann-ı kaviye göre Cenevenin Porta, San Andra varoşundan şiyak dokuyucu ve tâcirDomeNikoKolombonunsulbünden dünyaya gelmiştir. Pederi san‘at ve ticâretindetali‘-i yar olmadığından en nihayet düçar-ı fakr vifaka olmuştur. Genç Kolomb rah-ı pedere sâlik olduğundan li-ecl’in-tüccara icra-yı seyahate ihtiyaç mes etmiş ve buna mebni 1474’de şarab tüccarı için sakız adasına seyahateylemiştir.

1477 pederinin istitaat-ı maliyesi o kadar tedenni ettiki Cenevode elinde kalan son evini satmağa mecbur olmuştur. Buna mebni o zaman 30 çağlarında olan genç Kolomb vatanını terkle ashab-ı sah-i ve teşebbüsün nail teşvik himaye olduğu (Lizbon) beldesine hicret ve burada aslen İtalyalı olup Madriya civarında kâin (Porto adası) ayanından bir asilzâdenin kızı FilyaPresterello ile akd-i rabıta-i muâşakaveizdivac

ederek bu sayede bu Portekiz gemici ve istimlak tarafdaranıyla ihtilatla cenuben (Gönyaya) ve şimâlen İngiltereye seyahatle bahr-ı muhit hakkında itla‘ ve ma‘lumat kazanmış ve mâverabahr-ı Atlasidekicezâir vebilâd-ı mechûle ile Hindistan hakkında deverân eden rivâyât-ı meşkûkeyiduymuşdur.

En meşhûrkozmoğraflarınikâmetgâhı olan Lizbondaki en cesim keşif ve seyahat planlarının mehd-i zuhûru idi Hindistanınkâşifliğin ehemmiyet ve muhsinatını öğrenmiş ve bu sayede galeyana gelen şevk ve gayretine teb‘iyetle o vakitler Kozmoğrafya ismiyle yâd edilen Coğrafya fennini tahsile başlamışdır. Bu esnada Kristof Kolombun nazar-ı dikkatini en ziyâde 141 senesinde Pire döLeys tarafından neşredilmiş bulunan Sima Kömondi yani manzara-i âlem nâm eser celb etmiş ve nihâyet ömrüne kadar hakikaten gayr-ı kâbil tenkid olan bu eseri kendine rehber ittihaz eylemişdir.

Kolomb bu kitabın mutala‘asından İspanya sahil- i garbiye Hindin sahil-i şarkisi arasındaki bahr-ı muhit parçasının gâyet dar bir boğazdan ibaret olduğunu ve müsaid hava ile birkaç günde kat‘ı mümkün ve cennetin müntehyi-işarkda bir dağ tepesi üzerinde bulunduğunu istinbat etmiş ve seyahatlerinden bunun keşfi ümidinde bulunmuşdur.

Kolomb Lizbonda iken vaktiyle Toskanelli tarafından tertib ve Kanokinos Ferdinand Martiniz vasıtasıyla Portekiz Kral beşinci Alfonso takdim ve bu seyahati icra arzusuna düşerek Floransalo olduğunu setr ve kendini Portekizli gösterir bir tavırla Toskanelliye müracaat etmiş ve harita ile lâyihanın bir nüshasını almışdır. Fakat harita zayi‘ olduğundan yalnız elde bulunan lâyihanın suretine nazaran ve bu haritanında Behayimin haritasına müşâbih olduğu anlaşılmaktadır.

İşte bu zamandan itibaren Kolomb bir seyahat-i garbiye ile Hindistana gitmek imkânını zihninde yerleştirmiş ve fikrini icra içinbir hükümdara müracaat lâzım olduğundan Kral beşinci Alfonsa müracaatı tasavvur etmiş ise de hükümdar müşârunileyhin harita ve lâyihayı tanınması münasebetiyle tasavvuratını icraya cesâretedememiştir. Fakat 1481 de Alfonsun vefâtıyla yerine faaliyet ve arzu-yı teşebbüskârisiyle müştahir ikinci Yuhanna sandali-i hükümete ku‘ud edince Ona müracaat eylemişdir. Vuku‘bulan müracaatında asilezâdegân zümresine idhâliylebahr-ı muhit amirali unvanı ve keşifedeceği memâlik-i hidivliği gibi

mükafâtlartalib etmesi kralın fen melâhı ve coğrafyada kendinden ziyâde behresi olan mukarrabin ve nedemâsının hande-i istihzâsını celb ettiğinden taleb-i vâkı'ı

(S.244) reddedilmiş ve Portekiz gemicileri Afrika cihetinden icra-yı seyâhate devam eylemiştir ki bu vuku'ât 1483 senesine müsâdifdir.

Bunun üzerine Kolomb Portekizi terkle İspanya'ya gelmiş ve kral Alfons ile kraliçe İzabellaya müraceata karârvermiştir. Gırnata sarayında Portekizde olduğu gibi coğrafya ulemâsı bulunmadığından esas ittihaz eylemeği tensibetmiştir. Fakat kral ve kraliçe tarafından muhârebenin hitâmını beklemek cevâbını aldığından Fransaya müracaatı tasmim eyledi.

Palos limanı civarından yüksek bir tepe üzerinde Franceskantârik-i dünyaların mahsus Larubida manastırı bulunur ki şimdiki züvâri manastırın yakınında yere rekzedilmiş küçücük bir haç görür. İşte bu mahalde Kolomb refakatinde oğlu Diyego olduğu halde yorgunluktan yere serilmiş ve tarik-i dünyalardan ekmek ve su istemiştir. Biçâre yolcunun tali'sizlikdenşikâyeti ve efkâr ve tasavvuratı nakil ve hikâye etmesi kraliçe İzabellanın ve vâftiz pederi rahib Pater Bovan Dö Markenanın şefkatini tahrik ettiğinden Kraliçe nezdinde vesateine sebep olmuş ve 1492 Gırnata zabtedildikten sonra İspanya hükümeti ile Kolomb arasında bir mukavele akdedilerek maiyyetine 3 sefine ⁽³²⁾ verildiğinden 3 Ağustos 1492 de Palos limanından garba doğru barban küşa-yı sefer olmuştur ki bu seferin masarılı takriben 1500 liraya baliğ olmuştur.

Toskanellinin planıyla Daylinin İma Gomendi nam eserini rehber ittihaz eden ve elindeki harita-i âlemin sıhhatini seyahatine nazaran tahkike değil seyahatini o haritanın mefadına tatbike çalışan Kolomb Kanarya adaları önünden geçerek Antil cezâirine varmış ve Haiti adasını Çipango yani Japonya zan eylemiştir.

Bu ilk sefer esnasında ve ekserya sis basdığı zamanlarda Kolomb ve rüfekası birçok def'alar aldanarak kara! kara! sadasını ayyuka çıkardılar ve en nihâyet 12 teşrin-i evvelde Guvanahanisevahili görüldüğünden top atmağa ve ellerinde bayrakları olduğu halde tedeöm la vedamus yani hamd ü sena duâsını terennüm etmeğe başladılar. Karaya çıkınca zemin secdeye vaz'-ı cebin-i şükran ederek buldukları

³²Bu sefinelerin resmi 27. nüshamıza konulmuştur.

adaya Kolomb tarafından San-Salvador yani melce-i mukaddes namı verilmiş ve âhvâli Kastilya ve Leon kral ve kraliçesi namına zabtedilmiştir. Adada tesâdüf ettikleri yerli vahşiler anadan doğma çıplak olmakla beraber kulaklarında burunlarında tezyinat olarak altun parçaları taşımakta idi ki işaretle edilen suale bunların cenubdan getirildiğini anlatmışlar ve boncuk ve renkli külahlarla mübadele etmişlerdir. Bunun üzerine Kolomb 14 teşrin-i evvelde cenuba doğru hareketle bulduğu üç adaya SantamariaDöLakonçior ve Ferdinanda ve İzabella isimlerini vermiş ve fakat Hindistanda tasavvur ve tahayyul eyledikleri menabi'-i servetdenhiçbirini bulamamıştır. Son baharın oralara nazaran o devr-i latifinde tabiatın her tarafda bir takım menazır-ı bedi'a arasında Kolomb ve rüfekası 28 teşrin-i evvelde buralardan Kopa adasına avdet etti. İbrani güldaniarabiye vakıf olan yahudiLobesDöTurs ile İspanyalı Rodrigo Dö Pere Hindistan şehinşahını bulmak ve adât ve ahvali hakkında ma'lumat almak maksadıyla adanın içlerine doğru temdid-i seyahat ettilerse de tütün içmek adet-i kabihasını öğrenmekden başka bir şey bulamadılar. Nihayet Kolomb Haiti adasında Rivdeloru yani nehr-i zerrin namıyla yâd ettiği bir nehirde altun bulmuş ve üç zabitin kumandası altında orada kırk İspanyalı terk ederek vatanına avdet etmiş isede ikinci seferi icra edinceye kadar yerliler hey'et-i istimlakiyeyi mahveyledi.

Bu ilk seferden İspanya avdetinde Kolomb Barselona beldesinde Kral ve Kraliçe tarafındangâyet mutantan bir suretde kabul edilmiş ve getirdiği altun numuneleriyle muhtelif renkde 40 Bilga kuşunu ve altı yerli vahşiyi hükümdara arz ve takdimle muvaffakiyetlerini ta'dadaVehisanivla adasıyla Hristiyanlığa pek kolaylıkla duhûle hazır bulunan yerli (S.245) ahâlisini tavsif ve ta'rife başladı. Ve mübalağat-i sayesinde maiyyetinde 14 karavela derununda 1200 taife olduğu halde 1493 senesinde ikinci seferini icraya muvaffak oldu ki şimdiki me'muriyeti pek mühim idi: Zabt ettiği memâlikitevsi' ve i'mar ve Hitay ile Hindistan taraflarına doğru temdîd-i seyâhat ve Afrikanın cenubundan dolaşarak İspanyaya avdet edecek idi.

Fakat beraber getirdiği serseri eşhas yerlilerle münakaşeye girişerek uygunsuz harekâta başlamış ve kendi aleyhinde de tesvilata kıyam ederek bazıları bir eski sefineye râkibenİspanyaya avdet etmişler. Bu ahvâlden Kolomb korkarak İspanyaya avdet ettiysede kendini pek müşkil bir mevki'de bulmuştu. Çünkü bulunan altunlarla Endülüs esir pazarında satılmak üzere getirilen iki yüz esir masarîf-i seferiyyeyetekâbül edememiş ve bu yüzden aleyhinde kıyalebaşlanmıştı. Nihayet yine

kral ve kraliçeyi kandırarak maiyyetinde birçok kürek mahkûmları olduğu halde Hispanyolaya avdet ve 31 Haziran 1498 de ilk def'a olarak Trinidad adalarından Amerikayı gördüyse de buna ehemmiyet vermemiştir. Biraz zaman sonra yine âdem-i hoşnudi ilcasıyla maiyyetindekiler kendileri arasında nifak çıkmış ve İspanyaya avdetinde beraber getirdiği yerlilerin furuhtunu kraliçenin mucceb-i hiddeti olarak teb'asını hiçbir vecihle satmağa amiralin hakkı olmadığını beyan ederek cümlesinin azad edilmesini ve ilk gemi ile memleketlerine iadesini emreylemiştir ki bu esnada Kolomb hakkındaki şikâyetlerde haddi geçmiş ve İspanyalıları Hispanyolaya damahv ve berbad etmek için beraber getirdiği iddiası ortaya yayılmıştı.

Ahvâlin bu derecede kargaşalı bulunduğunu ve ekseriya vesait-i cebriye isti'maline mecburiyet hissettiğini Kolomb hâtıratında zikr ve itiraf etmekte ve hatta bir hâkim ta'yinin hükümeti taleb eylediğini beyan eylemektedir.

Kolombun talebi üzerine lüzûmu görülenleri teb'ayedeme'zun olmak üzere müstemlekât hâkimliğine ta'yin edilen vahdet-i mizac ile müştahir bulunan Francesko dö Bobadilla 1500 senesi ağustosun 23. günü San DöMingo körfezine muvâsalatda sağda solda yedi İspanyalının darağacına çekildiğini görüp Kolomb aleyhinde ayyuka çıkan şikayatişidince amiralin pek zâlim ve harîs olduğuna hükmetmiş ve teb'idine lüzum görmüştür.

Fakat hâkim Francesco İspanya hükûmetinin rıza ve efkârı hilâfında olarak pek şiddetli davranmış ve Kolombu zincir-bend olarak İspanyaya göndermiştir.

Esna-yırahda Kolombun prangaları çözülmek istenilmiş ise de muma ileyhe hizmetine mükafaten kendine layık görülün muâmeleyi İspanyollar görmek için buna muhâlefet etmiştir.

Mamafih Kralın huzûruna pranga-bend olarak çıktığı hakkındaki rivayât sonradan uydurulmuş şeylerdir Kolomb Kral tarafından riâyet-i mahsusa ile kabûledilmiş. Fakat müstemlekât te'sisi hususunca artık kendine emniyet edilmemiştir. Vefatına kadar prangayı hanesinde saklayan ve vefatında tabutuna konmasını vasiyet eden Kolombun zincir-bend olmak beliyyesine uğraması iddiâ ve zannedildiği gibi insaniyetin kendine karşı bir nankörlüğü değildir.

Tarih-i âlemin şu hâilesi yine Kolombun arzu-yışânamağlub bulunması hitabından neş'et etmiştir.

Kolombun asıl mûcebye's ve nevmidisi ve sebab-i telehhüfûte'sis ettiği müstemlekâtın pek çabuk inkırazla Hindistanın Vasko dö Gama tarafından keşifle Portekiz gemilerinin o menba'-ı servetden anın vasıtasıyla istifadesi olmuştur. Kolomb şu dağ derunu teskin için Hindistana bir dördüncü sefer ihrasına kalkmış ise de yine Amerikadan ileriye geçmemiş ve kıl u kalden başka bir faidekazanamamıştır. Nihayet'ül-emr Kolomb 1506 senesi Mayısının 21. günü Vala döLid de vefat etmiştir. Ve Franceskan rahibleri tarafından oradaki manastıra defnedilmiştir.

Fakat ahiren tabutu İşbilye yani şimdiki Sevilla şehrine nakledilmiş ve kitabe-i sengmezarına:

A Castillaya Leon

NuevomondodioColon

Yani Kastilya ve leon hükümetine Kolomb bir yenedünya ilhak etmiştir. İbare-i şükrâniyesiyazılmışdır. (S.246) Mamafih bu hürmeti icrâda pek geç tavrılmışdır. Çünkü bîçâre Kolombun vefâtında hakkında hiçbir ihtirâm ifâ edilmemiş ve hatta hâdisesine ehemmiyet verilmediğinden 1508'e kadar vefâtını kimse duymamıştır.

Müverrihinden Yâşil der ki: Ölüm Kolombu daha büyük sefalet ve hakâretten kurtardı. Çünkü Boba villa muâmelesinden ağır muamelelere düçâr olacağı pek muhtemel idi. Kubanın eyaletinden biri olduğu ve Hispanyolanın Cipangu ceziresi idüğü ve Karib ve Baengala Körfezleri arasında deniz olmayub dar bir boğaz bulunduğu hakkındaki itikadının kendisiyle beraber defnedilişini kendi için epeyce bir müsaade-i tali'dir. Amerika kâşifi yeni bir kıt'a keşifettiğindenbi-haber olarak vefât etti. Fakat bundan ma'lumatı olsa idi bile asıl maksadı aksa-yı şarkla te'sis-i muvâsalat olduğuna göre kendince bir ehemmiyet kazanamayackdı.

Kolombun hatasına ahlâfdan bir çoğuda uğradı çünkü doğrudan doğruya istikâmet-i garbi takib etmekle İspanyanın sahil-i şarkisine varılamayacağını ancak sonradan anladılar. Hatta 16. asrın evailinde bile Hindistana verilen ehemmiyet Amerikanın hakkında kimsenin hatırına bir şey gelmemesini müntac oldu.

O zaman Amerika ismiyle yâd ettikleri yeri Brazilyanın ormanlı sevhilinden ibaret idi. Hattakat'a-i mezkureyi Floransalı meşhur gemici AmerigoVespuçinin namına nisbet eden Valdez Müller bile bu kıt'anıncesâmet ve ehemmiyete koca Cenovalının ehemmiyet hizmeti ancak Korteze ve Pizarronun istilalarıyla Amerika

altınlarının İspanyayınâil-i servet halini yazmağa çalışmış ve 1540 ile 1559 arasında arzusuna teb'iyetle enkaz-ı vücudu kurşunlu bir tabuta vaz' olunarak San DöMinkoya nakledilmiştir. 1795 de Haiti adası Fransızlara terk edildiği zaman Kolombun tabutu Hapana beldesine nakledilerek 19 kanun-u sâni 1796 da kemâl-i ta'zim ile büyük Döm altına defnedilmiştir.

Kolombun tercüme-i halini yazarlar ser-güzeştine pek çok masallar katmış ve gerek yağlı voya gerek mücessem ve menhut resmini yapanlardan hiçbirinin mumaleyhin tasviri olarak meydana koyduğu levha ve heykellerin aslına müşabeheti henüz mertebe-i tahkike varmamıştır.

Mazbut olan eşkâle göre Kolomb iri yapılı uzun boylu, mâi gözlü kırmızı saçlı ve başının şekli İtalyanlardan ziyâdeAvrupâi şimali ahalisine müşâbih imiş. Derc ettiğimiz resmi Madrid bahriye müzesinden mahfûz levhanın aynıdır.

Kolombun nâmına Meksikada, Kübada, Barselonada ve Cenovoda dört heykel rekedilmiştir. Bunlar arasında Lançesyonun eser-i çiredestisi olub Cenovanın Akvaverve caddesindeki heykel en güzel, en musanna'dır. Kolombun vefatından sonra hizmetinin ehemmiyeti teâkub-u avâm ve a'sarla mertebe-i aksaya vardı.

Hakikat! Meksika ve Peru altınları bitti. Fakat bugünkü günde Avrupadasıgnub barınamayarak tehârri-i rızık için terk-i vatan edenlere Amerika bir vatan-ı sânidir. Hindistan'm menabi'-i serveti Amerikada yok. Fakat bugün ticarete bir mevki'-i mühim ihraz eden tütün mahsulünü memâlikikaht ve gılâdan azade eden Patates ve muhtelif sıtmalara karşı bir ilaç-ı müessir olan kinin hep bir ceditin bir anikaihdâ ettiği menabi'-i servet, Kolombiçün bir şâhid-i hizmetdir.

Ma'ârifin 29. nüshasında Amerikanın Kristof Kolombdan evvel keşfi unvanıyla derc ettiğimiz makalden istidlâl edildiği üzere bazı tarih-i müdakkikini bu kıt'a hakkında birçok mülâhazat serdediyor. Fakat her halde Amerika keşfi şarki Kristof Kolombarâci'dir. Çünküislâfı bir hizmet maksadıyla değil, bir fikr-i hunharane ile oralara tesadüfen gittiler.

İntihâ

(S.247)

Yeni icâdlar

Şekil 5. Amerika usulü meyve düşürme

Ma'lumdur ki Amerikalıların pekiyi meyve ağaçları ve hususan elma ağaçları yetiştirmekte muvaffakiyetleri vardır.

Meyveler kemâle reside olunca bunları toplamak için Amerikalının biri bir nev' cihaz i'maletmişdir. Vakı'an bir elma ağacına bir çocuk çıkarsa meyveleri kolayca kopararak yere atar, halbuki bunlar yere düşünce taş ve toprağa çarpar ve ezilir. Ve bu ezintide meyvenin muhafaza olunamamasına ve çabuk çürümesine sebebiyet verir. Söylediğimiz cihaz gâyet basit ve i'maligâyet kolaydır.

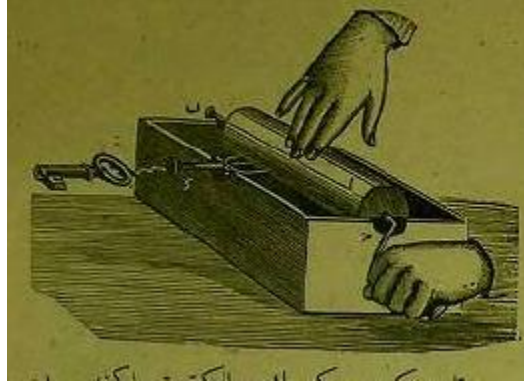
Resmimiz bu aletin maktu'unu irae etmektedir.

Bu cihazın yukarı tarafında geniş bir huni vardır ve bir de üstüvaneden ibaretdir. Üstüvanenin dâhilinde 45 derece meyilli ve münâsibsuretde üst üste konulmuş küçük tahta levhalar vardır.

Şu vecihle ağaçdan toplanılan meyveler huni derununa atıldıkda kemâl-i suhûletle meyilli levhalar üzerinden kayar ve ezilmeden ve berelenmeden yere iner. Cihazımız iki zincir vasıtasıyla ağacın dallarına rabtkılınmıştır.

Bu da çinkodan yahud hafif bir ağaçdan i'mal olunur. Mahrutiy'ül-şekil huni ve üstüvani yekdiğerine geçme olub bir mahalden mahall-i ahire nakil olunabilir.

Bu huniye yumurta bile vaz' olunsa kırılmaksızın aşağıya kadar inebilir.

Şekil 6. İ‘mâli Gâyet Kolay Bir Elektrik Makinesi

Yukarıdaki resim küçük bir elektrik makinesidir. İ‘maligâyet kolaydır. A harfiyle gösterilen üstüvane cisim bir kükürt çubuğudur. Bu kükürt çubuğu gâyet ucuzdur. Her yerde bulunur.

Üstüvane hafifçe ısıtıldıktan sonra bir ucuna B çivisi ve diğer ucuna manivela şeklinde bükülmüş H harfiyle gösterilen bir demir tel takılır. Nâkil hizmetini görmek üzere sathına bir tarak şekli almak üzere birkaç dane toplu iğne, âdi bir çivi îânesiyle sabit kılınır. Âdi mühür mumu bu iğneleri tutmağa kâfidir.

Resimde görüldüğü üzere nâkil kükürt üstüvanesini bir mukavva kutu üzerine vaz‘ ediniz. Ve büyüklerin kenarlarını cihazı tecride, hizmet etmesi için mühür mumu ile sıvamalıdır. Şimdi parmaklarınızı kükürt üstüvânesi üzerine istinâd ettirerek manivelayı tedvir edecek olursanız karanlık bir mahalde cism-i nâkilin uçlarından küçük ve mavimtırak kıvılcımlar müşahede olunur. İşte size gâyet basit ve mükemmel bir elektrik makinesi!

Avânzâde

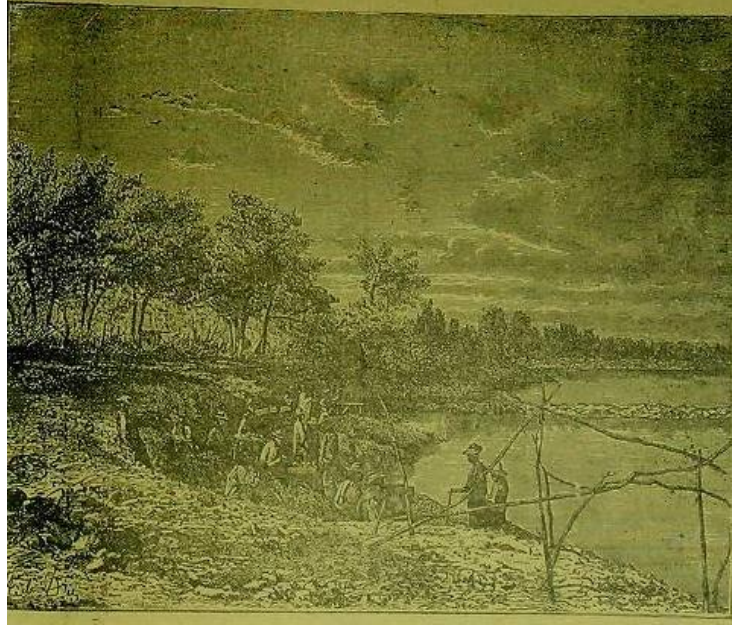
Mehmed Süleyman

(S.248) Kutb-ı Şimali ve Kutb-ı şimâli Seyyâhları

(Otuz dokuzuncu nüshadan mâba‘d)

O arzlarda çıplak demire dokunmak netice-i ma‘lumasinden taifeyi muhafaza etmek üzere geminin her neresinde demir var ise suhtiyân ile setr olundu. Çünkü: bulunduğumuz şu 41 arzında kızıl derece-i harârete getirilmiş bir demirin ele ne dürlü tesiri olursa memâlik-i müncevide de dahi soğuk demirin ele o nev‘ tesiri olur. Bu

vecihle her şey ihzar olunduktan sonra gemilere müntehib âdemlerden taife verildi ve 1824 sene-i milâdîsi

Şekil 7. Âfrikada elmas arayıcıları

Mayısın on altıncı günü Hakla ve Fiyori sefineleri âzım-ı sefer şimâli oldular.

O senenin yazı biraz soğukca olduğundan gemiler Bafın körfezine vâsıl oldukları vakit yüzler kırılması gayr-ı mümkün bir hale gelmişti. İşte taife buzları testere ile kesmek ve bu vecihle açılan suların birinden diğerine gemileri nakletmek için mütemadiyen yedek çekmekle meşgul oldular. Binâenaleyh eylül evâsıtında bile Lankastır Savinde vâsıl olamamışlardı. Mevsim-i sayfın hitâmıyla gemilerin garba doğru ilerlemeleri hakkındaki ümidlerde nihâyet buldu.

Seyr-i edvariye mümkün olduğu kadar ilerleyerek kışı geçirmek üzere münâsib bir mahal bulmağa karar verdi.

(S.249) Lankastra Savandın tamamıyla buzla muhât olduğu görüldü ve testerelerle buzları kesüb yol açmak ve filikalarla yedek çekmek ameliyatı tekerrür etdi. Eylülün 27. günü tamamıyla açık sulara girdiler. Ve hafif bir rüzgâr ile Prens ricentmedhalinevâsıl oldular. Burada buz pek tahnpeydâ etmiş olduğundan seyr-i edvâriye hatta girmeden evvel bir daha buzlar çözülse ilerlemek zahmetine giriftar olmakdan ise iltica ettikleri şu mahalde kalmanın daha münâsib olduğunu dermiyan eyledi.

Bir müddet -i kalîle zarfında gemiler buzlara gömüldü.

Şekil 8. Afirkada Oranj hükümeti dâhilinde bir mağara

Gözün vâsil olabileceği noktaya kadar kar ve buz vadilerinden ma‘ada bir şey görülmüyor hiçbir sadâîşidilmiyordu.

Şems her gün alçaklıkta ve gittikçe te‘sirini azaltmakta idi. Göze ilişen birkaç kuş ve hayvanlarda cenûba doğru çekiliyordu. Birkaç gün sonra kutb-u şimâli kışının uzun ve karanlık geceleri başlayacaktı!

Bu mahalde sekiz dokuz ay kalacakları ve bu müddetin kısm-ı küllisi zarfında güneş buzu görmeyecekleri âşikar olduğundan taifeyi eğlendirmek ve neşeli tutmak için (S.250) muhtelif usuller tertîb olundu. Gemilerin palavrlarında³³ mektebler te‘sis olunub efrada okumak ve yazmak tahsil ettirildi.

Bu asrın ibtidalarında İngiliz gemicilerinin kısm-ı küllisi okumak ve yazmaktan mahrûm idiler. Mekteblerden başka her gemide ayda bir kerre maskeli balolar verildi. Balolar verilmeden birkaç gün evvel taife eğlence elbiselerini ihzâr etmekle meşgûl oldular. Muzika çalabilen taifelerden mürekkeb bir bando teşkil olundu. Ve Hakla ile Fiyorinin baloları müstahsen bir hale girdi. Dâhilen icrâ olunan bu eğlencelerden ma‘da hârici eğlencelerde unutulmadı. Ara sıra ayı saydına gidildiği

³³ sefain-i harbiye-i cesimede yukarıdan itibaren ikinci güverteye itlak olunur.

gibi zabıtanda tilki avına gittikleri zaman taife çocuklarımızın oynadığı yer tabir ettikleri oyun ile top ve saire oynamakla imrar-ı evkât eylerler idi.

Soğuk şiddetle hükümfermâ oluyordu. Ara sıra mizan'üh ararenin taht'üs-sıfır dereceye kadar nüzülü görülüyordu. 1825 senesi nisanın evâilinde güneşe ma'ruz bulunan karlar erimeğe başladı. Taife ilkbaharın hulûluna işaret olan bu vak'aları gördükçe memnun olmağa başladılar isede yazın hulûluna daha epeyce vakit vardı.

Haziran evasıtında yirmi mil ileride buzların çözülüb suların meydana çıktığına dair haberler vürüd etti. Temmuzun on ikinci günü gemileri ihata eden buzlarda çözülerek gemiler yüzdü. Her iki geminin taifesi önlerinde bulunan yüzleri kesmeğe başladılar. Her gün kabl'ez-zevâl yediye kadar çalışıyorlardı.

Temmuzun 19. günü gemilerin bi-tekrâr yüzmesiyle seyr-i edvâriye ibraz-ı asâr hoşnudi eyledi. Temmuzun 20 günü kışlaklarından kıyam eylediler. Seyr-i edvariye bir fırsat bulubda Amerika-yı şimali sahiline ininceye kadar sahil boyunca evvela şimale ba'dehu garba gitmeği tasmin ettikten Lankastır Savandın münteha-yı garbindan Prens Ricentmedhaliningarbtarafına doğru ilerledi.

Havalar sıcak olarak devam ediyordu. Buzların ekserisi çözülüb sahil boyunca suların kısım-ı küllisi açık bulunduğundan iki gemi ağır ağır şimale doğru gidiyorlar ve ara sırada önlerine çıkan buzların tesiriyle gayr-ı müteharrik bir halde kalıyordu.

Ağustosun 1.günü buzlar ansızın Fiyoriyi ihata ettiler ve aynı zamanda gemi karayı bulunduğundan omurgası talimari, kıç bodoslamasını der-akeb paralandı. Gemiye hal-i heyetinde muhafaza etmek için dört tulumcaya ihtiyaç görüldü. Fiyorinin ta'mirat ve termimâtıcrâ oluncaya kadar hey'et-i keşfiyyenin ilerlemeyeceği aşikâr ve gemiyi yerleştirmek için oralarda bir liman keşfi muhâl olduğundan buzun bir nev' havuz inşasına karar verildi.

Ağustosun 5. günü tulumbalarda müstahdem neferatıdan ma'ada Fiyorinin hâmil olduğu erzâkı çubukları filikaları ve güvertesinde bulunan sair eşyâyı sahile çıkarmakla meşgul oldular.

Bir taraftan sahile bir örs vaz'olunub demirciler ta'mir-i hasâratıçüncivatai'maline başladıkları gibi diğer taraftan da marangozlar sür'atle çalışıyorlar ve taifeler fiçileri sandıkları çıkarıyorlardı. Sahilde nakliyat hususunda

kızarak köpekleri isti‘malolundu.³⁴ Ertesi günü Fiyori ol derece hafifledi ki sefinenin suyunu boşaltmak hususunda iki tulumba kifayet ediyordu.

Bu esnada taifeler sefinenin armasını soymağa, çubukları serenleri ve kâffe donanmaları sahile çıkarmağa başladılar.

Seyr-i edvariyeinin fikri gemiyi karineye basdırmak yani bir tarafa batırarak omurgayı meydana çıkarub bu vecihle ta‘mir ettirmek idi.

Ma ba‘dı var

Hüseyin Ziyâ

(S.251) Ta‘rifâtSeyyîd Tercümesi

(Otuz dokuzuncu nüshamızdan maba‘d)

Haber mavelâ‘l-müşbehtin belis: leyse müşabih olan ma ile lanın haberi bu ma ile la duhûlünde cümledeki mesneddir. Haber-i vâhid- ravisi bir olan yahud iki ve ikiden ziyâdeolub şöhret ve tevatür derecesine bâliğ olmayan hadisdir. Haber-i mütevatir bir cemâatin diğerkemâatden naklettiği hadisdir.

Haber-i vâhid: bir kişi tarafından rivâyet olunan yahud iki veya daha ziyâderâvisiolub da şöhret ve tevatür derecesine baliğ olamayan hadis-i peygamberidir.

Haber-i mütevâtir bir cemâatin diğerkemâatden nakil eylediği hadisdir. Haber-i vahid ile haber-i mütevâtir beyindeki fark haber-i mütevatiriinkâr eden bi‘l-ittifak ikfâr olunduğu halde haber-i vâhidiinkâr edenin ikfâr olunamayacağı müttetikunaleyhdır. Haber-i meşhurun münkiri hakkındaki hükm ise muhtelifunfihdir.

Haber-i mütevâtir yalan üzerine ittifakları mutasavvur olmayan bir cemâatin şehadetiyle sâbit olan hadisdir.

Hadis üç kısım üzerinedir. Birincisi haber-i mütevâtir denilen hadis-i şerîfdir. Bu o sözdür ki bir cemâat hazret-i risalet-penâhe efendimizden işidüb andan da diğerkemâat andan da diğerkemâat el-hâsil o hadis ile temessük eden şahsa kadar

³⁴Kutb-u şimali seyahat eden gemiler Tiyokavendlendin cesametince mürekkebe kadar olan köpeklerinden alırlar. Hava rüzgârlı olduğu vakit mahsusan i‘mal edilmiş fırladıkları gemilerin altına sürüp yelken açarak buzların üzerinde sayahatlerinde devam ederler. Eğer hava rüzgârsız olursa mezkûr köpekleri koşarak gemileri çekdirirler.

cemâatdan cemâate rivayet edilmiş bulunan ikincisi haber-i meşhur denilen hadis-i şerifdir. Bu hadis-i şerifi peygamber efendimizden bir kişi işidüb fakat o bir kişiden bir cemâat andan da diğer bir cemâat mütemessik olan kimseye varıncaaya kadar işideler. Üçüncüsü haber-i vâhid denilen hadis-i şerifdir. Bu hadisi ise peygamberden işiden bir kişi olduğu gibi andan da diğer bir kişi andan da diğer biri nihayet mütemessik olan zata kadar râvileri birer kişi ola.

Bu üç kısım hadisin hükm cihetiyle beynlerinde olan fark yukarıda yazıldığı gibi hadis-i mütevâtirin münkiri bi'l-ittifak ikfâr olunur. Hadis-i meşhurun münkiri hakkında ihtilaf var ise de esah hakvâl anın da ikfâr olunmasındadır. Haber-i vâhid olan hadis-i şerifin ise münkiri ikfâr olunamamak hususunda eimme ittifak eylemiştir. Hadis iki nev'dir. Bir nev'i hadis yahud haber-i mürsel diğeri hadis yahud haber-i müsneddir. Hadis-i mürsel odur ki râvisi ahire isnad etmeksizin ya'ni başka râvi göstermeksizin o hadisi rivâyet eyleye. Bu nev' hadis bizim mezhebimizde yani mesheb-i hanefide hüccet ise de mezheb-i şâfi'i de bu nev'ehadisın hüccet olması kabul olunmamıştır. Hadis-i mesned ana derle ki râvisi bu hadisi peygambere isal edinceye kadar bir râviden diğere isna ede. İşte bu hadis-i mesnedmütevâtir, meşhur haber-i ahadnev'lerine taksim olunur. Demek olur ki hadis-i mütevâtirPeygambere taksim olunur. Demek olur ki hadis-i mütevâtirPeygambere vâsıl oluncaya kadar kizb üzerine ittifakları muhtemel olmayan bir kavmin diğerkavimden müteselsilenrivâyet ettikleri hadisdir ki bu suretle cenâb-ı Peygambere muttasıldır. Bu nev' hadis ilim ve amel -i kat'iyicab eder. Bundan dolayıdır ki hadis-i mütevâtiriinkâr eden küfre nisbet olunuyor.

Hadis-i meşhûre gelince bu dahi birinci asırda rivâyet-i ahadda kalub fakat asr-ı sâvide şöhret bularak kizb üzerine ittifakları muhtemel olmayan bir cemâat tarafından rivâyet ve ulema tarafından kabûl ve tasdîk olunan hadisdir. İşte bu hadis haber-i mütevâtirin iki kısmından biridir. Hadis-i meşhûrilm-i yakin ifade etmezse kalbe itmi'nanbahş olduğu için münkiri tadelolunubikfâr olunmaz. Haber-i ahadda olan hadislerin ise râvileri birer kişi olduğundan bu nev' hadisler derece-i şöhrete balığ olamazlar. Haber-i ahdda yalnız amelî icabedüb ilmî icab etmediğinden mesâil-i itikâdiyyede hüccet olamaz.

Haber-i kâzib-i tevatürden mutekâsır olan haberdir. Habere-iumûrunserârine vâkıf âdemdir.

(S.252) Hıben-fi‘lin kalması için fâilin kelimesinin elifi gibi kelimedede sâkin olan ikinci harfi hıfzetmekdir. Fi‘ilin kelimesine mahbûn tesmiye olunur.

Hıbel-hıben ile tayyinctimâdır. Yani sâkin olan ikinci ile sâkin olan dördüncü harfleri hıfzetmekdir. Müsta‘filin sinni ile fâsını hazf gibi, bu hazf üzerine müsta‘filin kalarak fi‘letinnakledilir. Buna da mahbûl derler.

Hark-ı fâhiş fi‘s-sûb-rubede fâhiş pırtık o yırtıkdır ki anın vücuduyla rubeyi orta derecede kimseler giymekden çekinirler. Hark yesir bunun zıddıdır. Hark-ı yesir-rubedeki o yırtıkdır ki giyenin menfeatini ihlâl etmez. Şu kadar var ki menfeatin bekâsıyla beraber rubeayıb ve noksân ile muttasıf olur. Bu ise zevâl-i nefâsetden başka bir şey değildir.

Harâc-ı muvazzaf arz üzerine muayyen suretdevaz‘ olunan vergidir. Nitekim Hazret-i Ömer tarafından rub‘hums ve emsâlivergiler. Harm-ı fâilin kalması içinmufâilinden mimin hazfıdır. Hazfdan sonra fâilin mef‘ulüne nakil ve ahrem tesmiye olunur.

Harb- fâilin kalmak üzere mufâilindenmîm ile nunun hazf olunmasıdır. Hazfdan sonra fâilin mef‘ule nakil ve ahreb tesmiye olunur.

Hazel- mütefâilindenizmâr ve tay etmektedir. Yani mütefâilin lafzının meftûh olan nâsısâkin kılarak elifini hazf eylemektedir. Bu halde mütefâilinemütefa‘ilinkaldıktan sonra mütefa‘iline nakil ve ahzel tesmiye olunur.

Haşyet-tabi‘atın sevmediği bir şeyin müstakilen vukû‘ bulması korkusuyla yüreğin özlemesidir.

Haşyet bazen abdinisyânının çokluğundan neş‘et eder. Bazen Celalullahı ve heybet-i ilahiyi bilmekten ileri gelir. Enbiyanın haşyeti bu ikinci kabıldendir. Huşû‘ ve hudû‘ ve tevâzu‘ bu üç lafız bir ma‘nayıdır. Ehl-i hakikat yani mutasavvufa ıstılahında huşû‘ doğruya bağlanmak yani hakka inkıyâd etmek ma‘nasındadır. Bazı akvâle göre huşû‘-ı kalbin ale‘d-devâm korkuda olması ma‘nasındadır. Bir kimsenin kızdırıldığı yahud kendisine muhalif olduğu yahud sözü reddedildiği zamanda, hiç ilişik etmemesi alâmet-i huşû‘dandır denilmiştir. Husûs- her bir şeyin medâr-ı temeyyüzü olan evsâf ile kendisinden başka olan her şeyden ayrılarak teklik halinde bulunmasıdır. Binâen aleyh her şeyin kendisine mahsus bir yalnızlığı vahdeti vardır.

Tarih-i Tabi‘

Kelebekler

Kelebekler, böceklerin en güzelleridir. İnsanın anları çiçeklerin tüycükler idibinde hâsıl olan balı içmek için çiçekden çiçeğe konarak çemenzarlardeşükufezarlarda gezerler iken parlak renklerini hafif ve tuhaf uçmalarını görerek kudret-i ilahiyyeye hayran olmaması hiç kâbil olur mu? Şekil, büyüklük, küçüklük ve şa‘şa‘aca yekdiğerinin tamamıyla muhâlifi yüzlerce nev‘kelebek vardır. Kanadlarını kımıldatarak yaprakların üzerine konub derhal oradan uçduğu görülür ise sanki bir çiçek sapından kopmuş ve rüzgârda anı alubg ötürmekde bulunmuş olduğuna insanın inanacağı gelir. Kelebeklerin uzunca vücudu ince ve uzun altı pençesi dört büyük kanatları vardır. Mâlik oldukları ikişer ayrı gözleri üzerine

(S.253) Fasta işlenmiş siyah kehribardan iki aded toplu iğne tepesine müşabihdir. Fevk‘el-âdeince ikişer aded boynuzları olduğu gibi birerde ufacık hortumları vardır ki bunun vasıtasıyla çiçeklerin dibindeki şekerli mâiveyahud yaprakların üzerindeki çiy damlalarını emerler Kelebeklerin üzeri fevk‘el-âdeince bir toz ile sıvanmış gibidir ki el ile dokunulacak olursa yapraklara yapışıyorlar. Hafif ola ve muhtelif elvanda birçok küçük küçük pullardan müteşekkildir. Kelebekler gündüz ve gece kelebekleri namıyla iki büyük sınıfa ayrılıb bunlardan en parlak renklerle kanatlarının parıl parıl yaptığı gördüğünüz ve havada oynayarak uçmakta olduğu nazar-ı hayretle seyrettiğiniz gündüz kelebekleridir. Bunların vücûdları narin, boynuzlarıgâyetince, yuvarlak ve bir nev‘ ufak tepecik ile nihayetlenmiştir. Kanatları gâyet enli olub bir yere konduğu vakit anları biri birinin üzerine yapıştırırcasına vaz‘ ederek kaldırır.

Lakin bu güzel böcekler daimâ bu şa‘şa‘alı şekilde bulunmazlar. Kelebek yumurtasından evvela çıkan yerde sürünür kanatsız bir küçük böcek ve sonra bir tırtıldır. Bu tırtıllar cinslerine göre cüsse ve şekilce muhtelif olurlar. İçlerinde çirkinleri olduğu gibi gâyet güzel renklerle munakkaşları beneklileri çizgilileri ve kadifelileri

de bulunur. Bir takımları dahi perçemler ipek gibi uzun kıllar ile müzeyyen olur. Tırtıllar gâyet küçük olduklarından eğer çok olurlar ise buldukları bağçeleri, tarlaları ve ormanları külli hasara uğratırlar. Tırtıllar gâyet çabuk büyürler. Ve tam büyüklüğe vâsıl olduklarında artık yiyecek yemeye başlarlar. Derileri katılaştır, buruşur düşer. Bu kabın altından ayaksız ve kanatsız bir nev' küçük kurt çıkar ki bu hayvanın birinci def'a tebdil-i şekil etmesidir. Vel-hâsıl ziyâdar bir günde hayvân ikinci def'a tebdil-i şekil eder ki bu da kurdun derisinin parlamasıyla tanıdığımız sevimli hayvânın yani Kelebeğin içinden çıkmasıdır.

Ali Nazmi

Şekil 9. Kelebekler

(S.254)

Şuûnât-ı Fenniyye ve Medeniyye

Havâdaseyâhat

Havada seyahat meselesine hal olunmuş ve artık daire-i taharriyatdan çıkarak havza-i sanâyi'e dâhil olmuş nazarıyla bakılabilecek mi? Newyork gazetelerinden birinin ifadesine itimad olunursa evet bu nazarla görülecek. Amerikada teşekkül eden bir şirket on beş saatde Newyorkdan Londraya gelmek üzere elli yolcu isti'ab edecek cesametde balon sefineler inşâ ettirmekde imiş. Bu balonlar kâmilen alüminyumdan ma'mul şekilleri davlanikat-i nâkıs mücessem olub cenahlara dümen yanlardan arkadan pervanelerle mücehhezdir kuvve-i muharrikeyi gazla işler dört makine husûle getiriyor. Teshin, tenvir, tecdid-i havaya hâdim olanda elektirkdir. Seyahat-i hava meslesinikâbilad edenler zaman-ı hallinin takribi arasirai'lân ettikleri gibi adem-i imkânına kâil olanlarda buna inanmamakda ısrar gösteriyorlar. Amerikalıların şu tesbiti de hayalâtamüstenidtecarübden mi yoksa ciddi bir teşebbüsmü burası kat'iyenanlaşılmadıkca şüphe ve tereddüd bâkidir.

Cıva madenleri

Sen Petersburg gazetesinin rivayetine nazaran RusyanınKazinoslav eyaleti dâhilinde zengin madenleri mevcûddur. Cıvaihrâciçün burada te'sis olunan uçaklardan senevî 32000 kilogram civaihrac olunmağa başlanmışdır. Bundan başka ahiren Kafksasya ve Dağıstanda ayrıca cıva madenleri keşif olunmuşdur. Cıva madenleri nâdirolub İspanya İtalya ve Avusturyadan ve cemahir-i müttefika-i Amerikadan küllü cüz'i cıva ihracâtı vukû' bulmakda ve başka tarafda görülmemekdedir.

Hayvanâtda zekâ

Çulluk kuşlarının zekâsına dal olan bir hâl ahiren bazı erbâb-ı dikkatin musadif nazarı olmuşdur. Bu kuşlar engin bir denizden geçerek uzak bir yerden geldikleri zaman nicelerinde birer dal parçası bulunduğu ve karaya vâsıl olunca bunları yere attıkları müşahede edilmişdir. Şüphesiz bu zeki kuşlar bu dalları denizden geçerken yoruldukları ve havada bir fırtınaya tutuldukları vakit sath-ı bahre bırakmak ve üzerinde bir müddet meks etmek için taşırlar.

Taht‘el-bahr hareket eder bir vapur daha

İtalyanın Savon şehrinde ve Milgavro biraderlerin tersanesinde taht‘el-bahr hareket eder bir küçük vapur inşa olunmuş ve vapur Odas ismi verilmiştir. Bu vapur sayd-ı mâhi ve denizde zayı‘ olan bazı zi-kıymet eşyânın teharrihi hizmetlerinde kullanılacaktır. Çelikden ma‘mulolub şekli de dolayı ve beyzadır. Kuvve-i muharrike elektirikidir. Ve pervane ile hareket etmektedir. Tavlı 8,50 irtifa‘ı, 3,50 arzı 2,50 metredir. Yüz metre umkda altı saat kalabilecek imiş, bu vapurun mûcidi Piyer Abati isminde bir İtalyan mühendisdir.

Ma‘lumât-ı mütenevvi‘a

Şemsin arzdan mesafesi ve arza nisbetecesâmeti

Almanya hükümeti 1872 ve 1882 senelerinde zühre seyyaresinin karşı şems üzerinden mürur etmesinden bi‘l-istifade şemsin arza olan mesafesini ta‘yin etmek maksadıyla iki heyet-i fenniye teşkil etti. Mösyö Avoris tarafından icra edilen rasadâtın hesabâtı bu kerre hıtâm bulmuştur. Gaatın beyanına nazaran netice şundan ibaretdir. İhtilâf manzar-ı şems yani şemsin merkezinde durulduğu farzına göre hatt-ı üstüva arzın hatt-ı şu‘aının tahtında müşahede edileceği zâviye 8,880 saniyeye müsavidir. Bu netice Amerikanın 1874 ve 1884 seneleri heyet-i fenniye a‘zası tarafından fotografiânesiyle istihsal edilen neticeye pek aşikâr bir suretde müsavi ve Wahishtonlu muallim Nokomb tarafından hesap edilen kıymete de gâyetkaribdir. Bundan istinsah olunur ki şemsin arza olan mesaha-i sathiyesi 19.963.000 mil-i coğrafi bir mil -i coğrafi 7,20 metreye müsavidir.

Şemsin kutr-ı şems arzdan mesafe-i vasatide iken kavsin mesahesiyle bulunmuş olan 31.59.26 ya müsavi bir zâviye tahtında müşahede edildiği Mösyö Avoristarafında hesap olunmuştur. Aynı mesafede arzın kutru ancak 17,72 kadar bir zâviye tahtında rivayet olduğundan kutr-ı şems kutr-ı arzdan 108 def‘a daha büyüldüğü anlaşılır. Kutr-ı şems 185640 mil-i coğrafiye müsavi olduğundan şems-i sathının arzınkinden 11,664 ve hacminin dahi arzın hacminden 1.260.000 def‘a daha büyük olduğu müttefikân kanulolunmuştur.

Sana‘i Berk

Mösyö “Lupolun” Londrada elektirik sabite ile kürevi berkin sana-i olarak teşekkülüne dair icra ettiği ticâret hitam pezir olmuşdur.

Kuvvetli elektrik bi‘-t-tesir makinesinden çıkan iki bakır telin nihayetleri bir mika levhasında biraz uzağa vaz‘ olunur. Cüz‘i bir cer ile makinenin der-akab icra-yı amel ettiği ve az çok süratle iki cihete doğru tebdil -i mevki‘ eden ve bazen yerinde bir müddet sabit kalan kırmızımtırak ziyalı küçük balonları kat‘iyensağirede kürevi berkler teşekkül ettiği görülüyor. Cer fi‘İlitezid olunur olunmaz bu hadise mahvoluyor ve kıvılcım âdi manzarasıyla rü‘yet ediliyor imiş.

(S.255)

Cumudiyelerin Hâreketi

Prens Rolan Bonapart 1890 senesinde Dö Kına hususuyla Mön Blov buz yığınları üzerine birtakım işaretler vaz‘ ve ikame ettirdikten sonra bu işaretlerin ukat-ı sabiteye rabt eylemek suretiyle gâyet sahih olarak buz yığınlarının harita-i musattahasını andırılmış idi. Aynı nukat-ı sabiteye göre işaret noktalarının bu seneki mevki‘lerini eski mevzi‘leriyle mukayese ederek hacimlerinden bir kısmının ileriye ve bir kısmının da geriye doğru tebdil -i mekân ettiklerini müşahede etmiştir. Binaberin otuz beş sene mukaddem isbat olunan Alp Dağları buz yığınlarının umumiyetle ilerlemesi keyfiyeti munkati‘ olarak hareket -i ma‘kusebeda‘ etmiş veyahud etmek üzere bulunmuş imiş. Mösyö Rolan Bonapart tevsi‘ma‘lumat ile bu hadisetdankavâid-i umumiye istihrac eylemek maksadıyla sene-i ahirede dahi Alp Dağlarına on beş ve Ren Dağlarına da yirmi aded yeni işaret vaz‘ ettirmiştir.

Tabi‘i Kok kömürü keşfi

Avusturyada kâin cenubiNovelGalde bulunan Brelbas maden kömürü ocaklarında gaz fabrikalarında istihsal edilen maddiye hemen ezher-cihet müşâbihtabi‘i kok kömürü keşif olunmuşdur. Bu kok kömürü tabakası Avusturya maden ocaklarından çıkarılan maden kömürlerine müşâbih bir tabaka üzerine mevzu‘ idi. İki tabakanın fasl-ı müşteriki gâyet güzel parlamış ve ameliyat icra edilen mahallin vüs‘ati imtidadımca kâmilen ayrılmakda bulunmuş idi. Tabi‘i kok kömürü fabrika

mahsulüne nisbeten daha ağırca olub az miktarda karbon ve pek az bir nisbetde de kül ile kükürtühâvidir. Bu kömür duman hâsıl etmeksizin yanıyor imiş.

Sütendildiği taklidi

Sanayi'de de garâbet yine Amerikada görülür. Fildişinden ma'mul eşyânın makbûliyeti ve fildişinin pek mebzul ve fiyatı dûn olması erbâb-ı sanayi'isun'ifildişii'maline sevk etmiş ve bunun için Avrupada muhtelif usûl kullanılmakta bulunmuşdur. Bu def'a Amerikalılar fildişini sütden i'male başlamışdır. Suret-i i'malide basittir. Süt peynir i'maline olduğu gibi tahsir edildikten sonra boraks ilave olunuyor. Ve suyunu tebcile gaib etmesi için bir müddet hafif ateşde teshin ediliyor. Celâtini kısmı alınarak tekrar haliyetrasas Kurşun tozu gibi melh-i madeni ile karışdılıyor. İstilan şekilde kâlıblarda tazyikiyle ve ziyadece teshinle sun'ufildişi istihsal olunur. Bu madde şimdiye kadar fildişi ve kemikten yapılan eşyânını'maline ve işletmeğe gâyetmüsaid etmiş.

En Ziyâde Soğuk Memleket

Dünyanın hangi memleketinde soğuk şiddetle icra-yı hükmediyor?

Bir İngiliz ulemanın müşahedatı nazaran en ziyâde soğuk mahal Sibiryayavaki'Varşojansk şehridir. Şehr-i mezkûrda mizân'ül-harâretah'tüs-sıfır 63 dereceye tenezzül etmektedir. Bu derece soğuğa ancak oralara mahsus Ren ta'bir olunan geyiklerin derilerinden ma'mul üç kanlı kürekler muhafazaya muktedir olabilirler. Buhar-ı ma müddet- i cezireye incimad eder. Ve ince iğneler şeklini alan buzlar yekdiğerlerine çarpdıkca, kalın bir ipek kumaşın yırtıldığı esnada husule gelen sadayamüşâbih bir şamata husûle getirmektedir. İngiliz ulemanınrivâyetine göre Varşujansk şehri civarında esna-yı seyahatinde maiyyetinde bulunan kârvanın üstünde insan ve hayvanların nefislerinden husule Mavimtrak bir bulut ile muhat bulunmuş.

Ahvâl-i havâiyye: taht'es-sıfır derecât bir nâkis- ile gösterilmişdir. İşarât: kar-yağmur

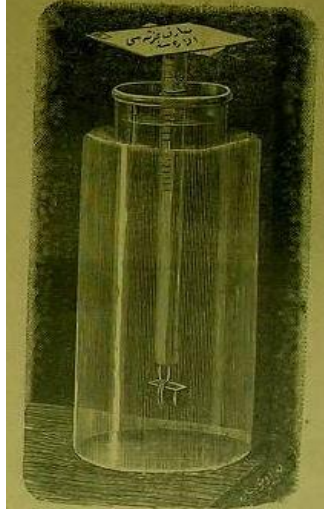
Tablo 1. Derece-i hararet

Esâmi-i	Nisan						
Beledân	7	8	9	10	11	12	13

Der-sa‘âdet	18	11	12	9	14	16	17
Brusa	14	13	11 Ya	10 Ya	13 Ya	12	13
Trabzon	13	9	10	11 Ya	12	14	14
İzmir	14	17	12	11 Ya	12	14	14
Selanik	19	19	12 Ya	13 Ya	15	16	18
Beyrut	17	60		12	12 Ya		18
Bağdad	26	22	25	22	23	20	20
Basra		21	20	21	25		
Sinop	15						10
Haleb	18	17	18	12	10	10	15
Sakız	19	20		14	15	14	16
Sofya	10 Ya	5 Ya	1 Ka	0 Ka	6 Ya		9
Sina	13	11	11 Ya	11 Ya	10	9	15
Paris	0	2	7 Ya	10 Ya	11	13	8
Viyana	5	4	3	6	10 Ya	9	8
Petersburg	0 Ya	2 Ya	5 Ya	2 Ya	2 Ya	11	2

Moskova	10	7	8	6	5	3 Ya	-1
Arkanjel	-8	1	-2	0	1	4	3
Odessa	10	11	8	12	9	-2	10 Ya
Atina	15	14	10	9	13 Ya	12	14
Terište	14	7	9	11	15	15	15

(S.256) FENNÎ EĞLENCE

Şekil 10. Mektûb tartmakiçünü‘mali kolay bir terazi

Hânelerinizde ba‘zen mektub tartmak istersiniz. Terazi bulunmaz. Müşkilata musadif olursunuz. Bu müşkilatı izâle etmek için size i‘mali kolay bir terazi arz edeceğim. Hassas olduğu gibi sadeliği de ayrıca zikre şayândır.

Suret-i i‘maline gelince: bir süpürge sapını takriben 30 santimetre tavlinde kesiniz. Süpürge sapının 20 santimetresi su içine girmek üzere sabralamalı ve resmimizde görüldü üzere derûnu su ile memlü üstüvâni bir kab derununa vaz‘ etmelidir.

Terazinin tablasını i‘mal etmek içinâdi bir kart düz ufak bir çivi vasıtasıyla sapın tepesine rabt etmeli. Terazini‘maliyetdi. Ancak derecelenmesi kaldı bunun içinde kartvizit ianesiyle husule getirilen tabla üzerine on beş gram yahud buna muâdil diğer bir cisim vaz‘ etmeli, bu halde süpürge sapı bir noktasına kadar su derununa batacaktır. Suyun sathına temas eden yere yani sap nereye kadar batmış ise oraya iyi bir kurşun kalemi ile işaret ediniz. Derece usulüne bittikten sonra gramları yahudeşyâyıkaldırub tartmak istediğiniz. Bir mektubu terazunun tabelası üzerine vaz‘ ediniz.

Eğer işaret edilen nokta suyun sathının ma fevkidir. Kalırsa mektubun sikletini on beş gramdan hafif demektir. Bi‘l-akis işaret edilen nokta su derununda bulursa ol vakit mektûbunsikletini on beş gramı mütecâvizdir. Bu halde mektûbun posta ücreti

iki guruş vezni on beş gram geldiği halde bir guruş demek olur. Arzu edildiği takdirde dereceler tezyid ediliyordu. Nasıl terazimize diyecek var mı?

A‘vanzâde Mehmed Süleyman

Müdür-ü mes‘ul: matba‘a ve kütübhâne sahibi Kasbârsâhib-i imtiyâz: Ahmed Naci

Muhteviyâtı: İydiyye, bahariye, garbda şeriat-ı garra-mevâdd-i sıhhiye-Bayramda icrası lazım gelen kavâid-i sıhhiye gısa fizyoloji-i tefekkür ve mutala‘a ve tefekkür hakkında nesayih-i sıhhiye- âsumana atıf nazar- Kristof Kolomb-yeni icadlar-kutb-ı şimali ve kutb şimali seyyahlar -ta‘rifat-ı Seyyid tercümesi - tarih-i tabi‘i-şuunât-ı fenniye ve medeniyye, ma‘lumat-ı mütenevvi‘a- bir haftalık takvim, ahvâl-i havâ, fenni eğlenceler i‘malî kolay bir terazi

Yetime tablo, güller tablo, mikrosefal- Afrikada oranj hükümeti dâhilinde bir mağara- Afrikada elmas arayıcılar meyve toplayan makine elektrik makinesi, mektûb tartmak için terazi

(S.257)

İkinci Cild

Numara 43

23 Nisan 1308

Ma‘ârif

Haftalık Ceride-i Fenniye ve Edebiye

Müdür-i Mes‘ul: Kasbar

İdarehânesi: Bâbıâî Caddesinde KasbarMatba‘ave kütüphanesidir. Cerideye mütâ‘allikhusûsatiçûn müdire mürâca‘at olunur.

[Nüshası 20 Para]

Abone Bedeli: Birseneliği posta ücretiyle beraber 20 guruşdur. İdârehaneden alınmak üzere 20 ve iyi kağıd üzerinematbu‘ nüshalar için 50 guruşdur.

(Kamus-ı Osmanî)

Birkaç seneden beri bir hey'et-i muktedireye tahrir ettirmekde bulunduğum musavver lügatintertib ve tahriri hitâm bulmuş ve bir hayli formalarında tab' edilmiş olduğundan an-karib yekdiğerini müteâkiben meydan-ı intişara vaz'olunacaktır. Mükemmel Kamus-ı Osmani namıyla tevsim edilen bu lugatfevk'el-ade dikkat ve itina ile tahrir ve suret-i muntazamada ve mükemelede tab temsil dilmiş olduğu gibi neşri hususunda dahi misli görülmemiş bir fedâkarlık ihtiyarına karârverilmiştir. Lisân-ı Osmanide mütedavil bi'l-cümle arabi ve farisi ve Türki ve ecnebi kelimat ile pek çok ıstilahât-ı fenniyyeyi ve müteaddid eşkâl ve tesavirihavî olan bu eser mükemmelden umumun ve bâ-husus mekâtib talebesinin birer nüsha edinmelerini halisane tavsiye eyleriz.

Ekmek

Akvâ-ı mütemeddinenin gıdaları arasında ekmek en mühim bir mevki' ihraz eder. Buna mebnidir ki sal-i hâl efrenci şubatının 4. gününden 12. gününe kadar AlmanyanınLabizik beldesinde küşad edilen salib-i ahmer sergisinde ekmeğin envâ'ıyla bunların usul-ü tabh ve istihzarına ve hububâtöğüdüb elemeğe mahsus birçok şeyler teşhir edilmiştir. Bu münasebetle Alman ceridelerinden birinin bu babda şayân-ı mutala'a mülâhazâtı derc ve neşreylediği bir makâlenin Ma'ârif dercini münasib gördük:

Tarih-i medeninin tetkik-i sayesinden ibna-yı beşerin ekmeğe ilk ihtiyaçlarında hubûbâtı ıslatarak yaptıkları yuvarlak veya yassı çörekleri güneşde kuruttuklarını ve bundan bir müddet sonra hububâtı iki taş arasında ezüb irice bir un istihzarıyla yaptıkları çörekleri güneşe bedel-i sun'î hararete arz etmeğe başladıklarını ve şimdi Afrikada, İskoçyada ve Museviler nezdinde âdet olduğu misüllü hamur mayalandırıldığını anlarız. Tahminata göre ekmeği ıslahla mayalı hamur isti'malini ilk def'a olarak Mısırlılar ihtira'etmiştir. Hamura katılan maya bir tahammur hâsıl ederek onun bir kısmı mevâdd-ı sekriyyeye tahavvül ve daha sonra kuul ile hâmiz-ı fahm tehallül eder. Bu son cismin tayranıyla hamurda hâsıl olan mesamat esna-yıtahbda daha ziyâde büyüyerek ekmek kabarrır. (S.258) ve çiğnenmesiyle hazmı kolaylaştırır. Sonra hamur mayasına bedel-i arpa suyu mayası isti'maline başlanmıştır ki bu da ekmeğihavâssını bir kat daha ta'diletmiştir.

Ekmeğin bu tarz istihzârı epeyce müddet devam etti ise de kimyanın terakkiyat-ı mütemadiyesi sayesinde esna-yıtahammurda ekmek havas-ı

mügaddisinden bir kısmı mahvolduğu anlaşılmıştır. Çünkü esna-yı tabhda kuultayara nedüb baki kalan hâmis-i fahm ise o kadar müğaddi değildir. Gerçi bu zayiât yüzde 1,2 den ibaret olmak hasebiyle pek azsa da umum ekmek sarfiyatı nazar-ı mutala'aya alınınca bir mikdâr külliye baliğ olur. Hatta Almanya için yapılan bir hesabda 40000 kişiye lazım gelen emkeğe kâfi un zayi oluyormuş. Binâenaleyh keyfiyet tahammurun başka bir vasıta ile istihsaline lüzum görülmüştür.

Bu hususdaen ziyâde sarf-ı mesâi eden kimyagerandan Yostos Lebiğ ile İngiliz Mavlişdir ki Yostos fiil-i tahammurutesri'kuulümtayaranını taklil edecek tuzlar tertib etmiş ve D. Avliş ise Almanca Loftbrut eve İngilizce Eretedbrednâmıyla yâd edilen ve Türkçemize bi'n-nühuyematbuh ekmek ve nehviye edilmiş ekmek tabiriyle tercümesini münasib zannettiğimiz hususi suret de müstahzir ekmeği ortaya atmıştır. D. Avlişin usulünde cidarları kuvvetli bir kazan içinde bir çulda 180:150 kilogram hâmis-i fahmı havi su doldurulur. Ve ince bir boru ile diğer bir kazana ittisal ettirilir ki bunun derununda yoğrulacak unla muhtac olduğu tuz ve su bulunur. Bu kazanın kapağı sıkıca kapanarak gazın tatbiki ile içindeki tertibât-ı mahsusayı tahrike başlanır. İşte bu sayede usul- i âdiyede 106:105 ekmek yapılan hamurdan 118 ekmek yapılabılceği bi't-tecrübe sübut bulmuştur.

Ma'a-ma-fihbâlâda arz edilen terakkiyat ve istikmâlât pek tedrici bir suretdevuku'a gelmiş ve vasati Avrupa akvâmı mayalı ekmek isti'mali Romalılardan öğrenmiş bulunduğu halde İskandinavakvâmı 16. asır evâsıtına kadar hamursuz ekmek ve çöreklerden başka bir şey tanımamıştır.

Asıl şayân-ı dikkat ekmeğin i'malinde istihsal-i terakki değil, besleyicilik hâssasını tezyiddir. Çünkü ekmek hadd-i zatında mükemmel bir gıda olmayub insanın muhtac olduğu mevaddan çokca bi'l-mahâmiz-i fahmı havi olduğu halde derununda şahım mefkud ve albumin onun cinsine göre tehallûf etmek üzere yüz de 12:5 nisbetinde olarak pek az mevcuddur. Binâenaleyh albumince telafi-i noksan için yalnız ekmeğe teayyüş ve tegaddi halinde yevmi takriben üç dört okka kadar ekmek yemek lazım gelir ki buna da cihaz-ı hazmı pek az tahammül eder. İşte buna mebnidir ki ekmeğin mevadd-ı müğaddiyece noksanını ikmal için et, peynir, yumurta hububat ve sebze gibi şeyler yenilmelidir. Ekmeğin hassa-i müğaddiyesinitezyid yolunda icra edilecek ıslahat bahapîet'ime ile teayyüş edemeyen sınıf ahalinin zaruretini pek ziyâdetehvin eder.

İcra edilen tecarüb ve tahlilat-ı kimyeviyeden hububâtdan ekserindeki albüminin mikdarı yine hububat unlarından yapılan ekmekdeki mikdarına nisbeten ziyade olduğu ve binâenaleyh hububatın havâss-ı mugaddisinden bir kısmının tahn ve tabh esnasında zayı‘ olmakda bulunduğu anlaşıldığından kepek hakkında tehariyata girişilmiş ve kepekli unların sairlerine nisbeten ziyâde mugaddi idüğü tahakkuk ettiğiinden Graham etmeği ve Pomber Nikel gibi kepekli etmekler i‘malinebaşlanmışdır.

Fakat hububât kabuklarının ve binâenaleyh kepeklerin hazmı güç bulunmak ilcasıyla tahn usullerinin ıslahı ve hububatı kepeklerini ayırmağa hâcet kalmayacak ve usret-i hazmı müceb olmayacak derecede ince öğüdecek vesait-i mekanikiyye ihtiyaç görülmüş ve bu bâbda sarf edilen mesai ile mütenasibneticeler istihsal edilerek mevadd-ı mugaddice zayıat yüzde beş raddesine indirilmiştir. Almanyanın Vestefalya eyaletinde mukim Hönd Havzn nam zatın Alurant ismiyle pazar-ı revaca vaz‘ ettiği un meselesinin başka tarzla halli demektir ki ekmek yapılacak unlara bundan bir mikdar katılsa havi olduğu albumin yüzde yirmi yirmi beş raddesinde tezâyüdetmekdedir. Mulahazât-ı sâlifemizdehububâtın cinsini nazar-ı mutala‘aya almadık, hâlbukişimâli ve vasati Avrupada hububatın yulaf (S.259) ve kokoroz ve arpa kısm-ı cenubunda ekseriyetle kokoroz ve Mısır ve memâlik-i Osmaniye ile Asyanın birçok aksamında buğday pirinç, arpa kokoroz ve Amerika ile Afrikanın birçok yerlerinde Mısır kullanılıp Avrupada buğdayın tekessürü pekde eski değildir. Hububatın en mugaddisi buğday ve mısır olub arpa ile pirinç havass-ı gıdaiyyeceppek dündür.

YETİME

(levhası geçen nüshanın 222. sahifesinde)

Bahârhayâtınezhâr-ı meserretini toplarken kaderin şedid bir darbesiyle ruhunda pek amik bir tebeddül hissetti. Her şeyden ziyâde sevdiği validesi vefat etmiş, tebessüm mâderane topraklara gurûbeylemişti.

Pak yazık!

İnfilâk-ı seherin tulû‘-ı âlem aranın keşayişinden afak duradura karşı terennüm-ü garibanesiyle suzadeleri müteellim eden bülbülün feryâd-ı şairanesinden damân çemen zarı genç kızların pek çok sevdiği çiçekler içinde bırakan taze bahardan dağ eteklerinde dere kenarlarından ihtisat-ı sâfiyanesini kavalının nağamat-ı

şâikanesine tevdi' eyleyen âşık çobandan vicdan nuvvâz çağılıtlarla akub giden üzerinde iki tarafındaki nihalansayedarın akisleri görülen cuybardan ayrı ayrı mütelezizmütehassıs olan bu nâdire-i melahatin bütün bu bedayi'tabi'atdezulâm-ı hüzn arasında göreceği bir zaman oldu.

Ecel, a'sab-ı kalbiyesinin en refika dokunmuş oradan damla damla akmağa başlamışdı.

Bazen elini başına dayar, dimağından geçen bir hayal-i uhreviyi nazar -ı vicdan ile süzer idi. Sonrapışgah-ı hayalide siyah, pek siyah bir mezar görürdü. Güzel başını ihata eden saçlarının alınına bâdi-i melahet olan kaşlarının karadenizlerinin kara kirpiklerinin nazar-ı ribaomuzlarında aşağı attığı kavlin vücudunu setreden esvabın renki o mezardan aksetmişdi o kadar siyah!

Bu zavallı yetimenin nazarında her şeyin ihtimali var idi. Fakatmüşfikane bir tebessümünü kainatdan bile kıskandığı biçare vâlidesiolmalıydı!

Perilerin teellümüne benzeyen bu melal yetimeninkirye-i kederine karışdı. İmâk-ı kalbiyeye nüfuz eden teessürat-ı amikanın delili olan medid, müessir nigâh-ı mütefekkirânesi anacığının hayaline ma'tuf oldu. Mürarat-engiz bir tebessüm-ü ızdırabât-ı müellifenhakayık-ı müdhişe enızdırab-alûd delalet eden bir katre yaşın içinde nabud olmağa başladı.

Gözyaşlarıyla ıslanmış olan mendilini elleri içine aldı. Serair-i vicdaniyyenin en gizlilerini okşayan parmaklarını yekdiğerinin arasına geçirdi. Bir levha-i ızdırab oldu.

Onun nazarında her şey mezalim!

Fakat yanlış görünüyordu. Validesinin vefat ettiği gecenin sabahında sema yine saf idi. Güneş yine envârını saçıyor. Kuşlar yine ötüyor. Yapraklarına yeşil duruyor idi. Piş nazarındaki deniz saf sâkitberrâk görünüyordu. Bu bedbahtın meşâkk-ı kalbiyesi tabiata dokunuyordu Bu melâl devâm edecek mi?

Heyhât!

Belki, gelecek bahardan daha evvel. Şimdi bir hayal-i uhrevinin muhafazası olan o dimağa bir tebessüm nakşolacak. Bir nûr-ı sürur şibaba karşı o gözyaşları kuruyacak. İhtimal ki bu kadar sürur ile beraber kalbinde bir ceriha kalmış olsun.

Mehmed Celâl

(S.260)

Mevâdd-ı sıhhiye

KASABLAR VE SELH-HANELER

Kuvve-i gıdaiyye ve hazmiyyeceet'immenin derece-i vasatisinde bulunan et ile kuzu koyun sığır dana gibi hayvanatı muhtelifenin zibh olundukları selhaneler hakkında lâzım gelen ma'lumatı'ta etmek sıra ile ta' kib eylediğimiz esnâf-ı mutala'atı programına dâhil olmasına mebni bu haftada bu vazifemizi ifâ ediyoruz.

Ale'l-umûm kasab dükkânları hıfz-ı sıhhat nokta-i nazarıyla selhaneolamayub yalnız kesilen koyunların mahall-i fûruhtu olmalarına nazaran buraları hakkındaki mutala'atımızın selhanelerden sonra olması fikrime göre daha i'la olur. Selhane denildiği gibi dört duvar arasında karanlık kan ve mezahrufatın akması için bir mecrâ ile hayvanatın muhafazasına mahsus ağıldan ibaret olan bir mahal der-hatır edilmemelidir.

Vakı'an umumiyetle gördüğümüz selhâneler böyle iselerde bunların muvafık hıfz-ı sıhhat olmadığını bildirmek vazifemizin birincisini teşkil eder.

Payitaht -ı saltanat -ı seniyyede et bey'idenler ale'l-umum üç kısma ve selhâneler iki kısma taksim olunurlar.

Selhânelerin biri ve et bey'idenlerin bir kısmı beğlikolub bu selhânelerde görülen intizam şayân-ı teşekkürdür.

Yedi kule, kavakselhânelerimalta düşünmüş cereyan -ı havaya müsaid pencereleri macari-i müteaddide cereyan-ı mah saf için muslukları cami'dir.

Bundan fazla buralarda bir heyet-i mahsusa ile kabl veba'd'-zibh hayvanat muayene edilerek emraz-ı sariyeden masun bulunduğu halde ayağına heyet-i mahsusa mührüyle işaret ediliyor ki saye-i şahanede her dürlü muavenet ve teshilata mazhar olan asâkir-i şahane kullarının sıhhat ve âfiyetleri bu cihetden de te'min edilmiş olur.

Hâlbukiale'l-umum ahalinin yedikleri anların nasıl mahallerde ve ne suretle zibh olduğu hakkında itimadımız yokdur. Bu itimad haşâ ki devair-i belediyye

ma‘tuf olsun, esnâf merkûmenin ne kadar muhtekir olduğu umumiyetle bilindiğinden oraya aidiyeti daha muhakkaktır.

Şu kadar var ki bir memleket ahalsinin sıhhat ve afiyetleri kemâliyle düzgün olması ihtiyacat-ı umumiye için elzem bir şey olduğundan hâlbuki cidden düşünülür ise selhanelerden gelen muzırrat lâ yuad ve lâ yuhsâbulunduğundna dikkat ve ihtimam -1 tam taht-1 teftiş ve inzibatda tutulması ve selhanemevaki’inhüs-n-ü suretle intihabı binasının şerait-i sıhhiyeye muvâfiksuretdeinşâ ettirilmesi müstemilâtından en sathi birinde müsamaha olunmayub malzemenin tamamı tamamına ve hüs-n- suretle tedârikine gayret olunması umûr-1 lâzıme ve mühimmedir.

Nazar-1 teessüfle müşahede olduğuna göre mahalle aralarında büyük caddelerde bi‘l-hassa Beyoğlundakasablardükkânlarının arka tarafı selhane ittihaz etmişlerdi bunlar vakı‘adevair-i belediyyenin her cihetden revnuma olan asâr-1 umran-perversi sayesinde bir dereceye kadar menba‘ ediliyor ise de sıhhat-i umumiyezirahnedar eden bu gibi hususda şiddetle ifa-yı muameleye ibtidar olunması icab eder.

Selhane mahalleri ta‘yin ve devair-i müteaddidesita‘dad olunmadan evvel gözetilecek cihet bunların adedleriniteddid ile her selhaneyeveyahudselhaneler inşasında söyleyeceğiz gibi umumi bir yere toplanarak yalnız bir heyet-i sıhhiye ta‘yinininden ibaret kalır ki bu cihetle evvelce kesilecek hayvanatın emrâz-1 sariyeden masuniyeti taht-1 te‘mine alınmalıdır.

İstatistik münderecatına nazaran ki hakikatdir inek ve koyun sütlerinden sirayet verem bugün mertebe-i sübutiye varmış olduğundan hasta hayvanatın zibhiyle ahaliye ekl ettirilmiş ne kadar mehâzirimuceb olduğu düşünülebilir.

Bu vecihle hayvanât-1 muhtelifenin sirâyeti meşkûk (S.261) Bir marazla mesâb olub olmadıklarını tahkik ve tetkike me‘mur bir heyet bulunduktan sonra selhanelerin intihab-1 mevâki‘i en birinci vazifedir

İntihab-1 mevaki‘selhaneler umumiyetle şehrin haricinde ve şehre yakın bir mesafede bulunmalıdır. Böyle inşa olunmasına başlıca dört sebep vardır.

1- Selhaneye sevk olunan hayvanatın çarşı ve pazardan geçerek ve bil-hassa Galataa manzaramız olduğu gibi azgın bir danayı her tarafdansım sıkı bağlamışlar ve beş altı kişi sevk eder olduğu gibi ki böyle kalabalık bir caddede azgın

bir hayvanın sevkinden görülecek mazarratı nasıl tarif ederiz. İras-ı mazarrat etmemesi hususudur ki bu halde selhaneye girecek hayvanat ile şehrin caddeleri beyninde bir münâsebet bulunmalıdır.

2- Selhânelerde kesretle görüldüğü gibi kasabların işkenbe kavurması iç yağı eritmesi ve hayvanat-ı muhtelifeden çıkan mezhurafatın tahmiriyle husule gelen fena kokuların şehri ihlal eylememesi

3- Hayvanat-ı muhtelifenin bağırmaları ahali üzerinde iyi bir tesir icra eylemeyeceğinden bunların duyulması ve azgın bir hayvan her ne kadar yaralandığı halde bile kasabın elinden kurtularak iras-ı mazarrat etmemesi

4- İç yağı eritmek ve sair dürlü ateşlerle muamele etmek kasabların en birinci işleri olduğundan şehri yangın muhatarasından muhafaza etmektir.

İşte selhânelerin böyle dört mühim ve başlı sebeplerden dolayı şehirlerden uzak yapılması icab eder. Bundan fazla olarak selhâneler ya bir menba‘veyahudmâ-i câriye mutlaka mücavir ve suyu mebzul ve şehrin cihet-i şarkiyesine bir tepecik üzerine inşa olunmalıdır.

Doktor Buğrandik hakkıyla vuku‘bulan ısrar ve iddiasına nazaran selhâne ile şehir arasına müteaddid sıralar maz edici kökleri bulunan ağaçlar dikmek lağımlardan teraşşuh eden mevâdd-ı muzırrayı bunların massıyla şehri vikâye edeceği içünşayân-ı kabûldür.

Selhânelerintaksimât-ı dâhiliyesi 1- ağıl 2- devair-i mahsusa 3- müzebbih 4- kesilmiş koyunların koymağa mahsus mahal 5- mahall-i ihrak 6- işkenbevaz’ına mahsus mahal

Devair-i mahsusası bunlardan ibaret olan bir selhâne için şerâit-i inşâiyye dahi mevcûddur ki işbu şerâit‘ül-yevm Avrupa mecalis-i sıhhiyesi tarafından kabul olunmuş olmağla derci münasibdir. Selhâneleri yekdiğerine mücâvir ve altı metre genişliğinde iki sıra eşcar arz olunmuş tulumbacılı caddelere yapılmalıdır.

1- Selhâne binası demir çubuklar veyahud kont çubuklarla yapılmalı ve zemin katı değirmen taşı ve horasan ile bina olunmalıdır.

2- Kesilmiş koyunları yüzmek ve muhafazaya mahsus mahal ile çalışmak içüntefrîk olunan mahalli gayr-ı kâbil nüfuz mermer taşlarladöşeyübmezburafat ve suyun cereyanı için inhina vermelidir.

3- Selhânenin mebni olduğu zemin kanına ale‘l-umum iki metre tavlinde ve 80 santimetre irtifa‘ında muvakkat lağımlar açmalı ve bu lağımları bir mecrayı mahsusa ile yerleştirüb denize akıtmalıdır.

4- Kesilmiş koyunların muhafaza ve temizlenmesine mahsus mahalle banyo boruları gibi borular vaz‘ ederek bunlardan su cereyan ettirilmelidir.

5- Mahall-i ihrakı 20 metre yüksekliğinde ocaklar halinde yapılmalıdır.

6- İç yağları eritmeğe mahsus mahaller yapıldıkda bunları buhar ile tathir ederek oradaki bacaları yüksekce olmak üzere ocaklarla birleştirilmelidir.

7- Vâsi‘ pencereleri tavana yakın bina ederek ziyânın mümkün mertebe dâhil olmasına gayret edilmelidir.

Şu vecihle yapılacak selhâneler hiçbir mazarrat veremez. Selhâneler bina olduğu vakit hayvanât kesen ve yüzen âdemlerinde sağlam olmaları icabeder. Hayvanâtı yüzen âdemlerin akciğer hastalıklarıyla mesâb olmaları tıfılât-ı marziyyeyi şişirmek için sarf (S.262) Edeceği teneffüs ile ensac-ı luhûm arasına karışdırarak böylece ta‘mim-i emraz edilmiş olacaktır. Selhâne hizmetçileri her halde güzelce muayene edilübilledensâlîm oldukları tebeyyün edenlerden olmalıdır.

Gelelim kasablara İstanbul kasabları üç kısma taksim olunur.

1-dükkân sahibi olanlar 2- gezdiriciler 3- çadır veyahudaçıkda sırıklarla pazar yerlerinde veyahudmevaki‘-i mahsusa da et satanlardır.

Dükkân sahibi olanlar için numune gösterilecek Beyoğlundaki ancak bir dükkân vardır. Ma‘amafih bununda şer‘an ekli harâm olan domuz etini birlikde satması müslümanlarca bir mahzur -u azimdir. Diğer kasab dükkânlarına gelince etler toza toprağa maruz mahallere ta‘lik olunmuş hararet-ı şemsle nim-kebâb olmuş bir halde bulunurlar. Üzerlerine konan binlerce sinekler eti görenleri ikrah ettirecek derecededir. Elleri bulunan bezler et kesdikleri yerler hatta teraziler bile kat kat kir tutmuş sim siyah bir halde görülür.

Gezdiricilere gelince: bunlar daha bam tel başka bir haldedir. Sabahdan akşama kadar sırtık üzerinde sokakları dolaşub hava-yımuhtininhâvi olduğu binlerce tıfılât-ı maraziye ile toz içerisinde seyahat -i medideicrâederler. Pazar yerleriyle Fâtih havalisi gibi mahallerdeki etlerin nasıl ve ne şeyler olduğu müşahedesiyile müsbittir.

Selhâneleriçün şerait- i mahsusa olduğu gibi etlerin satılmasına mahsus dükkânlarıçünde şerait vardır. Kasabdükkânlarının terli mutat dolablarıolubonları umumiyetle bu dolabların içinde dükânın enserin mahalinde hıfs edilmektedir. Önlerin devâsi‘ gölgelikleri olub bunlar ziyâ-yı şemsin etlere kadar tesir etmesine mani‘ olmalıdır.

Ale‘l-umûmkasabdükkânları mermer taşlar ile döşenmiş olmalı ve müteaddid su muslukları bulunmalıdır.

Payitaht -ı saltanat-ı seniyye ahalişi asr-ı meyaminhasr-ı hazret-i mülükdâridenâil olageldikleri eltâf malânihâyenin teşekküründen bi-hakkın âcizlerdir.

A‘sar-ı sâlifeyegıpta veren asr-ı hazret-i Abdülhamid han-ı sânidetezyinât beldenin her ciheti gözetilmekte olmasına nazaran buralarınında yakın vakitte ıslahı cidden arzu olunur.

Doktor

Ş.Kâmil

Âsumanaatf-ı nazar

KamilFilamariyondan Tercüme

Üç yüz milyon fersahda

Zamanın idraki imtidadın tahmini esasen müfekkiremizin haline nisbetendir. Yedi sekiz saat bir nevm-i müstağrak ile uyuş olsak bu imtidadhayâtımıza öyle bir noksan ilâve eder ki te‘sirimütefekkiremiz üzerinde on dakikalık bir uykudan daha uzun bu iz bırakmaz. Bir zelzele-i dâhiliyeyi müteakib tahlis giriban edinceye kadar beş altı gün mahbus kalan maden ocağı amelesi daima ancak yirmi saat kadar mehcür kaldıklarını zannettiler. Mesela salı günü kapandıkları halde pazara vâsıl olduklarına kat‘iyen inanıyorlardı. Bir iki saniyelik rüyada hemde gâyet batını olmak üzere birçok saatler yaşanabilir. Bir gün bir ormandan geçerken atım ürkerek beni bir hendek derununa atdı. Eminim ki sukut üç saniye sürmedi. İşte bu üç saniye zarfında hiç

olmazsa hayatımın on senesini tafsilât-ı (S.263) müteâkibesi ile vuku'atdahiçbiristihcal olmaksızın gördüm. Bazı intizar saatlerinde dakikaların ne kadar uzun olduğuna acaba kim dikkat etmemiştir? Ne hal ise kürre-i arzın şems etrâfındaki muharrik senesvisi 37 milyon fersah mesafede olubzühalin muharrik-i senevisi 355 milyon fersah mesafede olduğundan iki muharrik arasında 318 milyon fersah vardır. Ziya bu mesafeyi tay etmek için muktezi olan 4240 saniyenin beher saniyede 75000 fersah itibârıyla müfekkirende cereyan ettiğini sarâhaten gördüm,

Mamâfihzühal-evâsıl olmak için ne bütün bu zamanı ne de merihdenseyyâre-i halkaviye olan mesafeye müteallik kısmen kalil bir zamanı hakikaten sarf etmediğimden eminim, zira gözlerimi zuhaleatfetmek üzere merihi unuttuğum vakit kadim çalar saatde on saatin birinci sadmesi aks-i endaz olmuş idi. Benvâsıl olduğum zaman dahi saat henüz çalmasını ikmâl etmemiş idi.

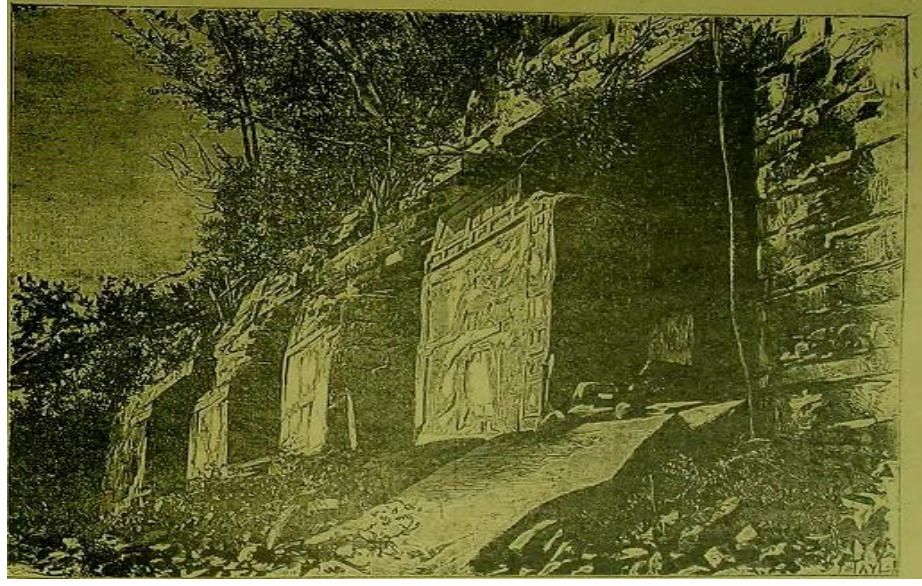
Sekizinci peyk üzerinde tevakkuf ettim. Buradan meslek-i zuhalinincesâmetibi's-suhûle tahmin olunabilir. Kutru kürre-i arzımızın kutrunu dokuz buçuk def'a tecavüz eden, sathı bir araba getirilmiş 80 kürre-i arz sathında mâdil ve hacmi kendi cezire-i sâbihamız hacminin 675 misline vâsıl olan şu zuhal-i seyyâre-i cesimesikutr-ı kâmil 71000 fersah mikdarında olan mühbit halkalarla muhâttır. Seyyâre-i mezkûre şu muzaaf halka ile muhat olduğu halde nısf-ı kutru 991000 fersah raddesindeki bir meslek dâhilinde kendi etrafında devvâr olan sekiz âlemdenmürekkeb bir mevkebin merkezinde hükümandır. İşte tek başına bu meslek-i mütekadiiminin kâinatında pek vâsi' bir kâinat teşkil eder. Heyet-i cedideninfütuhâtı ile hakikatin teşhir olunduğu tarihe kadar kürre-i arz üzerinde hiçbir adam hiçbirşâirhiçbir filozof hiçbir mütefekkir kâinatı teşkil eden mikyâsların cesâmet-i hakikiyesini teferrus edememiş idi.

Meslek-i zühaliden bakıldığı zaman kürre-i arz ne kadar küçük görünür! Altı ay kadar güç hal ile zaman zaman yani bazı dakikalar akşamüzerigurub-ı şemsden sonra bazı dakikalarda sabahleyin tulu'-ı şemsden evvel küçük bir nokta-i masine gibi tabân olduğu görülür. Seyyârenin peyklerine velev ki en küçükleri olsun kıyâs kabul etmeyecek derecede az te'sir husûle getirir. Bundan başka işbu peyklerden titan ismindeki hacmen merih ile attard namındaki seyyârelerin fevkindedir. Kutru ise kürre-i arz kutrunun nısfından ziyâde bir mikdâramuâdildir. Yakından yani benim üzerinde bulunduğum sekizinci kamerden bakıldıkda bu peykler semâda mutehâlif

sür'atlerle devvâr olub şems ile teşkil ettikleri zâviyeye nazaran safahat-ı muhtelif ibraz eden bir takım akmar-ı cesime manzarası arz-ı bâis olur. Geceleyn zuhal parlak parlak halkalarla tenvir olunur. Bu halkalara bir takım akmar-ı muhtelif-i pertav bar daha inzimam eder. Çünkiufukun fevkinde hemen daima akmar-ı mezkureden bir haylisi birlikdemevcüddur.

Câlib-i nazar tecessüs olan bu mesles-i kutran iki milyon fersah yakından temaşa ve birçoğu el-haletühezihî meskûn bulunan bu dokuz âlemin şu şayân-ı hayret içtima'matehayyur ederek kendi ikametgâhlarının heyet-i mecmu'a-i mükevvinâtı gösterdiğini tahayyul eden kürre-i arz seknesinin evhâm-ı bâtila-i umumiyelerini mulahaza ediyordum. Bunlar şimdiye kadar münhasıran kendi ikametgâhlarını öğrenerek hiç olmazsa kâinatda yalnız olmadıklarını görmek üzere etrafa atıf-ı nazar etmeksizin eşyâ-yıtabi'iyeninmebde' ve müntehâsını anlayabildiklerini zannettiler. İşte bir serçe ki bir mevsim geçinceye kadar âşiyanesi etrafında cereyan eden vuku'ata nazaran barsek tarihini nakledeceğiniiddiâ eder. İşte bir doktor ki büyük bir kitab arasından bir yaprak kopararak yalnız bu kadar nâ-kâfi bir parçanın tahkiki ile eserin idâre-i umumiyesinita'yin edebileceğini te'min eder. Bu mesafede hurşid-i âlem-tabın şuaâtı arasına gâyet küçük bir nokta gibi gömülmüş olan kürre-i arz bi't-tefrik suret-i hakikye de izhara nâil olmak için bir hayli uğraşdıktan sonra hatta en müterakki en sâlimhekimiyât arasında bile hiçbir mulâhaza-i felsefiyenin henüz (S.264) bu göreceğin seknesine'avâkıb beşeriye da'vasının hallini niçin göstermediğini ve bu hali niçin 'ilm-i hey'etinden, ya'ni bize hey'et-i mecmu'a-i mekûnat arasında işgâlitdiğimiz sırayı bildiren ve piş inzârımızdamüzelâ-tenâhi afakları, ebediyet manzaraları açân bu 'ilm-i cliden sormak mecburiyetinde bulunduğumuzu her zamandan iyi anlıyordum.

Fakat ne kadar cesim ve ne kadar muhayyürü'l-'ukûl olursa olsun, zahl-i'âleminin bizi revâbit-ı ma'neviye-i arzdan külliyyen azâdeidecek kadar kerre-i arzdan olmadığını ve meslek şemsinin serhadlerinden çıkmaksızın bizim kurbiyyet-i şemsiyemize daha ziyade gayr-i tâbi'muvâkîf-ı sa'ire-i 'ulviyeye te sâdüf idebileceğimizi de düşünüyordum. Güneşden milyarı mütecâviz fersâh mesâfede cevelân idûb kâmilen tay itmek üzere 164 seneden ziyâde bir zaman sarf itdiğivâsi' bir muharrik dolunca düvar olan Neptün seyyaresi görerek seri'an kendimi oraya tahvil itmiş buldum.

Şekil 11. “Toltek”lerden Kalma Bir Harabe

Heva-yı Nesimi Tazyîki

Mösyö Şetein nam zatın “Analendirhidroğrafi” ile neşr olunan istifâdebahş bir tecrübesine göre, kesûflerin, [heva-yı nesimi tazyikine dahl ve te’sîrleri olduğu zan olunur. Mösyö Şetein 1886 senesi Ağustos’un 29 unda vukû’a gelen kûsûfî içlerinden dördü kûsûf-i külli mıntıkası dahilinde, dördü dahi kûsûf-ı cüz’i hududu derununda olduğu halde Panama ile Madagaskar beyninde tertîb olunan on dört kıt’aNorvec gemilerinden mürekkebrasadâthey’eti tarafından bir çarın sa’âte kadar icrâidilenrasadât-ı muhâbereiderek bu nokta-i nazardan mütâla’a eyledi. Yevmi tazyikin inkilâbınıizâleiddikden sonra muhtelif gemilerin rasadâtını birleştirerek vasıtısını buldu.

(S.265) Bu vechile rasâdat ayrı ayrı icrâ idilmiş isede bir tazyiki asgari ile tefrik olunmuş iki tazyik a’zamının mevcudiyeti gösteren netayici desters olunmuştur. Kûsûf-ı külli mıntıkası dâhilinde bulunan müvâki’de birinci tazyik-i a’zamı otuz beş dakika, ikincisi kûsûf-ı merkeziyeden sonra iki sa’at on beş dakika imtidâdeylemiştir. Kûsûf-ı cüz’i mıntıkası derununda bulunan yerlerde ise birinci tazyik-i a’zamı kûsuf vasitiden mukaddem yiğirmi beş dakika ve ikinci kûsûfvasitiden sonra bir sa’at kırk dakika sürmüştür. Mösyö “Şetein”in bu iki ka’ilimübhem olan müşâhidan eda’irvirdiği izâhât ber-vech-zir beyan olunur: Kûsûf-ı esnasında bir zaman muvakkit tarafında gündüz gicede tebeddül ider. Bu tebeddül şafak müddeti az olan müdârlarda

gündüzün geceinkilâb itmesi haline pek müşâbe olur. Bundan mâ'ada bu gibi mevâki'de barometre müntehisi gurub-işemsden bir müddet sonra, ahşâmın onuna doğru müntazamen bir had a'zamıve sabahın dört sularında talvi'şemsden biraz evvel bir had-ı asgarisi vardır. Diğer cihetden sabahın onuna doğru bir ikinci had a'zamıvâki' olur. Kûsûf-ı külli zamanında 'aynı halanın vuku'a gelmesi pek pek tabi'isedekûsûf-ı külli ve cüz'î mıntıkları derununda bulunan müvâki'de tazyik a'zamı zamanlarının tahallüfünü hal ve izâh itmek müşkil görünüyor.

Sabri

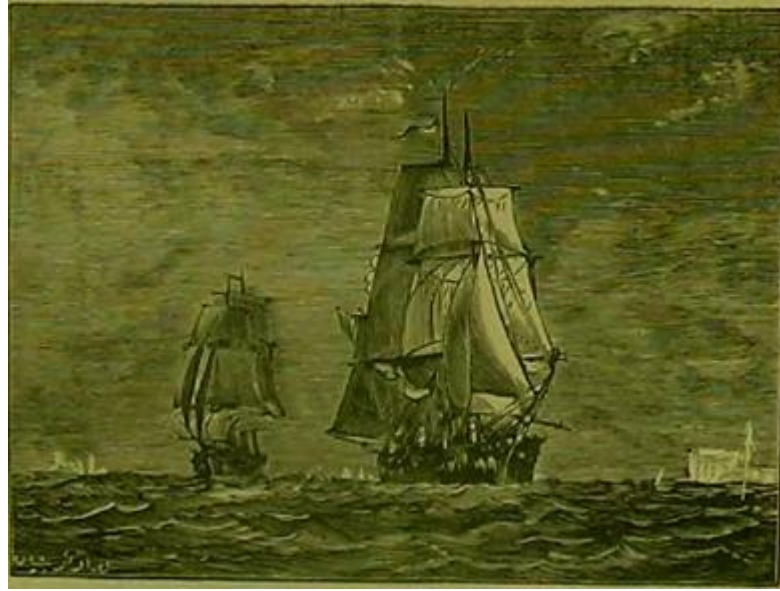
KUTB-İ ŞİMALİ

VE

Kutb-i Şimali Sabahları

Denizin sükûnetinden fiyorinin haşaratı suhûletlemüşâhede olunuyor idi; kıc tersane kırılmış tersine donmuş ana omurga parça parça olmuşıdi.

Sefineyi boşaltmak 'ameliyatı alan devâmıdiyordu.

Şekil 12. Hekla veFiyori Sefinelerinin Bafen Körfezine Duhulu

Ağustosun 15 inci günü sefine tamamıyla boşaldığından gemiyi karineyene bastırmak 'ameliyatına başlandı.

Gemiyi karineye bastırmağa başlanıldığı esnâda şiddetli bir deniz yayarak kar furtunasızuhûritdi. Binâenaleyhrüzgâr kalıncaya kadar 'ameliyatımüvakkatente'hîre

mecbur oldular. Rüzgâr kalacağı ve deniz limanlayacağı yerde rüzgâr şiddetini arttırmakta ve dalgalar yükselmekte olduğundan sefineside duçar-ı tehlike olmağa başladı.

Giceleyinseyr-i edvâr peri kapudanHupner ile bir uzun müzâkere itdiler şiddetle hebüb iden rüzgârın te'sîriyle (S.266) buz gemileri sahile doğru sıkıştıracağından gemilerden her ikisinin de paralanmasını melhuz idi. Binâenaleyhfiyoriyi güzelce bağlayubheklayı seferber haline ifrâğîçûn hazırlık karar verdiler.

Seyr-i edvâr-ı peri eğer mümkün ise fiyoriyi birleştirmek için elverişli bir liman buluncaya kadar yetki almağı tasmin itdiğindensahile çıkarılan erzâkın bir kısmı tekrârfiyoriyeithâl olundu.

Ağustosun 21 inci günü zevalda rüzgâr ve dalgalar büyük buz kıt'alarını gemilerin üzerine sürmeğe başladığından heklanında paralanmasına ramak kalmıştı.

KapudanHupnerma'iyetiyle beraber dışarıda kalan erzakı gemiye almak için doğruca fiyoriyegitdiHekla'da der-'akib avare idubetrâfta volta urmağa başladı.

Hekla'nın hareketinden sonra yigirmi dakika mürur itmeden kapudanHupner ve tevâbi'iba'dü'l-zevâl yedide filikalalarlaHekla'ya geldiler.

Kamutan Hupner büyük buzların tazyikiyle fiyorinin karaya düştüğünü beyan eyledi. Buzların çözülmesi ihtimâliyle Hekla günlerce volta vurdu; lakin buzlar çözüleceği yerde tekessür idiyordu.

Ağustosun 29 uncu günü fiyoriyihâta iden buzlar 9'8 mil ve sa'at peyda iderek yekpare bir hale girmiş idi. İrtesi gün siradvarperi buzların üzerine çıkubfiyoriye geçti; fiyorinin karaya düştüğünü ve sinetnesinde 9 kadm su olduğunu ve karinesindeki haşaratın tekessür itdiğini gördü.

Siradvarperi ve kapudan Hupner kemâl-ı me'yûsetiylefiyoriyi olduğu yerde terk iderekzâbitân ve efradının Hekla'yanakl olunmasına karar verdiler.

Şimdi Hekla'nın herpûs mahalli za'af-ı mikdâr-ı ta'ifenin husûl-ı esbâb istirâhatı için derece-i nehâyede elzemdi. Hatta ta'ife kemal-ı dikkatle tertîb olunmuş idi isedegalebelik yine mucib-i endişe bir halde idi.

Kempnen Zapa'ne mevsimin giçliği deinzi mâmiderek hey'et-i keşfiye'nına'zâm olundukları maddenin itmâmı husûsunda Siradvar peri'nin ümitleri münkati' oldu. Ve Eylül'ün 2 inci günü İngiltere'ye'avdetiçûn sefinenin başı poyraz rüzgârına tevcih olundu. Teşrîn-i evvelin 20 inci günü 18 ay mukaddem terk itdikleriİngiltere'ye kemâl-ı 'âkıbetlemüvâsalat eylediler.

Şimdi şimâl-ı garb geçidi hakkında olan kâffe-i efkâr hitamına irmiş ve bir daha bu gibi hey'et-i keşfiye'nın de a'zamida'ire-i imkânın haricinde bulunmuşdur. İlerüdeicrâ olunacak sabahat-ı kıbtıye sırf tasavvuratdan'ibâret olan tedkikat-ı fenniye içün olabilir. Bu zamanda para kolay kolay tedarik olunamadığından seyahat-ı Kıbtıye tarihleri mü'ebedenkapanmışdır denilebilir.

Hüseyin Ziya

Ma'deni Bit Tevârüs

(Bu makaleye 'â'it resim gelecek nüshaya konulacak)

Amerika'lı bir mühendis rayları tesbît itmek içün ma'den traversler ihtirâ' itmişdir. Rayların 'ale'l-'âde bir tabaka-ı balast derûnuna mahkemece gömülmüş ahşab traversler üzerine, yataklar vasıtasıyla rabt idildikleri ma'lûmdur yeni traversler matluba göre dolu veya boş bırakılabilmek binâ'en-'aleyh bu ikinci halde ya'ni boş bırakıldıkları suretde yolların tefcirine hadım borular vazifesini de görmek menfa'at-i 'azimesiniha'izdirler.

Şakulî cidârani bir oluk sureti alacak vechile büyük zal'ilei istikâmetinde zaviye-i ka'ime ihdâs itmek üzere bükülmüş bir ma'deni levha tasavvur idiniz. Fakat bu oluk zemine dürülmüş bir halde ya'nika'ri üst tarafa gelmek üzere vaz' olunacaktır. Oluğun şakul istikâmetini eyücemuhâfazaidebilmesiçün afakı cidâraniniçerüye doğru inhina itdirmeğe dikkat itmelidir. Bu vechileka'ri kısmen setr olunmuş müstatili bir oluk teşkîl idilmiş olur. Eğer bu oluğun derunini terab veya kum ile imla idilürse balast ile yekvücut olacağı içün sabit ve pek sağlam (S.267) bir traversler husule gelür. Rayları 'âdiahşâb traversler üzerine rabt iden yatakların yerine ka'im olan tertibatı şimdi zikrideceğiz. Bu oluğu tefcir borusu haline getirmek içün derûnunu terab ve kum ile imla itmeyub boş bırakmak kifâyetider. Bu halde sandık şeklini alan oluğun altı ma'deni bir levha ile kâmilen setr olunur. Şekil 1 her iki vaz'iyeti de ara'ihider. Görülüyor ki mesafe mesafemevzu' traversler rayı hâsıl olmakla beraber cereyan-ı

müyâhede hizmet idiyorlar. 2 inci şekil rayları traversler üzerine rabt itmek içûnmüsta‘mil tertibatı ara‘ihider. Kabil-i intirâkma‘deni bir levha uçlarından biri üzerinde iki çıkıntıyı hamildir. Bu iki çıkıntı traversin cidâr-ı fevkanisi üzerinde açılmış müstatil iki sakbeden mürur ider. Bunların ara yerinden de rayın kâ‘idesigeçüb rayı iki cihetden kavrarlar. Bundan sonra rayı muhkem suretde tatbik itmek vuku-i olarak sâbit kılmak içûn bu iki çıkıntı çekiç ile dövülür.

Ma‘deni levhanın iki ucu traversden harice çıkar. Bu üç noktalı şeklin ara‘ihitdiğivechile traversin cidâr-ı fevkanisini kucaklamak üzere bükülür. Bundan sonra bunun üzerine vidalı çivilerle tesbîtitmekden başka bir şey kalmaz. Yalnız şiddetli hararetlerde demirin inbisâtı ve şiddet soğuklarda dahi inkibâzi içûnlabid olan hareket payını virerek traversin kısm-ı fevkânisinde açılan sakbelerin lüzumundan bir mikdar büyük olması icâbider.

Hasan Sabri

Ta‘rîfat-ı Seyyid Tercemesi

(Kırkikinci Nüşamızdan Mâba‘d)

Has Teferrüdden‘ibâretidir. Filan şuna has oldu. Denilir. Ya‘ni o şeyde kendisine kimsenin aşterkiolmayubmünferid kaldı. Dimekdir.

Hidr Açıklığı ifade ider. Zira hıdrınkaouaimüzâhaye ve ruhanisi gayb ve şühûd‘âlimlerinemebsûtdur.

Hat Lafzı kendisine mahsus olan hurûf-ı hece ile tasvîritmekdir. Istilâh-ı hükemâda‘arz ve ‘umk cihetlerine taksîmidilmeyub yalnız dolan kabil-i taksîm olan şeydir ki nihayeti noktadır.

Ma‘lûm ola ki mezheb-i hükemâya göre hat, sath, nokta-i vücûdları müstakil olmayan bir yakım ‘arzlardır. Zira hükemaca bunlar mikdarlarının nihayet ve etrafına ıtlak olunur. Çünkü hükema hattın nihayetine nokta, sathın nihayetine hat ve cism-i ta‘lîmini nihayetine sathdimişlerdir.

Mütekellümine gelince bunlardan bir fırkası vücûdde müstakil hat ile sath-ı isbâtidiler. Anlar cevahir-i ferdiyenin dolan yekdiğerine inzimâmiderek sathı ve kezalik sûtûhun‘umkan yekdiğerine inzimâmiderek cismi teşkîlideceğinezahib

oldular. İşte bu fırkaya göre hat ile sath-ı ‘arz değil bi‘l-mecbûriye cevherdir. Çünkü cevherin birbirine inzimamından husûle gelen şey ‘arzolamayub cevher olur.

Hat Yalnıztaviliolub‘arz ve ‘umkıyokdur.

Hitabet Bir kıyasdır ki bu kıyâsıterkîb iden mukaddimat-ı tertîb iden kimsenin i‘tikâdınca makbul yahut zan olan mukaddemelerdendir.

Hata İnsanın kasdınamakrûn olmayarak vuku‘a gelen şeydir. Hatta eğer ictihâdde olursa hakk-ı muhit sükûtuna yarayacak ‘özürlerden olduğundan ictihâdında hata iden müçtehidin mi‘âkib olacağına ve hatasından dolayı günahkârlığınahüküm olunamayacağı gibi hadd ve kısas ile müvâhazedeidilemezisede hata-yıictihâd-ı hukuk ‘abadiçûnmüctehid hakkında ‘özür olmadığından diyet ve bu ictihâd yüzünden olacak zararı tazmin hata idenin üzerine vacibdir. Mesela bir şahıs üzerine av yahud düşman muhârib zannıyla silah atılarak isabetinden sonra şahs-ı mezkûrun kendisine silah atılması ca‘iz olmayan bir kişi olması hatâ-yıictihâddanneş‘etideceği gibi bir adamın başka birşey zan (S.268) olunarak üzerine silah atılması dahi hatâ-yıictihâddır. Uyurken başka birinin üzerine yuvarlanubda vefatına sebebiyet virmek gibi ahvâlde dahi bir adam hatâ-yıictihâdde olduğu gibi müvâheze olunur.

HafiyGizli ma‘naya delaleti sarîh olan lafızdan başka bir sığa ile ifâde olunan şeydir ki merâm-ı soğa-i mezkûrede gizli olubictihâd ile anlaşılır. Meselâ sirkat ayet-i kerimesinde sirkat lafzından başkasının muhâfaza altında bulunan malını serren almak olduğu zahir isede yan kesici olan tarrâr kelimesiyle cenaze soymak ma‘nasına olan nebbâş kelimesinin fa‘ala sirkat mürtekebine delaleti hafidir. Tarrâr ile nebbâşınfa‘allerieğërçefa‘al-ı sarka müşâbihdir. Fakat ihtilâf ism-i zâhiren ihtilâf-ı müsemâye delalet itdiği içün tarrâr ile nebbâşın sarık-ı lafzı medlûlune dâhil olub olmadığı ve sirkat cezasına uğratılması lazım gelüb gelmeyeceği iştibâhdır.

İstilâh-ı mutasavvufede hafa ruha mevdu‘ bir latife-i rabbaniyedir ki evvela bi‘l-kuvve olub varidat-ı rabbaniyenin galebesinden sonra bi‘l-fi‘il olur. Ve işte o zaman feyz-i ilahinin ruha ifâzası ruhun sıfat-ı rububiyet-i tecelliyatının kabulü içün hazret-i ilahiye ruh-ı binende vasıta olur.

Hale Eflâtuna göre ba‘d-ı meftûrya‘niba‘d-i nâfiz mütekellimine göre ba‘d-ı mevhumdur. Ba‘d-ı mevhum o boşlukdur ki vehm anı bir başka cismi muhit olan bir cisimde tasavvur ider. Mesela kabil içinde su ile yahut hava ile işgâl olunan fezâ gibi.

İşte mütekellimin nazarında cismin bulunabileceği ve cisme zarf olabilecek ferâğ-ı mevhum budur. Bu i'tibâr ile mütekellimin ba'd-ı mezkûr cisme hayz, cism ile işgâl olunması i'tibârıyla halae'add itmişlerdir. Binâenaleyh mütekellimine göre halae hiçbir cismin taht-ı işgâlinde bulunmayan ferâğ olub bu da la-şey'imahzdır. Zira mütekellimin ferâğ-ı mevhumun haricde vücûd-ı haricisine değil vücûd-ı vehimiesineka'ildirler ki haricdevücûdu olsa ba'd-ı nafiz olub bunada mütekellimin ka'il değildirler.

Halae'andü'l-hükemamümteni' ve 'andü'l-mütekellimin mümkündür.

Tahdîd-i cihât iden mahallin öte tarafı ise ba'dolmayubeb'âdın nihayet bulduğu noktadır. Orası la-şey'imahz olduğundan ziyade ve noksanı da kabul itmez. Şu hâlde nokta-i mezkûrenin öte tarafı nâfizyahud mevhum olmak ma'nalarının ikisine göredahalae olamaz. Çünkü halaamezrûf-ı mevcûd olmayarak zarfın mevcud olmasından müte'ayyin olabilir ki bu da gayr-i mümkündür.

Halvet Hiç kimseyi karıştırmayarak pazarlığı Allah ile olmaktır.

Halvet-i Sahihave tay-i mâni'i olmayarak kocanın menkûhası üzerine kapuyu kapamasıdır.

Hilâf Bir hakkı izhâryahud bir na-hakkı ibtâliçûnyekdiğeriyle mu'âriz bulunan iki kişi binende cereyan iden münâzi'adır.

Halk Havi nefisde hâsıl bir keyfiyet-i râsihadırki o keyfiyet sebebiyle if'âl kolaylıkla ve bila-rüyet-i sūdûrider. Eğer bu keyfiyet 'aklenşer'an makbul olan if'âlinsudûruna hizmet idersehüsn eğer merdûd-ı if'âlinsudûruna hizmet iderse halk şey'i tesmiye olunur.

Keyfiyet-i mezkûreninrüsûh ile tevsîf olunması 'ârsı bir hâl sebebiyle nadiren bezl-i mâl iden kimsenin o hal-i sâbit olmadığı takdirde fi'iline cömertlik dinemeyeceği içündür. Güzellik gazb zamanında habr-i nefis ile ihtiyâr sükût iden kimsenin fi'iline de halm denilmez.

Mâba'dıvar -

A. Şakir

Tarih-i Tabi'i

Manşu

Manşûlârasla uçmaz. Toprakta gayet güç yürür. Lakin suda hayret-i efzâ bir surette yüzer bir tâkım deniz kuşlarıdır. Bu kuşların uçmaya gayr-i salih ufak ve gayet kuvvetli kanatları vardır. Ördek ve kazayağı gibi parmakları bir zarla biri birine merbut bulunan pençelerini yüzer iken kürek gibi isti'mâlidir. Başlıca gıdaları balık olub yüzer iken yakaladığı balığı eğil ider.

(S.269) Manşu kuşlarının başı ve çenesi büyüktür. Toprakta iki ayağı üzerinde durur. Vücûdu gayet sık ve kuş tüyüne müşâbe kalemler ile mesturdur. Göğsü beyaz ve başıyla sırtı koyu kır renkdeolub uzaktan güya omuzlarının üzerine bir harmani atılmış gibi müşâhede olunur. Gagası uzun ve ince, küçük olan kanatları tüysüz ve pulludur.

Bu kuşların yuvaları ırmak kenarlarında kazmış oldukları deliklerdir yavruları yumurtadan çıktıkları vakit babaları anaları ile birliktegezub suyun içine kendüleriniatarlarve ördekten daha iyi yüzerler. Cenub denizlerinin sevâhilinde sürüler ile gezerler.

Şimal memaliğinin en soğuk memaliği sevâhilindefi namında bir takım deniz kuşları daha bulunur ki bunlar manşularafevkalâde benzerler isede anlardan bunca daha küçük vücûdece daha büyükdürler; gagaları daha enli ve eğri parmakları bir zarla birbirine merbut bulunan pençeleri daha kuvvetlidir. Küçük kanatlarında tüyleri var isede kuşun uçabilmesi içün hizmet itmezler. Pengu'en fevkalâde yüzer ve fakat gayet su'ubetle yürür. Karaya yahud buzların üstüne nadiren çıkar bu ise ancak yumurta yumurtlamak içündür.

Ali Nazima

Şekil 13. Penguen Denilen Kuşlar

(S.270)

Şu'inat-ı Fenniye ve Medeniyye

Ma'lûmat-ı Metnû'a

Dünyanın En Büyük Topu

Şimdiye kadar dünyada inşa olunan topların en büyüğü ahiren kurup fabrikasının Rusya hükümeti hesabına olarak ikmâl eylediği bir toptur. Bu top döküm çelikdeni'mâl idilmiş olub 40 santimetre çapında ve 12 metre tavilindedir. Mecnû' sıklı de iki yüz otuz beş tunulatyabaliğ oluyor.

Tecrübesi icra olunmuş ve endâht olunan mermi 60 santimetre tahtında bir levhayı delubgeçtikden sonra yine kuvvetini muhâfazaiderek 1,200 metre daha uzağa kadar gidebilmişdir. Bu toplu atılan bir mermi 7,500 franga ya'niyakrîben 326 'Osmanlı lirasına mal oluyor.

Arabaları Tevkîf İçün Yeni Bir Elektrikli Baskı

Şimendüferlerde ve arabalarda tekerlekleri sıkıştırmak ve bu sayede arabaları tevkif itmek içünisti'mâl olunan alete (fren) yahut baskı namı virilür. Şimdi yeni ve elektrikli işler bir baskı icâd olunmuşdur. Bunun külli fa'idesi olacağı melhuzdur. Baskı doğrudan doğruya çerhlere daha eyüsü dingile eyüce merbut bir demir levha üzerine icrâ-yite'sîridiyor. Baskı bu levhayı muhit bir demir halkadan 'ibâretolubibtidâ

bu levhaya tamamen temas itmediği halde bilâhare bununla mülâsık olabilecek suretde yapılmıştır.

Bu halkaya bir cereyan elektriki virildiği halde bunu mıknatıslar. Bu halde demir levhayı cezbe haris olacağından levha ile aralarında kuvvetli bir iltisak hâsıl olur. Bu suretle arabalar kolayca tevkif olunur. Cereyan kesilirse halkanın mıknatısit hassasi kalmayacağından iltisak ber- taraf olur. Baskının da te'sîri kalmaz.

Dünyanın En “Şimali” Gazetesi

Dünyada neşr olunan evrâk-ı havadisın en şimalisi hemen kutb-i şimâlikurbundatab' ve neşri dilen “AtuAgagliyunit” gazetesidir. Grönland'ın sahil-i garbiyesinde Danimarkalılar tarafından te'sîs olunan Kutbad beldesinde çıkıyor. Gazetenin hem muharrir hem tabi-i iskemiyorşa' irolub gazetesi matbu'at-ı 'âlemin en şimalisi olduğu içün müftehirdir.

Fransa Şimendüferlerinin Kıymeti

Fransa'da bulunan bütün şimendüfer hututunun kıymeti hesap olunarak on üç milyar Frank tahmînidilmiştir. Ma'den kömürü, gazlar ve bu gibi te'sîsat-ı snâyi'anın kıymeti iki milyar diniliyor. Bu hesaba göre şimendüferlerin derece-i ehemmiyeti ve kıymeti pek ziyade dimekdir.

Renkli Fotoğraf

Lipman namında bir 'âlieminkeşfitdiği bir usul sayesinde fotoğrafiyede elvânizabt ve tesbîte muvaffak olduğu i'lân idilmiş idi. 'âlem-i mumaileyh bu def'a Fransa encümen-i fûnununatayfın, muhtelif elvânda bir takım eşyanın ve ezan-ı cümle dört renkli bir camla birkaç renk amiz yaprağının ve bir papağanın renkli fotoğraflarını takdîm itmiştir. Bu resimlerin ahziçün fotoğraf 'adesikarşusundata vakufidilecek müddetin pek uzun olduğu bir mahzurdur.

Mösyö Lipman bu resimleri takdîmitdiği sırada mürekkeb-i elvânintesbiti ihtimâlınden de bahsetmiştir. Usulün biraz karışık olması da calib-i i'tirâzmahzûrlardan biridir.

Yeni Seyyarat

Nis-i Rasd hanesine me‘mur olan hey‘et-i şinasandan mösyö Şarluva esna-yırasdatında şimdiye kadar ma‘lûm olmayan iki küçük seyyare daha keşfettiğini Paris encümen-i fününunaihâreylemiştir.

Cenub-i Afrika‘daKa‘in Oranj Hükümeti

(Geçen nüshanın 248, 249 sahifelerindeki İki Resme mürâca‘at)

Cenubi Afrika‘daki ka‘in Oranj hükümetinin bulunduğu arazi sath-ı bahirden mürtefa‘ ve bilnâenaleyhmu‘tedil olmak hasebiyle iskânakabiliyetlidir. Cenubi Afrika akvâm-ı vahşiyesi bu arazi de vakit vakit iskân ider ve yine geçub giderlerdi. Fakat Garp müstemlikatı İngiltere yed-i idâresinegeçdikten sonra burada meskûn Flemenkmuhâcirleriıçerü doğru çekilerek bu hükümeti te‘sîs itmişlerdir.

Oranz hükümetinde meskûn olanlara şimdi (Bo‘er) namı virilir. Bo‘erlerin aslı Boerlerin aslı Avrupa muhacirleridir. Bu kıt‘adaba‘zenmuhib ve geniş mağaralara tesâdüf olunur. Bunların derununda ekseriya akvâm-ı vahşiye zamanından kalma ve yamyamlıklarını gösterir bir takım insan kafaları ve kemikleri görülmektedir. Bu mağaralardan birinin resmini çeken nüshamızda vaz‘itdik fakat Bo‘erler şimdi buraları temeddün itdirmişlerdir. Oranj hükümetinde (Oranj) ve (Val) isminde iki nehir vardır. Ve arazide kıymetdarma‘den ve ihcâretesâdüf olunur.

(S.271)

Geçen nüshamızda (Val) kenarında bir manzara-i latife ile Bo‘erlerin nehirden elmas taşı çıkarmasını gösteren bir resm daha vaz‘ itmiş idik.

Nasih-i Mufide

Bir Kağıd Nasıl İkiye Ayrılır?

Şübhesizkar‘ilerimizden pek çoğu bu ser-levhamızı görünce “bunun ma‘nası ne olacak? Diye kendi kendilerine soracaklar. Şimdi ne olduğunu kendilerine anlatacağım. Fakat evvelce birkaç söz söylemek muktezidir.

Gazetede bir bend mahsus görürseniz, bendeyice de uzun, gazeteden bu bendi kesub hıfz itmek istersiniz. İstisâh zahmetini ihtiyâr itmeksizin bu bendi matbu‘ olarak saklamak arzu idersiniz.

Fakt bu kesmek istediğiniz bendin tam arkasına belki bendin bir kısmı isâbetitmiştir. Veyahut hıfzını arzu itdiğiniz bir fıkrada burada mündericdir. Bu su‘allerimize (Evet) cevabını veriyor musunuz? Bi‘l-hassa en son su‘ale bir çare bulmak istiyor musunuz? Bunun çaresi kâğıdı sahnem ikiye bölmektedir. Kağıd ikiye bölününceye bir mecmu‘anıza yan yana yapıştırmak gayet kolay olur.

Kağıd ikiye ayırmak usulüne gelince: ikiye ayrılması matlûb olan kâğıdın bir yanı bir parça patiska üzerine ve diğer tarafı da başka bir parça üzerine, kağıd bu iki patiska parçası arasında tamamen sıkışub kalacak vechilemâyi‘ ve kuvvetli bir kule ile eyüce yapıştırılmalıdır. Bundan sonra tamamıyla korumak üzere bırakınız ve eski bir iskâmbilkâğıdını ikiye ayırır gibi patiska parçaları birer tarafından çekerek birbirinden ayırınız.

Kâğıdın bir yanı parça üzerinde ve diğer yanı da öbür parçada kalır.

Bu halde kağıd güzelce ikiye ayrılmış olur.

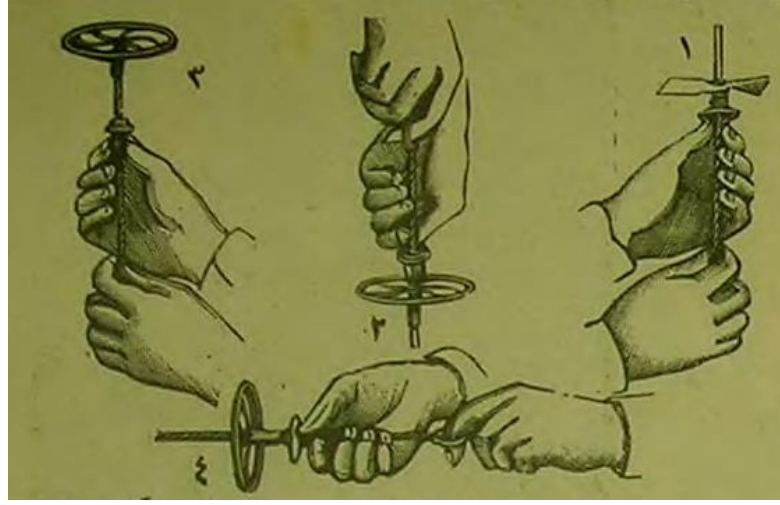
Bu ameliyat gayet dikkatle yapılırsa en ince kağıdları da ikiye tefrik itmek mümkün olur. Her iki patiska parçasını aylık su derununa batırınız. Kağıd kendi kendine ayrılır. Bunları iki sünger kâğıdı arasında kurudunuz ve bunu istediğiniz surette defterinize yapıştırınız. Bu halde bir kağıd ikiye ayrılmış olur.

Mehmed Süleyman

Yeni İcâd

Topaç

Aşağıdaki resim yeni bir oyuncaktır, i‘mâli gayet kolaydır. Esâsen iki kanatlı ma‘deni küçük bir helezon ile neticelenmiş ve burgu gibi bükülmüş uzun bir sapdanmürekkebdir. Bu halezonmü‘ehhiren el ile aşağıdan yukarıya kaymak üzere bir yuvarlak vasıtasıyla intihâ bulmuş ve şiddetle yukarıya doğru kaldırılmışdır.

Şekil 14. Topaç

Bu halezon burgunun etrafında dönerek yüksek bir irtifâ'a kadar atılır.

Helezon tayar bir topaç halinde ifrâgolunabilir.

Bu cisim-i tayar yere düşmek üzere (Şekil 2) yukarudanaşağuya da atılabilir Şekl 3 de görüldüğü üzere sapın yukarusundan döndürülerek aşağıdan yukarı atılarak da çevrilebilir.

Şekil 4 de görüldüğü gibi yer üzerinde koşmaküzerede tedvir olunabilir.

Mehmed Süleyman

Eyyâm	Aylar			Ruy-ı hızır	Evkât				İmsâk	Alafranga sa'at ile akşâm	Ta'dîl zaman
	Şevvalü'l- mükerrem	Nisan-ı Rumi	Mayıs-ı Frengi		Tavl'-i	Zahir	'Asr-ı	'Aşa			
					D S	D S	D S	D S	D S	D S	J D
Pençeşenbe	8	23	6	2	9,42	5,0	8,5 4	1,4 6	7,44	7, 7	- 3,30
Cum'a	9	24	7	3	40	4,5 9	53	47	42	8	34

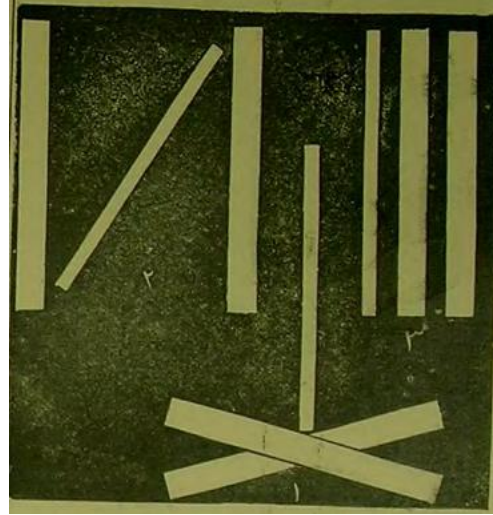
Cum'a İrtesi	10	25	8	4	28	58	53	47	39	9	38
Pazar	11	26	9	5	26	57	52	48	36	10	41
Pazar İrtesi	12	27	10	6	34	56	51	48	33	11	44

(S.272)

Fenni Eğlence

Galat-ı Hass-ı Basar

Birbirine müsâvi olmak üzere beyaz bir kağıddan üç tane şerit alınız, biri diğer ikisinin 'arzlarının nısfı olmak üzere kesilmelidir.

Şekil 15. Şekil 3

Kalın olan iki şeriti şekil birdde görüldüğü üzere ve incesini de bunların üzerlerine 'amuden gelmek üzere vaz' idiniz. Bu halde ince şerit diğerlerinden uzun görünüyor.

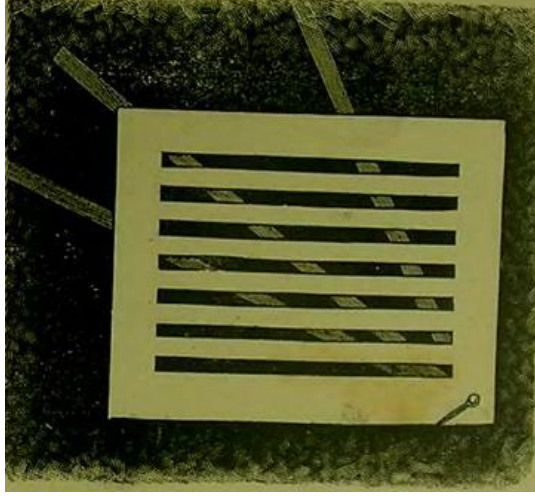
Bu tecrübe siyah bir kağıd ve yahut bir çuha üzerine vaz'idiliyorsa farkları daha ziyade olmak üzere aşikâr olur.

Eğer bu üç şeritleri şekil 2 de ve Fransızca H harfi şeklinde ve incesi 'amudenmevzu' diğer iki kalın şeritlerin ortasına ma'ilen konulacak olursa üçüde yekdiğerlerine müsâvi olduğu halde ince şerit diğerlerinden küçük görünüyor.

Şekil 3 de görüldüğü gibi bu üç şeritler yan yana vaz' olunduğunda (yukarıda söylediğimiz üzere yekdiğerlerine) tamamen müsâvi olduğu görülür.

Sebebi: Galat-1 Hass-1 Basar'danneş'etilmektedir, bu tecrübemiz icrâidilecek olursa hoş ve eğlenceli bir vakit geçirilmiş olur.

Galat-1 Hass-1 Basar'a işte bir misâl daha! Bir kart ve yezbet eliniz. Üzerinde şeklimizde görüldüğü suretde bir mukallak gibi

Şekil 16. Şekil 4

Aralıklar açınız. Uzunca bir kağıdalub cetvel tahtası gibi iki kenarını biri birine müvâzi ve tamamen müstakim olarak kesiniz. Bu uzun kâğıdı kartın bir ucuna bir iğne ile tutdurunuz. Uzun kağıd kartın aralıklarına 'amud tutulduğu vakit iki kenarı düz görünüyor. Fakat bu kâğıdı iğnenin etrafında döndürünüz. Aralıklara nisbeten uzun kağıdtemâyülitdikcekenarlarıdaeğrilürgibi görülür hele bu hal şekik sol tarafındaki eğri kağıdda bu sütun aşikârdır. İşte bu da bir Galat-1 Hass-1 Basar'dır. Bir cetvel eliniz kenarına tatbik idub bakınız, görüyorsunuz ki iki kenarı düm düzdür.

Mehmed Süleyman

Müdür-i Mes'ul: **Matba'a ve Kütüphane Sahibi Kasbar**

Sahib-i İmtiyâz: **Ahmed Naci**

Muhteviyat: Mükemmel Kamus-1 'Osmani- Ekmek - (Mevad-1 Edebiye) Yetime - (Mevad-1 Sıhhiye) Kasablar ve Silahhaneler -Âsmâne'atf-1 nazar -Kesuf ve heva-yı Nesimi Tazyîki-Ma'deni Bir Travers -Ta'rîfat Seyyid Tercemesi- (Tarih-i Tabi'i) Manşu (Resmi Var) -Şüünât Fenniye ve Medeniye -Nesayih-i Müfide - (Yeni İcâd) Topaç - Bir Haftalık Takvîm- (Fenni Eğlence) Galat-1 Hass-1 Basar

(S.273)

İkinci Cild

Numara 44

30 Nisan 1308

Ma'ârif

Haftalık Ceride-i Fenniye ve Edebiye

Müdür-i Mes'ul: Kasbar

İdarehânesi: Bâbîâlî Caddesinde Kasbar Matba'a ve kütüphanesidir. Cerideye müta'allik hususat içün müdire mürâca'at olunur.

[Nüshası 20 Para]

Abone Bedeli: Birseneliği posta ücretiyle beraber 20 guruşdur. İdârehaneden alınmak üzere 20 ve iyi kağıd üzerinematbu' nüshalar içün 50 guruşdur.

Balıkçılar

Memâlik-i şâhânenin ekser memaliğinde süt ve et nasıl bir gıda-yı mahsus teşkîlidiyor ise balıkda'ayn-ı hükümde kabul olunuyor.

Balıklar envâ'-ı muhtelifesine göre suhûlet ve su'ûbet-ı hazmiyeyetaksîm olduğu gibi suret-i sayd ve güzerân-ı müddetve mu'âmele-i sa'ire ile de te'sîr-i hazmisi tebeddül ider.

Kasablar ve salhaneler hakkında virilen ma'lûmat ile mazarrât-ı müta'addüdeleri nasıl meydana konulmuş ise balıkçılar hakkında dahi 'arz-ı ma'lûmat ile dahi istifâde-i 'âmmeyite'mîn itmek lazımdır.

Saydidilen balıklar balıkhaneye geldikten sonra esnafa tevzi' ve taksîm olunur ve öğle zamanına kadar bu tevzi'-i vazifesi tamam olarak ahşâmüstüdeesnâftablalariyle başlarında gezdirmek ve bazı mahallerde (Yenikapu, Samatya, Balık Bazarı) de bulundurarak satılmak suretiyle arzu idenleretaksîm olunur. Bu halde demek oluyor ki gice ve yahut 'alü's-sabah say didilen balıklar on beş sa'at kadar-ı müddet esnâf elinde kalub bilâhare teşkîl-i ağdiye eylemesi içün arzu idenler veriliyor.

Et hakkında ma'lûmat-ı lazıme virmediğimiz halde burada biraz bahsi, bendemize cihet-i ta'allükü hasebiyle münâsib gördüm.

Elyâf-1 lahmiye taze kesilmiş hayvanatda sert ve kati bulunmak hasebiyle batiyü'l-hazm olub zübahdan sonra bir gün ve nihayet yiğirmisa'at geçen etler, elyâf-1 lahmiyenin kendi kendisine suhûletle ayrılabilceği içünsehlü'l-hazm olurlar.

Hâlbuki balıklarda kaziyye böyle olmayub taze balıklar sehlü'l-hazm, üzerinden günler geçen balıklar batiyü'l-hazm oldukları gibi su'î-i hazm ve teharrüş cihâz-1 hazmiyenin birinci esbabından ma'dûddur.

Bu suretle balıklar hakkında idilecek nakit ol-emirde taze olmak üzere muhâfaza olunmaları cihetidir.

Balıkçılarbi'l-hassa boğaz içinde görüldüğü gibi balıkları bir ipe dizerek diri diri ahaliye virmek için denize sarkıtıyorlar ve bu halleriyle fikirlerince tazeliğine hizmet itmiş oluyorlar.

Ağızdan bağlı bir hayvanın bir iki gün ızdırâb (S.274) içerisinde klamasını ve belki bu suretle hasta dahi olmasını düşünemiyorlar. Bu nev' balıkların eğlinden gelecek muhâzir-i layi'adır.

Vakı'â balıkhanelerin ya'ni balık satılan yerlerin bizde mahdûd olması şayan-1 teşekkür-i ahvâlden ise de bu dükkânların balık muhafazasına mahsus olduklarını söylemekte lazımedendir.

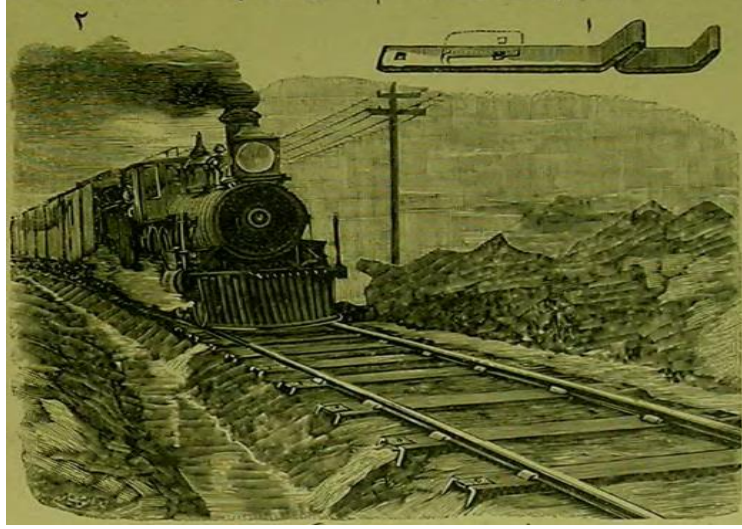
Bir balıkçı dükkânışera'it-i matlûbede bulunmak için atide münderiç-i şerâ'it üzere yapılmalıdır.

Balıkçydükkânları gölgelik mahallerde yapılub içerileri gayr-i kabil nüfuz-1 taşlarla döşenmiş, müta'addid su muslukları ve lağımları havi bulunmalıdır.

Balıkçılık dükkânlardasına'î havuzlar gibi etrâfı cam ile mahut havuzlar yapılub ecnâs-1 muhtelif-i esmânın ayrı ayrı dolablarda deniz suları içerisine muhâfaza olunmasına gayret idilmelidir.

İşbu havuzlar derununda mevcut sular cari olmadığı halde sabah ve akşam suları tecdîd olunmalıdır.

Dükkânlarda balıkları parçalamak için ayrıca bir mahal olmalı ve balıkçı satır ve bıçakları temiz olmalıdır.

Şekil 17. Ma'deni Bir Travers (Ta'rîfi Geçen Nüşhada)

Balıkların bağırsak vesa'iresi çıkarıldıktan sonra 'alelhale terk olunmayubdükkânın içerisinde izâle-i ta'affün maksadı için bulunan kireç kaymağı ve yahut sönmüş kireç fiçuları içerisine atılmalıdır.

Dükkânlar böylece tanzim idildikten sonra nazar-ı dikkate alınacak şey balığı gezdirmek suretiyle satanlardır. Tabla içine konulmuş balıkların müddet-i medide hararet-i şemse ma'rûz bulunması tefassüh-i esmâniçûn en birinci vasıttır. Böylelerin men'î selâmet-i 'umumiye namına arzu olunduğu cihetle buna çare olmak üzere balıkların yine camdan ma'mûl ve müteharrik havuzlar içerisinde sattırılması ve bu havuz sularının beş sa'atden ziyade hizmet itmemesi iktizâider.

Balık Pazarı, Samatya, Yenikapı, Kumkapudan geçenler oralarda mevcudta'affünün ve balıkların kesbitdikleri halin ne kadar müstekire olduğunu teslîmdetereddüd itmezler.

Balığı taze göstermek zü'am-ı batlıylagalasmalarıgalibardı ile boyamaları ne kadar fenadır. Hele kalkan balığı mevsimi olan şu zamanda kalkan balıklarını taze göstermek için sürdükleri boyalar yalnız galasamayamünhasirkalmayub hayvanın tebâruz iden kıt'ât-ı 'azimesini bile boyamaları sıhat-ı nokta-i nazarıyla men'î birinci derecede görünen hallerdendir.

Balıkların bağırsak ve mevad-ı mündericesini sokak ortalarına atmak balıkları sözde yıkadıkları fuçularda mevcut suların sokaklara dökülmesinden mütevellidmazarreti nasıl ta'dâd idelim.

(S.275) Yukarıda ‘arz eylediğimiz balıkçı dükkânlarına yapılacak muvakkit ve ufak lağımlar caddenin büyük lağımla birleştirilerek denize akıtılması lazım olduğu gibi hele dükkânların denize yakın mahallerde bina idilmesi ve dükkân aralarını selhanelerde olduğu gibi ağaçlarla donadub sıra sıra yapılması ve şehirden haricde bulunmasında elzem olan mevad-ı sıhhiyedendir.

Doktor

Ş. Kemal

{Şemid}'in Kronografi

Şekl-i ‘umumisi ile usul-ı isti‘mâlimusavvir resimleri derç ve lazım gelen ta‘rîfâtını aşağıda ‘arzitdiğimiz alt müremmiyatın (sür‘at-ı ibtidâ‘iye)sini ya‘nitüfenk ağzından çıkar çıkmaz ilk saniyedeki sür‘atinita‘yînemahsûsdur.

Zamanı bir saniyenin binde on cüz‘üye kadar gösteren alet-imezkûreninesâsı: bir raks ve irticâh zamanından az olan zamanı ta‘yîne mahsus tanzim rakkasının intizâm hareketidir.

Saniyenin binde ve on binde bir cüz‘ünemüsâvi olan zamanı gösteren müş‘irin merbut olduğu rakkasa bir tertibat-ı mahsusa vasıtasıyla 360 derecelik bir hareket mütesâviyevirir.

Müş‘ir taksimatın Safer noktasına getirilübhalezoni yaya bir nisf-ı devricâitdirilse tanzim rakkâsı bir irticâhdan sonra serbest kalan bir rakkasın vasa‘yatında bulunur. Bu rakkasın hareketi ise tecrübeye beda‘olundukdâinkitâ‘ ve hitâmında yine cereyan iden seyale-i elektrikiye ile te‘mîn edilmiştir. Müş‘irinsa‘atminasinamüşâbih (kadran) üzerinde kat‘itdiği taksimatın ‘adedi tecrübenin müddetini virir.

Zamanın bir irticâhdanasgar olan eczâsını göstermeğe mahsus olan rakkasın hareketi muharrik yayla tanzim rakkasının hareketinden büsbütün azadeliğite‘mîn edilmiştir. Husûsi beruyde vasıtasıyla müş‘ir-i safir üzerine getirilüb yumuşak demirden ma‘mûl olan rakkas -istenilen kuvvetde tanzim idilebilen bir cereyan elektriki imrâridilen- bir mıknatıs elektrikin te‘sîriyle vaz‘iyet-i ibtidâ‘iyesini muhâfaza ider. Tecrübe başlayınca mıknatısın te‘sîri za‘il olarak rakkas serbest kalur ve hitam-ı tecrübeye tekrâr rakkası bulunduğu yerde tutar ve bu tertibat

ol-vechileterkîbidilmiştir ki bu cinsden olan alat-ı sa'irenin tahrik ve tevkifinde mevcut olan zaman ziya'ının önü alınmıştır.

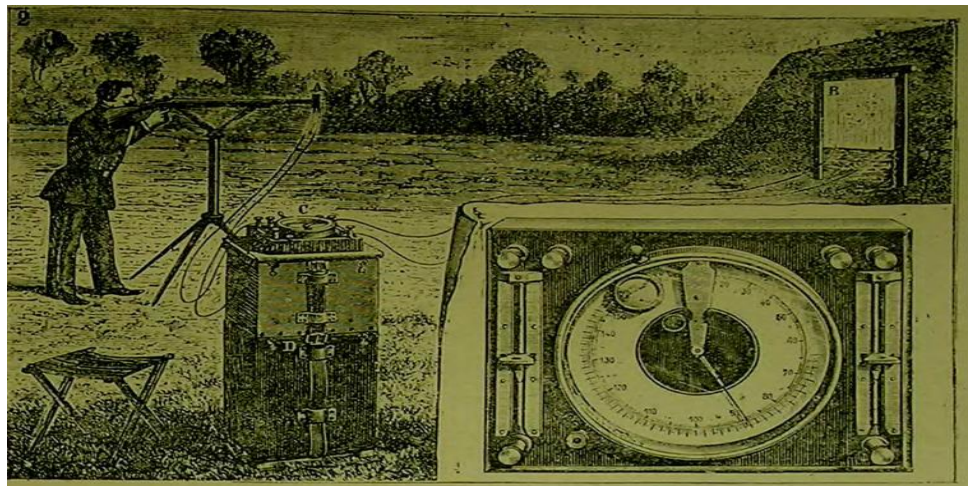
Bu kronograflar merminin sür'at-ı ibtidâ'iyenin ita'yîn ve müsâhada müsta'mil olub merminin harekete bedâ'ide tüfenkin ağzı önüne mevzu' levhayı geçice cereyan münkat 'olub alt-ı hareket idubneşa levhasına isâbetinde cereyan yine devamla başlayacağından alt durur ve müş'irin bulunduğu taksimat-ı mürûr iden zamanı iş'ârider.

Alet-i 'aşar ve 'aşar-i mi'sâr-ı saniyeye taksimi keyfiyeti sıkleti hasebiyle sükût iden ve müntazim ve mu'ayyen fasılalarla cereyanelektrikinin mıknatıs elektriki üzerinden kat' eyleyen bir (kât'ıa) vasıtasylate'mînidilmiştir. Aletintefsîlatı (1) numaralı resmimizde ve usul-ı isti'mâli (2) numaralı resimde gösterilmiştir. Aletin esâsı C kadraniyla anın iki tarafına mevzu' ve ikisi tüfenkin ağzında bulunan A ve diğer ikisi B nişan levhasıyla tellerle itsâldedir. Tüfenk-i endâhatidilerek mermi A levhasını geçtiğinde cereyanmünkati' ve nişan levhasına isâbetindetekrâricrâ-yite'sîre başlar ve bu fasıla nihayetdemüş'ir iki levha arasındaki mesâfeyikat'iderken merminin sarf itdiği zamanı gösterir. Mesâfe-i mezkûre mesela elli metre ise mesafenin zamana taksimiyle bir saniyedeki sür'at bulunur.

Kadranın taksimatı mu'ayyen fâsıla ile sükût iden bir kâsı'a ile te'mîn idilmiş ve ziyâ' zaman kadran üzerinde gösterilmiştir.

Bu kronografinistimâlde kolaydır:

(S.276)

Şekil 18. (Şemid)'in Kronografi

Evvel emirde dökmeler vasıtasıyla cereyan-ı tanzim idilir. Bundan sonra bir dökme üzerine basarak müş'ir Safer noktasına getirilse alt harekete ihzâr idilmiş olur.

Şemid-i kronografafrinin el-yevmmevcud olanlara cihet-i'adide ile rüçhan ve tefavvuku vardır. Nakli kolay, vaz' ve tanzimi seri' ve Süheyl olub muhkem bir yere vaz'aihtiyâcıyokdur. endâhtdan hâsıl ihtizazdan hata mütevellid olmaksızın tüfenk yanına vaz'idilebilir. 'ameliyatıicrâ idenin ma'lûmat-ı husûsiyeashâbındanolmasıda lazım değildir. İbrenin hareketi pek kolaylıkla vuku' bulur. Taksimatin kırâatihusûsen alet-i merbut pertevsuz vasıtasıyla pek kolaydır. Mukâyese maksadıyla muhtelif (poligon)'larda icra idilen tecrübeler bu aletemüsâ'id neticeler virmişdir.

Asimane'Atf-ı Nazar

“Kâmil Filamaryun”dan Tercüme

Kürre-i Arzdan Bir Milyar Fersahda

A'mâk-ı ba'd-ı mücerredde, bizi Sitare-i merkeziyeden tefrik iden mesafenin otuz mislini mütecâviz bir mesâfede, vasatda bizim seyyarenin puyan olduğu da'ire-i şu'aa nazaran 900 def'a daha za'if bir ziya ve hararet-i şemsiye da'ire-i şu'aaî dâhilinde, seyyare-i arzda nafiz olan şera'it-i hayatiyeden külliyyen mütehâlifşera'it-i hayatiye ile mütesaffan Neptün 'âlemi (S.277) hükümrân olur. Bahr-i muhit cüvek berzahları şera'it-i tazyik ve ziya sath arzdakine nazarenkat'ıyenmütehâlifolmakdan dolayı bir 'ikâmet-i mü'bedeye mahkûm olduğunu yakın zamanlara kadar te'kîd iden kasirü'l-basar tabi'yûn en sert tekzîbinibi'z-zat tabi'atdan aldıkları halde bu kadar sert, bu kadar celi, bu kadar muhakkak bir tekzîb bile henüz anlardan birçoğunun efkârını tashih idemedi, zira hala ba'zıları iskân itdiğimizdünyaya mı 'âdil olmayan 'âlimler üzerinde hayat mevcudolamayacağını iddi'âidüb duruyorlar. Daima bir mahinin hükmü gibi ki sudan hariç yaşamak gayr-i kabil olduğunu gayet samimi suretdete'yîdider. Bu erbâb-ı hikmeti kendi evhâmbatılları ile bırakarak sa'udumuza devam idelim. 'İlm-i hey'et'ilm-i hikmet celileninmu'allim evveli olmalıdır.

Şu Neptün 'âlemi üzerinde behr-i sene bizim senelerin hemen yüz altmış beşine mu'âdilolub anların on senesi Fransızları Romalılarından ayıran tekmîl-i fasıla-i tarihiyeyi gösterir (der-hatır idelim ki Romalıların parsen eski ismi olan “Lotus”de ve “gol”da hükümrân olduğu ve o zamanlar milel-i hazirenin hiçbirisi hiç kimse tarafından istidlâl olunamadığı tarihten beri 1650 sene oluyor). İşte bu Neptün 'âlemi bizim bi'l-

hassa ta'yîn-i zaman nokta-i nazarından gayet madik, gayet husûsi olan idrâkât-ı arziyemizi büyültmeğe fevkalâde salih olmak üzere halik olunmuşdur. Bu seyyarenin takvîmi bizimki kadar sahih ve bizimki kadar muvafik-i hakikatdir, bir Neptün senesi bu ikâmetgâhda sakin olan ağır ve mülâhazalımahlûkât nazarında bizim bilâd-ı pür telaşımızda intişâr iden müteharrik ve 'acul mahlûkat nazarındaki sene-i arzdan daha uzun değildir; ma'fafihyiğirmi yaşındaki bir baliğ örülmede bu kadar bir zaman kendi seyyaremizde meskûn olanlar nazarında bir zaman medid gibi telakki idilediğinden şübhelenmeksizin bizim senelere nazaran 3300 sene yaşamış dimekdir ki böyle bir devr bizi "Evmere" zamanı ile Yunan kadim-i tarihine isâlider.

Neptün 'âlemi üzerinde yaşayan mahlûkat ile bizim kürre-i arz üzerinde tanıdığımız mahlûkat arasında bir nokta-i mükâranetkeşf itmek en mâhirâne analizlere bile nasib olmaz. Gerek gayet vâsi' ve kesirü'l-envâ' olan milad-ı hayvani, gerek milad-i nebati, el-hâsıl bizim şu'batımızdan hiçbiri anlara tatbik olunamaz. Bu 'âlem bizimkinden kat'ıyen farklı, başka bir 'âlemdir.

Şerâ'itcevye ve okaniyeye nazaren her 'âleme mahsus olan hayatın şu ahenk 'azimi her parçası yekdiğerinden sahâri-i cevye ve ebedi müddetlerle müteferrik ka'inata müstevli bir havanende takımı gibi intişâr idub gider, ahenk-i mezkûr bize münkat' gibi görünüyor, çünkü def'aten bir notadan başka bir şey işidemiz. Fakat hakikat halde, suret-i mutlakada ne cevvardır, ne de zaman, müşteri mahlûkâtmütefekküre ile kürre-i arzdan milyonlarca sene sonra meskûn olacak. Mutlak nokta-i nazarından tarih-i ihtilâfî dünü bugünden ayıran bir günlük zamandan daha büyük değildir.

Birkaç def'a devr-i 'âlem seyahati yapan, Avrupayı, Asyayı, Afrikayı, şimali, cenubi Amerikayı ziyaret iden adam tabi'idir ki tarih ve hal-ı beşeriyete da'ir köyünden yahut eyaletinden dışarıya adım atmayan adama nazaren gayr-i kabil kıyas derecede mufassal bir tarzda idare-i muhâkematider. Bu sonrakinin muzik, na-tamam, hayali, yanlış fikirleri ile evvelkinin 'umumi, sahih, 'âkılane, sâlim-i takdîratı arasında gündüz ile gece arasındaki fark mevcuddur.

Kürre-i arzdan bir milyar fersahdaasâr-ı beşeriyeye da'ir virebildiğimiz karar bizim burada mucib-i memnuniyetimiz olan suretinden külliyyen farklıdır. Meslek-i şemsiyi cesemet-i kâmile ile temâşâidiyoruz, kendi küçücük seyyaremizin şems

etrâfında o kadar seri‘ olan hareket seneviyesi ile takdir idilen zaman-ı nokta-i nazarından olduğu gibi işgâlitdiğicev nokta-i nazarından da cüz‘üyetini anlarıyoruz, kürre-i arz üzerindeki tahmînat-ı mu‘tâdenin bir köyün da‘ire-i afakı dâhilinde mahsur olan bir takım hissiyata madika ve ‘âddiyeninisti‘ârâtı olduğunu hissiderek kendimizi mukevvenâtın‘azimetini daha büyük bir kuvvet ve sıhat ile ta‘yînidebilecek bir halde buluyoruz.

(S.278) Fakat Neptün seyyaresi kürre-i arzımızdan ne kadar uzak olursa olsun, ma‘mâfih‘ayn-ı meslek ‘avâlime‘â‘idolub evde bizim gibi ‘â‘ile-i şemsiyeden ma‘dûddur. Kürre-i arz hey‘et-i şinasanına henüz meçhul olan seyyarat-ı sa‘ireNeptünün öte tarafında hareket iderler, bunların birincisi kürre-i arzdan şemse olan mesafenin 48 misli bir mesâfedeya‘ni bir milyar yedi yüz milyon fersahda, kâmilen tay itmesi 330 senelik bir zamana mütevakıf cesim bir muharrik üzerinde hareket ider.

Müşâhedatını icmâl itdiğim seyahat-ı ‘ulviye beni malikâne-i şems haricinde olan bu havalinin öte tarafına sevk itdi. Sema-yına-mütenahiye atılarak, bir kavkabınmâlikane-i semavisine nüfuz iderek diğer bir mesleğe vâsıl oldum.

Ali Nusret

Keyfiyet-i Taklîde Birkaç Misâl

Tırtıl ileYılan-Örümcek ile Karınca

Bu Makaleye ‘Âid Resimler Gelecek Nüshadadır

Haşeratın renk ve şeklice duçar oldukları tebeddülât ve taklît sayesinde düşmanlarından tahlis-i nefes itdikleri Londra cem‘iyet-i kraliyesia‘zâsından mösyö EdwarPoltun, sene-i ahirede “MetekolursAvfAnimal” namıyla gayet güzel bir eser neşriderek bunda seleflerinin sibkat iden hidematını muhtasîren zikritdikden sonra kendisinin birçok senelerden beri mütecessüsane ve mukaddimane icrâ itdiği taharriyatın neticesini beyan eylemiştir.

Keyfiyet taklîdin en garib bir hali mukalled hayvanın müdâfa‘a itmeksizin başka bir sınıfa mebsûb hayvanatın sayyit ve şöhreti sayesinde muhâfaza-i hayat idebilmesidir.

Batıs bir semlibilane‘arzitdiğimüşâbehet namesiyle sa‘irlerinden ziyade câlib-i hayret olmuş Amerika-yı cenubunun bir tırtılından bahsetmiştir.

Kendi tırtıllarımızdan da ‘aynı hadiseye misâl bulabiliyoruz.

Esmer ba‘zen yeşil olan Gerv Campa Alpenur tırtıl, ‘umûmiyetle sevdiği “EpilipiyumHersitum” nam nebatın kurumuş yaprakları arasında gizlenür. Bu halde anı tefrik itmek pek müşkildir. Çünkü esmer rengi, muhit olan eşyanın rengiyle karışır. Birinci ve ikinci kıt‘a-i battaniyelerinin her iki cihetindedey siyah hadebeler şeklinde lekeleri vardır. Bölgeler hayvan hal-ı tabi‘ide buldukça câlib-i dikkat değil isedeherhangi bir sebebden naşi yaprakların hareket itmesini müta‘âkib başını halkalara götürür. Ol-vakit bu halkalar tezyîd-i hacmidir ve hayvan dört müthiş gözle mücehhez cism bir kafaya malik gibi görünür. Te‘sîr ve inkilâbinnâgeh-i zuhûr olması nisbetindemü‘essir olması nisbetinde mü‘essir olub bu muhâtırasız hayvana da‘ima dehşetengiz olan bir yılan manzarasını virir. (Şekil 1).

Mösyö Poltundiyorki:

“Böyle bir tırtılı birinci def‘a olarak elde itmek istediğim vakit bu hadisenin üzerimde husûle getirdiği te‘sîri ve ne kadar sür‘atle elimi çekdiğimi pek a‘la der-hatır idiyorum.”

Tecârübgösteriyorki, âkil-i haşerat olan hayvanlar tırtılların tavr-ı tecâvüzkârânelerinden duçâr-ı havf olmuşlar ve bir hayli tırtıllar düşmanlarına ilka itdikleri dehşet sayesinde selameti bulmuşlardır.

Bir gün mu‘allimWisman, bir GervCampe tırtılını kümesinde bulunan kuşlara ne kadim eyler, kuşlar evvela havfiderlerisedey içlerinden en cesuru bulunan biri gelub tırtılı gaga lamega kadar kendini tehlikeye ilga ider. Sahtekârlık meydana çıkararak tırtıl bel‘idilür.

Lafivezni, üzerine bir GervCampe tırtılı vaz‘idilen bir fincan tabağındaki ekmeğin içini yemeğe cesaret idemediklerini tasdik itmiştir.

(S.279) Bi‘z-zat mösyö Poltunun bir kertenkele üzerine icrâitdiği tecrübe ber-vech-zir beyan olunur:

“Bu cinsden bir tırtılı eyüce büyümüş yeşil bir kertenkeleye takdîmitdim. Vuku‘ hali kemal-ı dikkatle terassüde koyuldum. Kertenkeleye tavr-ı tecâvüzkârânesi

almış olan tırtıla hücum idubitmekde pek ziyade mterreddid idi. Cüre‘tkerâneilerüledi. Fakat atide tedehhüş ile giru çekildi. Bu harekât birkaç def‘a tekerrür itdi. Ma‘haza her hücumda tırtıla biraz daha ziyade yaklaşıyordu. Tırtılın ‘adm-1 hareketinden cesâretyab olan kertenkele, tırtılın başı gibi görünen mahale korkak bir diş dokundurdu.

“Tırtılın küstahlığından ürkerek bir diş urmağacür‘et eyledi. ‘Ayn-1 ihtiyât ile birkaç diş daha ördükten sonra nihayet tabansız kertenkele, hayfidilecek bir şey olmadığını fehm ederek tırtılı yutmağa koyuldu. Bundan sonra ‘aynı kertenkeleye çâşnısınıtatdığı tırtıla müşâbe tırtıllar ne kadim itdiğimde hiçbir merâsim ve teklife hacet bırakmadı.”

Pek aşikâr der ki bu ihâfe keyfiyeti, maksadın husûl-pezir olması içün ancak büyük tırtıllar tarafından isti‘mâl olunabilir. Küçük cinslerin bu babda cehditdikleri hiçbir vakitdevâki‘olmamıştır. Bir büyük GervCampe tırtılı hemen küçük bir yılan kadar büyüktür. Bu tırtıl bayraklar arasında ihtifâ itdiği vakit - zulmetin mu‘âvenetiyle yalnız başı haricde, vücudu bir dalın etrafına dolanmış bir yılan gibi telakki olunabilir. Kobra yılanıyla bazımüşâbahatizhârıdebilen ancak tırtıllardır.

Mösyö Holt, SianesGavsiped nam İngilizce risâlenin 1891 Mart nüshasında Hindistan’ın 8:10 santimetreye baliğ olan bir böcekten bahsetmiştir. Vücûd ve ecnâhı güzel yeşil bir renkdeolub hayvan hal-1 istirâhatda iken evet zann olunurmuş. Ön pençeleri kısm-1 zahrisinde enli hadebeleri hamildir. Hame ger-futarhavf olduğu vaktdeğişür; kanatlarını nim açâr başıyla sadrını tehlikenin geldiği cihete döndürür. Bundan başka gelmiş bir yılanın ıslığına müşâbe bir gürültü çıkarır. On pençelerini sadrına istinâdider ki bununla pençeleri yalnız bir tane gibi görünür. Bu vaz‘iyetdeler pek ziyade mer‘iolub misli küçükbaş ve uzamış sadrı ile oldukça küçük bir kobra yılanını atdırırisede renk ve küçük boyundan zihni teşviş idemez. Dikkate şayandır ki bu böceğin çıkardığı gürültü birçok amale müstenidolub bir taklit sektane ile ihâfeidemeyeceği düşmanları karar itdirmek içün andan istifâdeider.

Müşâbahat-i ‘arz iden bu iki misâli keza müteferrik iki hayvandan ‘ibâret olan ‘aynı bir zuhkayatakrîb itmek istifâdebahş görüldü. Harşefü‘l-cenâh ve tamamen hame halinde bulunan müstakimü‘l-cenah tırtıllar ile dikaranura denilen tırtılıda epeyce garabetima bir usul taklît-i ‘arzider. Bu tırtıl kemâle vasl olduğu vakt açık yeşil

renkdeolub arkasında erguvani bir kuşağı vardır. Bu kuşak tırtılın semizliği nisbetinde az koyudur. Bu halde, her ne kadar irasitdiği hasar ve düşürdüğü necâset-i vücudundan haberdar iderisededikranura dinilen tırtılı teşhis itmek pek müşkildir.

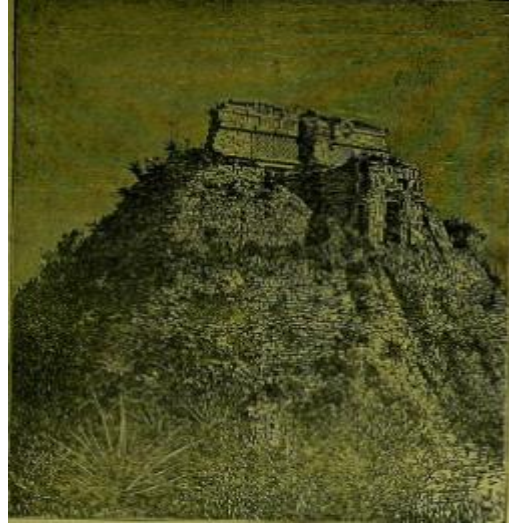
Hal-ı istirâhatda, tırtılın başı birinci kıt‘asadriye derununa çekilmiştir. Bu halde bu kıt‘a-i sadriye başın etrafına şedid kırmızı bir halka teşkîlîder (Şekil 2) bu halkanın balasında göze epeyce müşâbehet‘arz iden iki koyu siyah leke vardır. Tırtıl, istirahatine sekte ‘ârız olduğu vakit başını şişirir. Kırmızı halka kesb-i tevessü‘ider. Manzara-i ‘umumiye hayvanat zatü‘l-fukarâne‘â‘id düz ve iki gözü ha‘iz bir baş ara‘ihider. (Şekil 2) tabi‘i halinde mösyö Polgun tarafından tersim idilen resim bazıcihetdenmuhavvefolub manzarasından kuşların korkarak giru çekildikleri anlaşılmışdır. Haşerat yalnız hayvanat zatü‘l-fukarâtitaklît itmez bunlar ba‘zen büsbütün başka bir ta‘ifeyemensûbolan hevam şeklini de alurlar. En ziyade şayan-ı hayret olan keyfiyet mösyö Richard Wellasnam-ı zat tarafından [lasele

(S.280)

Şekil 19. Valide ile Bebeğin Sabah Keyfi (Levha)

(S.281)

Şekil 20. Amerika'da (Maba)lar Zamanından Kalma Bir Harabe

(Ta'rîfi 286 ıncı Sahifede)

KasyunNaturel (sahife 79) zıkr idilüb mübhisü'l-haşerat 'âlemimu'allim OsetWuer nam-ı zatın mağtü'l-cenah sınıfına ithâl ile hatasını anlamadan mukaddem birçok zaman bu sınıfa mensûb zann itdiği Philipin adalarında bulunan ve mağtü'l-cenâh (altı üstlü dört kanatlı haşeretdir) hevâmitaklît iden müstakimü'l-cenah bir hamedir.

Mıntıka-i hâre 'ankebûnlar sa'irhevâmi taklit iderler. Ba'zılarının da çiçek tomurcuklarına müşâbe olduklarını ve avlarına müterakkiben bayrakların diblerinde saklandıklarını mösyö Balet beyan idiyor.

Mösyö! Pekham Amerikay-ı cenûbiyenin iki mukallid'ankebûtunu tavsif itmişdir. Sinegelespikna namında olan bir sınıfı şeklen ve levnen bir karıncaya müşâbe imiş. (Şekil 3) karıncanın boynuzları, örümceğin husûsi bir suretde tahrik itdiği ön pençeleriyle gösterilmişdir. Bir de bu mukallidsa'ir hemcinsleri gibi sıçramıyor: yağma ve cesetcu iden bir karınca gibi dolanbac gidiyor imiş.

Sinemuzinaformica isminde olan diğer cins belki bir karıncaya daha ziyade benzemekde (şekl 3) ve yürüyüşü de sair örümceklerden pek çok tahallüfitmekdedir.

Hasan Sabri

(S.282)

BAHAR

Mart dokuzu geçeli bir aydan ziyade oluyor. Ruz-ı hızırın haftasına geldik. Güneş şu 'â'âtını' aksitdirerek oldukça şiddet gösteriyor.

Avrupalıların bi'l-hassa kadınlarının kış kendilerine bonsuvaridmeden akdem onlar kışa safa geldik diyerek modistire dükkânlarına, kumaşçı mağazalarına koşarak balo kostümleri hazırlamakda oldukları gibi bizde de daha bahar gelür gelmez terziler, modistireler, ferace ve elbise yapmakdan baş alamazlar.

Gam aver olan kış havalarından bıkan ahali yüreklerinden kabarub gelen hus-ı 'azim ile kendilerini ya kağıdhane, Veli Efendi, Kadıköy taraflarına atarlar. Ve yahud ki havalarda görülen cüz'i tebeddüle canları sıkılarak sibkat iden baharın eğlenceleri ve gelecekte yapılacak tenezzühlerin sözleriyle vakit geçirirler.

İlk Cum'a veyahut Pazar araba, yaya, kayık, sandal ile Kağıdhane'ye, Kadıköy, Fener, Kuşdili mesirelerine teveccüh olunur. Bu meyanda Göksu deresi, sularda bir mevki' mühim işgâlidir.

Vazifemizin gazetenin ceht-i tabibesine'â'id olduğunu düşünerek biri letâfet-i mevki'yedenni-behre olmak üzere telakki buyurmalarını kar'in-i kiram hazeratındanricâideriz. Onlarda ta'akkülidler ki hiçbir vakit sıhhat, letâfet-i mevki'yeye, hayalet-i şâ'iraneye feda idilemez. Evet, bir akarsu kenarında saye viren ağaçlar altında oturmak, kendi gibi tenezzüh idenler arasında geç-ü ve güzâr itmek arzu olunmayacak hal değildir. Ma'haza buralarda sıhhat bozular ise bu hali arzu itmemeli ondan kaçınmalıdır.

Mevsim-i şitâda baloları şiddetle arzu iden ecânib gibi biz de mevsim-i baharda Kağıdhane'ye gitmeği arzu ideriz. Lakin bir kere Kağıdhane'nin nasıl mevki' olduğunu sıhhat üzerinde ne gibi te'sîr icrâ idileceğini düşünemeyiz? Nemize lazım vakit hoşça geçsün, insân eğlensünde ne olur ise olsun diyelim mi? Vazifemiz bu yolda idâre-i kelâmdan bizi men'itdiği gibi bu gibi fikirde yaşayanlara da fikirlerinin yanlış olduğunu ara'ieye bizimecbûrider.

Durgunca bir derenin kıyısında hararet-i şemsin son dereceyi bulduğu zamanlarda birkaç sa'at vakit geçirmek müvellid la-marâz olan tufeylat-ı marziyeninidâre-i bedeniyyeye duhûluyla icrâ-yı hükmüne kâfi gelür.

Bu halde geçirilen vakit koca bir günün kısm-ı a‘zami olur ve buna o gün veza‘if-i muhtelif-e-i bedeniye de zuhuru tabi‘i olan karışıklık zamm olunca oradan hâsıl olacak mazarratı taz‘îfider.

Öğle yemeğini sa‘at dörtte yemeğe alışmış olan bir ‘â ile halkının ba‘diyet-i mesâfe nazar-ı dikkate alınarak o gün yayılan yanlış sa‘atdörtdden ol ta‘âm itmesi yahud‘araba veya kayıklarına batiyü‘l-hazm birtakım şeyler alarak onlarla çerezlenmesi ihtilalat-ı hazmiyeyibadî olur. Bir yemek vaktinin tahallüküvâkı‘â tazmin olunmayacak bir zâyi‘ât değilse de mesire yerleri intihâb olunan mahalde geçirilecek sa‘ât-ı muhtelifede arzu-yiinsâniyidef‘içün yemişler, harareti teskin içün dondurma ve buzlu şerbetler, te‘sîr-i şemsi araba ile her kangı halde hareket-i muhtelifede ve zâyi‘âtı tazmin olunmaz hâle koyar.

Evinize‘avdetinizde başınızda bir ağrı, harekât-ı ‘umûmiyenizde bir batâ‘it, etrâfda kırıklık his ider ve bunu yorgunluğuna virirsenez, irtesi gün bu hal devam ider. Ve‘l-hâsıl günlerle sizi hasta ider ve ihtimâl ki bir tedavi-i ciddiye mecbur olursunuz. Hayf ki maksadınız hoşça vakit geçirmek idi.

Şehr-i emânet-i celilesi ile Terkos su kumpanyası arasında mevcut mükâvele mûcebince caddeler sulanılıyor isede güneş ve böyle mesirelerde mûta‘addüd arabaların gidüb gelmesinden pek çâbük toz haline girmesi ve ortalığı toz kaplaması akciğer hastalıklarından pek çoğunun müvellidiolabilür.

(S.283) Göksu deresinin mevsim-isayfdakesb eylediği ehemmiyet-i şâyân-ı te‘essüfdür.

Boğaziçi mesirelerinin en birincisi Hünkâr suyu teşkîlidir. Letafet-i manzara, safiyet-i heva, harâret-i şemsden muhafazaya i‘âne iden latif ağâclar burâsının mükemmeliyetini isbâtider. Ma‘haza buralara gidecek zevatın kendilerini soğukdan ve terli terli su içmekden muhâfaza itmeleri lazımdır.

Veli Efendi çırpıcı mesireleride mevcûd derenin ihlâl havayı mûceb olmasından dolayı şâyân-ı i‘tirâzıdır.

Makri köye gelince oradaki mahzur doğrudan doğruya güneş altında seyahat-ı medidedir.

Ve'l-hasıl gidilecek mahal yokmudur? İşte Büyükada, Hegbeli, Yakacak buralarda hakkıyla tenezzühidilebilir.

Tenezzüh için intihâboluncak mevâki' hararet-i şemsden muhâfazalı, durgun sulardan hali mürtefi' olmalıdırlar.

Doktor

Ş. Kâmil

Ta'rîfat-ı Seyyid Tercemesi

(Kırküçüncü Nüşamızdan Mâba'd)

Halk ya'ni havi fi'ilden değildir. Zira nice kimseler bulunabilir ki saha ile mütehallik oldukları halde yasferü'l-yed olmakdanyahud başka bir mani'an vücudundan dolayı bezli demezler. Güzellik birçok kimselerde vardır ki bahl ile muttasıf oldukları halde ya bir menfa'atyahud derya sevkiyle bezl-i mâl iderler.

Halk- hurma ve vukûr ve üzüm sıkıntılarını birleştirerek azıcık pişirmek ve ondan sonra kanlıbüştîdâdidinceye kadar terk itmektir.

Hamas- Yaşlı koca karı ma'nasına olan hacmereş lafzı gibi hurûf-ı aslîtesii'tibârıyla mazisi beş harf üzerine olan kelimedir.

Hansi- Hans maddesinden olublugatde yumuşaklık ma'nasınadır. İstilâh-ı şer'de erkeklik ve dişilik altlarından her ikisinde malik olan yahudhiçbirisine malik olmayan şahsa ıtlak olunur.

Havf-Tabi'atin hoşlanmadığı bir şey'invuku'unuyahudtabi'atin hoşlandığı bir şey'in elde idilememesinibeklemekdenhâsıl olan hasdır.

Hayal -Kuva-yı zihniyeden bir kuvvettir ki his-i müşterekinmahsûsatdanidrâkitdiği eşyanın suretlerini hıfz ider. Bir vechile ki madde-i gaybubet itdikden sonra his-i müşterekne vakit bu kuvvete mürâca'atiderse sur eşyayı anda müşâhedeider. Şu hâlde hayal-ı his müşterekin hazinesidir demek olur. Hayalin mahalli ise tahvîf ol-dimağın mü'ehridir.

Hıyâr-ı Şart -Müta'âkdinden birinin üç gün yahud daha az bir müddet muhayyir olmağı şart itmesidir.

Hıyar-ı Rü'yet- Bir şey'i görmeden olubdagördükden sonra i'âdesindesatın alan muhayyirolmaktır

Hıyar-ı Ta'yîn- İki şeyden bilata'yîn birini mesela on guruşaldıktan sonra satın alanın ikiden istediği birini alıkoymasıdır.

Hıyar-ı 'Ayb- Satın aldığı şeyde bir 'ayb-ı zuhûriderse müşterinin satana i'âdeitmekdemuhayyir olmasıdır.

Hayatiye–Ebü'l-Hasan bin Ebu 'Ömerve'l-hayatın mezhebine tâbi' olanlardır ki bunlar kadere ka'ildirler ve ma'dûmu şey tesmiye iderler.

Da'-İhlâtdanba'zının diğer bazı üzerine galebesiyle hâsıl olan 'illetdir.

Dâhil- Kendisine cüz'u olmak i'tibârıylarükn-i tahlil kendisine müntehi olmak i'tibârıylaistifes, suret-i ma'nayı kabil olması i'tibârıylamadde ve heyvelimürekkeb kendisiyle alınmış olması mevzu'-ı tesmiye olunur.

Da'ime-i Mutlaka- O kazıyyedirki zat-ı mevzu'mevcûd oldukça mahmûlikmevzu'a devam-ı sübutuyla yahud mahmûldan mevzu'un devâm-ı selbiyle hüküm olunur.

(S.284) Dâ'ima her insân hayvandır kavli icâbı misâldir ki bu misâlde zat-ı insân mevcûd oldukça hayvanatın insana devam sübutuyla hükmolunmuştur.

İnsandan hiçbir şey hiçbir vakit taş değildir. Kavlide selbe misâldir. Bu misâlde ise zat-ı insân mevcûd oldukça inşandan haceretin devam-ı sulbiyle hüküm olunmuştur.

Da'ire-'Ulema-yıHendese ıstılâhındahatt ve ahdınıhâtaiddiği o şeklmustihdir ki dâhilinde bir nokta olub bu noktadan hatt-ı mezkûre doğru ihrâc olunan hutut-ı müstakime müsâvidirler. Hutut-ı mezkûreye mübde olan noktaya merkez da'ire zikr olunan hatt-ı vâhide dahi muhit-i da'ire dinilir.

Debagat - Deriden ta'affünâtı ve murdarlıkları gidermekdir.

Derk - Satılan şey'in mukâbilin devirilen bahaya değeri olması korkusuyla satandan müşterinin rehin almasıdır.

Da'avi-Talebma'nasına olan du'âdanmüşnikdir. İstılâh-ı şer'deda'aviinsanın başkası 'aleyhine bir hakkın inbâtınıtalebitdiği sözdür.

Delil -Lugatde doğru yolu gösteren ve doğru yolu görmeğe vâsıta olan şeydir.

Istılâhda delil odur ki kendisini bilmekle başka bir şey bilmek lazım gele, hakikat delil ise **evsatın**asgara sübutu ve asgarıntahtü'l-evasitindârcıdır.

Delilü'İzâmı- Hasıma göre -müstedil olsun olmasun-muslim olan şeydir.

Delalet -Şey'in kendisini bilmekle başka bir şey'i bilmek lazım geleceği suretde olmasıdır. Birinci şey'edâl ikincisine medlûl denilir.

'Ulema, usûl-ı ıstılahına göre lafzın ma'nana delaleti 'ibâre-i nas, işâre-i nas, delalet-i nas ve iktizâ'-i nas suretlerine münhasırdır. Bunun beyanı şu veçhiledir ki: Nazm-ı celil Kur'andan anlaşılın hükme ya nefis nazm ile sâbitdir yahut değıldir. Nefs-i nazm ile sâbit olduğuna göre anlaşılın hükme bir sa'ik var ise 'ibâre-i nasdır; yoksa işâretnasdır. Nefs-i nazm ile sâbit olmadığına göre hükme-i lafzın ma'na-yı lağvisinden anlaşılınmış ise delâlet-i nas ma'na-yılağvisinden anlaşılınmış ise iktizâ-i nasdırdimek olur ki delalet-i nas ma'na-yınasınıctihâden değıl lugaten sabit olmasından 'ibâretdir. Lugatenta'birindenmurâd şudur ki lisânı bilenler i'mâl-ı fikre muhtâc olmayarak yalnız lafzı işitmekle ma'nayı bileler. Mesela (ef) ayet-i kerimesindeki nehy ile valdini dökmek ve kendilerine sa'ir yolda eziyetler itmek haram olduğuna ictihâdsızıntikâl olunur.

Delalet-i Lafziye-i Vaz'ıyye-Neye vaz' olunduğı bilinmek sebebiyle söylendiğı yahut hatırlandığı zaman bir lafzın ma'nâ-yı anlattırıcak keyfiyetde olmasına dirler. Bu delalet-i mutâbakat, tazammün, iltizâm kısımlarına münkasimdir. Zira vaz'an delaleti olan lafz tamam-ı mevzu'unabi'l-mutâbakacüz'umevzu'unabi'l-tazammün zihnın mevzu'ylamülâzemetinehükmitdiğışey'ebi'l-iltizâm delalet ider. İnsan lafzı gibi ki bu lafzın hayvan-ı **natık** mefhumunun tamamına delalet itmesi delalet-i mutâbakaya yalnız hayvan yahut yalnız natık mefhumuna delaleti delâlet-i tazammünüye insanın kabiliyet-i 'ilmiye ile mütsif olmasına delâleti ise delâlet-i iltizamiyedir.

-Mâba'dı var-

A. Şakir

Tarih-i Tabi'i

Jeko

Jeko bir nevi kertenkele olub vücudu manzara-i hariciyece kertenkele rengine yaklaşur isede andan daha yassı ve dikenler ile nihayetlenmiş bir takım ufak ufak

yumrular ile kaplıdır. Bu hayvanın başı büyük ve müsellüsü'l-şekl, kulakları gayet aşikâr, ayrı gözleri göz kapağından mahrum ve kuyruğu orta büyüklüktedir. Ayakları biri birlerinden gayet açık beş parmak ile nihayet bulur.

Jekolarberren'atikin üç kısmında ya'ni Avrupa, Asya ve Afrika kıt'alarındabulunub Amerika kıt'ası ahalisince meçhul gibidirler. Kertenkelelerin fevkalâde çeviklikleri gibi bir çeviklikle muttasıf olmamakla beraber Jekolar gayet çabuk yürürler ve çengel gibi eğri tırnakları sayesinde kertenkelelerden daha iyi ağaçlara ve kayalara yapışarak dururlar. Böcekler ile ta'ayyüş itdikleri gibi bunlardan biri ağızlarına yakın geçtiği anda ayı fevkalâde bir maharetle kapub yutarlar

Jekolarınenvâ'i kesir olub burada başlıcalarının isimlerini ve resimde gösterilen ve ismine mevlûk dinilen Jekonunbazı ahvâl-ı husûsiyesini beyan ideceğiz.

Şekil 21. Jeko

Muluk dinilen Jeko yalnız Avustralya kıt'asındabulunub takriben yigirmi beş santimetre uzunlukda olur ve bütün vücûdu ayrı ve sivri dikenler ile müzeyyinmemlû bulunur. Bu hayvanın her ne kadar manzarası korkunç isedekendüsümühâtırasızdır. Gündüzleri kumun içine gizlenub yalnız geceleri çıkar. Gıdasını teşkîl iden böcekleri, ta'kîb ile sür'at-ı seyr ve hareketi sayesinde suhûletle yakalar, hayvanat-ı zâhife sınıfına mensûbolûb hakikaten bir manzara-i 'acabiyeteşkîl iden bu hayvânın bütün

vücudu, vaz'iyetlerine göre oldukça parlak, bir takım siyah ve beyaz binekler ile alaca bulacaktır.

İsimleri zikre şâyân olân Jekolardan biri Mısır ve Hindistan memâliğinde bulunan ve başının şekliyle tevsîf olunan yassı başlı Jeko; üçüncüsü yalnız Sen-Domik adasında ta'ayyüş iden ve ağzından siyah bir tükürük çıkarması hasebiyle isminin tevsîfinesebep olan tükürüklü Jeko; dördüncüsü Sibiryâ Memalikinin en soğuk mahallerinde bulunan kulaklı Jeko; beşincisi Avrupa'nın cenûb-ı memalığında tesâdüf olunabilen ve gayet ayrı dikenlerle memlu pullarıyla meşhur olan Moritanya Jekosudur

‘Ali Nazima

(S.286)

Şu‘unat-ı Fenniye ve Medeniye

Ma‘lûmat-ı Mütenavid

Mikro fonograf

Amerika gazeteleri mikrofonografdan uzun uzadıya bahsitmekde ve muhtari‘i olan (canibetini)’nınmedh ve sitayişinde bulunmaktadırlar.

Edison’un ihtirâ‘âtından olan fonograf her ne kadar sada-yı zabıtmekde ve arzu olduğu zaman i‘âde eylemekde isede fonografı sadânın kuvvet ve şiddeti zâyî‘ olduğu ve pek ziyade haft-ı kesbitdiğima‘lûmdur. Mösyö (Canibetini)’ninihtirâ‘ı olan mikro fonografı sadânın kuvvet ve şiddetini yüzde doksan nisbetinde hıfz u zabteylemekdedir.

Fransa’nın meşhur aktrislerinden Sera Bernar New York’da bulunduğu sırada bu aleti merak iderek muhtera‘i olan ‘âlemin hanesine gidub mikro fonograf karşusunda (feru-feru) oyununun en heyecan-ı engiz parçalarından birini söylemiş ve muhtera‘ sadâyı zabıtmışdır. Alet tekrar kurulunca Sera Bernaren heyecanlı sadâsını hemen ‘aynıyla en hafif ihtizâzatına varıncaya kadar tekrar eylemişdir. Sera Bernar gayet müteheyyür kalarak mikro fonograf karşusunda kendi sadâsını kendide müteheyyücâne ve mütehabbirâne dinlerken fotoğrafla resmini çıkartmış ve bu resm Amerika cera‘id-i masûresi tarafından istinsâh edilmişdir. Meşhur Edisonun bâ‘is şan ve şerefi olan ihtirâ‘âtının en büyüklerinden olan fonografını bu suretle ikmâl ve ıslâh

iden mösyö Canibetiniyi Avrupa ‘uleması daihtirâ‘-ı cedidinden dolayı alkışlamaktadırlar.

New York‘da İstiridye Sarfiyatı

Newyork‘da istiridye sarfiyatı şayan-ı hayret bir dereceyi bulmuştur. İstiridyenin içini kibarlar lezzetle yiyorlar. Kalan kabuklarından da sınıyî‘ külli istifâideiyor. Aralarına kömür tozu vaz‘ olunarak istridyeye kabukları yakılıyor. Kabuklar ihtirâkla bir nev‘ sönmemiş kirece tahavvül idiyor. Bu kirecin ticâretde pek çok i‘tibârı vardır. Çünkü gazların tasfiyesinde kullanıldığı gibi sabun i‘mâlinede külli fa‘idesi vardır. Bundan başka mevâd-ı münbitemakamında büyük hizmeti müşâhede olunuyor.

Hint‘de Hayvanat-ı Vahşiye

Geçen sene zarfında Hindistan da hayvanat-ı vahşiye tarafından itlâf olunan eşhâsın‘adedi 2,460 raddesine baliğ olmuş ve bundan başka 64,500 at vesa‘irmüvâşi itlâf edilmiştir. Bu müddet zarfında itlafidilen Kaplan ve Pars‘ın ‘adedi ise 14,000‘i bulmuştur. Bununla berâber Hindlilerin en ziyade korktukları yılanlardır. Yine bu sene içinde yılan sokarak vefat idenler 21,000 kişi olup öldürülen züvâhafın‘adedi de 500,000dir.

Bir Sene Zarfında Keşf Olunan Seyyarat

Geçen sene zarfında keşf olunan seyyaratın ‘adedi yigirmi bire baliğ olmuştur. Şu keşfiyat sema husûsunda en ziyade hizmet gösteren nisrasd-ı hanesi olmuştur. Seyyaratdan on ‘adedi bu rasadhane tarafından görülmüştür.

Amerika Harabeleri

(281) inci sahifedeki Resme Mürâca‘at

Meksika‘nın şark tarafında birçok harabelere ve oyma taşlara tesâdüf olunuyor. Ba‘zenmürtefi‘ tepelerde inşâidenlerinasâr-ı sınıyî‘yede ve mi‘mâride maharetine delâlet idecek harabelere müsâdif olunuyor. Bunları inşa iden akvâma tarîhin itlâ‘ı yetmiyor. Fakat bunlar Amerika‘nın sekkine-i kadimesi tarafından inşa olunduğu muhakkaktır. Kristof Colomb‘un Amerika‘yı keşfinden evvel buralarda pek çok akvâmı iskân itdiği ve gelub geçtiği sâbitdir ve bunların içinden medeniyetçe hayli ilerü gidenler bulunduğu da bıraktıkları eserden anlaşılmalıdır.

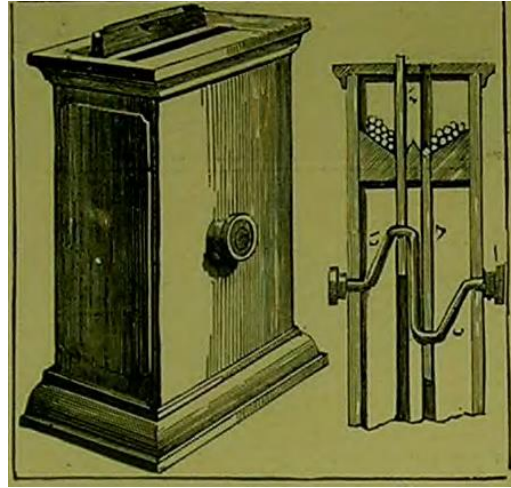
281'inci sahifeye koyduğumuz resm-i Amerika'nın Meksika ve hassaten Yukananşebe-i ceziyesinde iskân itmiş olan (Maya)lardan kalmadır. Bu harabenin hali (Maya)ların derece-i medeniyetini gösteriyor. Fakat buna mümâsilYukanan şube-i ceziyesinde pek çok harabelere tesâdüf olunur. Mayaların halkları Amerika akvâm-ı vahşiyesi arasında elan görülüyor ve lisanları işitiliyor.

(S.287)

Yeni İcadlar

Kibrit-i Müz'i

İngiliz icâdı olan bu küçük alet kahve hanelerde ve lokantalarda beyhude birçok kibrit yakub eğlenenlerin isrâfına bir dereceye kadar sed çekmek içün yapılmış bir kibrit kutusudur.

Şekil 22. Kibrit-i Müz

Alet esâsenmenşûri bir kutudan 'ibâretolub sağ taraftaki mukti'nde görüldüğü üzere kibritler kutunun yukarı tarafında bulunur.

Haricen (A) harfiyle gösterilen bir dökme, dirsek gibi bükülmüş (B ve B) çubuğu hareket itdirir. Bunun her bir hareketi (H ve H) pistonlarından birinin aşağı vaz'iyetde iken yarık mahalline yerleşmiş olan kibriti harice çıkartır.

Bu halde kibrit müsrifleri bir kibrit almak içün bir def'a dökme yi çevirmeğe mecbur olacaklarından tabi'i bunu zahmetli bulacaklar ve kendilerine nazar-ı dikkati celb itmek istemeyeceklerdir.

Mehmed Süleyman

Hal-ı Mes‘ele

14 numaralı nüshamızda münderiç-i mes‘eleyimatlıbe muvafık olarak sufiyeli Mehmed Ahmed Efendi hal itmiştir. Mükâfaten “mükemmel ‘Osmanlı sarfı” kitabı kütüphaneden ahzidebilir.

Atideki müraba’in gerek ‘amudi ve gerek afakı haneler ve gerek katırlarına müsâdif haneler cem‘olundukda (209) gelir.

Tablo 2. Suret-i Hal:

Suret-i Hal:

15	53	14	22	17	53	25
26	39	37	19	22	39	27
47	8	25	48	25	9	47
12	8	69	31	69	8	12
47	9	25	48	25	8	47
27	39	22	19	37	39	26
25	53	17	22	14	53	25

Doğru Hal İdenler:

Beyrutda pir N. Nakaşyan, Batumlu Basri Süleyman Gemlik-i Mekteb-i Rüşdiyesinden Mahrec Koca Mustafa oğlu ‘Ali ve ‘Osman, Prevezede Kazım, Halil, Selânik’de Fa‘ik Cemal Efendiler.

Ahvâl-ı Havâ‘iye: Tahtü‘l-safer derecat-ı bir nakıs (-) ile gösterilmiştir

İşârat: Kâr = Ka yağmur= ya Bora =;

Tablo 3. Derece-i hararet

Esâmi-i Beledan	Nisan						
	23	24	25	26	27	28	29
Der-sa'âdet	18	20	22	23	15	18	20
Brusa	12 Ya	14	15	15	14 Ya	15	15
Trabzon	13 Ya	12 Ya	13	12	14	15	15
İzmir	17	19	19	20	21	20	20
Selanik	18	19	19	13	19	18	19
Sinob	13	12	11	11	14	14	15
Bağdad		25			28		30
Beyrut		20	21	23	26		23
Haleb	18	20	18	19	21	20	12
Sakız		21	14		22	21	12
Sofya	11		14	16	16	13 Ya	12 Ya
Sene	12 Ya	16	14	14	10	14	17
Paris	7	9	7	6	2	7	10
Viyana	5 Ya	4 Ya	12	9 Ya	5 Ya	6	9
Petersburg	5	3	8	4 Ya	5	3	6
Moskova	4	14	15	16	12	15	12
Arkanjel	3	2	1	2	6	3	
Odessa	12	13	15	13	10	16	16
Atina	15	14	18	18	18	20	16
Triste	11 Ya	13	13 Ya	13Ya	5 Ya	11 Ya	14

Tablo 4. Bir Haftalık Takvim

1309 Sene-i Hicriye 1892 Milad												
Eyyâm	Aylar			Ruy-ı hızır	Evkat					İmsâk	Alafranga sa'at ile akşam	Ta'dîl zaman
	Şevvalü'l- mükerrrem	Nisan-ı Rumi	Mayıs-ı Frengi		Tavl'-i	Şems	Zahir	'Asr-ı	'Aşa			
					D S	D S	D S	D S	D S			
Pençeşenbe	15	30	13	9	9,28	4,5 3	8,4 8	1,5 0	7,26	7,13	- 3,48	
Cum'a	16	1	14	10	26	52	48	50	22	14	49	
Cum'a İrtesi	17	6	15	11	24	51	47	51	21	15	48	
Pazar	18	3	16	12	22	50	46	51	18	16	48	
Pazar İrtesi	19	4	17	13	20	49	46	52	15	17	47	
Salı	20	5	18	14	18	48	45	52	13	18	45	
Çeharşenbe	21	6	19	15	16	47	44	52	10	19	44	

(S.288)

Fenni Eğlence

Ayine Kırılmış? Kırılmamışmı?

Şekil 23. Fenni Eğlence

Basit olduğu kadar tahf ve garib olarak ‘arzidegeldiğimiz fenni eğlenclerden biri de budur.

İcrâsı gayet kolaydır. Resime bakınız. Sol tarafda hizmetçisi (Mary) duruyor. Masanın üzerindedeki bir ayine mevzu ‘Ayineyebakıyor -acaba Kırılmış mı? Kırılmamış mı?- Yeni bir haneye nakl edilmiş veyâhûd sayfiyeye gidilecek de nakilden ol-badana gibi bazı küçük ta‘mîrât yaptırılmış. Ta‘mirat ve telvînatiçûn iki tane kalfa celb edilmiş. Vazifeleri hitam bulmuş. Fakat hizmetçi Marry’ye bir latife yâhûd bir oyun itmek istemişler. Oyun icrâ edilmiş! Acaba neden ‘ibâret!

Tabi‘i bir su‘al!

Bakınız nasıl? Kalfanın biri konsol üzerinde mevzu‘ aynaya kuru bir sabun ile ve resimde görüldüğü üzere ibtidâ bir yığıntı yapmış. Ve bu yığıntıdan i‘tibârengitdikce hafif basılmış üzere muhtelif istikâmetde bir tâkım çizgiler çekmiş, hizmetçi bunu görünce o kos koca güzel ayineyi hakikaten kırılmış zan iderek çılgılığı koparıyor. Ustalarda bu hale gülüyorlar.

Oyun bundan ‘ibâret, fakat resime bakınız yek-i nazarda sizde ayineyi kırılmış zan iderseniz. Evdekileri beyhude telâşa düşürüb eğlenmek içûnicrâ idiniz. Bakın ne kadar tuhaf ve eğlencelidir.

Musavver Yeni

Osmanlı Takvimi

Üç seneden beru ‘izzetlu Cemil Bey Efendi tarafından tertîb ve neşr olunan Osmanlı Takvîmi bu senede emsaline fa‘ik bir suretde tab‘ ve tertîb olunduğu gibi dersa‘âdeti nebniye-i meşhûre ve asâr-ı ‘atikesinden numûnesini 27 inci nüshada ‘arzitdiğimiz tarzda yapılmış birkaç resmi takvim ve mülâhazât-ı kaydiye içün ayrıca sahâ‘ifihâvi olmakla berâbereyyâm ve leyyâli-i mübâreke, hasûf, kesûf, bazıvuku‘ât-ı târîhiye, esâmi-i hükümdaran ile tevellüd ve ku‘udlarisa‘atlerin tahvili, barometreler, sada ile ta‘yînmesâfe, ‘alâ‘im-i semâdanin kilâbhavânın istidlâli, mikyâsât-ı cedide, ‘atika ve tevârih-i müsta‘mile meskûkât-ı osmâniye ve ecnebiye hakkında ma‘lûmat-ı müfideyi muhtevidir. Kaar’in-i kirâma hassaten tavsiye ideriz.

Eczâsı 100 para mücellidi 3 buçuk a‘lâ mücellidi 5 gurûşdur

Müdür-i Mes‘ul: **Matba‘a ve Kütübhane Sahibi Kasbar**

Sahib-i İmtiyâz: **Ahmed Naci**

Mahviyât: Balıkçılar- (Şemid)’in kronografi-Asimane-i ‘atf-ı nazar -taklide bir kâçmisâl- bahar -ta‘rîfât-ı seyyidtercemesi- (tarîh-i tabi‘i) Jeko-şü‘unât-ı fenniye ve medeniye, ma‘lûmat-ı metnû‘a- (Yeni İcâd) kibrit-i mevzi‘i hal-i mes‘ele- ahvâl-i hevâ‘

Takvîm- (Fenni Eğlence) Ayinekırılmışmı, kırılmamış mı? - Musavver ‘OsmanlıTakvîmi

Resimler: Ma‘denitravers -Şemidinkoronoğrafı-Valde ile Bebeğin Sabah Keyfi (levha) -Amerika‘da bir harâbe-Jeko- kibrit kutusu fenni eğlencenin resmi.

(S.289)

İkinci Cild

Numara 45

7 Mayıs 1308

Ma‘ârif

Haftalık Ceride-i Fenniye ve Edebiye

Müdür-i Mes‘ul: Kasbar

İdarehânesi: Bâbîâlî Caddesinde KasbarMatba‘ave kütüphanesidir. Cerideye müta‘allikhusûsatiçün müdire mürâca‘at olunur.

[Nüshası 20 Para]

Abone Bedeli: Birseneliği posta ücretiyle beraber 20 guruşdur. İdârehaneden alınmak üzere 20 ve iyi kağıd üzerinematbu‘ nüshalar içün 50 guruşdur.

Ziyâ-yı Mantıkiya‘Â‘id-i Ma‘lûmat

Sabah ezânı ve imsâk gibi bazımükâsid-i mukaddeseye mebni (sabah-ı sadık) ile (sabh-ı kâzib)’in yekdiğerinden tefriki husûsundaKurân-ı Kerim ile ketb-i mukaddese-i şer‘iyye din-i mübin-i ahmed-i müntesiblerineemritmekdedir. Garb‘ulemâsı havadis-i tabi‘ye-i mezkûreden ikincisini ancak bundan 250 sene akdem his ve teferrüs itmiş ve (ziya-yı mantiki) namını virmişdir.

Ma‘mafih (ziya-yı mantiki) hadisesi yalnız şarklıların değil, milel-i mütemeddine-i kadimeninekseriyesineincema‘lûmdur. Hatta el-yevm (Paris) kütübhanesinde bulunan ve (Aztek) kavmine mensûb olan yazma bir kitabda 1509 senesinde (Meksika) ovalarında müşâhedeidilen ve arzdan semaya doğru yükselmiş ve 40 gün devam itmiş bir ziya-yıhrâmiyeden bahsi dilmekle ve müdekkik ve seyyâh-ı şehir (Aleksandr VonHumbold) (Cosmos) nam eserinde bundan maksad (ziya-yımantıkı) idüğünü söylemekdedir.

Hazine-i mezkûrenininzâr-ı dikkati celbitdiğündenberi asıl ve menşe‘i hakkında bir farziyat ve nazariyat serdedilmiş ve hâkim şehir (Gvingireç)’li [Kant] dahi bu babda bir faraziye meydana koymuşdur ki kitab-i tedrîsiyeninbirçoğunda hâlâ mazbûtdur. Bu faraziye nazaren hadise-i mezkûreseyyarat arasında bulunan bir mıntıka-i sahâbiyedennâşi ve gerek şark gerek garb-ı sekkinesincemeşhûd ve mer‘idir. Fakat ‘ulemadan (Şeyâbâveleli) tarafından şâyân-ı kabul görülmeyen bu izâh kamerle arz arasında böyle bir sahâb-ı mıntıkası bulunmadığını iddi‘â iden ‘ulemadan (hay) ve (Cun)’un teşrîhâtıylada cerh idilmiştir.

(Berlin) rasadhânesi müdürü mu‘allim (Wilhelm Forestr) 1889 sene-i efrençiyesinde bu babda yeni bir faraziye neşritmiştir ki tedkîkât-ı fenniyye daha muvafık olduğunu erbâb-ı fenden birçoğu ümit itmekdedir. Çünkü ‘âlem-i muma-ileyh-i fûnûnun hal-ı hazırınca elde bulunan vesâ‘it-i mükemmelenin kâffesinden istifâideerekicrâitdiğirasadât-ı dakikaya isnâdda‘vâidiyor: 1854 sal-ı miladisinde açık havada hâdise-i mezkûrenin öteden beri zann ve iddi‘âidildiğimisullu afakının

grub veya talvi‘ noktasında ve muhavviri (mıntikatü‘l-burûc) istikâmetinde mümted-i ihrâma

(S.290) münhasır olmayub nokta-i talvi‘ veya grubda ziya-yışemsün el-‘anâsından‘ibâret bulunduğu anlaşılmişidi sene-i mebhûse nisanında berrak havâli bir gicede hadisenin ru‘iyeti anında icrâidilentedkîkât bu hakikati te‘yîd itmiş ve (poloriskob) ve (sifteriskob) aletleriyle icrâidilenrasdat-ı mezkûr hadise-i tabi‘ayininvuku‘ı yalnız ziyâ-yı şemsinin an‘anâsından değil, belki tabakat havada bulunan seyâle-i elektrikin inte‘sîrâtından tahaddüs itdiğini mertebe-i sübuta vardırılmışdır.

Mu‘allim (Forester) ber-vech-ati izâh-ı med‘âidiyor: Havanın tabakat-ı ‘ulyâsıkevâkib-i zâtü‘l-eznâbınzenbilleriniteşkîl idenler gibi bir takım küçük ecsâmı havidir ki bunlarda meslek-i şemsi haricine mensûb ve şemsin kuvve-i dâfi‘asite‘sîriyletabakât-ı ‘ulyâya çekilerek oradaki elektirikin ve kuvve-i câzibe-i arzın taht-ı te‘sîrinde bulunur ve kısmen seyyâle-i elektirkiye’den hâsıl kısmen şemsdenmuktebis bir nur-ı neşr ve ‘aksiderlerŞu ziyâmıntikatü‘l-burûccivârında arza takarrübitdikce daha parlak ve yekdiğerine müvâzi iki istikâmet intişârteşkîliler ki en yakını en iyi görülür. Ziyâ-yımün‘akis ise tebâ‘üd-i münâzaridenneş‘etider. İşte (Forester) farziyesinin esâsı bundan ‘ibâretdir.

(Nüzhet)

ElektirikleTeshîn

Elektrikden vâsita-i teshin olmak üzere ne dereceye kadar istifâde oluna bilir? Elektrikden her gün bir başka suretle istifâde olunduğu ve daha ne gibi husûsata hadım idileceği düşünöldüğu sırada bu mes‘elenin tedkîkini de fa‘ideden hali bulmayarak “Natur” ceride-i fenniyesi bir makale neşreylemişlerdir. Bizde makalenin cüz‘i tebdil ile inzârkar’in-i kirama ‘arızınımünâsib gördük:

İdâre cihetini mütâla‘aya alarak bir hanenin veya bir da‘irenin‘umûmen elektrikle teshini arzusunda bulunmak muvafık maslahat olamaz. Çünkü ‘âdi kömür ve ma‘den kömürü gibi müvâdmuhterika ile husûle getirilen hararet içün idilen masraftan elektrik ile hâsıl idilecek hararete olacak masraf pek ziyadedir. Fakat “teshin olarak bu usule mürâca‘at idilmesine bir mâni‘de değildir. Çünkü hararetin bu suret-i istihsâlinde başka menfa‘atler vardır.

Cereyan-ı elektriki ile husûle getirilen hararetin kemâl-ı suhûletle mikdarı, derecesi istenildiği anda ve istenildiği surette tahvil ve tanzim olunabilir ve hararet teshin olunacak da'irenin arzu olunduğu noktasında sevk idilebilir. "Hararet-i elektirikiye"nin ne isi ve dumanı var ne kokusu var, nede külü ve tozu var.

Elektrikle husûle getirilen hararetin işte şu hasâ'is-i fa'idebahşâsı birçok ahvâlde isti'mâlini kabul itdirebilir. Mesela Amerika'da bu sene kış mevsiminde elektrikle hareket iden tramvayların ekseri kuvve-i muharrikeyi istihsâl içün mecrâlar vâsıtasıyla gelen cereyanla teshin idilmiştir. Amerika şehirlerinin birinde çamaşır ve esvâb ütülme üzere bir mahl-ı mahsus tertîb idilmiş ve burada ütüler bir münbi'elektrikiden gelen cereyan vasıtasıyla suret-i da'imede teshin idilmekde bulunmuştur. Cereyan ütülere kolayca eğilub bu gülürnakıllarla geldiğinden bu suretle ısıtılmış olan ütü da'ima'ayn-ı derece-i harareti muhâfazaidir ve devamlı bir nakıda güzelce iş görür.

Elektrike bir vasıta-i teshin hizmeti görüldüğü yalnız Amerika'da değildir. Avrupa'da da bir şey ısıtmak, yemek pişirmek içünelektrikiden istifade cihetleri gösterilmektedir.

Elektrik terakkiyatı göstermek (KarsetalPalas)'da tertîb olunan sergi de elektrikle ısınır ütüler, saç (S.291) burmak içün mâşâlar, elektrik mangalları, tencereleri, ocakları görülmüş ve görenleri mütahayyir bırakmıştır. Ocağın veya tencerenin altına bakırdan dolombaçlı bir surette bükülmüş, tertîb olunmuş olan tellerle ceryân gelir ve kabı içindekini pişirecek derecede teshin ider. Ceryânı istenilen surette tanzim etmek ve yemeğin pişmesi içüniktizâ iden derece-i haaretiistihsâl eylemek içünayrucaterfîbâtda vardır.

Kuvve-i elektrikiyenin umur-ı beytiyede kullanılması mes'elesi hemen kemâli bulmak derecelerindedir. İngiliz 'ulemasından Ayrentun bu sene nisan-ı efrencinin sekizinde 'akd-ı içtimâ' iden cem'iyet-i 'ilmiyede elektrik kuvvetinin tevzi'initicâret nokta-i nazarından tedkîkeylemiştir.

Ayirtun yemeklerin tabahîçüniktizâ iden elektrik kuvvetine da'irbazıtacâribde bulunmuştur. Bu zatın tecâribine nazaren tabh husûsunda elektrik isti'mâlizann olunduğu derecede masrafı müceb olmayacaktır. Kömürle istihsâl olunan hararet -ikisinin derecesi olmak üzere -elektrikle hâsıl idilen hararetden daha az

masrafla vücûde geliyor. Lakin kömür hararetinin tabahade pek az bir kısmı istihlâk idilmektedir. Elektrikle husûle getirilen hararetin hüsni-sûretde ve hemen tamamen isti'mâli kabil olması gâli olan fiyatını hayliden hayliye tehvîn eylemektedir. Bu nokta-i istifâde gazele yemek pişirmek usûlündede bir dereceye kadar görülmüş idi. Fakat gaza usulünde gârenihtirâkı ve ihtirâkıdan hâsıl olan mevâdd gibi bir takım muhâzirde var idi.

Hülasa teshin elektrikiyi bunca fevâ'idile berâber- ma'hâzâ fiya'tının bir az ziyadeliğini sebep tutarak - kabul itmemek muvafık 'akl ve hikmet olamaz.

Elektrikle teshinin birçok husûsatda başka bir vasıta-i teshinde husulü gayr-i mümkün fevâ'idi bulunduğundan imkân derecesinde havâbic-i beşeriyede karibenisti'mâline başlanılacağı me'mûl kavi tahattüdedir.

Birkaç seneye kadar kibâr'â'ilelerin oldukça mükellef düşünmüş meskenlerinde kuvve-i elektrikiyeninifâidebileceği bin türlü hıdemat-ı beytiyeiçûn bir çokdacereyan-ı elektrikinakıllarimeşhûd olacaktır. Kışın elektrik odaları ve yatakları teshin idecek, yazın cereyan hava makinelerini tahrik iderekda'im havanın teceddüne ve serinliğine hadım olacak. Yüz yıkamak içûn, tıraş olmak içûn hemen su ısıtacak tuvalet masanın başında bir anda madamelerin saç mâşâlarını kızdıracak, mutfakda, kilerdede bin türlü küçük büyük hizmet görecek bıçak bilemek içûnçarh çevirecek kahve öğütmek içûn değirmen döndürecek. Yumurta çalkalayacak, lezzetli yemekler pişirecek merdivenlerde alt su'udu tahrik iderekyukarı çıkmakistiyenleri zahmetsizce sür'atle çıkaracak. Pek yakın zir-zamanda 'âlem-i medeniyetin savr muhtelif ile pek çok havayicine ve umuruna hadım ideceği elektrik, güzel bir vâsıta-i teshin'de olacaktır.

Mehmed Süleyman

Güller

(Bu makaleye 'â'id levha 41 Nüşanın 240 sahifesindedir)

Bir çiçeğinde mes'udiyeti vardır. Gönüllerde sevdalar neşvü nema bulduğu gibi sakıslardada güller açılır. Tebessüme karşı bir ruh güneşe karşı bir çiçek inkişâfider.

Hava-yı nesimi-i muhabbetle inkişâf iden bir gül, safa-yı ‘aşk ile bitâb olan bir ruhdan daha bahtiyârdeğilmidir?

Bir ‘azar ateşinden ve iktibâs renk iden birurnursidenun‘âşıkıgüneşdir. O mahbûbe-i şarkı ilk ziyâlarıyla gülün nasiyesinden posa çin olduğu zaman, sakında inkişafa (S.292) başlayan bir gonca tebessüm nisâr olur. Nevbeharın reva-yıhazirası olan çemenzar, gülün zemin zümredisiniteşkilider. Sihrin göz yaşları -semâdan zemine bir hediye olmak üzere dökülerek- gül yapraklarının üstüne birer katre jale bırakır. Nefmât-ı ‘anerlibanenin etrafa ‘aks-iindâz olduğu bir şeb-i muhtâbde-i ağaçların yerlere kadar anılık dalları altında ta‘âtı olunan bir ve ‘ad-ı ‘âşıkâneyi bir pose-i meririninsada-yiıhtizâzefzâsınışiden-sa‘irizhâr ile berâber-gelür. Lav-ı entâlar lamu‘tir saçlara, halecân içinde bulunan gönülleri saklayan sinelere takarrüb itmek şarkını kazânan güldür. Ah bu bahtiyâr çiçek!

Bir nadire-i hüsn, yaldızlı rü‘yalarla münevver olan havab-ı safasındanpeydar olarak, güneşin ilk hutut şa‘â‘iyesiyle açılan uzun kirpiklerinin arasından eş‘a-i çeşmaniniara‘ihtidığivakt-i nefha-i sihirde gülleri okşamağa başlar. Bu behşeti Türk bistersefidinden çıkararak, güllerin neşv ve nema bulduğu odaya girdiği bir zaman olur. Koluna güller dolu nazarreba bir sepet geçirmiştir. Orada bir sandalyenin üstündede bir sepet gül neşr-i revâyhider. Güzel kız mütebessümâne uzanır. Yaprakların arasında açılmış bir gül intihâb eyler. Bu vürdbahtiyâr, sapından koparılır. Şükûfedanındandevridilir. İhtimâl ki şimdi başka bir saksıda bulunacak. Yine mes‘ûd!

Bir kâb-ı cerihâdarın göz başlarıyla ıslanmağa layık olan bu nişâne-i muhabbet sâhibe-i kadr-i şinâsının dudaklarına temâs itmek sa‘âdetine na‘il olur. O vakit lisâne‘âşıkâne böyle dir:

- Ah bir çiçek olsaydım!

Mehmed Celal

Tazyîk-i Hevâ Tecrübesi

Fransa hikmet-i tabi‘ye erbabından biri tazyik hevâ-yı nesimiye göstermek içün eğlenceli ve istifâdeli bir tecrübe yapmıştır.

10, 14 santimetre katrinde bir şişe balon içine biraz su ve birkaç küçük sabun kırıntısı koyarak bir iki dakika çalkamış ve balonun içini köpükle doldurmuş.

Bu içi köpük dolu balonu bir mahalliyetü'l-heva fanusu içine konulub hevası tahliye olunur. Fanusun içinde heva tahallühâl ve binaenâleyh tazyiki tenâkusider.

Fakat köpük ne olur? Köpüğün mâyi' ince bir zar içinde mahbus heva kısımlarından teşekkül itdiğima'lûmdur. Köpükdeki havanın kuvve-i inbisâtiyesiharicde bulunan havanın tahliyesiyle tezâyüydider. Ve fanusdan hava çekildikçe kabarcıkların hacmide tevessü'idir. Köpük balonun ağzından dışarı yılan gibi çıkar ve fanusu - küçük ise - doldurur.

Bu tecrübe-i hükmiye da'im muvaffakiyet pezir olur.

Fakat tecrübe güzelce icrâ olunabilmek için köpüğü teşkîl iden cebeler pek o kadar küçük olmamlı. Bunun içûnitida-yı emirde şişeyi haddinden ziyâde çalkalamamak ve şişenin dibinde kalan suyu dökmek lazımdır.

Bu tecrübe vaktiyle köpüğün suret-i teşkilini kolayca tedkîk itmek maksadıyla erbâb-ı fenden mösyö Plato tarafından icrâ idilmiş idi. Bu hikmet-i şinâsköpükde üç habbenin 120 derecelik zaviye teşkîliderek bir kenarda birleşdiklerini gösteren kanununu bu tedkîk sâyesinde bulmuşdur.

Mehmed Süleyman

(S.293)

Şekil 24. CarmenSilva

(Romanya Kraliçesi Haşmetli Elizabeth Hazretleri)

Asimâne-i ‘Atf-ı Nazar

“KamilFilameryun” den Terceme

Sekiz Bin Milyar Fersahde

Her kevkeb ziya-yı zatisi ile lem‘abar bir hurşiddir. Bizi müstağrakenver iden mihr-i münirkürre-i arzdan 1.284.000def‘a daha muhaccim ve 324000 daha sakildir. Kevâkeb kitleleri ve ebâdı da ‘ayn-ı derecededir. Hele kısım-ı a‘zamı daha muhaccim olub bunların kitleleri de daha büyükdür. Bir kevkebe teveccühnemâ-yıtakarrüb olduğumuz gibi bir göz kamaşdırıcı kanune, bir hurşid ateş fişâne takarrübi diyoruz dimekdir. Bu layi‘ad ve layahsa olan ziyâ, hararet, elektrik, câzibe kanunları bizi (S.294) kendilerinden teb‘ayyüd iden berzahların cesametinden dolayı bir takım nakat-ı besita-i maziye-i gibi kemter bir manzaraya müncir olurlar. En yakın güneş, en hem civâr olan kevkeb bizi şemsden ayıran mesafenin 222000 misli mesâfede, ya‘ni buradan sekiz bin milyâr fersahde iş‘aendâz olur.

Sâ'atde 60 kilometre i'tibâriyle ve hiç batâ'it, hiç tavakkuf olmaksızın hatt-ı müstâkimita'kîben bizi en yakın kevkebe götürmek üzere bazı mücerrede salıvirilen bir "tren -ekspres" sür'ati ile seyahat edilmiş olsa hedef-i aksaya ancak 60 milyon senelik bir teyyeran-i mütemadiden sonra vusul-ı müyesser olur!

Elhalet-i hazihi en mâhiresliha-ı perverânın istihsâl itdiği en seri' mermi sür'ati ki sada-isür'atinin iki misli, ya'ni saniyede 680 metre olmak üzere tahmin idebilirüz. İşte böyle bir sür'at ile seyahat edilmiş olsadahi mesâfe-i mezkûreyi tay itmek içün bir buçuk milyon sene iktizâider. Bu kevkeb, müthiş bir indifâ' ile paralansa ve kaza'nın gürültüsü bize sadanın havada kisür'at'âdiyesi ile intikâl itmiş olsa biz bu indifâ'-i vuku' bulduğu günden ancak üç milyon sene sonra işitiriz!

Biz kevkebi, kendisini tahrîb iden kazadan sonra, üç sene ve altı ay daha semada sâkinâne taban olduğu halde görürüz, çünkü ziya ba'd-ı mücerrede sâniyedeüçyüz bin kilometre yahut yetmiş beş bin fersah sür'at ile intikâlîder, bu takdîrcede bize kadar vâsıl olmazdan evvel üç sene ve altı ay zarfında mezkûr sür'at-ı mütemâdiye ile yürümek mecburiyetinde kalır.

Bu mesafeden bakılınca bizim âfitâb-ı şa'şâ'anesar-ı müzbesit bir kevkeb payesine tenezzül ider. Etrâfındadevr iden 'âlemler, yani kürre-i arz, ve zühre, merih, meşteri, zahl ve 'â'ile-i şemsiyeye mensûbrüfekâsıba'diyet-i münâziri hasebiyle ana doğru sıkışmış ve gayr-i mer'î dinecek derecede şa'â'âtı arasında ga'ibolmuşdurlar.

O kadar uzakdan taharri idilûb hey'et-i mecmu'a-i kevkebiyedeki hali piş-i muhakemeye alınca bu havâli-i şemsiye en nikbin bir fikir huzurunda dahi gayet hakir kâılır. Havâli-i mezkûre mevcûd bulunmasa idi dahi ba'dehuna-mütenâhininşümüsi anların etrafına az şa'şâ'a-i ziya ve hayat-ı işar itmezdi. Bize o kadar ehemmiyetli görünen seyyaremiz malik olduğumuz havâsın keşife muktedir olamayacağı bir nokta-i mikroskopikiye olur, o kadar uzakdan istimâ'idilen tarihi ise serâser küçük birisinin tayyeranına benzer, belki de benzemez, zira anın da mevcudiyetine istidlâl içün kendisini tanımak lazımdır.

Mesâfesimüsâhaidilen bütün kevkeblerin en yakını olubma'lûm olduğu üzere "Kantarus" bir cenaha'â'id olan bu "reclü'l-kantarus" mesleğine intikâlîtdik mi his itmiş idim. Meslek-i mezbûr câlib-i nazar-ı dikkat olub bizimkinden daha fa'ide-i bahşâdır. Bizi tenvir iden şemse müşâbe bir şems yerine orada iki semşmüteve'm

yekdiğerinden 723 milyon fersahlık bir mesâfe ile müteferrik olduğu halde bizim senelerimizden 84'ne mu'âdil bir devrede yekdiğeri etrâfında cevelân ider. Bu şemsin müteva'iminin her ikisi de fevkalâdeşa'la'alıolub (buradan görüldüğüne nazaren kadar evvel ve kadr-i sani) her halde bizim mesleğın kânun der-haşânındanbi'l-emr-i mertebedirler. Bu la'lelerden beherinin etrâfında anların cenâh-ı sıyanetlerine sıkışmış, onların şa'âş'âtından kendi münâbi' hayat ve ma'mûriyetiiktibâs iden, ba'zen'ayn-ı semâda birleşen, ba'zenmütefarrik ve mütevâli olan, 'avâlim-i seyyarenin mürâkiz-i mütekâbilelerietrâfında devrinden neş'et iden müsâfât-ı ihtilâfâtına mebni cesâmet ve şa'sa'asımethûl iki şems muhtelif ile ziyâdar oldukları halde birtakım seyyareler devridub dururlar.

İşte kürre-i arz ile bizim cem'iyet-i seyyarâtının'avâkıbnıidâre iden şerâ'itden külliye mütehâlif şera'it-i mevcudiyet asıl burada! İki güneş! Ne 'acâ'ib-i mevsim münâvebatı! İklimlerde ne ihtilâflar! 'âdat-ı hayatiyede şübhesiz gayet çapık ne tahavvüller! Takvimde, senelerin, sayflerin, şitâların, gündüzlerin, gicelerinta'âkibinde ne karışıklık! Hey'et-i şinâsan-ı arza zaten ma'lûmolubbi'l-nesibehücûmvarımız olan böyle bir mesleğın yalnız şu hakikat-ı bahire-i mevcudiyeti (S.295) cünâ mütenâhinin kevâkeb tarlalarına münteşir olan ihtilâf bi-intihâyı zaman olmaz mı?

Böyle bir intişârgâh-ı envârın sin-i servetinde tabi'atınkuvâ-yımuhtelifesi türlü türlü manzaralar, nümâyişler, hemde seyyaremiz üzerinde tedkîkidilen'alâ'imenezaren'acâ'ibolub'uzviyât-ı arziyedemevcûd olan havâssdan suret-i mutlakadamütehâlif ve bu 'avâlim-i ba'idedebe'z-zat kuvâ-yıtabi'ye ile ikâz, tersîn, tevsî'idilen havâssın bila-şübhe his ve takdir itdiğı manzaralar, nümâyişler, ibrazına mecbûr olur!

İki güneş ile tenvir, teshin, idâre olunan 'âlemler üzerinde hayat şübhesizdir ki başka türlü melekât-ı fehmiye, başka türlü a'zâ, başka türlü havâss ile istihdâmidilen bir hayat-ı müzâ'afa-i müta'âkibedenzevkiyâbolub eşkâl-ı arziyeden ziyadesiyle tahallûf iden bir takım eşgâl üzere zuhur ve ta'zuidebilir. Hayat-ı arziyenin hali artık bir mütefekkir, hey'et-i şinâs, fizyolijist tarafından hayat-ı 'umûmiyenin numûnesi gibi telakki olunamaz. Arz üzerinde öğrenebileceğimiz, tedkîk idebileceğimiz kâffe-i ma'lûmatna-mütenâhiyeninlayi'ad ve layiha olan mekûnâtına münteşir-i hakikat-ı cesime huzûrundakat'ıyenna-kâfi ve da'ima bir kısım-ı layetcezamüsâbesinde kalır.

Ma‘hazatefahhüsât-1 semaviyemizi daha ilerüye götürmezden evvel ‘atf-1 nazar-1 dikkat ha‘iz ehemmiyet olan bir nokta vardır; oda şu ki mesâlik-i kevkebiyenin ihtilâfı nasıl olursa olsun, ves‘atgâh-1 kâ‘inatdaikâmet iden kerât-1 muhtelifenin hacm-i derece-i hararet, keşâfet, münevveriyet, elektrikiyet, harekât, teşekkûlat-1 hükmüye ve kimyeviye ve daha bir hayli esbâb-1 nokta-i nazarından ihtilâfâtı nasıl olursa olsun bütün bu ‘âlimler, cümlesini nihayet derecede hassas bir şebeke halinde yekdiğerine rabt iden gayr-i kabil vezn, gayr-i mermi ve kuvvet-i mestûliye ile merbûtdurlar. Bu meslekleri yekdiğerinden tefrîk iden müsâfânınfevkü‘l-hayal olan ba‘diyeti güya revâbıt-1 maddiye ile merbût imişler gibi yekdiğerini hissetmelerine mâni‘ olmaz.

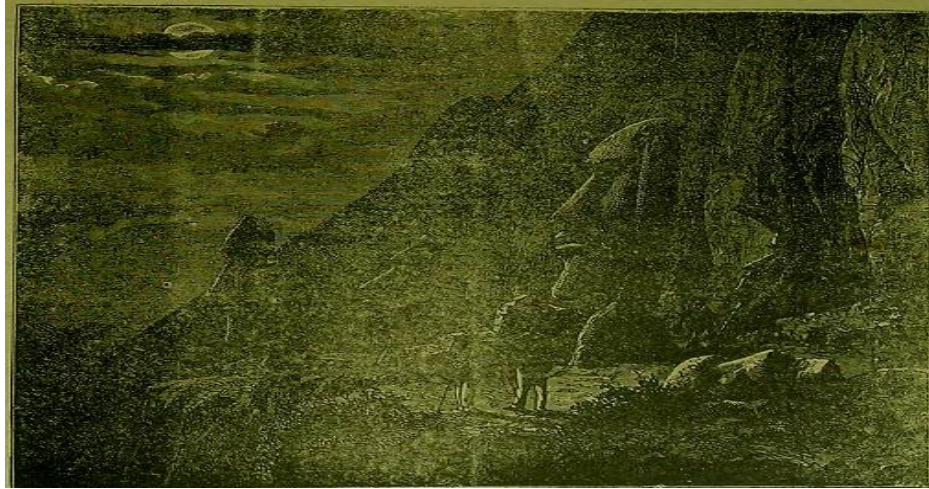
Kamerin-1 arza olan mesâfesi 96000 fersahdır: Kamer-ikürre-i arzın hey‘et-i kâmilestibâriyle bütün eczâsı üzerine suret-i da‘imedete‘sîrider, her birimiz bu sitâre afaka itdiği zamana nazaran şahika-i asimânda bulunduğu vakit kısmen az ağır geliriz. Şemsin arza olan mesâfesi 37 milyon fersahdır: şems-i seyyaremizi mesâfe-i mezbûreyeta‘allük iden bir kuvvet ile yürütdürür, kürre-i arz ise semâvatdaşems’in yerini değıştirir. Şemsin Neptüne olan mesâfesi bir milyar fersâhitecâvüzider. Sitare-i merkezi bu ‘âlemba‘id üzerinede te‘sîrider, anı kendi etrâfında döndürür, Neptün‘de bi‘l-mukâbele şemsi merkez-i şemsiden 230000 kilometrede ka‘in merkez-i ‘umumi-i sıkletleri etrâfında döndürür. Meşteri şemse 733000 kilometreden, zahl 400000 kilometreden irâs-1 hâlel ider. Kamer 4680 kilometreden kürre-i arzın intizâmını bozar. Ma‘mâfihmeşteri de arz üzerine, arzda zehire üzerine ve böylece ‘ale‘t-tüvâli te‘sîr iderler. Bütün icrâmsemâviyenin yekdiğeri üzerine bi‘l-mukâbelevâki‘ olan şu te‘sîr neden dolayı hiçbir nokta bir lahza bile hal-ı istirâhatde kalamaz, hiçbir kevkebdeışgâlitdiği bir mahale velev bir kere daha olsun kat‘iyyen‘avdetidemez. “Madde” denilen her şey gayr-i mer‘i, gayr-i kâbiltemâs gayr-i vezn bir “kuvvet” inte‘sîr-i ‘adimü‘l-mükâvemesi tahtında ihtizâzât-1 da‘imeyemeclûbdur.

Tefsîlat-1 mesrûdeka‘inâtıntabi‘at-i hakikiyesine dair anlayabileceğimiz hakayık galibe nokta-i nazarından gayet mühim bir fi‘ilesâsıdır. Şemsimizi Kantures şemsinden tefrîk iden mesafenin sekiz bin milyar fersah olduğunu henüz ‘arz itmiş idik: kuvve-i câzibe ve mesâfeyi tay ider. Hakikat halde bu iki sitâre suret-i kat‘iyyede yekdiğerinden müteferrik değıildir.

Birbirlerini tanırlar, kuvve-i câzibe-i mütekâbilelerini his iderler, cev-ives‘aitde gibi bi‘l-cümle şümûsun câzibesinide his iderler. Şemsimiz senede 74

milyon fersah tahmin idilen sür'at ve reclü'l-kanterus dahi 150 milyon fersah tahmînidilen bir sür'ati'tibâriyle mezkûr sitâreler uçarlar. Mesâfesi, meşitima'lûm olan şümûs-ı sa'ire dahi sema-yına-mütenâhidesür'at-ı mezkûreyemu'âdil ve hatta andan balatır bir sür'at ile tayyeraniderler.

Gerek şemsimi, gerek işleri ka'inatımızı teşkîl iden (S.296) şümûs la-tahsânın câzibe-i mürekkebesinden başka bir şey olmayan bir kuvve-i hafiyeye ile ba'd-ı mücerrede atılmışdır. Bu cazibe "kuvvet"i ister her cüz' maddeye merbut bir hassa olsun, isterse 'alâ'im-i mersûdeninta'rîğiiçûn "madde" denilen zâhiriyyet-i mümeyyizeye vasıta-i inşikâk olan şu eczâ-yı nazariye bir takım mürâkiz-i mukâvemet, bir takım riyâziye-i ictimâ', yahud esirin temevvücât ve ihtirâzâtında bir takım 'akideler, bir takım akvâs-ı tesâdüm olsun, her halde kâ'inatıtemâşâyıtahlîlisindehükmi ferma olan fi'ilcevna-i mütenâhinin meskûn olduğu 'avâlim la-tahsânın yekdiğerinden mücerred olmayub, belki gayr-i kabil tahrîb ve da'imi bir itsâl ile müthid olmasıdır. İşte fi'il-iesâsı budur. Şurâsı da şapeşte-i dikkatdır ki 'avâlim arasındaki

Şekil 25. Polenezya Ceza'irinden birinde Bulunan Kadim Heykeller

bunev' bir ittisâl "câzibe" ta'birinden başka bir ta'bîr ile, daha ziyâdehüsn-itefsîr olunamaz.

Banabarin cazibe 'avâlim arasında, eczâ-yı ferdiye arasında, mahlûkat arasında taraf-ı ilahiden vaz' olunmuş bir kanun-ı celildir. Çok sa'atına'mâk-ı hafâsında deveran iden kevâkibda'ire-i i şa'â'ât-ı şemsiyede cüvâl olan arz, sath-ı bahr-i muhitdemeduczere badi olan kamr, câzibe-i cüz'-i ferdiyeden dolayı kendi

mabeynlerindemerbût olan taş ve demir eczâ-yı la-tencezası, cezurini arz-ı mağdiyeyesalıviren, yahud sakını da‘vet-i ziyaya alıştıran nebat, şemse doğru teveccüh nema-yiinbisât olan çiçek, aşiyâne mahalli arayarak daldan dala uçan kuş, hiçbir şey‘e kıyas olunmayan terane-i ‘âşikânesi ile giceninsera‘ir-i latifesini tesrîr iden bülbül, bir ma‘şukâ-i ruhun zuhûru, sadasınınin‘akâsı, çehresinin hatırası ile kalbi ker-futârta‘b ve halecân olan insân, ve‘l-hâsıl bütün bu mahlûkât, bütün bu eşya ‘ayn-ı kânuna, cazibe-i ‘umûmiyemünkâd olurlar.

Ali Nusret

(S.297)

Mevsim-i Bahar-ı Vasifede

Takayyüdât-ı Sıhhiye

Mevsim-i baharda idilen tenezzühler hakkında geçen hafta bend-i mahsusla lazım gelen ma‘lûmatvirilmişisede bu ma‘lûmat sarf-ı mesire hakkında olubilkbahar ve mevsim-i sayfaicrâsı la-büdd olan kavâ‘id-i sıhhiyeden bahs itmeği bu haftaya te‘hîr eylemiş idik. İşte o maksadımızıda ifa idiyoruz.

İlkbahar ne yaz ve ne de kış olub şu iki mevsimin orta yerinde kalmış ve göstermekde olduğu tebeddülât-ı hava‘iye ile yazdan ziyade kışa kurbiyet kesbeylemiştir.

Tutulan istatistiklere ve icra idilen tecrübeler nazaren ilkbahar hastalık mevsimi olmak üzere ettübâ nezdinde tanınmıştır.

Sonbahardan ‘umûm korkar ve yaprak dökümünü bekler gibi müsta‘mil sözler sarfına sonbaharın şe‘emeti hepsinden ziyade olması i‘tikâdı sebebiyet virir. Lakin ilkbahar her halde son bahardan daha meş‘umolubvefayat, imrâz-ı fusûl-ı sa‘ireyenisbetleilkbaharda fazla görülür.

Buna sebep nedir? emtâr, kâr ile meşbu‘ olan arz ilkbahardaşa‘â‘ât-ı şemsiyenin en‘anâs namıyla teneccür iderek evvelce fasl-bahar bir rutubet da‘ime faslı olur.

Bundan başka ilkbaharın on günü berrak, saf geçe şübhesiz ki bugünlerden ziyadesi yağmur, fırtına ile mürur ider.

Bu halde evvelki görülen harâret-i şemse mağrur olarak kışlık elbisesini atmış olanlar böylece hasta olurlar.

İmrâz-ı haddeden herhangi biriyle muzdarib olan bir meriz-i rutubetli ve methûl bir hava içerisinde tedâbir-i sıhhiyede göstereceği cüz'î bir ihtiyatsızlık sebebine ya nüks-i merza veyâhûd bir ihtilât-ı müthişe tutularak terk-i hayat idebilir. Bu hallerde şe'amet-i fasl-ı baharda olmayub tedâbir-i lazımede kusur ve ihmâl eyleyenlere 'â'id olmak lazım gelecek demek olur.

Eğer fasl-ı baharın bi-nefse şe'ameti olması icâb itse idi hiç kimsenin bu şe'ametinden kurtulması kabil olamayacakdıhâlbuki kendini hüsn-i idâreyemuvaffik olanlar hiçbir mevsimde tehlikeye ma'rûz bulunmuyorlar.

Bu bir hakikat olup sarf-ı kâ'ilinin hayalinde tecessüm itmiş ahvâlden değildir. İşte bu hakikate vâsıl olmak ve sıhhat gibi en kıymetli en mühim bir şey'inrahnedar olmamasına gayret itmek ashâb-ı fen tarafından virilenma'lûmatı zabt ederek o ma'lûmatda'iresinde tedvir-i cerh istikâmet eylemekle olur.

Ashâb-ı fennin iktisâb eyledikleri 'ilm ve ma'rifetden kendi hassa-i masibeleri kadar istifâde-i şahsiye ve cüz'iyelerinite'minden sonra veza'if-i mevdu'alarınınkısm-ı a'zamı irâd-ı nesâyih-i lazime ile 'umûmi muhâfaza ve siyânetine'â'idkalur. Buraları nazar-ı mütâla'aya alındığı halde neşr olunan resâ'il-i mûkarete, cerâ'id-i yevmiye ile ara'ih olan nesâyih-i sıhhiyefa'idesiz ve sarf-ı istifâde-içûn yazılmış şeyler gibi telakki olunmayub onları destur-ı 'amel-i ittihâz eylemelidir.

Baharın şa'meti hakkında olan fikir ve i'tikâd-ı kavinin bahara ma'tûf olmak lazım gelmeyub kendilerini hüsn-i idâreidemeyenlerin kusur ve kabahatine 'atfidilmesi lazım geldiğini yukarıda söyledik. Bu hüsn-i idâre nasıl olur?

Mevsim-i şitâden çıkub da havanın güzelliğini ve belkide birâz harareti hüsnider itmez fanilyaları çıkarmak bilâhare hararet-i şems ile terliyerekvücûd terli olduğu halde urtubetli ve ahşâm serini havaya ma'rûz bulunmak imrâz-ı re'viyeden pek çoğunun masdırıolabilir.

Baharda havanın tebeddülât-ı muhtelifesimeriz olanlar içünde netayic-i vahime tevlîdider. Taze çebmiş meyveler, yeni yetişiş sebzeler, güzel güzel kuzu etlerini insânmen' olunduğu şey'e haris olması kâ'ide-i 'umumisiyle böyle şeylerin eglinden men' idilen (S.298) hastekân arzu ider ve bizde 'ale'l-'umum cari olan kâ'ide ile

akraba tarafından şifâniyetine sözüyle hastaya âkilitdirilir. Düşünülmez ki bir lokma etin bir meyvenin bir parça sebzenin hastadan men'ini emr iden tabibin bunda bir menfa'atı yoktur.

Allah Allah yata yata yanları delinecek-biraz da havaalsun. Evet o havayı almak ve akla gelince hastasına tabibin müsâ'ade itmesi tabi'idir o müsâ'ade itmediği halde bir sebep-i mücbir görüyor demekdir. Buralarını düşünmeden rutubetli methûl havaya çıkan hasta ilkbaharın şa'metine uğramış olur.

Erik, marul, hıyar, kiraz gibi yemişler bu zamanda turfanda bulunmasına mebni çocuklar, çocuk meşrebli büyükler bunlara fevkalâde bir inhimâk göstererek bi'l-hassa daha kemâline gelmemiş oldukları halde yerler ve böylece hazmlarını muhtel olarak bir ishâleveyâhûdbâ'isü'l-elem ve ızdırâb olan müta'addüdmu'adde hastalıklarına duçar olurlar.

Salata ve envâ'-ı çerezler şu mevsimde külliyetle isti'mâl olunduğlarından bunların vireceğimazaratda yukarıdan biri zikir olunan fenalıklara zamime olur. Çerez ve suda pişmiş yumurta mevsimi olan şu zamanda bunların isti'mâli taharrüş-i ciâz-ı hazmiyimuceb olarak alam-ı ızdırâbatfevkalâdenin bâ'is-i sūdûru olurlar.

Denizden çıkarılmış usul-ı mahsus ile kurutulmuş bir balık ölüsünün katılmış etinin akilinden alınacak hazzı anlamamakdama'zuruz.

İlkbahar ihtiyât-ı tam ile hareket zamanıdır. Bu zamanda şiraze-i sıhhatın bozulmasına cüz'idâhili olan şeylerden ictinâb lazımdır.

Haziran ibtidâsı olmadan evvel kışlık elbiseyi çıkarmak memleketimiz içün bâ'is-i muhâtırdır. Evvelce bunu icrâ itmeli

Ne kadar tebeddülât-ı hava'ıye olur ise olsun yine şu mevsimde harâret-i şemsin te'siri inkâr olunamayacağı cihetle yorulmuş, terlemiş bulunduğu halde cereyan-ı havaya ma'rûz mahallerde rüzgâr karşusundabulunmaktan tevakkî ve ictinâb lazımdır.

Olmamış yemişler yenmemeli ve olanlarda hadd-ı i'tidâlitecâvüz itmemelidir. Batiyü'l-hazmmevâ-ı akilenden külliyen mücânebet-i icâb ider.

Harâret-i şemse doğrudan doğruya ma'rûz bulunmamak içün şemsiye taşımak lazımdır.

Mevsim-i sayfa gelince tedkîkât-ı fenniye neticesi olarak mevsim-i sayfın daimrâz-ı metnû‘anınbi‘l-hassa sirâyet-i marziyeleri sonra tafilat ile muhtelifan olan şiddetli sirayeyleimrâz-ı ma‘deviye, mu‘â‘iye, dimağiye, imrâz tenâsiliyenin başluca sebeblerinden ma‘dûddur.

Mevsim-i tezâyüdü hava-yı muhitinin hararet-i mahsûsası ve hemen bu mevsime mahsusas durgun hava ve nezâfete‘adm-ı ri‘âyet, kavâ‘is-i hıfz-ı sıhhate ‘adm-ı dikkatdenilerügelür.

Şu esbâbın ikisi yed-i insâniyamuhavvel değil isede diğer ikisini icrâdainsân muhtardır. Evlerde temizlik -lakin temellere gidecek kadar tahtaları silmek değil -mezâd-ı ‘affimedeviye ile halıları, mutbahı yıkamak her iki sebebdemen‘idecek vasıtaadır.

İmrâzmu‘deviyeye gelince: ‘ale‘l-‘umum mevsim-i sayfdeıştîhâmütenâkıs bir halde bulunur -akâlim-i harrede bulunanlar da bu hal kat‘iyyenmüsbî ve zâhirdir-ıştîhâ-yıtezyîdkasdıyla baharlı yemekler, salatalar yemeğe mecburiyet elvirir ve bunların te‘sîrinden imrâz-ı ma‘deveye tahaddüs iderek bilâhare bağırsaklara da sirâyetle imrâz mu‘â‘iyede tekevvün ider. Bu sebebi yemişlerde hâsıl iderler.

Yazda batyü‘l-hazm-ı mevâdâkil itmek hazm-ı ta‘âmâhıdmet iden karaciğer tarafında ifâsınamecbûr olduğu hıdmetdenziyâdehıdmet arzu idileceğinden böylecede karaciğer hastalıklarının zuhuruna da sebep olur.

Terlemek, terli terli su içmek, dondurma yemek,

(S.299) cereyan havaya ma‘rûzbulunmakda ekseriyetle imrâz-ı teneffüsüyenin mastırır.

Harâret şemse doğrudan doğruya ma‘rûz olmak ve müddet-i medidegüneşde gezinmek dimağa hüçûm demi müceb ve bu vechileimrâz-ı dimâğiyeinsebeb-i zuhûru olur.

Mevsim-i sayfiyyede echeze-i bedeniyein ekserisi ‘atâlet gösterdikleri halde cihâz-ı tenâsülü vazifesinde şiddet-i arzu gösterir. Bu arzuya mukâvemet idenler vazife-i tenâsüliyeisu‘iisti‘mâliderek böylece imrâz-ı metnû‘ayamübtela olurlar.

Ba‘is-i sudâ‘ olmamak içûn bu kadcırcık virilenma‘lûmat ile marü‘l-‘arz tehlikelerden masun kalmak yed-i ihtiyâriyemahuldur.

Doktor

Ş. Kamil

İstikbâl-i Filiz Ma'denisi Olan Alüminyum

Bundan takriben iki bin sene akdem (Roma) muharririn-i meşhûresinden (Ovide): “Temür (Demir) ‘asrında yaşıyoruz” demiş ve o zamanın ahvâlini öyle vâzih ve mudakkakâne bir suretde tasvîr itmişdirki otasvîrâtı mütâla‘a idenlerce‘asrımızın kolerasını, dinamitini ehven-i şer ‘add itmemek kabil değildir. Bizde demir‘asrında yaşamıyor muyuz? İmparator (August) ‘asrının edibi gibi bizde o cümleyi irâdidebilir isekde o ihtisâsatlamuhattis değildir. (Ovide) demiri kıymetsiz, ‘âdi ve şâyân-ı istihkârgörürdü; biz ise o ma‘den-i basita öyle bir nazarla bakamayız. Bizce mir-i müceb-i iftihâr olan şimdiki terakkiyât-ı medeniyenin esâsı olub sahâyif-i târihi mütâla‘a ile islâfımızın bazıhavânic-i zaruriyelerini tesviye içün taş işlemeğeçdiklerimeşak ve mizâhımı tedkîk idersek anları pek şayan-ı merhamet buluruz.

Bu makalemizin mevzu‘ı demirin fevâ‘id ve mahsenatınıta‘dâd değil, ileride buna bir rakib-i mühim olacak diğer bir ma‘den hakkında inzâr-ı dikkati celbitmekdir ki budasath-ı arzda pek çok mevcut olan (alüminyum) ma‘denidir. Gerçi bu ma‘dentabi‘atda safi olarak bulunmaktadır; fakat ‘aynı demir gibi mevad-ı sa‘irenin ekserisiyle mütahaddiden pek çok tesâdüf olunmaktadır. (Alüminyum)‘unmüvellidü‘l-hamuza ile ittihadından (kil) ve bunun hamz-ı silisyum ile imtizacından hamz-ı silisyumlu kil hâsılolmaktadır ki bu da luleci çamuru, çakıl taşı, (porfir) ve daha birçok taş envâ‘ının ve belki sath-ı arzda mevcûdbirçokcemâdatıneczâ-yımürekkesindendir.

Kesretle mevcut olan bu ma‘denden-birçok havâsı sayesinde - ma‘dencilikşu‘bâtınınbirçoğundaistifâdeidilmektedir. Gümüş gibi beyaz, mukâvemetli, cila kabul ider. Haddeden geçer ve zil ve çan gibi şeyler yapıldıkda pek güzel ses virir. 700 derece-i hararetda ağır ağır erimeğe başlar. Zi-kıymet ma‘âden gibi te‘sîrat-ı havaya karşı mukâvemeti pek ziyadedir. İşte bu hassaların kâffesi ma‘âden-i sa‘irede makbul ‘additdiğimiz hassalardır. Fakat havas-ı sa‘iresinin kaffesinde ma‘âden-i ‘âliyyetevaffukider, mesela hafifliği hepsine fa‘ikolubtakallüt-i izâfiyesi 2,5’dir. Binaenaleyh suhûlet-i isti‘mâliçün hafif olması lazım gelen alat-ı basariye ve

hükümüye, kilit ve sefere takımı gibi şeyler i‘mâline pek yarar. Hatta bu isti‘mâli epeyce ilerilemiştir. Bu ma‘denin kesret-i isti‘mâli halinde sînâyi‘ ve i‘mâlatca ve ‘ale‘l-husûssefa‘in-i inşasınca ne gibi tahavvülât vuku‘ bulacak?

Mülâhazat-ı salifemize karşı “Fakat niçün kullanılmıyor?” su‘ali varid olabilir ki bununda cevabı “kal ve tasfiyesi pek güç pek masraflıdır.” Cevabını virirz.

Ma‘mafih son zamanlarda bu babdaki terakki meşhûdolmuştur. Safi alüminyumun bi‘l-kimya istihsaline birinci (S.300) def‘a olarak 1827’de muvaffakiyet hasıl olmuş ve bu nazariyetivaz‘-ı şerefini ihrâz iden (Wuller) tarih-i fende ibka-yı name muvaffak olmuş isede (Wuller) vaz‘-ı nazariyesini ‘ameliyata tatbik idememiş ve bu şerefi 1850 senesinde Fransız kimyagerlerinden (Sen Kaller Dewil) kazanmıştır ki imparator (Napoleon)’un himaye ve mu‘âvenetine muzhariyet sayesinde - (Wuller)’in yalnız toz halinde istihsâl idebildiği ma‘deni- oldukça büyük külçe halinde istihsâle ve bu lülecî çamuru gümüşünü 1855’de Paris sergisine vaz‘iderek bütün Avrupa’nın nazar-ı dikkatini celbe muvaffık olmuştur. İşte o zamanlar da bir “fond”ı 420 Mark kıymetinde olan alüminyum on sene sonra 40 Mark kadar ucuzlamış ve her türlü avanii‘mâlinde kullanılmağa başlanmıştır.

Ma‘mâfih fiya‘tının yüksekliği hasebiyle yine isti‘mâlita‘ammüm itmedi. Bundan takriben on sene akdem ya‘ni 1881/1882 seneleri hilalinde idiki Amerikalı bir müntesibfenn-i alüminyum istihsâli usulünü bir kat daha terakki itdirmeğe muvaffak oldu: (Niyagara) şelaleleri kuvvetini elektirike tahville andan istifâde fikri Amerika mütefennünlerinin epeyce zamandan beri akdem imali idi. Buna muvaffak olduktan sonra (Covles) namında bir müntesibfenn-i (Niyagara) şelalerinin kuvve-i elektirikiyesite‘sîriyle (lülecî çamuru) içindeki alüminyum ayırmağa muvaffak oldu. Buna Avrupa‘dadataklît idildi. (Berlin)’deki “‘Umûmi Elektirik Şirketi”nin mu‘âvenetiyle 1887’de (Şafhavezen) civarında ka‘in (Nuy-ı havezen) civarında meşhur şelaleden istifâde sayesinde “şu içerişe alüminyum endüstri aksın ki zelşafet” namıyla bir şirket ve buna rekâbet maksadıyla Fransa’nın (Aizer) eyâletinde (Forej) civarında “sosyete elektroma talorejik” şirketi teşekkül iderek yevmi 30000 kiloğram alüminyum istihsaline başlamıştır ki bu “istikbâl ma‘deni”nin istihsalince terakki ve kıymetince tespitince fa‘ide ve isti‘mâli artmaktadır.

Nüzhet

Tarih-i Tabi'i

Kuğu

Zurcelü'l-kefysınfına mensûb olan kuğu, ördek ve kaza ziyadesiyle benzer isede anlardan cüssece çok büyük, daha kuvvetli, gayet güzel ve gayet vahşi bir hayvandır.

Kuğu gayet güzel, ipek gibi yumuşak, kar gibi beyaz tüyleriyle şehri teş'âr ve gayet uzun olan boyununu (r) harfine müşâbe bir hal peyda itmek üzere istediği tarafa gayet zarafetle bükerek latif bir şekil meydâna getürmekle namedardır. Başı küçük ve ördek gagası gibi yassı olan gagası fevkalâde güzel bir terenci ve ördek ayağı misli olan ayakları ziyadesiyle kuvvetli, enli, sarı yahud siyah renktedir. Kuğu yerde pek fena yürür ve yürür iken 'âdeta topallıyormuş gibi gözüdür isede suda boyununu bükerek ve rüzgâra karşı açılmış vâsi' yelkenler misli beyaz olan büyük ve güzel kanatlarını kaldırarak yüzecek olursa hâsıl olan manzaradan daha latif hiçbir manzara tasavvur olunamaz.

Vahşi kuğular ördek ve kazlar gibi gayet yüksekten ve gayet sür'atli olarak uçarlar. Yazın şimâlde ka'in-i soğuk memleketlerde ta'ayyüş iderler ve Teşrîn-i sânde doğru memalîğimize bazı mahallerine gelirler. Ziyadesiyle ürkek ve vahşi olduklarından kışı en tenha mahallerde bulunan göllerin üzerinde geçürürler. Su içinde bulunan otlar, suda avladığı balıklar, kıyılarda bulunan uzun otlar arasından yakaladığı kurtlar ve böcekler ile ta'ayyüş ederler. Dişi kuğu kâmiş fidânları arasında kerfet otlardan bir yuva yapup içine yeşile meyyâl bir beyâzrenkde olan yumurtalarını yumurtlar; bu yumurtalardan çıkan küçük kuğuların ilk iki seneleri zarfında Tüyleri boz renkdeolub sonraları bu tüyler dökülerekbirine beyâz tüyler ka'im olur. Kuğular hakkında ta'accübeşâyân bir şey varsa evde ördek palazı yumurtadan çıktıkları anda suya girub yüzmeyi ve gagalarıyla suyu karıştırmayı bildikleri halde kuğu yavrularının yüzmek (S.301) bilmemesi ve anlara ana ve babalarının yüzmeyi ta'lîm eylesidir. Biri birinden asla ayrılmayub ana ve babanın yavrularını suya getürmesini, anlara bakmasını, anları ohşâmasını, anları sırtlarında taşımalarını ve onların oyunlarına iştirâk itmesini görmek hakikaten sezâ-yihayret'dir. Kuğular ötmezler ve fakat şiddetli ve hoşâ gitmez. Bir derecede bağırırlar ki böyle bir seda çıkarmaktan ise sükût itmeleri her halde hayırlı olur.

Ehl-i kuğular insana yarı alışkân olur, uçmak

Şekil 26. Kuğu

tabi'atin iga'ib itmiş bulunur ve teferrüç mahallerinde bulunan büyük havuzlara girmekten haz ve da'ima vahşiliklerinden bazı eserler hıfz iderler.

Tüyleri tamamıyla siyah diğeri bir nev' kuğu daha olub beyaz kuğulardan daha küçük ve gagası ateşi kırmızıdır. Bu nev'den olan kuğular Avusturalya kıt'asında bir hal-i vahşetde yaşarlar.

Ali Nazimâ

(S.302)

Şu'unât-ı fenniye ve Medeniye

Ma'lûmat-ı Metnû'a

Amerika'nın Kongo ile Münâsebet-i Ticâriyesi

Amerikalılar'da Kongo hükümetiyle münâsebet-i ticâriyeye hasıl itmeğe meyyalan göstermişlerdir. Cumâhir-i Müttefika-i Amerika tarafından Kongo'ya baş konsolos makamına ka'im olmak üzere bir tüccar vekili gönderilmiştir. Boston ile Kongo beyninde ya'ni Amerika ile garbi Afrika sâhili arasında amed-üşüd itmek üzere posta vapurları te'sîsine teşebbüs olunmuştur.

Afrika'ya Fransa Tarafından Hey'et-i Fenniye A'zâsı

Mösyö Juanhes namında bir zatın taht-ı riyâsetinde olarak Fransa ma'ârifnezâreti tarafından Kongo havzasında icrâ-yikeşfiyatiçûn Afrika'ya bir hey'et-

i fenniye a'zâm olunacaktır. Hey'et-i Kongo hükümetinin merkezi olan (Leopoldwil)'den i'tibâren Stanleyşelalarına kadar nehr-i tarikiyle vapurlarla seyahat idecek ve henüz layıkıyla ma'lûm olmayan (AlberEdwar) gölü havalisini gezecek ve 'arablar tarafından i'tâ olunan ma'lûmata göre Nil'in tabi'lerinden birinin menba'ızannidilen bir gölü keşfe gidecektir.

Paris'de Fotoğrafya Sergisi

Paris'de bir mükemmel fotoğrafya sergisi keşif olunmuştur. Fotoğrafyanın günden güne terakki itmesi ve birçokşu'be-i 'ulûmda hizmeti görülmesi böyle bir sergiden istifâde olunacağına kâfildir. Sergi Fransa ticâret ve ma'ârifnezâretlerinin taht-ı himâyesindedir. Sergiyi ziyâret iden erbâb ve kuvvet-i san'at ve fen cihetleriyle vaz' olunan numunelere takdir-i havan olmuşlardır. 'ilm-i hey'et ve fisyolocyafya 'â'id fotoğrafiyalar bi'l-hassa câlib-i dikkat imiş. Hülâsa fotoğrafya sergisinden erbâb-ı fûnûn ve sînâyi' memnun olmuş ve muvaffakiyet görülmüştür.

Tahta Kurularının Sirayet-i Vereme Vâsıtâ Olması

Tahta kurularıda veremin sirayetine vasıtâ oluyormuş. Fransa'da DoktorDuweor bir 'â'ileden iki çocukda biri birini mütâ'akîb anlaşılmaz bir suretde verem zuhurunu görmüştür. Birinci çocuğun vefatı üzerine çamaşır ve yatağı defnta'affün usulüyle temizlenmiş isede birkaç ay sora küçük kardeşinde de verem 'alâ'imizâhir olmuş. Doktor Merzin sebebini tedkîkiderek. Birinci çocuğu yemiş olan tahtakurularınındef'âtle ikinci çocuğuda emerek 'âdetâ telkih itdiklerine ve terevvümüne sebebiyet virdiklerine kani'olmuşdur. Bu tahtakurularını Hint domuzlarının üzerine bırakmak ya bir gıda ile yutdurmak ve yahud bu tahtakurulariezilub bir madde ile şırınga idilmek suretleriyle icrâ olunan tecrübelerin kafeesinde domuzların pek az zaman sonra teverrüm itdikleri görülmüştür. Bu maraz-i müthişin zaten pek çok olan esbâb-ı sirayetine bir daha 'ilâve olundu dimekdir.

Alüminyum Mu'arrinenin Hassası

Alüminyum ma'deninden ilerü desinâyi'ce pek çok istifâde idileceği söylenmektedir. (Bu nüshadaki makaleye mürâca'at) Alman kimyagerlerinden Rob alüminyumdan ma'mûl kaplarla hayli tecrübelerde bulunmuşdur. Kullandığı ma'deninterkîbi yüzde 99,66 alüminyum olub yüzde 0,04 kadar silisyumu ve 0,30 mikdarı da demiri havidir. Bu kaplar gayet dikkatle temizlenub kurutulduktan sonra

muhtelif mevâd-ı gıda'ıye ile doldurularak dörtten on sekiz gün kadar terk olunmuş ve ara sıra hareket itdirilmiştir. Bundan mâ'ada şişeler içine ve muhtelif mâyi'ât derûnuna alüminyum levhalarda bırakılmışdır. Bu kimyager tucârîbinin neticesinde şarab, konyak, kahve, çay, süt, terayağı, bal, reçel ile yüzde bir nisbetinde hamiz-i kanin ve yüzde ¼ nisbetinde hamiz-i hal yüz de beş nisbetinde hamiz börek alüminyuma bir hâlel virmedikleri ve virselerde şâyân-ı dikkat görülmeyecek derecede cüz'î olduğunu müşâhede itmiştir.

Chicago Sergisinin Tenvîri

Chicago sergisi komisyonu serginin bütün deva'iriningiceleri açık bulunmasına karar virmiştir. Sergiye eşya vaz'idenler inta'lık idecekleri küçük elektrik lambalarından kat'-ı nazar büyük küçük sergi içinde 15,500 elektrik lambası işgâl olunacaktır.

Amerika'da Bir Büyük Şimendüfer Köprüsü

Amerika'nın (Teksas) cihetinde ve şumla ile Hemlet muvakkıfları beyinde kemerli ve cesim bir şimendüfer köprüsü inşâ olunmuşdur. Bu köprü derin bir vadiden cereyan iden Pekus nehrini geçmek içündür. Köprü en genişi 56 metre olmak üzere gayr-i müsâviaçlıkda 48 mesned üzerinde ve tavili 604 ve irtifâ'ı 99 metreyi bulmakda imiş.

Amerika "Bürûdet" Depoları

Amerika'da şehrin bir tarafına hanelerin teshini, tenviri ve su tevzi'iiçün birer depo yapmağlaiktifâ itmemişlerdir. Sen-Lui şehrinde (S.303) bir "Bürûdet" deposu vardır. Bu depodan birer mecra vâsıtasıyla hava sıcak olduğu zaman hanelere "Bürûdet" tevzi' olunur. Berûdetmâyi' amonyaklı makinelerle husûle getirilmektedir. Mecrâlar gaz boruları gibi toprağa gömülmüşdür. İbtidâ 32 milimetre ve katrında birer mecra ile mâyi' amonyak tevzi' olunur ve husûle gelen amonyak daha geniş diğer bir takım mecra vâsıtasıyla girüçevriliyor. Bu mecralar müberrid kutulara müntehi olur. Buradan mâyi' amonyak buhâramünkalib olur. Ve musluğun açılmasına göre Bürûdet hâsı lider.

Londra'nın Elektrikle Tenvîri

Londra'da şehri elektrikle tenviri içün bir büyük bir şirket mevcuttur. Şirketin el-yevm üç merkezi bulunub biri Kraliçenin resm-i kabulünde tenvirat içüniktizâ iden elektriki hasıl ider. Şirketin geçen sene Şubat'da 1314 lambası var iken Haziran'da 37000 ve Eylül'de 548000 baliğ olmuştur. Londrada sis ziyâde olduğu zaman elektrik kumpanyasının hasılatı tezâyüdidir. 1892 senesi ibtidâsından biri lambaların 'adedi tezâyüd idub şimdi 75 bin raddesindedir. Bunlardan senevi lamba başına on iki buçuk frankdan 750000 frank hasılat alınıyor. Elektrik makinelerinin ıslahıyla hasılatın tezâyüd ideceği me'muldur. Tenvir içün istihsâl olunan elektrik deharâret kâmilen zâyi'olmaktadır eğer bu zâyi' olan harâretten istifâde içün bir çâre bulunursa elektrik masârifi pek ziyâde tenâkus idecektir.

Diyojenin Küpü

Diyojenin bir fıçı içinde yatub kalkmış olduğu meşhur 'âlimdir. Hatta Dyojeni fıçısı içerüsünde gösterir bin türlü resimler yapılmıştır. Fakat "natür" ceride-i fennesininvirdiğima'lûmatanazarenDiyojenin miskini fıçı değil imiş ve Diyojenin fıçı içine girerek halka senin indâr-ı ta'rîz olması ihtimâli de yok imiş. Bunu sebebi Diyojeninber-hayat olduğu zaman henüz fıçının icâd olunmamış ve isti'mâlidilmemiş olmasıdır.

Fıçılar Gallerin icadıdır. Yunaniler ve Latinler şarablarını koymak içün gayet cism-i toprak "küb"ler kullanırlar idi. Bu delile binaen- Diyojen bir fıçı içinde değil belki bir küp içinde yatar imiş. Hatta Diyojen şarab koymağa yaramaz çatlak küpleri intihâb ve isti'mâlesalih olanlarını red itmek derecesinde azâdelik gösterirmiş. Artık bundan sonraDiyojendenbahs olunurken küpü dimeli.

Ahvâl-ı kadimeyeda'ir resim yapan ressâmların noksan-ı tedkîkineekserya gülerlerdi. Şimdiye kadar Diojeni de çenberli bir fuçı içinde gösterenlerede gülünecek.

Tablo 5. Yeni Mes'ele

9	8	7	6	6
12	11	10	10	9
16	15	15	15	15
20	19	18	18	17
30	25	23	21	20

Bu mürebbi' derunundaki rakamların mahallerini değiştirub ol-vechiletertîb ve tanzim itmelidir ki afakı ve 'amudi haneler mecmu'ta'adâdolundukda (75) gelsun. Mürebbi'in katırlarına müsâdif haneler mecmu'ide (75) kelimesi lazımdır. Bu mes'eleyi ilk def'a ve doğru olarak hal iden zata (em'ân-ı kitabının) ikinci kısmı nam-ı kiâbihdâolunacaktır

Ahvâl-ı Havâ'ıye: Tahtü'l-safer derecat-ı bir nakıs (-) ile gösterilmiştir

İşârat: Kâr = Ka yağmur= ya Bora =;

Tablo 6. Derece-i hararet

Esami-i Beldan	Mayıs						
	7	8	9	10	11	12	13
Der-sa'âdet	14	15	14	16	18	21	21
Brusa	12 Ya	12	12 Ya	14 Ya	00	13	14
Trabzon	15	14	14	15	14 Ya	13 Ya	16 Ya
İzmir	00	17	17	17	15	16	18
Selanik	17	18	17	18 Ya	18	15	00
Sinob	14	15	15 ta	16	15	15	00
Bağdad	23	00	38	30	00	31	29
Beyrut	21	00	20	21	00	00	21
Haleb	20	00	20	12	00	18	21
Sakız	00	19	20	12	00	18	21
Sofya	00	12	8 Ya	16	11	11 Ya	13
Sene	17	14	17	16	14	15	18 Ya
Paris	11	10	15	9	12	12	13
Viyana	12	11 Ya	8	10	11 Ya	10 Ya	11
Petersburg	9 Ya	10Ya	4 Ya	9	10	12 Ya	10 Ya

Moskova	12	13	12	15	8	14	17
Arkanjel	3	3	8	10	6	6	6
Odessa	15	15	16	15 Ya	14	16 Ya	12
Atina	18	00	13	15	00	00	17
Triste	21	14 Ya	17	16	18	15	22

Tablo 7. Bir Haftalık Takvim

Bir Haftalık Takvim

1309 Sene-i Hicriye 1892 Miladi												
Eyyâm	Aylar				Ruy-ı hızır	Evkât				İmsâk	Alafranga sa'at ile akşam	Ta'dîl zaman
	Şevvalü'l- mükerrrem	Nisan-ı Rumi	Mayıs-ı Frengi	Tavl'-i		Zahir	'Asr-ı	'Aşa				
									D S			
Pençeşembe	29	14	27	23	9,4	0,4 1	8,4 0	1,5 7	6,52	7,27	3,9	
Cum'a	1	15	28	24	2	40	9,3 9	57	50	28	2,59	
Cum'a irtesi	2	16	29	25	9,00	39	38	58	48	29	52	
Pazar	3	17	30	26	8,59	39	38	58	46	30	44	
Pazarirtesi	4	18	31	27	58	38	37	59	44	31	35	
Salı	5	19	1	28	57	38	37	59	43	32	37	
Çeharşembe	6	20	2	29	55	37	37	2,0 0	41	33	17	

(S.320) Olunursa, limonun suyu aktığı sırada çekirdekleri süzgeçde kalır. Bu alet

(S.304)

Şekil 27. Fenni Eğlence

Elektrik Tecrübesi

Geçen nüshalarımızın birinde ve yeni icâdlar ser-levhası tahtında gayet ucuz ve tecrübesi kolay bir elektrik makinesi ‘arz itmiş idik. Şimdide icrâsı kolay bir elektrik tecrübesi ‘arzideceğiz.

Temiz ve yeni bir kâğıd alınız., tavili takriben 25 santimetre olsun, kâğıdın iki taraf ucunu anda mütesâviyen ateşde (mangal, soba vesa‘ire) teshin idiniz. Ve der-‘akib müstevi ve mücella bir sath üzerine faraza bir konsol yâhûd masa üzerine koyunuz. Elinizle avucunuzla kapayarak veyâhûd bir çuha parçasıyla on on beş def‘a kadar kâğıdın üzerinde gezdiriniz. Ya‘ni kâğıdın üstünü oğunuz.

Şimdi bu kâğıdı resmimizde görüldüğü vechile bir elinizle konsolun yâhûd masanın üzerinden kaldırdıktan sonra diğer elinizle kâğıdın üstüne dokununuz. Bu esnâda bir çıtırdıymüta‘âkib elektrik makinelerinde görüldüğü gibi bir şa‘lenin zuhuru müşâhede olunur. Fakat bu tecrübe bir karanlık mahalde icrâ idilmelidir.

Esbâbı: ma‘lûm olduğu üzere bazı cisimler (kehriba reçine vesa‘ire) delk olunduğu vakit elektrik husûle gelür ve mukaddema elektrik mevcûd zannidilen cisimler gayet mahdûd‘add olunurken tedkîkât hazîrenin yardımıyla bugünkü günde

kafe-i ecsâmda elektriğin vücûdu tahakkuk iderek kabul edilmiştir. Bu sebepten delk ile kağıda dahi elektrik husûle gelerek marû‘z-zikrşa‘lenin zuhuruna ba‘idolmuştur.

Mehmed Süleyman

Müftah Kavanin-i ‘Osmaniye

Mekteb-i hukuk şâhânenedenme‘zûnda‘va vekili SergizKarakoç efendinin tertîb ve te‘lîf eylediği işbu eser dört cilt düstûr ile zeyllerde ve ceride-i muhâkim ile Takvîm-i Vekâyi’in son numaralarına kadar olan nüshalarında münderiç kavânin ve nizâmât ve irâde-i seniyyelimuharrerat-ı resmiye ve şura-yı devlet mazbatalarının hangi cilt ve sahifelerde bulduklarını ve hangileri mer‘i veya mefsuh olduklarını ara‘ihider bir rehber olup “kavanin-i umur-ı ‘adliye” “nizâmât-ı umûr-ı şer‘iye ve ufak” ve “nizamat-ı umur-ı idâre” namlarıyla üç kısım üzerine tertîbolunmuştur. Düsturda münderiç kavanin dağınık bir halde tab‘ olundukları hasebiyle gerek taharriyâtca ve gerek mer‘i veya mefsuh olduklarını ta‘yindeziyâ‘evkât ve ihtiyâr külfeti mucib olduğundan bu eser müşkilâtmezkkûreyidâfi‘ ve aranılan kanunun derhâl bulunması kolay olmağlame‘murun‘adliye ile vükela-yıdu‘âviyebi‘l-hassa tavsiye olunur. Fi‘yatı 10 guruştur.

Müdür-i Mes‘ul: **Matba‘a ve Kütübhane Sahibi Kasbar**Sahib-i İmtiyâz: **Ahmed Nâci**

Muhteviyat: Ziya‘yı mntıkaya da‘irma‘lûmat-ı ‘atika ve cedide - elektrikle teshin - (makale-i edebiye) küllüler - tazyik hava-yı nesimi tecrübesi -asimâne‘atf-ı nazar -‘alüminyumma’deni- (tarih-i tabi‘i) kuğu (iki resmi var) -şü‘unat-ı fenniye ve medeniye, ma‘lûmat-ı metnû‘a- bir haftalık takvim, ahvâl-ı hava - (fenni eğlence) elektrik tecrübesi - yeni kitablar.

(S.305)

İkinci Cild

Numara 46

14 Mayıs 1308

Ma'ârif

Haftalık Ceride-i Fenniye ve Edebiye

Müdür-i Mes'ul: Kasbar

İdarehânesi: Bâbîâlî Caddesinde KasbarMatba'ave kütüphanesidir. Cerideye mütâ'allikhusûsatiçûn müdire mürâca'at olunur.

[Nüshası 20 Para]

Abone Bedeli: Bir seneliği posta ücretiyle beraber 20 guruşdur. İdârehaneden alınmak üzere 20 ve iyi kağıd üzerinematbu' nüshalar içûn 50 guruşdur.

Buz

Herkesin az çok bildiği, her kış mevsiminde gördüğü buz nedir? Ne olacak? Donmuş su! İşte bu fikir yanlıştır! Hem pekdeesâslı bir hatadır! Bu fikir eski bir zann ve i'tikâddır.

Fünûnun mükemmeliyethazıresi bu bâbdaki hatayı meydana koymuş ve hakikatde buzun donmuş su değil, belki suyun erimiş buz 'add ve i'tibâridilmesi lazım geldiğini isbât etmiştir.

Ve hele-i evveliye balâdaki iki ta'rîfin bir me'alde bulunduğuna ba'zılarızâhebolabilürsede bu telakkiyedede hata itmiş olurlar. Bundan beş on sene evvel tab' ve neşr edilmiş bir hikmet-i tabi'ye veya kimya kitabını açalım, bu ta'rîfetesâdüfideriz: "Buz suyun bir hey'et-i müktesibesidir! Su tabi'atda pek çok ve üç şekli ve suretde bulunur bir 'unsurdur. Birinci şekli heva-yınesimide gaz hâli [ki buda (bulut) veya (sis) teşkîl itmek içûn ufak habbeler suretinde bulunur.] İkinci şekli damla akan mâyi' hali ve üçüncü şekli ise yüzden 'ibâret olan dökmüş halidir." 'ulûm ve fânûnun hal-ı hazır terakkisi bu ta'rîfinmasib olmadığını ve "su" namıyla yad ittiğimiz ve kimyaca iki kısım-ı müvellid elma-i ve bir kısım müvellidü'l-humûzadantürekübütdiğini m m 2 işâretiyle gösterdiğimiz 'unsurun "buz"un bir şekli-i mahsusunu bulunduğunu ve mu'dân muhtelif-i sa'ireden bir çoğunun bazı yüksek

derece-i harâretlerde su gibi damla damla akâr-ı derecede eridiğini ve bu harâretindevâmihalindetebehur eyleyeceğini iddi‘â ve isbâtıtmıştır.

İşte ‘ulûm-ı tabi‘yeninvirdiği bu izâhât ve isbâtıtdığı bu hakâyıkla daha birçok esâslara istinaden “buz”un damu‘âdinden ‘add olunmak lazım geleceği hakikatini istinâc ve istinbâtideriz! Ve hele-i evveliyedemahâl görülen bu hakikati en ibtidâ ortaya koyan zat -münâtık-ı kutbiye seyahatleriyle müştahir (Vega) sefinesi kumandanı -‘âlim-i şehir Baron (Nuredensikiwel) dir ki buz ve engele ta‘allükü olan kaffe-i eşyâ ve ahvâli bir vukuf-ı tamlatedkîk iden bu zât-ı cesim mezkûrun cemâdât ve ihcârden‘ad didilmesi lüzûmunuisbât eyledi.

(Grönland) buzlarına da‘ir yazdığı büyük kitâbda (Nuredensikiweld) dir ki:

(S.306) “Kaşrarzısetr ü ihâta iden ma‘âdindenhiçbiri ne irtibâtmeyhaniki ne terkîb ve imtizâckimya‘i suretiyle teşkîlitdiğiterkîbât-ı muhtelif cihetiyle buza benzemez. Tabi‘atdaterekküb itmiş bir cisim kimya‘ı olmak münasebetiyle -velevki tebeddül harâretten pek demüte‘essir olmayan ecsâm-ıma‘deniyeden farklı hassalarla muhattis olsun -‘ilm-i ma‘âdan nazarında buzun sınıf-ı ma‘deniyedenma‘dûd tutulması lazımedendir.

Buzun gayet ufak kristallerden müşkilhey‘etine “kâr” ve tatlı veya acı sudan teşekkül itmeşine “su buzu” ve ancak nevâhi-i kutbiyeyiseyr ve seyâhatidenlercema‘lûm olan şekl-i mahsûsasınada “zemin buzu” dinür ki bu son nev‘-i buzun bundan birkaç bin sene akdem su buzundan teşekkül itdiği kabul idilmelidir. Bugünkü günde vâsi‘ bir sathı kaplayan teşekkülât jeolojiye suretinde inzâr ibtisârımızama‘rûz olmakda ve (Sibirya), (Grönland), (İspençenberg) ve Amerika-yı şimalinin nevâhi-i kutbiyesinde birkaç bin mil murabbaarâziyikaplamamaktadır ki üzeri ta‘âkübi‘sâr ve edvârla hava-yinesimidennâzil olan tozlardanmüşkil killi veya nebati tabaka ile mesturdur. İşte bu tabaka sudan mahrum olan nebâtat-ı kutbiye ve câbicatereffü‘ iden tepeler, bataklık ve yosunlukları havidir. Fakat bunların altını arazi-i sa‘ireye benzemeyen vâsi‘ bir buz tabakası teşkîliler. Bu tabakanın ‘umkı ne kadar olduğunu şimdiye kadar hesap ve takrîr-i mümkün olmadığı gibi ‘akl-ı beşerin bunu ihâta itmesinde o kadar ihtimâl yoktur. Nevâhi-i kutbiye buzlarının tabakat-ı ‘ulyâsı arasında tufandan evvelki edvâre mahsus hayvânatdan derisi bozulmamış ve

eti çürümemiş bakiyeler bulunmaktadır ki o buz tabutlarından çıkarılmaları hali bazitedkîkât-ı teşrîhiye icrasına bile müsâ'iddir!

Buz aktâr-ı kutbiyetabakatınmteşekkûlatı üzerinde olduğu gibi seyyaremizde hüküm ferma olan hayât-ı tabi'üzerinedeicrâ-yite'sîrider. Misâl olarak erimesi halinde tebeddül-i harâretin pek az vuku' bulacağını kabul idersek iklim ve hevâce pek büyük tahavvül vuku'agelubaktâr-ı şimâliyenin kabiliyet-i inbâtiyesirunema olur. Aksi halinde bu da müstehildir.

Buz "ma'den"inin daha başka hassalarıda vardır. Bunlardan 'ilm-i hikmet tabi'ye nazarında en mühimmi-sa'irecsâmın hilâfında olarak - buzun erir iken hacmi küçülmesi ve suyun hâl-i asliyesine rücu'ıçûn dökmesi halinde hacmi büyümesidir buna mübnidirki pek ziyade tazyik idilen buz erir ve tahtü's-safer epeyce aşâğı derece-i harâretde ve şiddetli bir inbisât altında su donar. Donma halindeki tezâyüd-i hacmin derece-i şiddeti "hewigen"ın tecrübe-i ma'mûlesiisbâtider. 'Âlem-i muma-ileyhcidârları parmak kalınlığında bir demir boru dâhiline su doldurarak dondurduğunda demir borunun patladığını görmüşdür.

Buzların bir hassa-i 'arebiyeside pek ziyâde sert ve salabetli olması ve çakmak taşı gibi- bir demürle müsademesinde kığılıcım hâsıl eylemesidir ki bu hassasının hakikate mutâbık idüğünü ancak aktâr-ı şimâliyeyes eyâhatlerin desiğâralarını bu şerâre ile yakanlar bilür!

Ümit ideriz ki ifâdât-ı sâlefemiz buz gibi ma'lûm bir maddeyi mevzu'bahsitdiğimizden dolayı canları sıkılanlar 'indindedede da'vamızda pek muhik olduğumuzu ya'ni bu babdaki ma'lûmat-ı kadimenin o kadar da sahih olmadığını meydana koymuşdur.

Nüzhet

(S.307) Mevad-ı Tıbbiye

Verem Hakkında Yeni Bir Tedavi

Koh Koh gibi nice mu'allimler teşmîrsâk-ı ihtimâm ile gayretlerini semeresiz bırakmış olan şu hastalık 'asır-ı hazır içûn galebe olunmaz bir düşman sıhhat-ı hükmünü almışdır.

Erbâb-1 fen beşeriyeti bu düşman-1 mühlükden kurtarmağa çalışmakta ve galebe vaz'-1 fen haricinde görülmekle berâber icrâ-yı tecârübden hâli kalmamakdadırlar.

Meydân-1 müşâhede ve tecrübeye anılan tedaviye arasında en büyük mevki'i işgâl iden (tüberkolin) dinilen madde olup bunun hayvânât-1 muhtelifeye zerkiyle muhtelif iki netice hasıl oluyor, biri hayvânât-1 muhtelif'e de şırıngadan sonra vermek tekevvünü eylemiş inşacın temevvütüdiğeridetemevvüt itmiş insâc makamına bir nesc-i sâlimhaceresinin baka bulmak üzere terakki itmeğe meyyâl bulunmasıdır. Bu halde tüberkülin hem bir deva-yı şafi gibi telakki olunuyor. Lakin istifâde yok.

Pastördarü'l-'ameliyatından teraşşüh idub ma'ârizini iskât ve akl-i kalel dereceye tenzil iden fağuzistus nazariyesi tüberkolininislâh olunması hakkında tedâbir-i ciddiyyemürâca'atierbâb-1 fenne tavsiye itmek ile büyük bir hizmet idiyor.

İşbu nazariye tafilat-1 marziyenin icrâ-yı tahribat itmelerine mükâvim bir siper müdâfa'ateşkil iden bedende bazımikrob yutan hacirât bulunmasından ve ihlât-1 bedeniyeden herhangi birinin mikrobların ifa-yı vazifelerine mâni' olmasından 'ibâretidir.

İşbu nazariyenin selâmet ve hakikati ticâret-i mütâ'addüde ile isbât olunmuşdur.

Tafilat-1 marziyenin havada, suda, toprakdamevcüd bulunduğu bugünfennen rehin-i mertebe-i bedâhetolmağla teneffüs itdiğimiz hava, içtiğimiz su, yutduğumuzgubâr ile ciğerlerimiz midemiz birer mikrobmücemmi'i olmuş oluyor.

Halbuki 'umum-1 muhtelif marazluduçâr-1 ızdırâbolub'ayn-1 beniyede iki şahıs 'ayn-1 marazlamüsâb olmuyor, bu halde birinde mevcut kuvvet diğesinde yok dimek olur.

Hayvanât üzerinde idilen tecrübelerde 'ayn-1 neticeyi virmiştir. Aynı marazlatafilatı ile telkih olunmuş muhtelif'ül-cins hayvânâtın birinde maraz-1 mezkûr istihsâl idilmiş ve diğesinde telkîh-i semeresiz kalmıştır.

Fağuzitus nazariyesinin mebni olduğu esâsı tahkim itmek içün Zürihli kalb-i nâmmu'allimtüberkulinin muhtevi olduğu yekdiğesine mübâyyn iki kuvvetden birinin mahvini düşünmüş ve işbu arzusunada muvaffak olmuş idüğünücerâ'id-i

tıbbiye lisân-ı sitâyîşleyâd ve muma-ileyh tarafından tertibini vechiledâvi idilmiş yüz otuz hasta zikrediyor.

Muma-ileyh diyor ki: tubergulininislâhıçûn evvelce derûnunda mevcudolubpitoma'in dinilen hasılatı karib-i ecsâm ile mevâdd-ı mazareyi usul-ı mahsûsası ile atdım baki saf-ı suretde kalan mevadd-ı alüminyeyi ispirto ile bir hülâsa hâline koydum ve bunadaTuberculocidine namını virdim.

İşbu cisimle hayvânat üzerinde icrâ eylediğim tecrübeler arzuma muvafık düştüler bilâhareinsânlarda tecrübeye başladım.

Bu ana kadar icrâidilen ve meydana atılan mevad-ı devâ'iyede az çok bir iltihâb getirmeden maksada vâsıl olmak mümkün değildi. Halbuki bu cisim ile hiçbir zarar, hiçbir iltihâb-ı müşâhede olunmuyor.

Bu cisimden yevmiye elli santigramdan bir grama kadar kullanmak üzere otuz gram kullanıldıkda maksad-ı hâsıl oluyor. Yeniden iki gram kullanıldığı hâlde hiçbir afet müşâhede olunmayub irtesi gün mikroblar ta'dâd olundukda tenâkus itmiş olduğu müşâhede olunur.

130 hastada tecrübe eyledim istihsâl eylediğim netice şudur:

100 de 17,7 hiçbir tahavvül müşâhede olunmadı.

100 de 26,7 tavakkuf

100 de 45 tavakkuf-ı tam

100 de 10,6 şifa

Arz idilen şu istatistik mu'allim muma-ileyh tarafından vuku' bulan iddi'âya hakiki nazarıyla bakmağa kifâyetider.

Bu hususda alınacak ma'lûmat-ı 'arz-ı inzârkar'inidilecekdir.

Doktor

Ş. Kâmil

(S.308)

Tedavi Bâlheva

Bazımrâzıtedâviiçûn havanın mu‘âvenetinemuhtâc olmağa ve yalnız hava ile tedâviiMrâzafenn-i tedâvikitablarındatedâvibilhava tesmiye olunur. Fenn-i tedâviyede hava üç suretle müsta‘mildir. 1- hava-yı‘âdi 2- hava mazgût 3- hava-yımuhaffifdir.

Hava-yımuhaffif ile tedâvinetâyichasenevirmediğindenmetrukdur.

Hava-yı‘âdi- hava bir seyâle-i gaziye olub, gayr-i mer‘işifâf, kokusuz, lezzetsiz sakil ve elastiki ve kürre-i arzı 64 kilometre imtidâdındamuhitdir.

Saf halinde hava veznen 23,13 müvellidü‘l-hamuza 76,87 azotdan ve bir metre mürebbi‘iiçûn 3:7 gram-ı hamız karbondan mürekkebdır.

Bunlardan başka hava-yı nesimi dâhilinde insân, hayvan nebâtat-ı teneffüsünden hasıl olma buhar-ıma‘imevcuddur.

Hava-yı nesiminin tedâvideisti‘mâli iki suretle olur. Gerek saf halinde ve gerekse edviye-i lazıme nakillikhıdmetini görmektedir.

Hava-yı safın hıdmet-ı ulviyesi tebdil hava maksad-ı mühemmini hasıl ider. Kırılara giderek hava-yı saf almak veyahut ki hava-yı safi almak havaya safi müstahzir alet ve edevât-ı lazıme ile oturulduğı yerde hava alınmak ile olur.

Tebdil-i hava alam-ımu‘ade ile ma‘lûl olanlar bu gamca öksürüğü vesi‘lre‘emübtelalarına pek nafi‘dir.

Boğmaca öksürüğünde her bir tedaviden ziyâde hava-yı safın dahl ve te‘sîri olduğı ve ba‘zen bir veremi tebdil-i havanın hal-ı inhitât ve tavakkufda bıraktığı muceribininma‘lûmudur.

Müvellidü‘l-hamuzânın‘anâsır-ı ‘asliyesine halel gelmeksizin tevellüd iden uzvunun te‘sîr-i muhakkakı uzun ile tedâvi-i verem ‘üvânlibend-i mahsûsamızdamüfsilenbildirilmişdi.

Hava-yı nesiminin nâkilinin suretiyle gördüğü hizmet-i mevâdd-ı mua‘taranın ve müzâdi‘finiedviyenin havaya karıştırılarak icra-yite‘sîr eylemesiyle olur.

Hava-yımazgût-te‘sîrât-ı muhtelif-i hava ile inzigât havanın sağlam ve hasta adamlar üzerinde te‘sîrini 1832 senesinde Emil Tâberiyeye mütâla‘a ve tedkîkeylemiştir. Emil Tabariyenin bu hususda olan müşâhedatı bir hey‘et-i fenniye

tarafından tedkîk olunarak hava-yımazgût ile ilk def'a olarak tedâvi-i imrâz-ı sadariyeye muvaffak olduğundan dolayı akademi tarafından kendine mükâfât-ı i'tâolunmuştur.

El-yevm hava-yı mazgûti'ânesiyle tedâvi-i imrâz içün Avrupada müta'addid mahaller mevcûd olup hepsinde münâfi'kesiremüşâhede olunuyor. Hava-yımazgûtmi'hâniği fizioloji ve kimyevi olmak üzere üç te'sîricrâider.

Te'sîr-i mihâniği-te'sîrat-ı marziye ile yekdiğerine iltisak iden cederân-ı ecvafı hava-yı muhit ucufeduhûlitedrîci tazyik ile hal-ı tabi'isinei'âdeider.

Te'sîr-i fizioloji -demviridinin dem-i şeryâniyekalb olması husûsundasath-ı teneffüsüyütedrîci olarak tezyîd itmek şartıyla hizmet fevkalâdede bulunur. Harekât-ı teneffüsüyede dakikada 1:4 kadar bata'it kesbi der.

Te'sîr-i kimyevi -ihtirâkât-ı dâhiliyeyi fa'âliyyete getirerek fa'al-ı tahammuzun kolayca icra olunmasına ve hararetin tereffü'ne yardım ider.

Tedâvibi'l-heva ile şifâ bulan imrâz-imrâz-ı metnû'a arasında tedâvibi'l-hevanın en nafi'te'sîr-i icrâ eylediği imrâz teneffüsüdür imrâz-ı teneffüsüyenin birinci sırasını amifizm ve amifizimlemüterâfik nezleler teşkîlidir.

Hanak ve iltihâk-ı hançere (nefs borusunun iltihâbı) bu meyandadır. Birten, önet, yelye, motarmaten, birniye, pollaport gibi a'zâmda'il-behrsubanında havayı mazgûtun pek büyük te'sîr şifa bahşinimüşâhede itmişlerdir.

Bürten, Franşa, törü, jakov gibi dahât ak ciğer vereminin yalnız tavakkufunu değil hava-yımazfût ile tedâvideşifâsınımüşâhede itmişlerdir.

Fakr-ı aldem, senr, ve nakahat-ı medide hava-yımazfût tedavisiyle eyü oluyorlar.

Tebevülsekr (bulda şükrün mevcudiyetini) 'illeti ile ma'lûl

(S.309) İki hastasını bu vasıta ile eyütdiğni doktor Şarye 1879 sensindeUnionMedikâl nam ceride-i tıbbiye ile i'lâneylemiştir.

Suret-i isti'mâl- hava-yımazgût iki usul ile hastalara tedâviiçünkullanılır =1= dalgıçların daktıkları mahfaza gibi bir mahfaza altında hava-yımazgût banyösi=2= bir maske ile hava-yımazgûtinşâkidir.

Nevâziş

(44'üncü nüshamızın 280 inci sahifesindeki levha içünyazılmışdır)

Yavru!

Kıvrıcık saçlar, küçücük bir baş, o nisbetde kaşlar, gözler burun, peri-i ma'sûmiyetin üzerini buselerle kapadığı dudaklar, küçük eller, pek mini mini parmaklarla nihayet bulan tonbul kollar, işte bir mahsul hayat!

Mader, sabh-ı taban ve zi-safanınbedâyi'sa'irânesi arasında uyanır, sedir-i 'afetin üstünde doğrulur. Arkasını yastığa dayar. Siyah saçları beyaz bir keten ile örtülen dilrüba omuzlarına saçılır. Genç valdenin dudaklarına lâhûti bir tebessüm serpilir. Bu tebessüm, rengiyle penbe kamelyanın rengine 'arz-ı iftikâritdiren o güzel dudakları açar.

Pişgâhında dolaşan, ma'sûmane gülümsemeleriyle bir valdeyesa'âdet istikbâli va'ad iden mahsul hayatını görür bir şa'irnezâhet-i pürûrun:

İtfâlekıblegâh-ı analar koçağıdır

Zira uberufa ve mürüvvet otağıdır

Korkar çocuk dahil olur aguş-ı mader

Ninni terânesiyle uyur gasadâğıdır

Kıt'asıylatekrîm istediği ağuşmâderâneyi açar.

Kollarını uzatır. Bakışlarında ihtisâsât-ı ma'sûmane en derinlerini okur. Oyuncağını, kolları arasında muhafazaitmekde olan yavruyu dizlerinin üstüne alır. Oyuncak düşer. Nazar-ı maderâne ile nazar-ı ma'sûmanetekâbülider. Bu nazarlarda mahkûk olan lisan-ı hal pek me'l olur. Bütün şefkat bütün muhabbet!

Sonra iki ruh beyninde -mülkleri bile handeriz-i neşât iden - bir muhâvere başlar. Ervâh-ı 'âliye bu muhâvere-i sâfiyâneyeiştirâkider. Nazar-ı mâderâne bir mahsul hayatın nazar-ı ma'sûmanetesâdüfitdiğivakt-i ızdırâbâtmü'lemeferâmuşidilir.

Valdenin nazarında semavi bir şefkat, çocuğun nazarında behşeti bir letâfet vardır.

Ruhu okşayan bu güzel bakışlar bir müddet devam itdikden sonra, valde yavrusunu ağıuş şefkatine çeker. Dudaklarını yavrusunun mini mini yanakları üstüne kor. O yanakları medidbuselere müstağrikider o buselerle ruhuna naklitdiği lezzet ebedidir.

Mehmed Celal

Balıklar'da Zehir

Gıdalarının kısm-ı a'zamı tuzlu balıktan'ibâret olan bilâd-ı sahile ahâlisiarâsında ekseriya mucceb-i imrâz olan (balık zehri) çirozveringa gibi balıklar mevsimi olan şu günlerde şâyân-ı dikkat olduğundan Alman resâ'il-i fenniyesinden birinde buna da'irnazar-ı mütâla'amızatesâdüf iden bendin hülâsaten tercemesininünâsib gördük:

Balık zehrinin vücudunu meşkûk 'add ile buna hamlidilenimrâzın balığın çürümesinden tevellüd itdiğine müdakkikandan (Bume) gibi birçokzevât-ı zâhib olmuş

(S.310) isede şayan ve sevk-i seyyahın ile tabi'iyundanbirçoğu- yalnız tefassuhuta'cîl iden memalik-i harrede değil, belki tefassuhunvuku'unute'hîr eyleyen memalik-i mu'tediledebile -balık yendikten sonra evcâ'-ı şedideye uğrayan fâmilya hakları bulunduğunu iddi'âitmekde ve bu suretde balık zehrinin vücûdunu inkâr itmeği esâsdan'âri göstermektedir. Ma'mafihbazı mahallerde bazı cins balıklar zehirli görüldüğü halde anlara pek yakın olan cinse mensûb diğer balıkların bu hassadan 'âri olduğu ve bazı balıklarda yalnız yumurta ve ciğerleri gibi 'uzuvlarının zehirli bulunduğu tahakkuk itmesi mes'eleyida'ire-i şekden bir türlü ayırmaktadır. Çünkü bu halde karşıbazı cins balıkların veya a'zâlarından bir kısmının en çabuk tefassuhitdiğiferziyâtını meydana sürmeğe sebebilmektedir. Hatta bundan mütevellid imrâzınmevâd-ı mütefassuhadan mütevellid evcâ''alâ'imine asla benzemeyen bazı'râz gösteren esbâb-ı hamlene kadar ilerülenmektedir. Fi'l-hakikabazı nehir balıklarının vücudunu setr iden pullar altında bazı marazi tafilat bulunmakda ve anların eğleni tehlikeli kılmaktadır. Hatta bu balıklardan ba'zısı bu tafilatla tağaddi itdiğinden zehirli bir hassayı ha'iz oluyor. Fakat bu nazariyat kabul ve tasdik idilse bile bazı

ahvâlde nakıs görölüyor. Bu havası ha'iz olmayacak suretde hususi hazlarda beslenmiş balıklerini yiyenlerin zehirlendiğini iddi'â iden mudakkikler bulunmuşdur. İşte bu esâsa mebni bazı balık envâ'inin zehirli olması mertebe-i tahakkuka varmış olur.

Bu yüzden vuku' bulan tesemmümâtın muhtelifü'l-i'râz olması ilcasıyla balık zehirlerinin metnû' olması lazım gelmekle berâber mülâhazât-ı salefemiz bu zehrin bazı balıklarda veya balıkların bazı'zâsında vücudu hakkındaki iştibâhı izâleye kâfidir sanırız. Balık zehirleri arâsındaki ihtilâf-ı kimyevi hakkında kabul itdiğimiz bu farziyat- yalnız zehirli değil, tutulmaları bile epeyce şiddetli birer iltihaba sebep olan balıklar derdestine muvaffak olan -İsvet' ulemasından Kopenhaglı (Şemid)'in tecârüb ve tahkîkâtıyla mertebe-i sübata varmışdır. Avrupa denizlerinde kesretle bulunan eskidenberi balık sayadları arâsında ma'rûf olub (Peterman) namıyla ma'rûf olan (TranikusDrako) nam balık zehirli balık sınıfına mensûbdur ki galasmalarıyla ya'ni kulak kapaklarıyla arka kemiklerinde tolanı ince borular vardır. Ka'r-i bahride iken bunları kapalı tutarlar ve hasımlarının hüçûmu hâlinde 2 vücûdunatakarruble bu borularından bir madde-i semiyeye salıvirub şiddetli ızdıraba sebep olurlar.

Zehirli balıkların ekseri deniz balıklarısınıfından olub tatlı su balıkları arasında yalnız (çiperinusbarius) ya'ni (kalkan vatosu) nam balık şayan-ı tezkârdır. 1851 sene-i efrençiyesinde Almanya ve Fransanın birçok nevâhisinde zuhur idub (barbin kolera) namıyla yad idilen ve hafif kolarini'râzını gösteren 'illetmestulye hala bazı tuzlu ve kurutulmuş ringa balıklarının muceb olduğu ızdırâbıandırmakda idi. Balık zehri en ziyâdeza'ifü'l-beniyye olan çocuklarca şedidü'l-te'sîratolubmütenecc-i mevt olmasıda nazir değildir. Vusta Asyanın bazı nehirlerinde bulunan bazı ufak balıklarda (barin kolera) 'alâ'imini izhâr iden bir tesemmüm ikâ idiyor. Mıntıka-i harreyemensûb(sefirena) ve (sardalya) ve siparus (mena) balıklarındakolarin'ala'imini gösteren bir tesemmüm-i şedidi mucâb olmaktadır.

Balıkla zehirlenmenin bir nev'idemanâtık-ı harreye mahsus bazı balıkların cildde hasıl eylediği tebeddül-i lunderki bu da çehrenin şişmesi, baş dönmesi, göz ve dudakların ağrı ve sızı hasıl itmesi vatark-ı teneffüsiyeceevcâ'leza'ubet-i teneffüs, ispasmoz gibi ahvâl ve 'avarızâmürâfikdir. Bu tesemmümdevefayat yine nadir dinilebilürsede i'sâbın cümle-i merkeziyesine icrâ-yı te'sîrle müceb-i felc olmasını havâs-ı mümeyyizesindendir.

Bu nev‘tesemmüm Çin, Japonya, Hint şarkı Ceza‘iri, yeni kale dünya, Kap taraflarında kesirü‘l-vukû‘olub balıkların (duyudun), (teriyodun) ve (tetrudun) namıyla ma‘rûf sınıfına mensûbjimmnudun)lara münhasır gibidir. Çin, (S.311) ve Japonya taraflarında bunların hassa-i semiyeleri ma‘rûfdur vasid ve bi‘ikat‘iyyenmemnu‘dur. Ma‘mafih bununla tesemmüm pek çokdur. Hatta 1884 senesinin nısf-1 evvelinde 38 tesemmümvuku‘abulmuşdur ki bunun 23 cü(tetredun) cinsine mensûb balıklardan neş‘etitmiştir.

(Sokotra) adasında balıkla tesemmüm bir nev‘nüzûl ve felci muceb oluyor ki marazın ibtidâsı (güreç)’in tedkîkatına göre (afyon) ile zehirlenme a‘râzınıgöstermekde ve ahali-i mahalliye buna karşumuz, deniz tuzu, limon tuzu, gibi pek az mü‘esser şeylerle tedaviye ihtimâmitmekdedir.

Balık zehrinin vücudu yalnız taze balıklara münhasır olmayub-Rusyadakesirü‘l-vukû‘ olduğu üzere -salamura ve kuru balıklardanda tesemmümgörölmekdedir. Bu husus 1818 denberima‘rûf ve 1841 denberi bu babda sebtidilmişdir ki ‘ulemadan (Osyanikof) nam zât-1 hükümetin emriyle (Volga) ve inhâr-1 mücâveresi havzalarında bu husûsdacrâ-yitedkîkâtılmışdır. Bu havâlide ahalinin gıda-yı‘umumisi balık olub taze iken hiçbir zarar irâs itmeyen mersin balıkları tuzlu ve kurusu o kadar imrâz-1 tevlîdidiyor ki (Moskova), (Kazan) ve (Koluga) eyâletlerinde 228 hastada 117 vefayâtvuku‘imuhakkaktır.

Rusya‘davuku‘ bulan balıkla zehirlenmenin (Sokotra) adasındaki imrâzdan farkı bazı‘râz-1 cihetiyle olub zehirlenmeden beş altı sa‘at sonra yüzün rengi siyahlaşır. Boğazla tark-1 hazmiyede şiddetli bir iltihâbveyebuset hâsıl olur. ‘usret-i teneffüs ve ızdırâbât-1 batınıye yüz göstererek ekserya‘ala‘im mevt-i zâhir olur. Bu bada icra-yitedkîkat iden (Kasleman)‘anazaren (Sokotra) ve Rusya tuzlu balıkları zehri arasında bir fark daha vardır: Rus tuzlu balıkları pişirilse havas-1 semiyeleriza‘il oluyor ve köpekle kedi bununla tesemmüm itmiyor. (Sokotra) balıkları ise pişirilse bile zehirliyor ve köpekle kediyi öldürüyor.

İşte balık zehri hakkındaki ma‘lûmatın hal-i hazırı bundan ‘ibâretdir. Ve birçoknevâkısıhâviisede‘ulûm ve fûnûnun terakkiyatı sayesinde bu nevâkıda bu taraf olacağı kaviyen ümit olunur.

Nüzhet

Râfi‘ Sifon

Zira‘atde, bağçivanlıkda, sayfiyelerde suyu yukarı çıkarmak içünbirtakım aletler vardır.

Aletleri daha basit dayanıklı bir hale getirmek bir emrmüşkilgörünmekde idi. Geçen şubat ayı Paris’de “paledolendostri” de in‘ikâd iden zirâ‘at-ı müsâbakâsındaicrâ-yıfa‘al iden bir numunesi görülmüş olan mösyö Lumişel nam zatın râfi‘ sifonimes‘eleyi hal itmiştir.

“paledolendostri”de tertîb olunan râfi‘ sifoni (birinci şekil)den de anlaşılacağı vechile bu alet, birçok ahvâlde birtakım borulara lüzûm göstermemek ve az yer kaplamak suretleriyle sa‘irlerinemüreccehdır. Bi‘l-‘amel suyun terfi‘idilmesi mümkün olan irtifâ‘havâ-yı nesimi tazyikiyle tahdîd edilmiş ve 910 metreyi tecâvüz itmekde bulunmuş isede‘ameliyatda suyun bundan daha yükseğe çıkarılmasına nadiren ihtiyâc görülmektedir.

İsminin delalet itdiğivechile bu alet, sifon esâsına müsteniden yapılmış olub“ fekânicereyanlı sifon” deyutevsîfidilebilir.

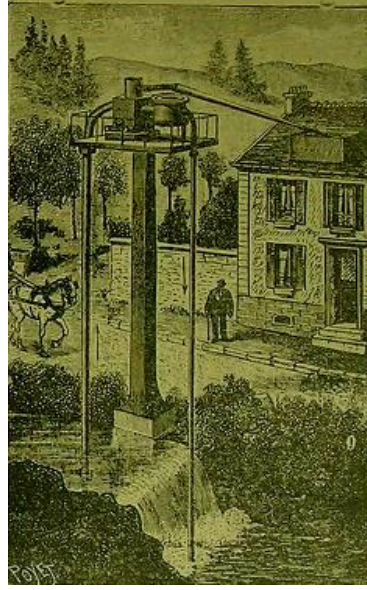
Aletin hey‘et-i mecmu‘asıylamakda‘ını gösteren şekil 2 ve şekil 3 sûret-i hareketini suhûletle tefhime müsâ‘iddir.

Râfi‘ sifon, iki şâkuli boru veya sütunlarındanbir b tevzi‘ kutusundan ve bir de G nâzımındanmürekkebdır. B kutusunun dâhilinde bir muhavvir afakı etrâfındamütaharrük bir C zenbereklitapası ve kısım-ı dâhiliyesinde kıvrılmış bir yay vâsıta mahalline oturtulmuş bir D sopayı mevcuddur. Zenberekli tapanın üzerinde anı girüye sevk itmek üzere bu cihetde bir cismmukâbil hâmil bir mânule hareket ider.

Altdan bu kısımları mütemediyenicrâ-yıfa‘al itmesini te‘mîniçûn hiçbir güne nazaretihtiyâc göstermez.

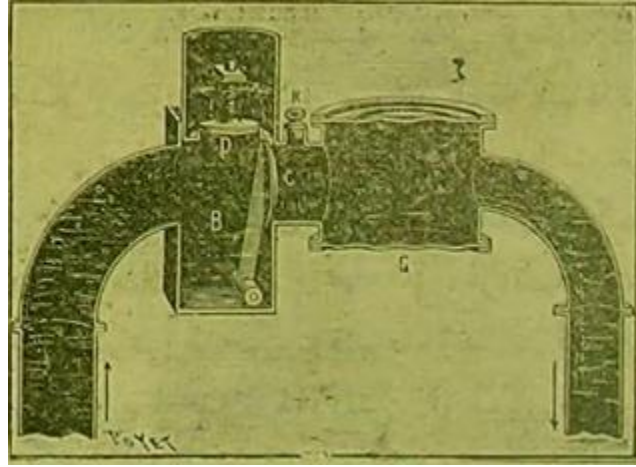
‘Adedikalil olan diğer kısımlarında altı tanzimden

(S.312) Başka bir hıdmetleriyokdur. Bunların vazifesini ta‘rîf itmeden mukaddem, nazıma da‘ir biraz izâhâtvirmeği muvafık sanırız. Bu kısım fontendenma‘mûl bir istivâne ile tahminen

Şekil 28. Şekil1

Şekil 1 -Mösyö Lumiselikrâfi‘sifoni iki santimetre tahtında ma‘denma‘mûl iki levhadan teşekkül itmişdir.

Şekil 29. Şekil 3 - Makinenin mukta‘ı

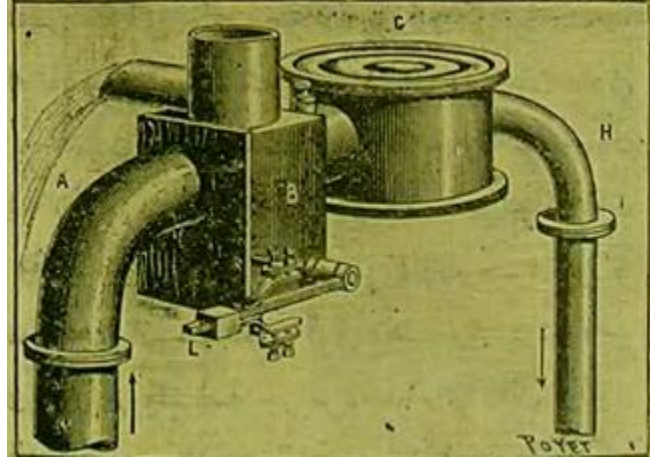
Altı istenildiği vakit tevkif itmeğe veya hareket itdirmeğemüsâ‘id bir su‘ûdsütûnu ve diğer nüzul sûtûnu üzerinde olmak üzere iki musluk mevcuttur.

İşte suyun hareketini muhâfaza iden ve sifonikuvvetden sakat olmakdanmen‘ eyleyen bu levhalardır.

Şimdi K sakbesi vasıtasıyla sifon su ile birinci def‘a olarak (şekil)3 imlâ idildiğini ve bu vesika’nın tapesi vasıtasıyla kapandığını farz idelim. İki sûtûn dolduğu anda alt ‘âdi bir sifon gibi icrâ-yıfa‘alider. Koyu yahud nehirden hazinesine alınan su

hava-yı nesimi tazyiki te'sîriyle sütuna çıkar. (şekil 2) B kutusundan ve G nazmından mürur ider. Ve sütundan cereyan eyler. Bu hareket esnâsında (şekil 3) C zenberekli tapesine tesâdüf ile sürükler ve kapar su, artık memr bulamayacağından ha'iz olduğu kuvvet D suya pek açar. Ve bu suya pek sakbesindendişaruya çıkar.

Bu zaman zarfında sûtûn kısmen boşanmış bulunur. Çünkü bu hadiseden naşi G nazmında cedârânitakarrübiderekiçerüye doğru bir çökme vuku'agelür. Bununla berâber G tapesinin sağ sathına icrâ olunan tazyik de tenâkus itmiş bulunur. Manivela vâsıtasıyla girüye getirilen bu tapa açılır ve su G nazmına bir geçit bularak tekrârdühülidler. Bu teneffüs" esnâsındağaşâlar birinci vaz'iyetiahziderek ve bir hareket da'ime ve cereyan-ı mütemâdi husûle getirmek üzere irtifâ'anazaren dakikada 150 ile 400 arasında methûl ve müntazimsûretde yine bu hadise tekerrür ider.

Şekil 30. Şekil 2 - Sifonun makinesi

sifon K mahallinde bulunan sakbe vâsıtasıyla bir def'a doldurulur ve tamamıyla imlâ olununca bu sakbekapanur. Şekl 1 de görülen alt 1,80 metre sükût ile suyu 4 metre

(S.313) irtifâ'a kaldırır. Tereffü' iden suyun cem'icereyan iden suyun üçte birine müsâvi olduğundan bu vechileyiğirmi dört sa'at zarfında 60 metre mik'abi su terfi'idilebilir.

(Dakikada 3 kiloğram metre) kuvvetinde bulunan küçük bir makine içün dikkate şayan olan şu:

$$4/3,18=0,74 \text{ ya'ni}$$

Yüzde yetmiş dört mikdârırâfi' sifonun hâsılatını zâhir kılar.

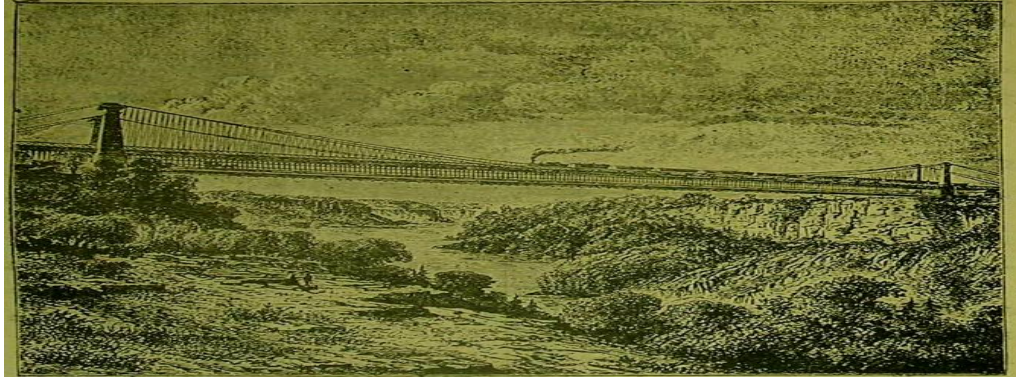
Tezâhürataihtiyâc bırakmadan ve hemen ta‘mîrâta lüzum göstermeden bir suret-i mütemâdiyedeicrâ-yıfa‘al iden bu râfi‘ sifonun zirâ‘atdeve sayflarda büyük hizmeti görüleceği ve muhtelif tatbîkâtı yapılacağı derkârdır.

Hasan Sabri

Ta‘rîfât-ı Seyyid Tercemesi

(Kırk Dördüncü Nüshamızdan Mâba‘d)

Deveran -Lagaten: Bir şey’inetrâfındadönmekdir.

Şekil 31. Niyagara Üzerinde Çifte Köprü

İstılâhen: ‘illet olmağa sâlih olan bir şey’in üzerine diğerk şey’interettüb itmesidir. Sakmonya dinilen devayı içmek üzerine ishâliterettüb itmesi gibi imdi şey‘ ola ya‘nimüterettübe mesela ishâle (da‘ir) şey‘i saniye ya‘ni‘illete mesela şerb-i sakmonyaya (müdar) dinilir.

Deverân üç kısımdır.

1 -Müdar, da‘irevücûdenmüdârolub‘ademen olmaz. Sakmonya içmenin ishâlemüdâr olması gibi. Çünkü ne kuvvet sakmonya içmek mevcûd olsa ya‘nisakmonya içilse ishâlemevcud ve mütahakkuk olur? Halbuki şerbsakmonyanın ‘âdemiyleya‘nisakmonya içmemekle - çünkü

(S.314) vücûd-ı ishâl diğerk bir devânınvücûdşerbiyledeolabileceğinden -adm-ı ishâlye‘niishâl olmamak lazım gelmez.

2 -Müdar, da‘ire‘amedenmüdârolubvücûden olmaz. Diriliğin ‘ilm-i mevcûd olamaz. Ancak hayatın vücudu vücûd-ı ‘ilmi iktizâ itmez; ya‘ni diri olmakla bilmek, ‘âlim olmak lazım gelmez.

3 -Müdar, da‘irevücûden ve ‘ademenmüdar olur.

Devr- Bir şey’in kendisine tavakkuf iden diğer bir şey‘etavakkufitmiştir. Buna devr-i masrihidirler. (A)’nın (B)’ye ve (B)’nin (A) yatavakkuf itmesi gibi. Yahûd bir şey’in şey-i ahire tavakkufumürâtib ile olur. Buna da devr-i muzmardirler. (A)’ın (B)’ye ve (B)’nin (C)’ye (A)a tavakkuf itmesi gibi.

Devir ile ta‘rîfü‘l-şey bi-nefs beyninde olan fark şudur ki: devirde şey kendi nefsi üzerine iki mertebe takaddüm idubta‘rîfü‘l-şey bi-nefesde ise şey kendi nefesine yalnız bir mertebe takdîmider.

Din -Bir vaz‘-ı ilahidir ki ‘aklsahiblerini peygamberin getirdiği şeyleri kabule da‘vetider.

Din-i Sahih - Borç- ödemek yâhud ibra olmak suretlerinden başka bir suretlerinden başka bir suretle sâkit olmayan borcudur. Bedel-i kitaba ise din gayr-i sahihtir. Zira bedel-i kitabenin sükûtu zikr olunan iki surete müftakir değildir. Mükânibin‘aczedenedâsıyla sakıt olur.

Diyet - Nefes bedeli olan maldır.

Bâbü‘l-zâl

Zatı -Bazıakvâle göre şey‘inzâtı kendisinin nefesi ve ‘aynıdır. Zat şey ise ‘arzdan hâli değildir.

Zebûl- Her tarafından ya‘nicemî‘ iftarından bir nisbet-i tabi‘ye üzerine eczâsının ayrılması sebebiyle cismin hacminin eksilmesidir.

Zimmet -Lugaten‘ahdma‘nâsıdır. Zira nakz-ı ‘ahdmûceb-i müzemmetdir. Bazı kimseler zimmeti vâf-ı i‘tibâritdiler. Bunların ta‘rîfine göre zimmet bir vâfıdır ki şahıs o vâf sebebiyle kendisine bir şeyin vâcib olmasına ehl olur. Bazı kimselerde zimmeti zatırdidiler. Bunların ta‘rîfine göre ise zimmet kendisi hakkında ‘ahd-ı sâbit olan nefesdir. Zirâinsânusûl-ı fıkha ile sâlih-i zimmet olarak doğar. Hayvanat-ı sa‘ire ise böyle değildir.

Zaneb-‘Abdi halkından mahcûb kılan şeydir.

Zevk -A'sâb-1 lisâniyeyemevdu' bir kuvvettir ki bu kuvvet vâsıtasıyla ağza alınan şey rutubet-i la'âbiye ile ihtilât itmekle a'sâb-1 mezkûremütehassüs olarak o şey'in tadı idrâk olunur.

Ma'rifet-i ilahiye nokta-i nazarından zevk ise cenab-1 hakkın evliyası kalubunehabşitdiği bir nur-1 'irfândır ki evliya-i Allah hiçbir kitabda görmeksizin ve hiçbir yerden öğrenmeksizin bu nur ile hak ile batıl beynini tefrîkiderler.

Zu'l-irhâm-Lugatde'ale'l-ıtlâk akraba demekdir. Istılâh-1 şer'ide ise 'asabeden olmayan ve doğrudan doğruya mirandan hassası bulunmayan akrabadır.

Zu'l-akl- Zahiren halkı batinen hakkı gören kimsedir ki bu zatın nazarında hak halkın ayınasıdır. Çünkü sur-1 zahirenin tahakkukuyla abine gizlenir.

Zu'l-ayn-Hakkı zahir ve halkı batın gören zattır. Bunun nazarında hakkın zuhuruna ve abinenin surda ihtifâsı tarikiyle halkın ihtifâsına binaen-halk hakkın ayinesidir.

Zu'l-aklve'l-ayn-Bu zat hakkı halkda ve halkı hakda görür ki evvelki ru'iyet, nevâfil ile ve ikincisi fera'iz ile hasıl olan karbindenneş'etider. Bu iki şühûddan biri o zatın nazarından şühûd diğeri gizletmez. Çünkü bu zat-1 vücûd ve ahdin'aynını müşâhede ider ve işte o vücûd ve ahd-i men-i vech hak ve men vech-i halk görür ve bina-i 'aleyh kesret sebebiyle ve ahd-i ahdin veçhini

(S.315) Şühûddan muhtecib değildir. Ayinelerin kesreti sebebiyle vech ve ahdi şühûdden nazırın muhtecib olmadığı gibi tecelligâhın kesretinde tecelli iden zâtına diyetini şühûdde dahi müşkilat yokdur.

Beyan olunan mürâtib-i selâseye Şeyh Muhyi'd-din Ârabi hazretleri ebyât-1 atiye ile işâret buyurmuşdur.

Ve fi'l-halk 'aynü'l-hak en kenet za-'-ayn

Ve fi'l-halk 'aynü'l-hak en kenet za-'akıl

Ve en kenet za-'ayn ve 'aklfema teri

Sevi 'ayn-1 şey vâhid-i fiyyebi'l-şekl

Zihn-Nefse mahsus bu kuvvettir kibu kuvvet nefesi iktisâb-1 'ulûme hâzır kılan havâs-1 zâhire ve batıneyi şamildir.

Zihn-‘Ulûm-ı mu‘ârifin fikir ile idrakine mahsus olan isti‘dâd tamdır.

Bâbü‘l-ra‘

Rahib-Riyâzetden ve hakdaninkitâ‘ ile nhalkateveccühden din-i mesihide‘âlim olan kimsedir.

Ran-Envâr-ı rubûbiyetdenbi‘l-külliyeye mahcûb olacak suretdehey‘etnefsâniyenin istilâsı ve andezulemat 4 cismaniyeninrüsûh ve takarrürü sebebiyle kalb ile ‘âlem-i kuds beynine ha‘il olan perdedir.

Ru‘iyet- Nerede olursa olsun ya‘ni ister dünyada ister ahirette olsun göz ile görmektir.

(Mâba‘dı Var)

(A.Şakir)

Tiyatro Eğlenceleri

İzah ideceğimiz hokkabazlık biraz karanlıktır. Buda ancak sahnenin zemininin, tavanının kâmilan siyah çuha kaplı bulunmasından ilerü gelir.

Bilakis bu tecrübeye müşâhedeidilecek şeyler beyaz olacak ve hiç olmaz ise açık renkte bulunacaktır. Bütün beyazlar giymiş olan hikmet-işinâs oyuncuda siyah esvâb ile karanlık bir oyun içün beyaz envâbe ihtiyâc olduğunu size ‘arz itmekte kusur itmez.

İşte oyun başlıyor. Salon nim bir zulmete müstağriktir. Arkaları sahne cihetinde bulunan iki lamba, hafifçe kırmızıya boyalı şişelerle tahfif idilmiş olan ziya ma‘deni ‘akiseler vâsıtasıyla temâşe-kerâne tevcih olunmuşdur.

Perde açılır. Zifiri bir karanlıktan başka bir şey görünmez. Fakat birkaç dakika intizârdan sonra bu karanlık ortasında, hangi taraftan geldiği ne de bir yerden çıktığı ve ne de tavandan itdiği görülemeyen hokkabaz birdenbire ‘arz-ı vücûd eyler. Huzzârı selamladıktan sonra harbazdeğineğini çağırır. Evde nereden geldiğine da‘ir ve suseye meydan virmeksizin der-‘akib hokkabazın elinde bulunur. Bu sihirbaz değneğini sağa uzatınca tek ayaklı müdevver bir masa ve bir ikinci sandalye meydana çıkar.

‘Âri bir işâret ile masaların her biri üzerine birer porselen kabkonulur; seyircilerden alınarak bu kablardan biri derununa vaz‘idilen bir mendil hemen diğer kabdançekubçkarılır; yumurtalar, bir takım arabacıların giydikleri açık renk şabkalar, hâsılı beyaz renkte bulunan her şey bu sahnede ehemmiyetli bir vazife icrâider. Bunu müta‘âkib sahnenin girüsünden yavaş yavaş bir olukfasıgelür; ker-futarhavf olmuş olan oyuncuya takarrübider, kucaklar ve bir masanın üzerinde istirahatataçekilub orada sorulan es‘eleyei‘tâ-yıcevab eyler. Kemikler, kollar, bacaklar, kaburga kemikleri her cihetden seğirdevamitdiği halde bıçaklar bir cihetde, baş ile gövde diğer cihet de tekrâr dağılır. Ba‘de bir seyr-i seri‘ ile bu kemikler sahnenin her cihetine koşuşurlar. Hikmet-i ‘âleminin‘âdi bir işâreti üzerine atlı saçlı bir kafa ötekinin yerine bir müddet ka‘im olduktan sonra gözden nehan olur.

(S.316) İşte ol-vakt sahnede beyaz bir keman cevlânider ve yine beyaz bir ok tutan bir el bir kemanı müthiş bir surette gıcırdatır.

Nihayet bi‘zzat hikmet ‘âlemi seyircilerin huzurundan kendini de çalar. Sahnenin orta yerinde, ayakda beyaz bir çuha ile örtülür, biraz siliknur çuha yerde düşer, bir şey yok. Fakat hemen bu hokkabaz girüde bulunan bir kapudan gürültü ile salona dâhil olur.

Bu sahne şübhesiz hikmet-i tabi‘aye ile yapılabilen eğlencelerin en garibi ve en mü‘essiridir. Husûle getirilen hayalden seyircilerin birçoğu duçar-ı havf olur, mütehayyur kalır. Sebebi şimdi görüleceği vechile pek basitdir

Bütün tenviratın seyircilere tevcih idilmiş iki lambanın ziyasından ‘ibâret olduğunu söylemiş idik. Şiddeti cüz‘i olan bu ziyânınkısm-ı küllisi salon tarafından bel‘idiğinden sahnenin üzerine sevk idilen gayet za‘if ziya salonun buharlı havası veya bazı seyircilerin açık esvâbı vâsıtasıyla ‘aksider. Bu suretle ‘aks iden za‘if-i ziyayı hemen

Şekil 32. Tiyatro Eğlencelerin Oyuncunun karşusunda İskeletin hareketi

Külliyen sahneye girilmiş olan siyah çuha bel'ider. Bu halde seyirci o kadar bir zulmet içerüsünde bulunan müsâfâti takdir idemez. Siyah çuhanın girüsünde sahnenin üzerinde 2 veya 10 metrede bulunan şey tabaka-i şebkiyesine fazla te'sirimûceb olmaz. Sahneyi siyah çuha ile örtülmüş eşya ile memlu farz idelim. Karanlıktan başka lambaların 'ârizi parlaklığından ve az çok gözü intihâbma'deni'akseden naşi hissi tenâkus iden seyircilerin gözü, siyah karanlık olan sahnedden hiçbir vechiletefrîk olunmayan bu siyah paketleri göremez.

Bilakis bu şera'it tahtında olarak vaz'idilen beyaz eşyâ kendüsünü ihâta iden zulmetden tamamıyla tefrîk olunmak ve seyirciler tarafından aşikâre görülmek içün salonun ziya-yı münteşiresi ni mikdâr-ı kifâyede'aksitdirirler.

İşte buna binaen perde kaldırıldığı vakit mukaddema sahneye konmuş olan hokkabaz, masalar vesa'ir eşya geyr-i mer'iselerde şiddetle ve bilaterreddüd örtüleri kaldırıldığı anda kafesi ru'iyet olunur.

Muta başı, siyah çuha örtülmüş olduğu halde yine siyah çuhalarla mestur perdeler arasında ahz-ı mevki' itmiş olan bir adam tarafından tahrik idilen bir değneğe rabt edilmiştir.

Hasan: Sabri

(S.317)

Tarih-i Tabi'i

Örümcek

Örümcek böcek değildir. Böceklerin altışar pençesi vardır: hâlbuki örümceğin pençesi sekşzdşr. Böceklerin vücûdubiri birinden farklı olarak üç kısma münkısımdır; örümceklerinki ise yalnız ikiye ayrılmıştır. Örümceğin başı göksünemerbûtdur; birdeböceklerinki gibi istedikleri tarafa tarafağrilub bükülebilen iki 'aded küçük boynuzu yokdur. Örümceklerin vücûdlarının" etrâfında küçük küçük müta'addid gözleri vardır ki bunlar vâsıtasıyla bu garib hayvanlar her bir taraflarını görebilürler. Vücûdları tüylü, pençeleri ufak tırnaklar ile müsellaholub bu tırnaklar ile yürür iken açılarakhareketiderler.

Örümcekler âkilü'l-lahm hayvanlardandır. Sinekler ve fidan bitleri ile ta'ayyüşiderler ve hatta biri birilerini bile telef eyerler. Örümcek bir şikar ayakladığı vakit ağzının köşelerinde vâki'olub iki 'adedden 'ibâret bulunan küçük ve sivri dişleri vâsıtasıyla anı deler: İçi oyuk olan bu dişlerden göze görünmez derecede ufak bir damla gayet mü'essir bir

Şekil 33. Örümcek

zehir akar; bu zehirli dişlerle yaralanmış olan hayvan o anda telef olur. Bunun üzerine örümcek anın kanını emdikten sonra laşesini terk ider. Karınının altında bulunur vahdeta'bir olunur kensine mahsus bir alet vasıtasıyla örümcek şâyân-ı hayret bir incelikle olan ağını örer. Hayvanın isteğine göre dâhil vücudunda mütahassul yapışkan bir mâyi'fevkalâde bir küçüklükde birtakım deliklerden dışarı çıkararak ipeğe

müşâbe ve gayet ince iplik şeklinde olduğu halde havada katılaştır. İşte, ipek böceğinin kozasını meydana vechile, örümcek de bu nev' ipek ile ağını örer. Örümceğin envâ'ı kesir olub bunlardan kimi ağaç dallarına ve kimi pencere ve duvar köşelerine ağlarını örerek bunu şikârlarını yakalamak içûn bir tuzak makâmında isti'mâl iderler. Diğer bir takımı da hiç ağ örmeyub şikârlarını tarlalarda ararlar.

Amerika'da bulunur bazı örümcekler vardır ki bir takım ufak kuşları ve piliçleri telef iderek kanlarını emerler. Hatta bazı örümceklerin insanı ısırarak ısırıldığı mahale zehrini bıraktığı bile olur ki bu babda mezkûr mahal-ı amonyak ile yıkanacak olursa zehirden eser kalmaz.

Ali Nazima

(S.318)

Şü'ünât-ı Fenniye ve Medeniye Ma'lûmât-ı Metnû'a

“Alüminyum”dan Bir Küçük Vapur

Makinesi gazla hareket ider ve teknesi alüminyumdan bir küçük vapur Zurih gölünde kızakdan suya indirilmiş ve bu vapur-u eser, Wis kumpanyasının destegâhında i'mâl olunmuşdur.

Vapurun sath-ı hariciyesi gayet perdahlı olduğundan gayet sür'atle hareket itmektedir. Aynı cesâmetde çelik veya ahşâbdan yapılmış olsa ve makinesinin kuvvetide yine bu derecede bulunsa bu sür'ati bulabilmek mümkün değildir. Taklitçe idilecek tasarrufda pek ziyadedir.

Yalnız tekne alüminyumdan yapıldığı halde vapura sa'ir ma'âdenle inşâ olduğu sıkletçe nisbeten 100 de 35 nisbetinde hafiflik virmişdir.

Bahr-i Baltıkda setrulunede alüminyumdan bir tahlisiye sandalı yapıldığıdacera'id-i fenniye muharrirdir. Fakat isti'mâl olunan alüminyumun ne ile ve ne derecede halet olduğuna da'irma'lûmatyokdur.

Kahve Hasılatı

En ziyade kahvehasıl iden memleket Brezilya'dır Brezilya'da senevi kahve hasılatı beşyüz bin tonilateyi bulur. Bu mikdâr kahve bütün dünyada hasıl olan kahvenin beşte dördünü teşkîlitedir.

Avustralya'dan Avrupa'ya Meyve Nakli

Ahiren Avustralya'dan ve Tazmanya'dan Londra'ya hayli elma ve esmâr-ı sa'irenaklolunmuşdur. Gitdikce posta vapurlarının intizâm-ı kesb itmesi ve sür'atle hareket eylemesi Avustralya ve Ceza'irbahr-i muhitden Avrupa'ya meyve naklini mümkün kılmaktadır. Bu suretde Avrupa'ca bir rekabet hâsıl olacaktır.

Hacr-ı Semâvi

Nisanın yiğirmi dördünde Paris'de gayet güzel bir hacr-i semâvi rü'yet olunmuş idi. Buna dair mösyö Simon'un Fransa encümen-i fûnûna irsâl itdiği bir mektubun hülâsâsını ber-vech-iati derç itdik: "Nisan'ın yiğirmi dördüncü günü ahşâmının on biri elli beş dakika geçtiği vakit önümde Londra sokağının geçidi bulunduğu halde Avrupa meydanında bulunuyor idim. Bu anda semada nadir bir parlaklık ve embârde bir hacr-ı semâ'inin zuhur itdiğimüşâhedeitdim. Der-hatır itmiyorum. Sathı kamerin bedr-i halinde iken müşâhede olunan sathının tahminen üç dört misli kadar idi şekli bir da'ireden ziyâde bir murabba'a yakın idi. İki üç saniye süren rubehaimtidâdınca etrafa mavimsi bir şa'le'aks itdirerek elektrik ziyasına müşâbe bir parlaklığlaşa' şa'anesâr oldu. Esnâ-yı sükûtunda, daha az mavimsi bir renkte mazi kıgılcımlar bırakıyor ve sür'atlega'ib uluyorlar idi. Bu şemşin taşının hareketi soldan sağa binâenaleyh şarkdan garbe doğru ve fakat ufka nisbeten (70°/80°) derecelik büyük bir zaviye tahtında idi. Böylece Londra sokağının önünde bıraktığı meydanın büyük bir kısmı mürur itdi isede evlerin arkasında gözden nehan olmazdan mukaddem ziyakşan olmaktan münkıtâ' oldu. Kat' itdiği mesâfeye gelince tahminen üç dört katlı evlerin işgâlitdiği 200 metre tavle müsâvidir diyebilirim.

Tenezzüh Vagonları

Hint racalarından biri ahiren İngiltere kumpanyalarından birine gayet mükellef üç vagon inşa itdirmektedir. Bu vagonlar tek denilen ağacdanyapılmışdır. Bu ağaç bahalı olduğundan her vagon içün yalnız ağaç fi'yatı bin Frankdır. Vagonlarda gice ve gündüz içün ayruca da'ireler vardır. Matbah kısmıda ayırır. Tezyînâtıda fevkalâdeolub biner franklık müta'addidayinelerle süslenmişdir. Her vagonun tek mîl müsârif-i inşâ'iyesi yetmiş beş bin franga balığ oluyor. Vagonlar kâmilten ziyayielektriği ile tenvir idilecektir.

Dünyada En Çabuk Söz Söyleyen Kimdir?

En çabuk söz söyleyen İtalyalı bir zattır. İsmi (Rava) olub (Raun) şehri ahalisindedir.

Bu zat-ımatık takriben dakikada 175 kelime telaffuz itmektedir. Tabi'i ikinci kim olduğunu su'alidersiniz değil mi?

İkinci olarak da (Grimaldi) namında biri gelirken bu zatda dakikada (155) kelime telaffuz ediyor imiş!

Garib Bir İstatistik

Kürre-i arzda husûle gelen tevellüdâtın- bir sene zarfında ne mikdâr balığ olduğunu bilirmisiniz?

Bir Fransız gazetesinin bu babda virdiğima'lûmata nazaran mikdâr-ı mezkûr 36.000.000 radesinde bulunmakta imiş ki bu hesabca beheri saniyede takrîbi olarak bir çokvücûda geliyor demekdir. Bu çocukların beşikleri yekdiğerinin konulacak olursa tekmi'lürre-i arzı muhit olabilecek 'azim bir tavı-ı husûle gelür imiş. Diğer bir hesaba nazaran da valideleri yeni tevellüd iden çocukları ile beraber olduğu halde yürütülecek olur ve bir dakika zarfında göz önünden mürur ider ise en nihayet geçecek olan çocuklar dört yaşını mütecâviz bulunacaklar imiş!

(S.319)

Güneş ile Resim Yapılır Mı?

Evet! Bakınız Nasıl?

Bundan evvel ressam olmaksızın hanelerinizdeki mumlar üzerine birtakım resimler yapmak usulünü ta'rîf etmiş gerek bu ve gerek diğer eğlencelerimizi kıra'ata rağbet buyuran kar'ilerimizin ekserisi tarafından sıhhatimü'ebbedifâdât almış idim. Bu seferde size meyveler üzerine ressam olmaksızın ve hiçbir alat ve edevâtalüzûm görülmeksizin resim usulünü ta'rîfideceğim. İster resim ister yazı! Her türlü şey!

Arzu itdiğiniz bir yazıyı yahud bir resmi alınız, etrafı ve derûnunu kesiniz; bunu henüz kemâle reşide olmamış bir meyve üzerine yapıştırınız.

Resmin intihâbı size 'â'idir. Farazâ: bir horozu bir ördek resmi.

Yahud sevgili kanaryanızın resmini yapmak istiyorsunuz, peka'la. Buda olur.

Bunun içün balada ‘arz itdiğim üzere kâğıd üzerine arzu idilen şey’in resmi yapılır.

Bunu bir meyve üzerine yapıştırır ve ‘ali hale birkaç gün harâret-i şemse ma‘rûz olarak bırakırsınız, müddet mezkûrenin hitâmında horozun, ördeğin yahud kanaryanın kaçmak hatırına bile gelmediği halde sakitane meyve üzerinde durduğunu görürsünüz.

İşte fotoğrafya usulü fikirlere ibtidâ telkin iden şey bu ‘alamet-i tabi‘ayeolmuşdur.

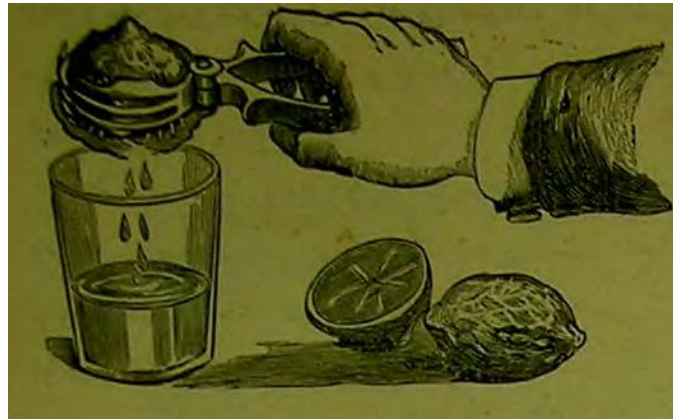
Mehmed Süleyman

Yeni İcâdlar

Limon Sıkan

Resmimizde görülen alet limonu sıkub suyunu çıkarmak içün kullanılır.

Bir limonun ortasından kesilubdenisfi alınarak bu aletin iki kısıkcı arasına sıkıştırılır ve sapları

Şekil 34. Limon Sıkıcı

Avuc içinde hafifçe tazyik olunursa limonun ‘asâresi derhâl seyyalâne başlar.

‘Asâr-icem‘ olunacak kabın üstüne bir süzgec‘ilâve

Ahvâl-ı Heva‘iye: Tahtü‘l-safer derecât bir nakıs (-) ile gösterilmiştir

İşârât: kâr = Ka yağmur = ya bura =:

Derece-i hararet

Esami-i Beldan	Mayıs						
	7	8	9	10	11	12	13
Der-sa'âdet	14	15	14	16	18	21	21
Brusa	12 Ya	12	12 Ya	14 Ya	00	13	14
Trabzon	15	14	14	15	14 Ya	13 Ya	16 Ya
İzmir	00	17	17	17	15	16	18
Selanik	17	18	17	18 Ya	18	15	00
Sinob	14	15	15 ta	16	15	15	00
Bağdad	23	00	38	30	00	31	29
Beyrut	21	00	20	21	00	00	21
Haleb	20	00	20	12	00	18	21
Sakız	00	19	20	12	00	18	21
Sofya	00	12	8 Ya	16	11	11 Ya	13
Sene	17	14	17	16	14	15	18 Ya
Paris	11	10	15	9	12	12	13
Viyana	12	11 Ya	8	10	11 Ya	10 Ya	11
Petersburg	9 Ya	10Ya	4 Ya	9	10	12 Ya	10 Ya
Moskova	12	13	12	15	8	14	17
Arkanjel	3	3	8	10	6	6	6
Odessa	15	15	16	15 Ya	14	16 Ya	12
Atina	18	00	13	15	00	00	17
Triste	21	14 Ya	17	16	18	15	22

1309 Sene-i Hicriye 1892 Miladi												
Eyyâm	Aylar				Ruy-ı Hızır	Evkât				İmsâk	Alafranga sa'at ile akşam	Ta'dîl zaman
	Şevvalü'l- mükerrrem	Nisan-ı Rumi	Mayıs-ı Frengi	Tavl'-i		Zahir	'Asr-ı	'Aşa				
				D S		D S	D S	D S				
Pençeşembe	29	14	27	23	9,4	0,4 1	8,4 0	1,5 7	6,52	7,27	3,9	
Cum'a	1	15	28	24	2	40	9,3 9	57	50	28	2,59	
Cum'a irtesi	2	16	29	25	9,00	39	38	58	48	29	52	
Pazar	3	17	30	26	8,59	39	38	58	46	30	44	
Pazarirtesi	4	18	31	27	58	38	37	59	44	31	35	
Salı	5	19	1	28	57	38	37	59	43	32	37	
Çeşarşembe	6	20	2	29	55	37	37	2,0 0	41	33	17	

(S.320) Olunursa, limonun suyu aktığı sırada çekirdekleri süzgeçde kalır. Bu alet ile böylece bir limonun tekmîl-i 'asâresiahz olunabilir.

Hemde meşrubata yemeklere istenilen kararda lezzet virilir. Çünkü limon tazyik olduğu esnâda'asâre damla damla akacağından, ne kadar konulmak istenilürse o kadar 'ilâvesi kolaydır.

Mehmed Süleyman

FENNİ EĞLENCE

Aynada Karagöz Oynar Mı?

Ne derece olursa olsun bir zaviye teşkîl itmek üzere asılmış bir aynanın karşusuna üzeri örtülü bir masa konulur. Masanın altınada karagözü oynatacak kimse gizlenür.

Karagöz bildiğimizi gibi kâfi uzunlukda ince değnekler ucuna takılır bunları resmimizde görülen şekilde açılmış olan delik vâsıtasıyla sahnenin altıniteşkîl iden tahtaya doğru geçirmeli.

Bu açıklık karagözün oynatılması içün lazımdır. Ve bu sahneyi teşkîl iden kısmın arka ve ön tarafları ağaç parçası veyâhûd çivi vâsıtasıyla yekdiğerine tesbîtidilür. Sahnenin ön kısmı mukavvadan yapılıdır. Ve mukavvanın aşağı kısmı bükülerek karagözün ayakda oynaması içün bir döşeme teşkîlidilür.

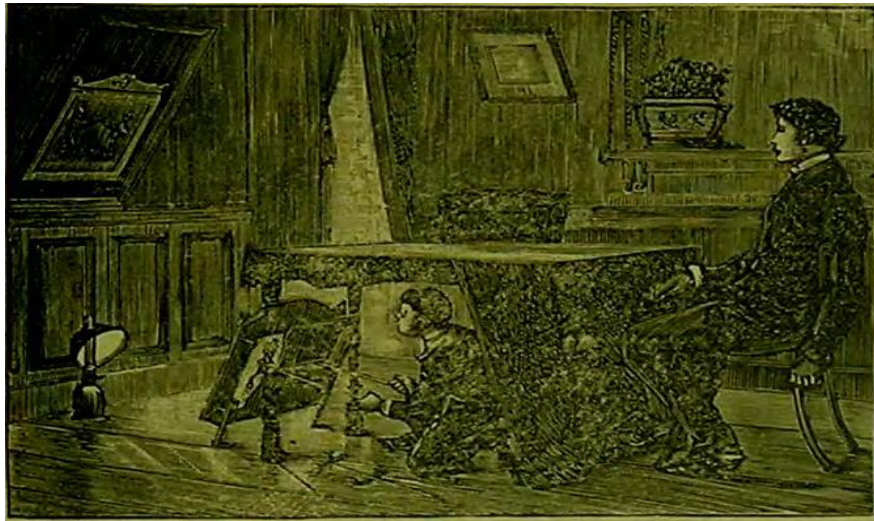
Karagözün aynada güzelce nümâyân olması içün sahnenin meyli bir tarafa tamamen aynanın meyline müsâvi olmalıdır.

Bu vechile hareket olunursa karagözler tamamen ve vesahihenaynada görülür.

Seyirciler aynakarşusunda bulunacaktır.

Esbâbı: Hikmet-i tabi'ayenin zıya bahsi okuyanlarca ma'lûm olduğu üzere ziyânın'aksinden başka bir şey değildir. Şeklimizin sol tarafında görülen lambaya 'âkise hizmetini görmek üzere berrak bircisim konulması lazımdır.

Mehmed Süleyman

Şekil 35. Musavver

Fenni Eğlenceler

Hey'et-i tahrîriyemizden Mehmed Süleyman Beymu'ârife derç olunarak kaar'in-i kiramca muzhir rağbet olan eğlenceleri bir yere cem' itmiş ve bazımevâdd-ı mazire daha 'ilâvesiyle güzel kitâbvücûdegetirmiştir. Kaar'in-i kirâma hassaten tavsiye ideriz. Fiyatı 100 paradır.

Müdür-i mes'ul: **Matba'a-i ve Kütübhane Sahhi Kasbar** Sahib-i İmtiyâz:
Ahmed Nacı

Muhteviyat: Boz: (Mevad-ı tıbbiye) verem içün yeni bir tedavi - tedavi bi'l-heva - (mevadd-ı edebiye) nüvâzeş- balıklarda zehr-râfi' sifon [Üç şekli var] - ta'rîfâtseyyidtercemesi- tiyatro eğlenceleri [şekilli] - (Tarih-i tabi'i) örümcek

[Resmi Var] -Şü'unat-ı fenniye ve edebiye, ma'lûmat-ı metnû'a- güneşle resim yapılırmı? (Yeni icâdlar) limon sıkın - takvim, ahvâl heva - (Fenni eğlence) ayinede karagöz oynar mı [şekilli] - yeni kitablar.

(S.321)

İkinci Cild

Numara 47

21 Mayıs 1308

Ma'ârif

Haftalık Ceride-i Fenniye ve Edebiye

Müdür-i Mes'ul: **Kasbar**

İdarehânesi: Bâbiâlf Caddesinde KasbarMatba'ave kütüphanesidir. Cerideye mütâ'allikhusûsatiçün müdire mürâca'at olunur.

[Nüshası 20 Para]

Abone Bedeli: Birseneliği posta ücretiyle beraber 20 guruşdur. İdârehaneden alınmak üzere 20 ve iyi kağıd üzerinematbu' nüshalar içün 50 guruşdur.

Deniz Mahsûlatı

Avrupa gazeteleri ahiren istiridyeye saydinin bu sene bereketsizliğinden, fi‘yatının günden güne terakkisinden şikâyet itmiş ve 1890 -91 mevsim şitasının şiddeti hasbiyle istiridyelerce biraz mazarrat irâs eylediğinden süvâbık ahvâle nazaren bu halin birkaç sene devam eyleyeceği tahmin idilmekde bulunmuşdur. Nefa‘is-i cûyân-ı mizâk içün müceb-i gider olan bu hal -birçok‘â‘ileninmüdâr-ı inti‘âşı olmak hasebiyle - son senelerde tekrâr terakki iden istiridyeye saydı nokta-i nazarından şayan-ı esfeddir. İstiridyeye sayd ve ticaretinin ehemmiyeti derece-i tasavvurun epeyce fevkinde olub yalnız (Londra)’da senevi 150 ve (Paris)’de 80 milyon istiridyeye sarf olunduğu muhakkaktır.

İstiridyeye sarfiyatıyla fiyatının tezâyüdü hasebiyle balıkçıların hasılat tabi‘iye ile iktifâ idemeyerek bi‘l-sanâ‘a bunun teksîrine çalışacağı zaruri bulunduğundan istiridyeye yetiştirmek sana‘atinin hal-ı hazırı hakkında ma‘lûmat vireceğiz.

(Yutland) ile (Danimarka) cezâ‘irininba‘zılarında bulunub kabli‘l-eğil istiridyeye kabuğundan yapılmış olan birçokasâr-ı ‘atikadan anlaştığına göre bahr-i sefidinsevâhil-i garbiyesiylebahr-i itlâsı sevâhilinde ve bahr-i şimalinin 65° arza kadar olan nevâhisinde sayd idilmekde bulunan istiridyeler pek eski zamandan biri beni beşerin gıdası sırasına geçmiştir. Binâenaleyh bundan takriben 2000 sene evvel Romalılar tarafından istiridyeye yetiştirmeğe mahsus havuzlar yapıldığını haber virerek bu sana‘atın epeyce zamandan beri ma‘rûf bulunduğunu iddi‘â iden (Pilinyus)’un rivâyeti müceb-i istiğrâb olamaz. Son Roma İmparatorları zamanında me‘kûlane hâsıl olan inhimân sayesinde istiridyeye besilemeksana‘tulerülemiş ve Britanya adası istiridyelerinin eyülüğü hasebiyle oradan istridyegetirilmişdir. Kurun-uvustada istiridyeye yetiştirmek sana‘atı büsbütün zâyi‘ olmamış isede epeyce durgunluğa uğramış ve nihayet az menne-i ahiredetekrâr ve fakat pek parlak bir teceddüd ve terakkiye başlamışdır ki bugünkü günde en ehemmiyetli mikdarda istiridyeye yetiştiren İngilterede başluca ta‘kîbidilen usul şudur:

(S.322) İstiridyelerin en eyü olarak yüzde üç nisbetinde tuzu havi sulara beslenübnehrir sularının denize dökülmesiyle bu nisbet hâsıl olan ve nehir sularının beraber getirdiği gayet ufak nebatı havi bulunan nehir mansıblarında pek yağlı olurlar. Binâenaleyh İngilterede (Times) vesa‘ir nehirler mansıbında istiridyeye yetiştirmeğe mahsus cesim banklar te‘sîs idilmiştir.

Şimali denizden say didilen istiridyeler buraya getirilerek beslenürler. Yalnız İskoçya'da ka'in (Ferz af Furez)'den (Times) istiridyeye hanesine senevi 12 milyon ve İngiltere'nin başluca istiridyeye sayd-ı mahalli olan (Görenzay) ve (Cerzi) adalarından daha ziyade istiridyeye getirilür. (Times) ağzında başlucasayd-ı mahalli (Waitİstebel) mevki'i olub ka'arlerikavimdet-i 'ibâret olan istiridyeye sayd hanelerinin 'umkıcezr zamanında beş kadm ve suyunun havi olduğu tuzun miktarı yüzde üçden ziyadecedir. İki üç santimetre büyüklüğünde olan istiridyeye yavruları yaz mevsiminde çokça getirilerek 23 sene nihayetinde hadd-i لازمında büyümüş olurlar. İstiridyeye saydı Ağustostan Mayıs nihayetine kadar devam idub yaz aylarında istridyeye yetiştirilen yerler çamur, ot ve muzırr-ı hayvanatdan tathîr idilür.

Fransa'da istiridyeye yetiştirmek usulü İngiltereninkinden farklıdır. Etrâfi duvarla muhât ve ka'ri kaplatılıb tanzim idilmiş ve bir kanal vâsıtasıyla denize vasl idilmiş havuzlar vardırki istiridyeye yetiştirmeye mahsûsdur. Bu havuzlar dâhiline atılan bir senelik istiridyeye yavruları burada iki sene kaldıktan sonra pazara çıkarılır. İstiridyeye havuzlarının çamurlarıyla hayvanat-ı muzırrası ya her gün veyâhûd- yeşil renkli istiridyeleri erbâb-ı mezak arasında gayet makbul olan -(kalerdemaren) havuz-ı meşhûrunda olduğu gibi suyu ayda iki def'adeğiştirilür. Fransanın diğer istridyeye havuzları (haver), (kankale) limanı, (Re) adası, (ruşel) ve (ostenid) civârındaolub yalnız bu son havuzdan senevi 14 milyon istiridyeye çıkarılır.

Bundan elli altmış sene akdem (Paris)limu'allim (Kost) istiridyeye beslemek husûsunda yeni bir usul ta'kîble hasılatın fevkalâde tezyidine çalıştı. Havuzlar dâhiline tahtalar, ağaç kütükleri ve istiridyeye kabukları dökdürereküzernede tahammülü istirdyeler ve istiridyeye yavruları serpedirdi. İstiridyeler muma-ileyhin ümidi vechile milyonlarca çoğaldı isede havuza doldurulan mevâdın çamurdan tathîri kabil olamamak ve istiridyeleri mahvidecekbirçok hayvanat türemek ilcâsıyla az zaman sonra bunlar kâmilin mahvoldu. Binâenaleyh Fransa içün milyonlarla frank sarfını muceb olan bu usul terk idildi.

Almanya ve Flemenksevhâhilinde kış mevsiminde hüküm-fermâ olan şiddet-i serma ile furtına ve yüksek medlerden naşi pek çok çamur toplandığından baladaki gibi husûsi havuzlar te'sîsi usulü kâbil-i tatbik olmayub başka usullere mürâca'ata zaruret his itmekdedir. (Şelzuiğ) eyaletinin sahil-i garbisinde (Sillet), (Fur) ve (Amrum) adalarıyla sâhil arasında (WererMer) namıyla mevsûm bir deniz parçası

vardır ki ka'ri dereler, tepelerden 'ibâret olub bunların dibi kum, istiridye vesa'ir hayvânat-ı bahriye kabuklarından 'ibâret ve en yüksek med-i zamanında 'umk15.10 kadimdir. İşte bu tepelerin yamacı istiridye yuvalarıyla muhat olub Almanya pazarlarına ekserya buradan istiridye getirilür. Buralar hemen da'ima çamur, nebatat ve 'ale'l-husûs istiridyelere musallat olan hayvanatdan tathîri dilerek ilkbaharda daha kolay saydide bilmek içün şimâl denizden getirilen istiridyeler burada saklanılır. Buradaki istiridye banklarından birçoğu cenube doğru sürüklenerek Almanya'nınsevâhil-i şimâliyesiyle Flemenk sevâhilinde durur. Almanya'nın en eyü istiridye bankları (Sillet) veya (Huntin), (Amrum), (Nurdesteraned) (Vangeruğ), (Lankeren) ve (burkum) adaları tarafındadır.

Danimarka adalarında eski zamandan kalma bazı aşardan azmene-i kadimede bura denizlerinde pek çok istiridye bulunduğu istidlâl idildiğindennevâhi-i mezkûreye bu hayvanatın teksir-i cinsine kerârençalışıldısada makrûn-ı muvaffakiyet (S.323) olamadı. Bundan takriben 150 sene akdem (Misderva) taraflarına ve daha sonraları (Suniyemond), (Gerâyezold) ve (Kil) limanı (Vizmar) ve daha sa'ir mevâki'a istiridye yavruları konulmuş isede yetiştirilemedi. İdilentedkîkata nazaran bu deniz parçalarındaki tuzun mikdârı yüzde 1:1,7 yani istiridyelerim neşv ü nema bulmasına gayr-i kâfidir. Bundanda eski zamanlarda bu suların ziyade tuzu havi bulunduğu istidlâl edilmiştir. Fakat (Şelzuiğ)'deki (Federzen) şirketi tarafından bu 'adem-i muvaffakiyetlerin hilafına olarak son zamanlarda yine istiridye yetiştirilmek teşebbüsâtında bulunulmuş ve en ziyade beslenmek ihtimâli olan Amerika istiridyelerinden birçoğu (Mashulem) civarında (Şelaymunduneğ) limanlarına konulmuşdur. Her ne kadar bundanda muvaffakiyet hâsıl olamadı isede yine kesretle konulmağa devam olunmuş ve ilerüdeistifâideidilmek ümitleri hâsıl olacak asâr elde edilmiştir. Ma' mafihashâb-ı ihtisâsın birçoğu bu babda şübhe itmekdedir. Şurasını da 'arz idilmekle Amerika'da dahi istiridye ticâreti Avrupa kadar terakki itmiş ve (Avusturya Vircinyana) namıyla ma'rûf bu istiridyelerden (Hatras) Bruni taraflarında senevi otuz bin 'Osmanlı lirası kıymetinde istiridye fûrûht idilmekte bulunmuşdur.

Nüzhet

Başın Büyüklüğü

(Muktebesat-ı Fenyem)

İstidlalat-ı mühimme-i ‘aruka göre baş.-san‘atlara göre baş. -fescilerde ve şabkacılarda keşf .-sivribaşlar.- meslek-i ‘aklıye

Şahıs-zi-hayat üzerinde, kafatasının şeklini cesâmetini mütâla‘a itmekle ihâtaitdiği‘uzv-ı mühim ya‘ni dimağ hakkında ma‘lûmat-ı mühimme alabiliriz.

Başın takriben müsâha-i hacmiyesi, cebheden mürur iden muhit-i afakının, yahud daha basit olarak, da‘ima başa giyilen ve başın ‘âdeta bir kalıbı olmuş olan takkiyenin müsaha-i hacmiyesine mu‘âdil tutulabilir.

Başın muhitini gayet doğru olarak almak içün enterupulucyaşinaslar ya‘ni‘alemü‘l-beşer mütebehhürlerinin birçok aletleri vardır. Bu aletlerin ba‘zıları şabkacıların, fescilerin fes ve şabkakalıblarına benzer, bazıları da pantografa³⁵ müşâbe olub re‘sin gayet doğru olarak çevresini tersime müsâ‘iddir. Bu anlar (sefalometr) ismi virilmiştir. [nevasmi (serbimed)’deye tercüme itmeye hacet görmem]

Bu babda kullanılmak üzere gayet sade bir alet yapılmıştır ki oda 2 santimetre ‘arzında 60 santimetre tavilinde bir kurşun şeritten‘ibâretidir.

Bir başı ölçmek istenildikde mezkûr şerit, başın muhitine güzelce tatbik olunur.

Ma‘lûmdur ki kurşunda elastığın hassası yok denecek mertebe az olduğundan bir kere aldığı şekli bir te‘sîr harici altında bulunmadıkça gayb itmez. Ba’dehu yavaşça o şerit düz bir satıh üstünde hazırlanmış olan beyaz kağıd üzerine konularak muhit-i da‘ire resim olunur.

Başın hacmine nisbeten muhiti işte bu aletlerden biri ile yahud yukarıda zikr olunan takye vâsıtasıyla ahz ve ta‘yîn olunur. Bu suretle alınan müsâhatınbirçoklarının yekdiğeriyle mükâyesesinetayic-i ‘umumiye-i atiyeyii‘tâylemiştir:

Avrupa‘da ve daha bazı yerlerde tavattun itmiş olan ‘urûk-ı ‘âliyenin başları ‘urûk-ı sevda ve asferin bazı nev‘lerini teşkîl iden insân saflenenkine kıyasen pek ziyade büyük bulunur. Ma‘ziyâdet-i muzhir temeddün olan şehirlerin ahali meyânında ‘urûk, cem‘iyat ve efrâdın cesâmet-i re‘siterakkiyat-ı fenniye ve sına‘yi yahud daha doğrusu gördükleri ta‘lîm ve terbiye derecesiyle tahallûf ider.

³⁵ Resim vesa’ireyi ölçmek içün bir alet-i hindisye. Larus lugatında Pantographe kelimesine bakınız. Şekli orada var.

Mesela, Fransada mütemekkin ahalinin başlarından küçükdür.

Cesâmet-i re‘siyenin bu tahallüfü familya tarihlerinde bile müşâhede olunuyor.

Dest-i yâri-i tesâdüfle, yahudsa‘y ve ‘ameli sayesinde

(S.324) hal-ı fakirânededen bir hal tüvangeriye geçen bir ırgad, çocuklarını ta‘lîm ve terbiye itirdiği halde o ta‘lîm ve terbiye neticesi olarak çocuklarının dimağlarının dimağları büyür.

Bu çocuklar müta‘allim ve zeki olurlarsa, dede ve ecdâdlar³⁶ neden daha ziyade büyük kafalı olurlar.

Kadınların -‘umumiyet-i i‘tibâriyle- başları erkeklerinkinden küçükdür. Fakat bu küçüklüğünde bedenleriyle mütenâsib bir derecede olacağını unutmamalıdır.

Erkek ve kadın başları arasında cesametçe mevcûd fark, kendilerinde ta‘lîm ve terbiye pek ziyade olan ‘urûkda fark kadardır. Ya‘ni kadınlar ile erkeklerin başları arasındaki büyüklük farkı, bir kumda ta‘lîm ve terbiyenin hâsıltidiğicesâmet-i re‘siye kadardır.

Kadınlarla erkekler arasında -‘umûmiyet-i i‘tibâriyle-cesâmet-i re‘siye ve meşhûd olan fark, erkekleri birçok zamandan beri ta‘allüm ile köş dimâğda bulunduğu halde kızları ve ‘ale‘l-‘umum nisâları, son zamanlara kadar genç kızlar içün kâfi görülen ma‘lûmat tezyîniye ve cüz‘iyeden başka bir şey‘e muzhir idilmemiş‘â‘ile hakkında daha ra‘na olarak nümeyân olmaktadır.

Genç kızların ta‘lîm ve terbiyesi içün te‘sîs olunan hususi lise lycée³⁷lerin tekemmülü ve yine onlara mahsus bazı mükâtib-i ‘âliyenin küşâd idilmesi genç kızların dimağlarını erkeklerinki kadar neşv ü nema idecektir; bu ise ağleb ihtimâlândandır.

Petersburgda 1872 tarihinde küşadolunub 1887 tarihine kadar devam iden ve kadınlara mahsûsmekteb-i tıbbiyye müdâvim-i tâlebâtın-‘aynı senede bu küşeş‘aklıde bulunmayan kızlarinkine nisbeten başlarının ziyade neşv ü nema bulmuş olduğu mu‘allimleri tarafından tahkik ve iş‘ârolunmuşdur.

³⁶ Ecdâdlar demekle hata idilmiş olmaz.

³⁷ “lise” bizim mekteb-i sultanimize mu‘âdil olan mekteplere virilen birisimdir.

Birkaç seneden beri taharriyat-ı mühimmede bulunan mudakkik daha perver (Doktor D'Gaelanadelaunay) nam-ı zâtıntedkîkâtı tedris ve ta'allümin, şiddet ve küşeş dimağının, şekl ve cesâmet-i re'siyeye nasıl te'sîr-i icrâitdiğinita'yîneylemiştir.

Bunun içün muma-ileyh doktor birçok şabkacılamürâca'atıtdi. Bu şabkacılar defterlerinde mukayyed olan da'imi müşterilerinin baş ölçülerini (La pointur de la lete) (dukauna)'ye ara'ih eylediler.

Bu taharri DoktorDolaunaye şayan-ı dikkat olan şu neticeleri i'tâ eyledi:

Aklı ve ahrârâ ne meşgûliyetde bulunanların başları, el ile görülür işlerde bulunanlarınkinden pek ziyade büyük bulunur.

Ziyadesiyle küçük kafaların mütevassutlarıırgâdlar ve dülger çıraklarıdır.

Duvarcılarının başları o kadar az mütenemmüv bulunur ki bir adamın küçük kafalı olduğundan kinaye olarak "o, duvarcı kafalıdır" dinilir.

Irgad ('amele) mahallerindeki fesci veya şabkacılar yanlarında büyük şabka veya fes bulundurmazlar.

Mesela Paris'in, duvarcılar ve dülgerlere mahsus olan Mufakatormahallesindeki şabkacılarınmağar ellerinde mevcut şabkalar muhiten 52:53 santimetreyi geçmezler. Biraz büyük başlı olan ırgâd bu mahallelerde başına olacak şabkata'bir-i 'umûmi ile - serpuş bulamaz.

'ameleye mahsus otuz beş suldalık³⁸ kasket "bir nev'-i serpuş"ların ağızları, aklâm-ı me'murlarına ve tüccarlara mahsus olan beş franklık kasketlerinkinden 'ale'l-'umum pek ziyade küçükdür.

Paris'in (Monet Marter) varoşu³⁹ ile ticaretçe mühim diğer mahallelerinde ağız genişliği vasatiyen 56 ve 58 santimetredir.

Bundan anlaşılımıştır ki bu mahallelerdeki efrâdın başları merkeze ya'niParis'e uzak olan muhallatda bulunan efradınkinden büyükdür.

(S.325) Paris'in (Sen) nehri sahil yesârındaba-husûs talebe efendilerin iskân itdiği mahallelerdeki şabkacılar en büyük şabka alır satarlar.

³⁸ Bir sulda takriben on pare kıymetindedir.

³⁹ Varoş 'ale'l-'umum şehrin haricinde bulunan mahallelere virilen isim gibi telakki olunmalıdır.

Darü'l-mu'allimin talebesi şabkalarının ağızları 58, 59, 60 santimetredir.

Poli-teknik (sanâyi'-i 'âliye) mektebi talebesi 'ale'l-'umum biraz genç olmakla beraber mikdâr-ı muhit kahfeleridarü'l-mu'allimin talebesininkine karibdir.

Fransa'da mekteb efendilerinin suret-i resmiyede giymekte oldukları "beret" (bir nev'-i şabka)ların ağızları ya'ni muhitleri mağaza katiblerinin başlarına giydikleri kalublarınkinden pek ziyade büyüktür.

A'zâ-yıtedrîsiyeninya'nimu'allimlerinde'imabirçokıştigâlât-ı dimağiyeleri bulunmak cihetiyle başları 'ale'l-'umum ziyade neşv ü nema bulmuştur.

Doktor Lebon, kahfeleri birbirine kıyas ile tasnif ve tertîbitmekden'ibâret olan usulünü ifrâd bir hayatın başlarında tatbik itmiş ve oldukça mühim neta'icedestersolmuştur.

Parisli Hizmetçiler	Eski Familya Asılları	Paris Efrâd Beldesi	‘Âlimler ve Edibler	Santimetre Olarak Başın Muhiti
1,8	0,0	0,6	0,0	52 : 53
5,4	3,7	1,9	2,0	53 : 54
5,4	9,2	6,,2	4,0	54 : 55
33,9	12,8	14,0	6,0	55 : 56
42,8	28,5	24,5	18,0	56 : 57
10,7	22,0	24,5	36,0	57 : 58
0,0	12,8	11,0	18,0	58 : 59
0,0	7,3	7,6	8,0	59 : 60
0,0	1,8	3,3	6,0	60 : 61
0,0	0,0	1,8	2,0	61 : 62
0,0	0,0	0,7	0,0	62:62,5
100,0	100,0	100,0	100,0	

Doktor Lebon bu cetveli büyük bir şabkacının- 1200 müşterinin başlarının ölçüleri vaz‘iyetlerimukayyed olan -defterinden ahz ve tanzim eylemiştir.

Yine doktor Lebon beauce köylülerinin başlarının müsâhasınıParis hizmetçileri üzerinde bulunan mikdâr-ı müsâhadan daha aşağı bulmuştur.

Bu tedkîkatihülâsâlandırın cetvel bedâhet-i tamme ile ara‘ih eyler ki en ziyade büyük başlı olanlar dimağlarını en ziyade istihdâm idenlerdir.

‘Âlimler, erbâb-ı kalem, ‘ulûm-ı ‘akliye ehli baş büyüklüğünce birinci mertebeyi işgâliderler.

Paris şehirleri de yad olunan fırka - ki maksad-ı ‘mu‘ayene hizmet ile bir çok ticâret ve i‘mâl-ı dimâğiyeicrâiderler-miyânelerinde büyük başlı olanlar pek çoktur.

Parisli hizmetçiler ile köylülerin başları fark-ı sabıka neksigenenisbeten pek devndir. Bu hizmetçiler ve köylülerin işleri ma'lûmdur ki dimağdan ziyade el ile görülecek meşgûliyetdendir.

Şu mesrûdandan pek açık bir suretde anlaşılır ki dimağ dahi a'zâ-yısa'ire gibi taht-ı te'sîrinevaz' olunduğu egzersis ve terbiye ile keb-i kuvvet ve nenv eyler.

İşte bu netice-i müstahsıla-i itfâl nur-ı seyyid kanya'ni müstedillat fiziyci yâ'iyeyi pedagogya tatbik nokta-i nazarından fevkalâdeha'iz-i ehemmiyet olubilerüde yazılacak her bahisde netice-i mezkûre-i mühimmetasrîh ve ihtâr olunacaktır.

‘Abdullah Cevdet

İhrâk-ı Emvât

Hıfz-ı sıhhat-ı ‘umûmiye nokta-i nazarıyla en mühim keyfiyet-i ‘âlem-i hayatdantecerrüd itmiş olanların ‘umûmekarşumuzırr-ı sıhhat olmayacak derecede muhâfaza olunmalarıdır.

Makber-i nam-ı ‘umumisiylevireceğimizayrucama'lûmatdan anlaşılacağı üzere bir cesedin inhilâl namı bir müddet-i medide muhtaç olduğu halde ihrâk-ı emvât usulüyle iki sa'at zarfında bir cesedin 2:3 kilogğramsıkletinde güle kalb olacağı müsbitdir.

Vaz'-ı kavanin olan zevât-ı ‘âliye ile hıfz-ı sıhhat

(S.326) mü'ellifleri arasında evvelden beri düşünülen birinci keyfiyet ölçüleri ne yapmalıdır? bundan başka bir şey değildi.

Arz-ı kendine virilen cismi tabi'at ve arzu-yı mahsusı i'ânesiyle tahlil ve ceseddenmüta'addidecsâmzu'l-hayat hasıl itmeğe amirdir. Tahtü'l-arz vaz'idilencesed inhilâl-i mutlak-ı kâ'idesince kendinde mevcûdecsâmkarboniye ve fosforuyi arza terk ider.

Bu vechle vuku'bulacak inhilâlât pek çok zamana mütavakkuf olduğundan ihrâk-ı emvât usulü böyle bir cismi, kendinden sudûru muhakkak olan gârât-ı müta'affüne, mevâdd-ı saflıye ile şîrâre-i sıhhat-ı ‘umumiye bozmayacak suretde pek az bir zaman zarfında makbere maksad olan hâle getirir.

Tarihe ‘atf-1 nazar isek ihrâk-1 emvât kahramanlar derûndan biri ma‘lûm ve o zamanlardan biri icrâ olunur bir vazife idi.

Romalular imparatorluk devrine kadar ölülerini ihrâkitdikleri halde bundan sonra yapmağa muvaffak olamamışlardı.

Beşinci ‘asrevâ‘ilinde kilise hamileri ihrâk-1 emvâtamâni‘ oldular. Ve böylece bir müddet hemen hemen unutulacak derecelerine kadar vardı.

Böylece ‘âlim-i medeniyetde metruk kalmış olan ihrâk-1 emvâtmes‘elesi Hintliler Japonyalılar nezdinde icrâ olunur ve belki memalik-i mezkûreninbazı mahallerinde bir ‘âdet-i diniyye hükmünde telakki olunurdu.

Onsekizinci‘asr-1 miladi evâhirinde ihrâk-1 emvât mes‘elesibi-tekrâr Avrupa ‘ulemasını sarsmağa efkâr-1 ‘âmede bir mevki‘ mühim-i işgaline başlamışdı.

1870:1871 seneleri zarfında ‘umumiyetle Avrupa’da ihrâk-1 emvâta karar virilmiş ve böylece oralarda dahi bir ‘âdet bir vazife hükmüne geçmişdir.

Almanya’da ilk def‘a olarak ihrâk-1 emvâta mahsus mahaller bir cem‘iyet-i fenniyenin taht-1 nezâretinde olarak inşâ olunmağa başlandı. Simen usulünde inşâ olunan işbu mahl-1 ihrâkicrâ-yı vazifeye başladı.

İtalya’da Floransa, Roma ve Torino şehirlerinde in‘ikâh iden fenn-i kongreleri neticesi olarak mahall-i ihrâk yapıldı ve ilk def‘a olarak 1876 senesi kanûn-1 evvelinde Madam Labaron Alber killer Milan’da pullu kaleristeti usulüyle ihrâk idildi. Nihayet mahall-i ihrâk olmak üzere levdi, Karemun, Venedik, Padu, Roma’da binalar yapıldı ve buralarda haftada iki ihrâkvuku‘bulmadan geçmez idi.

İhrâk-1 emvâtın‘âlem-i medeniyetde ilk def‘a olarak yaktığı cism 1875 senesi Eylül onundaMâdam dilindir. İtalya’da 1882 senesi zarfında 239 ihrâk-1 emvâtvuku‘ bularak bunun 219 ‘adediMilan’da 20 ‘adediLudide ve mütebâki 26 ‘adedisa‘ir şehirlerde vuku‘bulmuşdur. Şeri‘at-1 muthire-i islâmiyenin, mukâbir hakkında virmiş olduğu evâmir ölülere hürmet ve ri‘âyetle beraber vâzi‘kavânin-i islâmiye olan zevat-ı ‘âliyye dahi mükâberin şehirlerden ba‘id olmasını ve ölümler ile diriler beyninde rabita-i ma‘neviyeden başka bir şey kalmamasını emr itmişlerdir.

Doktor

Ş. Kâmil

180

TARİH-İ TAB'İ

Fil

(Resmi 333 üncü sahifede)

Fil cüssece yeryüzünde mevcut hayvanların en büyüğüdür. Hatta üç ve dört metre yükseklikde filler bile bulunmaktadır! Bu 'acayib hayvanat gögdesifevka'l-âde cisimdir; kısa ve ayrı olan ayakları mezkûr cisim gövdenin ağırlığını

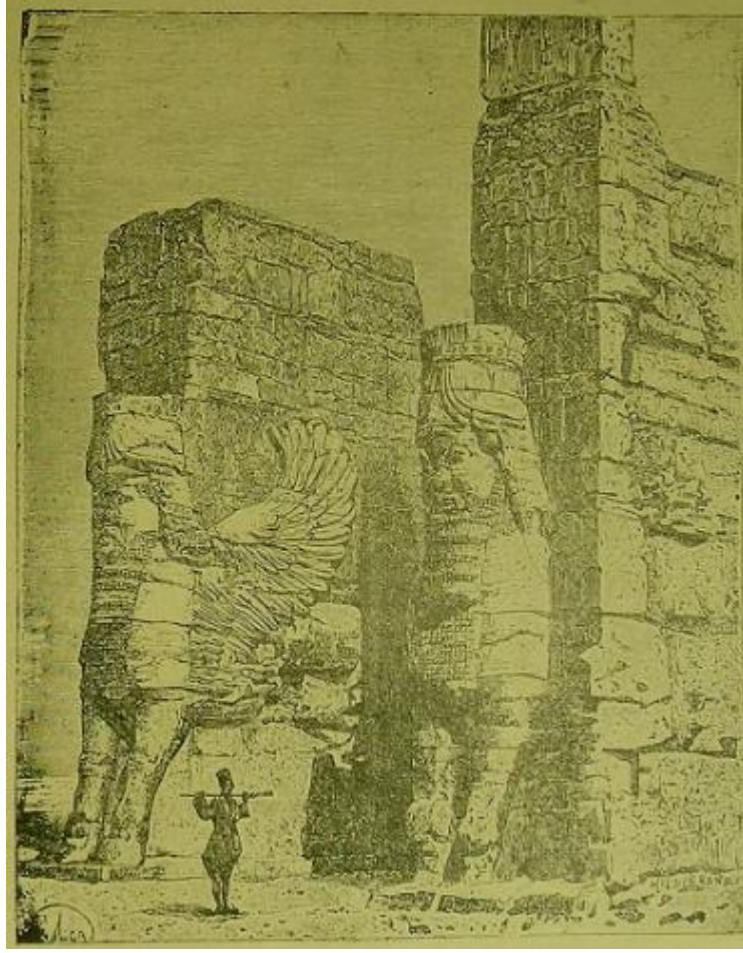
(S.327) kaldırmaya sâlih dört 'aded kavi destin gibidir. Filin başı gayet kuvvetli, alını enli ve çıkıntılıdır, gözleri gayet küçük ve gayet büyük olan kulakları uzun, enli ve aşağı sarkıktır; kuyruğu dahi pek uzun değildir. Ayrı ayaklarından tırnakları tamamıyla gözümüz isede mezkûr tırnakların yalnız ayrı ve kısa olan uçları gözüktür. Tırnakların yalnız ayrı ve kısa olan uçları gözüktür. Bütün vücûdu kirli bir siyah renkte kalın, sert, buruşuk, tuysüz ve pullu gibi bir deri ile mesturdur. Bu hayvanda ziyadesiyle ta'accübeşâyân bir şey varsa oda dişleriyle hortumudur. Filin cism-i dişleri üst çenesinden ilerü doğru çıkmış olub gayet beyaz, uzun, mahrutu, eğridir ki icâbı takdirde hayvan dişlerini silah makamında isti'mâlîder. Hayvanın hortumu ise burununu gayri bir şey olmayubfevkalâde uzun ve müteharriktir. Bu hortumun cisim bir boru gibi içi oyuktur ve ucunda burun delikleri vardır. Hortum bir nev'i parmak teşkîliymiş gibi bir küçük kıvrım ile nihayet bulur. Hayvan bu 'aca'ibaltı şayan-ı hayret bir suretde isti'mâlîder. Ayaklarıyla hiçbir şey tutamadığından hortumu ana kol ve el hizmetini ifider. Filin hariku'l-âde bir kuvveti vardır, hortumuyla ağaçları kökünden, kayaları yerinden çıkarır, ayrı kayaları istediği mahale asâr ve gayet ağır yükleri kaldırır. Fil ağır gövdesiyle beraber gayet ağır yükleri kaldırır. Fil ağır gövdesiyle beraber gayet çabuk bir suretde koşar. Vahşi filler Asya ve Afrika kıt'alarının sıcak memâliğinde bulunurlar; ot, yaprak, tahammüller ile ta'ayyüşiderler. Sevdikleri otları ekinleri ve yaprakları yimek içün bükmüş oldukları hortumlarının ucuyla alarak ağızlarına götürürler. Eğer anlara bir parça ekmek virilür ise hortumlarının ucunda bulunan parmak nev'inde şey ile anı mahirâne bir suretde yakalarlar. Su içmek içün boru misli olan hortumlarıyla suyu çekerler; ba'dehu içi su ile dolu olan hortumlarını bükerek açık bulunan ağızlarına üfleyub boşaltırlar. Sakil manzarasıyla beraber fil fevkalâde'akıllıdır. İnsanlara kolaylıkla alışub anların birçok hizmetlerinde bulunur. Yük taşır ve kendüsüne öğretilen işleri mahirâne bir suretde ifa

ider. Üzerinde insan taşıyacağı zaman sırtına etrâfı perdelerle müzeyyen ve biçî minder ve yasdık ve hali ile düşeli bir nev'-i tahtirevan vaz'iderler. Filci ya'nikılağuz filin boyununaoturub anı gideceği yola teveccüh itdirir. Fil hoş ve leziz ve kokulu şeylerden pek haz ider ve binâenaleyhmüşşir, bati, şekeri, meyveleri pek sever; koklamak içün çiçekleri koparır. Musikiyi sever'süslenmekden pek hoşlanur. Kendüsüne idilen his-i mu'âmeleleri çabuk his ider ve tekdirlenden gayet havf eyler. Yavrusuna fevkalâde muhabbeti ve kendüsüne bakanlara ziyade asâ'ati vardır: fakat serü'l-infi'âl ve ahz-ı sâre haris bir hayvan olduğundan kendüsüneidilen fenalığı asla unutmaz ve hiddetlendiği vakit mahuf bir hale girer. Birçok zarif ve zi-kıymet eşya i'mâline hizmet iden fildişi hayvanın balada beyan olunan iki 'aded uzun dişleridir.

Ali Nazima

(S.328) Sefineye Benzer Büyük Bir Balon

Resmini 329 uncu sahifeye derç itdiğimiz kimi rüzgârın istikâmet cereyanına tabi' olmayarak istenilen tarafa sevk-i idâresi mümkün bir sefine-i hava'iyedir ki Mistır (Wilhelm Reidel)'in eser-i ihtirâ'idir. Sefine teknesi esâsen bir istivâne-i ka'imden 'ibâret olub dâhilen iki afakı kısma taksîmidilmiştir. Aşağıdaki bölük yük ve muharrik makineye ve üst bölük yolculara mahsûsdur. İstivâne mahuri etrâfında devr idebilmek içün kâ'ide-i 'aliyesi merkezinden yukarısında bulunan bir çarçebunenin meyline ve alt kâ'idesi merkezinden

Şekil 36. Perseopolis

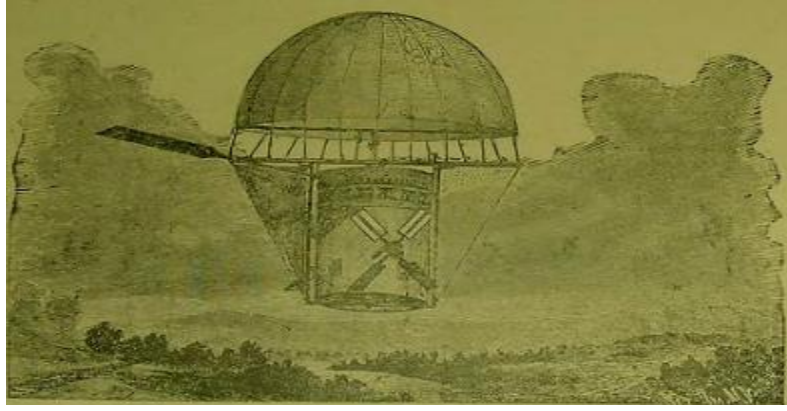
diğer bir çerçeve akşamından olan afakı bir kola geçirilmiştir ki bu suretle kavi halatlar vâsıtasıyla yukarıki çerçeveye ta'lik idilmiş bulunan istivâne çerçeveler dâhilinde suhûletle bir hareket-i devraniye icrâ idebilir.

İstivânenin mahur şakûlisi etrafında istenilen vaz'iyetde sabit kılınması içün yukarı tarafında bir yay vâsıtasıyla idâre olunur küçük bir dişli çarhyâhûd fener [buradaki çarh yerine (pervâne) kullanmak (fen makine) istilâhanemüğâyirdir.] vardır ki dişleri vâsıtasıyla istivâneninyukarıki nihayetini kavrayarak

(S.329) Mahuri etrâfında dönmekden men'ider. Sefinenin birisi aşâğiki çerçeve ile rabt ipine bağlı bulunan sabit ve diğeri yan tarafdanzanub çıkarak yukarıki çerçevenin bir nihayetindeki meyilde geçen ve aşâğı yukarı hareket iden ve istenilen istikâmetde tesebbütü çerçeve üzerindeki dişli çarha merbut manule vâsıtasıyla mümkün olan iki dümeni vardır. Dâhilen birbiri üzerine mevzu' bölmelerden mürekkebi bir gaz muhafızası vardır ki yukarıki çerçevenin halatlarına merbut ve

bölmeleri hep bir muhafaza hükmünde bulunacak ve fakat birisi patlar veya çökerse diğerlerine zarar gelemeyrek sefineyi havada tuatabileceksurette birbiriyle ittisallidir. Gemiye hareket itdirmek için iki taraftan dışarı uzatılmış afaki bir (Şaft) mevcûdolub bunun nihayetlerinde iki pervane vardır ki sefine içine yerleştirilmiş ‘âdi bir muharrikden hareket alan bir (donanım) ya‘ni nihayetsiz kayışı veya zincir vâsıtasıyla çevirilür. Pervaneler kanat te‘şîriniicrâ itmek için bir nısf-1 derunda yasası ve diğer nısf-1 derunda keskin sathlarla havayı yarar ve mevki‘leri istenildiği gibi tebdil idilerek ve balonlarda olduğu gibi müvâzenet yukarı aşağı hareket itdirilebilir.

Nüzhet

Şekil 37. Havada Hareket İden Gemiye Benzeyen Bir Balon

Japonya Tulumbacıları

Japonya’da ecnebilerin calib-i hayreti olan bir şey‘ide harikin kesret vuku‘udur.

Kışın (yedu)’de bir gicede kırk elli harikin vuku‘ı nadir değildir. Çünkü Japonya haneleri yağlı kâğıd gibi yanar. Bu harik vuku‘unda me‘mûr mahsus gayet yüksek bir kalenin zirvesine mevzu‘ büyük bir çanı çalmağa başlar. Çanın çalınması harikin itfâsına kadar imtidâdider.

Bu işâretimüta‘âkib tulumbacılar (ki bunlar ‘ale‘l-‘âde) düğerlik ve rencberlik ile meşgûldurlar.) tulumbacı elbisesini giyerler. Ve ayaklarına (Varacı) ta‘bîr olunan hasîrdan ayakkabılarını geçirirler ve ellerine takriben iki metre tavilinde ucu demirli ve yanan yerleri yıkmağa yardım ider ve değnek alırlar. Henüz harik mahalline gitmeden evvel zevceleri kendilerine bir bardak su içirirler ve boyunlarına kendilerini

kaza ve beladan muhâfaza ideceği ve kuvvet ve cesâretlerini tezyîd eyleyeceği i'tikâdında buldukları bir nüshayı takarlar,

Yangına giderken her tulumbacı zevcesinden kendilerince husul-ı muvaffakiyete müdâr bilinen küçük bir kasatura alır.

(S.330) Tulumbacılar 'ale'l-'âde büyük bir sokak köşesinde ictimâ'iderler. Mükellef ve resimlerle müzeyyen bir üniformayı lâbis olan tulumbacı başı tulumbanın hazırlanmasını emrider ve yeşil bambudan ma'mûl büyük merdiven tulumbacıların en kuvvetlisine tevdi'idilür.

Tulumbacılar yüzbaşısı bu esnada elinde bir (matavi) ya'ni bayrağı hamildir. Bu bayrak tulumbacı efrâdını bir mahale toplamak içünisti'mâlidilür. Bayrak; kâğıd parçalarının yekdiğerine yapışmasından mürekkebe ve ziyade sert bir ağaçdanma'mûl bir kancanın bir ucuna doğru bükülerek husûle getirilmiş bir şeydir. Mezkûr bayrak yangın yerine dikilir ve bunu dikmeden evvel tulumbacı yüzbaşısı sağa sola haykırarak sallar.

Her tulumba alayı takriben ikiyüz kişiden mürekkebolub gürültü ve patırdıile yangına koşarşar. Bu gürültü tekmîl şehri kaplar.

Yangına giderken iki tulumba alayı tesâdüftidiklerinde (maturi- bayrak) larınımütekabilen tahrik iderek biri birlerini "kemal-ı adab ve nezâketle" selamlarlar.

Yangına vâsıl olunca tulumbacıbaşı adamlarının nısfını hanenin damına çıkarır ve anlara haneyi yıkamalarını emrivirir.

Tulumbacılar haneden mütebâkimevâddı dahi aşağıya atarlar. Bazıkere bunlar yangın alevleriyle muhat kalacak kadar bir eser cesâret gösterirler.

Japonyalıların bu cesâreti gösteren bir darb-ı misli vardır: Muharibler meydan-ı muhârebede ölürler. Tulumbacılar ateşler içinde ve korkak kimselerde hanelerinde beyaz döşek üzerinde vefâtiderler.

Tulumbacıların bu derece gayretiyle beraber vuku'bulanhariklerJaponyaya büyük hasar irâsidiyor. Çünkü Japonya haneleri kâmilen ahşâb olarak inşâ olunur. Eğer bir yerin tulumbacıları diğere bir mahalde vuku'bulan yangına gidub söndürmeğe muvaffak olurlarsa bu hal yangın çıkan mahallenin tulumbacıları içün bir zulldür. Bundan dolayı ba'zenarabada zuhur ider.

Tulumbacılar bu gayret-i sa‘ifesiyle ateş içine atıldıkları nadir değildir.

Yangını söndürmek şerefini ihrâzidebilmek için tulumbacılar arasında ekseryamücâdeleler olur. Bunu men‘icûn polis bile güçlük çeker.

Yangınlar ekseriya ve hem kazaları müntec olur. Damlardan düşen kiremitler yıkılan sütunlarla pek çok kimseler mecruh olur.

Bir yerde yangın zuhura geldimi cankurtaran kurtaranadır. Delikanlılar; kadınları, çocukları, ihtiyarları kurtarırlar. Ve ‘ale‘l-‘acele eşya ve cevâhiri kaldırırlar. Birçokkesaniçûn hanelerinin yanması harab ve sefâleti mucib olur. Japonya’da eshâmı vesa‘ireyi bankalara teslim idub saklatmak ‘âdet değildir. Para ve mücevherat hane içinde rast gele biryerekonmuşdur.

Bu sebebden en zengin bir adam yangın ve bir deyeninirtesigünü en fakir bir adam olur kalır.

Japonya’da yangınların rezile içûn nehb u garete bir vesile olduğu halde bi‘t-tâbi‘ eğleşilir.

Mukaddema başlarında ‘alamet-i mahsûsa ve ellerinde kılıç bulunan bir takım hizmetkârân yangının etrâfında dolaşarak hırsızları def‘ ve teb‘îdiderlerdi. Ve bunlardan bazılarının ellerinde içi me‘kulat dolu sepetler bulunur ve bunlar o esnâda aç ve bi-ilaç bulunanlara imdâd ve mu‘âvenetiderler.

Bir mahalle yanarsa melcasız kalan biçârekaniçûn‘ale‘l-‘acele bir hane inşâ olunur.

Fakat şimdi tulumbacılar meyânında vuku‘ bulan mücâdeleler evvelkinde nisbeten nadirdir. Çünkü Japonya’da medeniyet-i terakki itmekdedir.

(Yedv) profesî hanelerin kârgir olarak inşâidilmesini mecburiyet tahtında bulundurmaktadır. Şimdi (yedv) itfâ‘iye alayında bir buharlı tulumba vardır.

Mehmed Süleyman

(S.331)

AVRUPA MUHARRİRLERİ

Carmen Silva

(CarmenSilva) Romanya kraliçesi Elizabeth hazretlerinin asâr-ı edebiyelerinde kullandıkları nam-ı müstü‘ârdır. CarmenSilva namı ‘asr-ı hazırda Avrupa ‘âlem-i edebiyatında bir şeref ve i‘tibâr kazanmış ve güzel bir mevki‘ihrâzitmışdir. Kraliçe Elizabeth hazretlerinin yazubneşritdikleriasâr-ı edebiyede gösterdikleri letâfet-i üslûb, ‘ulviyet-i hiss ve efkâr-ı pek çabuk bu asârı bir mevki‘-i ‘âliyees‘âdeylemiştir.

Avrupa muharrireleri nam-ı ‘umumisiyle yazmak teşebbüsünde bulunduğumuz makâlât sırasında müşârü‘n-ileyhanın tercüme-i hallerini derç itmeği vecibeden gördük (resimleri 45 inci nüshanın 293 inci sahifesindedir)

Romanya kraliçesi Elizabeth -Otili- Luis hazretleri Weyd prensi GiumHermanien kerimesi olub 1843 senesi kanun-ı evvelinin 29 unda panhade-i ‘âlem-i vücûdolmuşdur.

Binâenaleyh şimdi 49 yaşındadırlar. Romanya kralı Şarl hazretleriyle resm-i izdivâcları 1869 da izrâ olundu. Bu izdivâcın semeresi olarak hasena bir kerimeleri dünyaya gelmiş isede henüz küçük yaşında ziyâ‘ ebedisiyle ebeveyni duçâr-ı ye‘seylemiştir ve kraliçe hazretlerinin o vakitdenberi başka eblâdı dünyaya gelmemiştir. Bu cihetle olan te‘essüf ve te‘sirlerini tahsil ve mütâla‘a-i asâr-ı edebiyeye ile tahfife çalışmışlardır. İlk eserleri 1881 de neşrolunmuşdur.

Hissiyat-ı rakika ile meşhûn ve büyük bir iktidârvasi‘ bir kariha mahsulü olan eserlerinden başka muhtelif Avrupa lisanlarından hayli asârdaterceme buyurmuşlardır. Hemen her sene bir mecmu‘a-i şa‘r veya bir Romen ya bir hikâyeneşritmekdedirler.

CarmenSilva ekser aşarını Alman lisânı üzere yazmıştır. Bunların pek çoğu Fransızca tercemeidilmiştir. Bir kraliçenin efkârı diye Fransa’da neşr olunan bir mecmu‘aCarmenSilva nam edebisini ve sahibesinin iktidârını‘laeylemiştir. Fransa akademiyasımüşârü‘n-ileyhanın aşarından bir ikisini takdir ve tahsîn iderek parlak mükâfât göstermiştir-müşârü‘n-ileyhanın kadar-ı edebisi halkımızcda anlaşılmaq içün eserlerinin lisanımıza nakl ve tercemesi mütercimelerimizin himmetinden ve tab‘ ve neşri ise mütercim ve muharrirleri teşvîklemüftahir olan tâbi‘lerin gayretinden beklenir.

Mükemmel Kamûs-i ‘Osmani

Lisan-ı ‘Osmaniye’nin ‘Arabi, Farisi, Türki ve ecnebi ilfâzıstılâhat ve terâkibden müteşekkil olan kâffe-i lugâtıncâmi’ olmak üzere erbâb-ı iktidâr ve ihtisâsa birkaç senedenberu yazdırılan ve birçok tettebbü‘ât icrasıyla her kelimesi ayrı ayrı tedkîk ittirilen külliyyat-ı lügat-ı musavver olarak (Mükemmel Kamus-ı ‘Osmani) namıyla tabi’ olunmağa başlanmış ve dördüncü cüz‘ü- yimevki‘-i intişârevaz‘ olunmuştur.

“Mükemmel Kamus-ı ‘Osmani”nin namıyla mütenâsib olması içün imkân derecesinde emek ve gayret sarf olunmuş ve i‘tinaidilmiştir. Bu lugatın ilk cüz‘üleri mükemmel olduğu halde mükemmeliyet ve muvâfakatın nihayet derecede istihsaline dikkat idildiğindeneczâ-yısa‘iresinde daha ziyade intizâm ve mükemmeliyet Runema olacağı aşikârdır.

Lugatıntahrîr ve tertibi lisan-ı ‘Osmaniye’ndekâyikine vâkıf olan ve birçok lisanlarda tedkîkat-ı ‘amıkada bulunan zevat-ı kiramın ‘uhde-i kifayetine mevdu’dur. Buda lugatın mükemmeliyetini zamindir.

“Mükemmel Kamus-i ‘Osmani” iki bin beş yüz büyük sahifede ya‘nüçyüzcüz’de yetmiş binden ziyade lugatıhavî ve bini mütecâviz eşkâl ve teşâvirlemüta‘addüid levhaları şamil olacaktır.

“Mükemmel Kamus-i ‘Osmani”nin bu derece mükemmeliyeti ile beraber mahzata‘mîm-i ma‘ârif-i maksadhayr-ı havahanesiyle bedeli pek ziyade tenvînidilmiştir. Yiğirmincicüz‘ünün neşrine kadar tek milinin abone bedeli der- sa‘âdetiçûnon beş ve taşra içün otuz beş guruştur.

(S.332)

İSKELET

Asûdad

İskelet (yu) ma‘rûf küçük kuş

İskelet (Fer) insan veya hayvanın etleri dökülmüş kemiklerinden ‘ibârethey‘eti, kadid [(mec) tahayyüf, kuru adam

İskele (Yu) binalarda işlemek içün kurulan kereste [deniz kenarlarındaki benderler [merka] [bah] gemiye çıkmak içün yapılan merdivenler] bir geminin kış tarafında durulubda başa teveccüh idilir ise sola tesâdüf iden tarafa dinir& [İskele başı] = kumandan iskelesi ta‘bîr olunan sefine bordasınamerbût iskeleler vasıtasıyla gügerte hizasına çıkdıkda sefineye girilmek üzere gügerte alabandasında anbaren gazlarına nazır-ı sancak ve iskele küpeştesiz lumbarya‘nikapu ile civârıtlâk olunur.

İsketle(Ay) üzerine tepsini ve şem‘adan ve sa‘ire konulan dört ayaklı nesne.

İslâf(e) zemini tesviye 1. [Selm-i tarıkıyla para virmek

İslâk(e) Sülûkitdirmek, itdirilmek. **İslâm** (e) mutbi‘ o [tevâzü‘ !.] yaramazlıktan biri o [din-i mübin-i Muhammediye dâhil o.] din-i mübin-i Ahmedi, müslümanlık.

İslamiyet (e müvellid) müslimanlık. [doğrusumüslimiyet]dir.

İslamiyye(e) İslama, ehl-i islâma, mensub.

İslav Tuna nehri havalisi ahalsiyle, Rus ve Bohemyalıların nesli.

Eslim Bakmız (Estimiye).

İsm (e) Ad [Zamana ta‘allük itmez müstakil ma‘nalı kelime & [ism-i a‘zam] (ter. Ka) = cenab-ı vâcibü‘l-vücûduncemi‘-i esmâyicâmi‘ olan [Allah] ism-i celilidir. [İsm-i nam] (Ter. Ka) = [sır] tamamından dolayı mensub olan isimdir; tenvîn, izâfetcem‘ ve tesniye‘ala‘iminden biri olan isim. [ism-i tefsîl] (Ter fâ) = [Sır] ha‘iz olduğu sıfat diğerlerinden ziyade olan ve Türkçemizde sıfatından ol (daha, pek, en) kelimeleri kullanılan isimdir. [ism-i mef‘ûl] (ter. Fa) = [sır] fâ‘ilinfî‘ilitecâvüz iden kelime. [ism-i mensûb] (e) = [sır] ahrine‘Arab-ı kâ‘idesinde (ye) nisbet ve terki kâ‘idesinde (ley) yahud (nu) veya hi) dâhil olan isim. [ism-i cins] (ter. Fa) = [sır] bir kavim veya nev‘i gösteren ism-i ‘umûmi. [ism-i has] (ter. Fâ) = [Sır] bir şahıs veya şehir ve sayirenin zatına mahsus isim esmâ‘ (e) işitdirmek [dikletmek.

İsmirar(e) Kara yağız o. Esmerleşmek.

İsmiyye(e) İsme mensub.

İsna‘(e) kadrini yükseltmek] Bir Yerde uzun müddet kalmak.

İsnad(e) Dayamak [bir adamı dağa çıkarmak] nisbet A. [fi‘il ile fâ‘il, mübteda ile haber beynindeki nisbet.

İsnâdı(e.fâ) isnâdemensûb.

İsnâdiyat (e) isnâdamüta‘allikmülâhazât (Aslı olmadığı halde bir adama nisbet olunan sözler.

İsnan (e) diş bitmek, dişlenmek [yaşlanmak, kocamak.

İsvîdâd(e) Kara o., kararmak.

Mükemmel Kamus-ı ‘Osmaniden Bir Sahife-i Numune

Cüz‘ülerin‘adediilerüledikce abone bedeli tezyîd olunacağından derece-i ihtiyâcımızta‘rîfden müstağni olan “Mükemmel Kamus-i ‘Osmani”yi ucuz idinmek isteyen kar’in-i kiram hazeratına bir an evvel abone olmalarını tavsiye ideriz. Abone olmak içün idarehanemize mürâca‘at buyurmalıdırlar.

Cüz‘ü alacak olanlara karşuda pek büyük fedakârlık ihtiyâr olunarak iki cüz‘ü on paraya olmak üzere meydan-ı intişâreçikarılmışdır.

Bu mükemmel lugatın abone bedeli olarak vaz‘ olunan baha yalnız kitabın irsâliiçûnihtiyâr olunacak posta

(S.323)

Şekil 38. Fil (Ta‘rifi 326 ncı sahifede)

Ücretine mukâbiliolamayacak kadar ahundur. Buralar nazar-ı dikkate alınarak abone bedelleri peşinen gönderilmelidir bundan başka abonelere yadigâr namıyla bir de kitab hediye idilecektir.

Bir de lugatımıza on abone bulan zata hediye olarak bir abone takdîm olunacak ve namı lugatın nihayetine derç idilecektir.

Mükemmel kamus-i ‘Osmani’nın tertîb ve tahrîri bitmiş ve tabi‘ide-koyduğumuz numuneden de anlaşıldığı üzere -hayli ilerülemiş olduğundan devamında şübhe olmadığı gibi karibehitame-i isâlide mukarrerdir.

Abone olmak isteyenler noktalı yazıyla adreslerini mufassalen yeniden bildirmeleri rica olunur.

(S.334)

Ta‘rifât-ı Seyyid Tercemesi

(Kırk beşinci Nüşamızdan Mâba‘d)

Rubâ‘i- Mazisi aslı olarak dört harfli olan kelimedir.

Ruba -Lugaten artık ma‘nasıdır. İstilâh-ı şer‘deahd-ı ‘âkdinden birine meşrut ve ‘uvzdan hali olan fazladır.

Recül-Adem oğullarının yaş küçüklüğünü bulug ile geçiş olan erkeğidir.

Reca‘at-TalakdaReca‘at: ‘Adet içinde bulunanların talakdan evvelki halde devamını istemkdir ki mülk-i nikâhdır.

Recâ‘-Lugaten emel ma‘nasıdır. İstilâhda: kalbin sevdiği bir şey in ileride husûl bulmasına bağlanmasıdır.

Rücu‘-Bir semtde olan hareket-i mahidedir kimüsâfe-i ‘aynıyla hareket olanın misli ve fakat semt-i rücu‘ semt-i en‘atâkın hilâfidir.

Rahmet -İyilik yetiştirmesini istemektedir.

Ruhsat -Lugatde kolaylık dimektir. İstilâh-ı şer‘de ruhsat sonradan kelime-i ahvâlden neş‘et iden meşru‘iyetdir. Ya‘bi bir şey’in haram olduğuna delil var ilen bir ‘özürsebeble o şey’in mübah olmasıdır.

Ruhsati .-A‘zâr-ı ‘abâdın mübnâsıdır yolunda ta‘rif idenler bulunmuşdur.

Red .-Lugatde harfdir. İstilâhde: ashâb-ı hassanın hasssından olan fazlayı çevirmekdir ki o fazlanın ‘asabât dan hukukları mikdârınca olsun müstehakki bulunmaya.

Reda'- İstılah-ı Sofya'daderda', sıfat-ı hakkın kolda zuhurudur.

Razzık .-Cenab-ı hakkın bimekiçûnzul-hayane gönderdiği şey'in adıdır. Bu ta'rîfe göre zevk-i hilâledeşâmil olur haramda.

Mu'tezile maliğın selk-i meleğine dâhil olan yineceğë rızık-ı ıtlak itiklerinden anların ta'rîfine göre haram-ı rızık değıldir.

Rızık-ı Hüsn-Tahsilde güçlük olmayan rızıktır. Bir kol za'ife görede rızık-ı hüsn-i müntazir olmayan ve hesabda bulunmayan ve çalışmadan ele geçen rızıktır.

Rezâmiye-'Aliyyeden sonra Mehmed bin elhafiyenin ve andan sonra Mehmed'in oğlu Abdullah'ın imametine ve haram olan şeylerin hilal olduğuna ka'il olanlardır.

Risale - Bir nev'den biraz mesa'ili muhtevi olan mecelleye dirler ki mecelle hükmü havi olan sahife dimekdir.

Resûl-İlçi-Cenab-ı hakkın teblîğ-i ahkâm içûn halka gönderdiği insandır.

Resul lugatde gönderenin teslîm ve kabz ile eda-i risâletiemritdiği kimsedir. A'lamdanferra' ile kelbi her resul-i nebidir ama her ne resul değıldirler ma'nezle ise: Ni ile resul beyninde fark yokdur; Ziracenab-ı hak hazret-i Muhammed'eba'zen nebi ve ba'zen resul ta'biriylehitâb eyledi" dirler

Resm-i Tam -Cins-i karib ile hassadan tereküb iden identa'rîfdır. İnşanı hayvan-ı zahin ile ta'rîğf gibi.

Resm-i Nakıs -Yalnız hassadan 'ibâret olan yahûd hassa ile cins-i ba'iddebterekküb iden ta'rîfdır. İnsanı zahin ile yahudcism-i zâhin ile ta'rîf gibi.

Bir hakikati hepsi kendisine mahsus olan 'ırziyat ile ta'rîf dahi resm-i nakısdır. İnsanı: İki ayak üzerine yürür enli tırnaklıdır derisi açıktır boyu doğrudur tabi'ande gülmek vardır. Suretiyle ta'rîf gibi.

Rıza -Ekdâr-ı Konya ile mesrur olmaktadır.

Rezâ'-Süt çocuğunun kadın memesini rezâ' müddetince emmesidir.

Rutubet -Tereküb ve inhilâl ve tefarruk ve insâlin kolayca vuku'unu müstelzim olan keyfiyetidir.

(S.335)

Rakika- Latife-i ruhaniyedir. Rakikaba‘zen iki şey beyninde râbita olan vâsita-i latifeye ıtlak olunur. Hakdan‘abidevâsıl olan meded gibi. Buna rakika-i nüzul de dinilir. ‘ulûm ve i‘mâl ve ahlâk-ı seniyye ve makâmât-ı ref‘iye gibi ‘abidin hakka takarrübüne vesilesi dahi rakikadır. Bunadarakika-i rücu‘ ve rakika-i irtikâdirler.

‘Ulum-ı tarıkate ve sülûke ve insanın nezâfet-i battaniyte ve zevâl-ı kesâfet-i nefsanıyesiesbâınadarakayik-i ıtlak olunmuşdur.

Rikâz- İster tabi‘i olsun ister sına‘i olsun yere merkez maldır.

Rükn-Lugatdeşey’in rüknü diye o şey’in kuvvetli cihetine dirler. Bu tefsire göre şey’in rüknü dimekşey’in kendisi demek olur. Istilâhdaşey’inmüdâr-ı kuvâmınaya‘nişey’in o şey olmağa elverişli olmasına yardım iden ne ise ana o şey’in rüknü dirler.

Bir kola görede şey’in rüknü ana dirler ki şey anınla tamam olur. Bu halde şey’in rüknü şeyde dâhildir. Şartı gibi değildir. Zira şart şey, şeyden hâricdir.

Remel -Tavafdasür‘atle ve bir mübâriz gibi omuzları tehzîz ile yürümekdedir.

Rum - Harekeyi sağırın iştEMEYECEĞİ yolda hafif etyanitmekdir.

Ruh-ı insani- İnsanda ‘adm-ı idrâklemutassıf olan o latife dir ki ‘âlem-i emirden nazil ve ruh hayvaniye râkib olmuş ve kendisinin idrâkköhnde‘akûl-ı ‘âcizkalmışdır. İşte burûhinsanıba‘zenmücerred ve ba‘zen bedene müntabık olur.

Ruh-ı Hayvani-Tecvîf-i Kalb cismaniyenin neb‘ân ve ana damarları vâsitasıyla inhâ-ı bedene intişâr iden cism-i latifidir.

Ruh-ı a‘zam- Zat-ı ilahiyeye men-i haysü‘l-rububiyet-i muzhir olan ruh-ı insanidir. Bundan dolayıdır ki hiçbir had kendisini ihâta ve hiçbir ta‘rîf mahiyetini işâretidemez. Gene hakikati Allahıngayriyema‘lûm değildir. İdrâk-ı zatı masuy Allaha müyesser olmamışdır. Ve bir cevher-i nuraniyedir ki cevheriyeti muzhir-i zat-ı nuraniyeti ise muzhir-i ‘ilimdir. Cevheriyeti i‘tibârıyla nefsi vâhide nurâniyeti i‘tibârıyla‘akl-ı evvel tesmiye olunur. Bu cevherin ‘âlem-i kebirde ‘akl-ı evvel, kalm-ı a‘li, nur, nefsi külliye, luh-ı mahfuz ve sa‘ire gibi nice müzâhir ve esmâsı olub‘âlem-i sağır-i insânide dahi mutasavvufavesa‘ire ıstilâhında zuhurat ve mürâtibii‘tibârıyla ser, hafa, ruh, kalb, keleme, ru‘, fu‘ad, sadr, ‘akl, nefsi gibi birçokmüzâhir ve esması vardır.

(Mâba‘dıvar)

A.Şakir

İhtâr

Gazetemizin birinci senesi 52 inci nüsha ile hitam bulacak ve 53 üncü nüsha ikinci senenin birinci numarası olacaktır. Gazetemizin rağbeti birinci nüshasından şimdiye kadar hemen her nüshada tezâyüditmiştir. Bundan dolayı kar‘inin kiram-ı hazeratına‘alenen teşekkür ederiz. Gazetemiz hakkında gösterdikleri şu rağbete bizde mündericatının ıslâh ve intizamına ve resimlerinin hüsn-i intihabına ve tabi‘nen nefasetine imkân derecesinde çalışmak suretiyle mükâbelede bulunuruz.

Bunun içün ikinci senede daha güzel ve daha müntazim bir suretde başlamak içün şimdiden tedârükdebulunmaktayız. Birçok elvâh-ı nefise sipârîşitdiğimiz gibi gazetemize mahsus olarak Avrupa‘dankâğid cilbende teşebbüs itdik. Gazetemizin nüshasını yiğirmi paraya satmak ve abone bedeli gayet tehvîn itmek suretleriyle ‘umum-ı kar‘iye-i ‘Osmaniyeyekarşuihtiyâritdiğimiz fedakârlık nazar-ı te‘mle alınırsa ta‘mîm-i ma‘ârif-i maksad-ı hâlisânesinde bulunduğumuz elbet teslîm olunur. Zâten müşterilerimiz ve abonelerimiz bir senelik tacrübeleriyle bunu re‘y-i al‘in gördüler. Bizim bu fedakârlık ve hüsn-i hizmetimize mukâbil abonelerimizin de himmet ve mu‘âvenetlerini deriğ itmeyeceklerinden kaviyyen ümit varız. Bunun içün abonelerimizden ikinci sene içün abonelerini tecdîd itmelerini ve bedellerini latfen şimdiden peşin olarak idâre hanemize irsâl buyurmalarını rica ediyoruz.

Abone bedeliyine taşra içün otuz ve der-sa âdet içün yiğirmi guruşdur abone olmak isteyenler noktalı yazıla adreslerini müfassalen yeniden bildirmeleri ricâ olunur

(S.339)

Şu‘unaat- ıFeniyeve Medeniye

Ma‘lûmat-ı Mütenevvia‘

Edison’un Sağırlığı

Fevkalâde ihtirâ‘âtiyle meşhur olan Amerikalı Edison‘in kulağı sağırdır. Kendisine bu kadar kuvvet zekâsı bulunduğu ve şâyân-ı hayret ihtirâ‘âtı olduğu halde kendi sağırlığına bir çare bulmağa niçün çalışmadığı su‘al idilmiş oda şu cevabı vermiştir. “Eğer kulağımın gaşâ-yıtıblı sağlam olsa idi bir çare bulmak kolay idi. Fakat çocuk iken şimendüferlerde gazete ve ceviz satdığım sırada (i)stasyon memurlarından

biri beni iki kulağımdan tutarak havaya kaldırdı ve o vakit kulağımın zarı patladı işte sağırılığımda bu zamandan beridir.”

İnsanın Boyu

Hin-itevellüdden bir yaşına kadar vasati olarak çocuğun boyu 18 santimetre 8 milimetre tezâyüdidir.

4:7 yaşına kadar 5 santimetre ve 3 milimetre-7:8 yaşına kadar 8 santimetre ve 3 milimetre- 8: 9- 9: 10:12 yaşına kadar bir senede az mikdarya‘ni beş santimetre kadar büyür.

12:13 yaşına kadar 4 santimetre ve 7 milimetre-13:14‘e kadar 5 santimetre tezâyüdidub on yedi yaşına kadar tezâyüd pek ağırdır. 19:28‘e kadar 4 milimetreden ziyade tezâyüdidemez.

Çocuğun en ziyade boy çekmeğe zamanı tevellüdden bir yaşına, birden iki, ikiden üç, yediden sekiz, ve on dördten on beşe kadardır.

Şikago Şehrinde Sınâ‘i Bir Dağ

1893 senesinde Amerika’nınŞikagoşehrinde küşâdidilecek olan sergi-i ‘umumi Amerika’daki derece-i terakkiyi mükemmelen ta‘yîn ve isbâtideceksuretde mükemmel olmağla beraber orada her türlü ihtirâ‘ât ve keşfiyat-ı a‘caibe ve garibenin de vaz‘-ı inzâr-ı temâşa kılınacağını Amerika gazeteleri kel-yevm haber virmektedirler.

Ahiren vürüd iden Amerika gazetelerinden birinin rivayetine bakılırsa mezkûr sergiye gidecekler orada sına‘i bir dağ temaşa ideceklermiş! Fakat bu dağın küçük olmayub oldukça cesim bulunacağı da te‘mînidiliyor.

Suret-i inşasına gelince: Eyfel kulesinin dört cesim ayağının suret-i inşasına müşâbih bir usulde olarak temür çubuklar ile inşa olunduktan sonra üzeridetemür levhalar ile kapatılacak imiş. Bunun üzerinede toprak dökülecek ve tabi‘i bir dağa benzemesi içünde bazı mahallerine bir takım cism-i kayalar vaz‘ olunacak ve bazı dağlar gibi işcâr ve nebâtatdan ‘âri bulunmasıda arzu idilmediğinden bazı mahallerine de ağaçlar, çayırlar ve çimenler gars olunarak şâyân-ı temâşâ hadikalar vücûde getirilecek. Ve dağın eteğinden zirvesine kadar elektrikli bir de şimendüfer hattı inşa olunacak imiş.

Deruni ne olacak diye bir su'alvarid olur? Amerikalılar bunu da düşünmüşlerdir. Bakınız ne yapacaklar: bazıtabi'i dağların altında bulunan cesim mağaralara müşâbihbir takım mağaralar teşkîlilecek ve hayvanat-ı vahşiyeye mahsus yuvalarda yapılacak imiş.

Yeni Bir Tuğla

Japonya'da vâki' granit taşının tahallülündenvücûde gelen birtakım tuzları, bu kere Japoyalı mösyö Takayana namında bir zat ahiren husule getirilmekte bulunan inşâatdaisti'mâl itmiş olduğunu beyan idiyor.

İstihrâcidilen bu toz kireç ile halt olunduğu zaman fevkalâde bir mukâvemet hâsıl olduğunu ve on kısım sönmüş kireç ve mezkûr tozdan yüz kısım ile yapılmış bir tuğla yedi sekiz gün kadarhavaya ma'rûz bulunursa her bir santimetre merbi'nın üç kiloğram doksan dört sıkletine mukâvemetidebildiği gibi keza on beş hafta güneşe ma'rûz bulunacak olsa işbu mukâvemet her bir santimetre merbi'nde 6.7kiloğram kadar çıktığını revosyantifik gazetesi yazıyor

En Eski Çan Nerededir?

Amerika'da yapılan çanlardan en eski bulunanı karibenküşâdı mukarrer bulunan Şikago sergisinin yevm-i küşâdında tanin-i endâz olacakmış el-yevm çanın bulunduğu mahal, Colombiadâhilindevâki'KartacanaNev'ea kilisesi imiş. Mezkûr çan kardinal Zibondenistihsâlidilencevab-ı muvâfakat üzerine Şikagosergisine irsâl olunacakmış.

Müdür-i Mes'ul: **matba'a ve kütübhane sahibi Kasbar**

Sahib-i İmtiyâz: **Ahmed Naci**

Muhteviyat: Denizin mahsulatı -başın büyüklüğü -ihrâk-ı emvât- (Tarih-i tabi'i) fil - havada hareket ider gemi gibi bir balon - Japonya Tulumbacıları - (Avrupa muharrireleri) CarmenSilwa- Mükemmel Kamus-i 'Osmani-Ta'rîfât-ı Seyyid Tercemesi-İhtâr-Şu'nat-ı fenniye ve medeniye, ma'lûmat-ı metnû'a.

(S.340)

İkinci Cild

Numara 48

28 Mayıs 1308

Ma'ârif

Haftalık Ceride-i Fenniye ve Edebiye

Müdür-i Mes'ul: Kasbar

İdarehânesi: Bâbîâlî Caddesinde KasbarMatba'ave kütüphanesidir. Cerideye mütâ'allikhususâtıçûn müdire mürâca'at olunur.

[Nüshası 20 Para]

Abone Bedeli: Birseneliği posta ücretiyle beraber 20 guruşdur. İdârehaneden alınmak üzere 20 ve iyi kağıd üzerinematbu' nüshalar içûn 50 guruşdur.

Kuvve-i Za'ikaya Da'irTedkîkat-ı Fenniye

(Mübhis-i sem') ile (mübhis-i sabr) fûnûn-ı kadimedendir. Göz ile kulağa 'âid kâffe-i husûsat-ı kemâl-i dikkat ve ihtimâmla tefâtîş ve netbi' idilmiş ve azmene-i hazirede bu badame şuhûd olan terakkiyatın menşe' ve masdarıolmuşdurki bunlardan biri şems ve daha uzak olan kevâkib hakkındaki esassız ma'lûmane bedel-i haka'ik-i istintâcını teshil iden (tahlil-i tayfi) ve diğeri kulak ve sem' hakkındaki rüyat-ı batilenin mahiyetini meydana çıkaran (telefon)dur. Bugünkü günde Paris ile (Londra) arasında telefonla muhâbere idilmekdedirki bu iki belde arasındaki ba'di bilinenlerince bu husus epeyce calib-i hayretidir.

Fakat havass-ı beşer (sem') ve (basara) münhasır olmayub (şem), (zevk) ve tazyîk ve hararetin teferrüsünü dahi mucib olan ve (lems) dahi ihtisâsat-ı mahsusasındandır ki bu üç his hakkındaki tedkîkat-ı havas selse-i salife kadar terakki itmemiştir.

Koku ve tat hakkında tedkîkat-ı fenniye müstenid ma'lûmat olmamadan naşi bunlara ehemmiyetsiz bakılamaz. Bilakis bunlarında ehemmiyeti yek büyükdür.

Burun bir muhbir, bir muhâfız sahtedir ki bunun ihtârâtına ekseryen ihale-i sem' itmeme mukcebi esfedir. Sahte mazar olan şey'i- kokusu olduktan sonra - burun mutlaka his ve teferrüsider. (Bazil) tesmiye ve sebeb ve mütevellid-i imrâz-ı 'ad

didilen hayvancıkların kaffesi mevâdd-ı mütâ'afüneyihamildirki hassas bir burun bunlardan pek geriye bir koku alurkitahallülidub çeviren mevadle, küf, batac ve kokmuş çamur ve ağır, mütâ'affün havanın his ve neferesisînâyi'de kullanılan ve buharları akciğerlere mazar olan mevad-ı kimyeviyenin ve mesela klor, hamezat, amonyak gibi şeylerin fena kokması hep bu esasa mebnidir.

Ta'lîm ve terbiye görmemiş ekser eşhâsın koku duyguları kuvvetli olmadığı tecârib-i 'adide ile tahakkuk itmiş şeylerdendir. Besleme olarak evlerine bir köylü kızını alan kadınlarının ekserisi paçavra kokusu, lamba isî, marsık kokusu ve havası bozulmuş odaların tecdîd

(S.338) Havası husûsunda kızın 'adem-i kabiliyetini bilir ve lazım gelen takayyüdâtını kendisi der'uhdeidub anı terbiyeye epeyce yorgunluk çeker. Çünkü derece-i hararetçe 'adem-ietrâdle'ömrünü hem mutbah, hem yatak, hem ta'âm, hemistirâhat odası olmak üzere bir odada geçirenlerin kuvve-i şamelerinde bir zayıflık vücudu tabi'dir. Bir taraftan da hastalık ekseriyen kuvve-i şameyifevkalâdetezyîd eyler. Borunun rakrt hissi hakkında müdaffakından (emil fişer) (FrançPençuld) epeyce zamandan beri icrâ-yı tecârib ve tetebbü'ât itmişlerdir ki bunların tedkîkatınanazarenterkîbât-ı kimyeviyedengaeyt geriye rayihalı (merkâbetan) nam maddenin [ki Çinlülerin muhârebatda kullandığı ta'affün kellesi bunun yanında misk kadar latif rayihalıdır] 1/460000000 cüz'iinsanın müşâmene girse rayihası his olunur. Binâenaleyh tahlil tıbkı sayesinde güzele his olunabilen en küçük şey 1400000/1 cüz'ü güherçile idiysedeburun vâsıtasıyla koku tumak içün bundan 250 def'a az bir (merkâbetan) kafidir.

Hassa-i şameeyüce terakki ve ta'lîmitdirilür ve daha doğrusu bizce bunun hüsn-i isti'mâle muvaffakiyet hasıl olursa av arayan köpeklerin ve anlar gibi havass-ı şameyiha'iz hayvanın mûceb-i iştiğrâbımız olamayacağı muhakkaktır.

Rakt-i his ne kadar ziyade olursa kuvve-i şâme ol-kadar çabuk za'il olur. Bu hassa olmasa idi insânkürre-i arz üzerinde en bedbaht mahlûk olurdu. Çünkü burnu hiçbir vakitte ona rahat virmez ve fena koku aldığı bir mahalli terkle diğerine gitdiğinde yine geriye koku almakdan kurtulmaz idi.

Kuvve-i za'ife dahi kuvve-i şâm'a gibi ağıza dâhil olan mevâdd-ı husûsunda bir muhâfız müşfak olub sahte mazarr ve gayr-i kafi derecede olan şeyleri ihbâr ve

birinin reddiyle diğesinde ziyadesin talebinde ısrâr eyler. Fakat bu veza‘ifinikisindedekuvve-i şama müşterek ve mütahhid hareket ider. Binâenaleyh (havas-ı hams-ı zâhire) ta‘bîridilen duygularımızdan bu ikisi biri birinin birer mütemmüm gayr-i münfikidir.

(İskandinav) ceziresi (fizyolociya) ‘ulemasından (HalmarUhrevaça) nam zâtın (lems) ve (Şame)‘yı terk ile kuvve-i za‘ıka hakkında tedkîkat ve tecârûbe kalkışması pekde kolay bir iş der‘uhde itmek değildir.

Za‘ikalarının kuvvet ve rikkatine ka‘il olanlara fenen yalnız [tatlı, acı, ekşi ve tuzlu] olmak üzere dört tat mevcûd olduğunu beyan itmek epeyce calib-i hayırdır.

Bu tadların terekkübüyle başka tadlar vücudu mümkün olup olmadığını hakkında icrâidilenteccârübmes‘eleninselb ile halini intâc itmiş ve muhtelif tat viren şeylerde en kuvvetli ve galib olan tadın daha ziyade his olunacağı anlaşılmıştır.

Renklerde ise iş böyle değildir: elvân-ı ‘asliyeyi karıştırarak ikinci ve üçüncü derecede pek çok renkler vücûde getirilir; (sarı) ile (me‘i)den [yeşil] ve kırmızı ile (ma‘i)den [binefşe-menkeşe] hâsıl olur. Fakat ekşi ile tatlıdan hiçbir vakitte acı veya tuzlu hâsıl olmayacağı gibi bunların karıştırılması halinde za‘ıka’nınrakt-ı hüsne göre ya en galibkelaniveyâhûd hepsi birden his ve temyiz olunur. Kokusuz hamil limon ve mutbah tuzu vâsıtasıyla da devamımız bi‘t-tecrûbe pek güzel isbât idilir: bu iki madde halis ve temiz suda hal idilmeli ve yarım bardak tuz mahlûlüne birkaç damla hamiz limon mahlûlü damlatılmalı. Bu mahlût tadılursamutbah tuzunun ziyade olması hasebiyle ibtida-yı emirde hamiz limon his ve tefrik idilemez. Hamiz limon mahlûlünü azar azar artırarak ve tadarken dikkat iderek her iki tadında mahlûlde temyiz ve tefrika başlanılır. Ve bu vechile devam idilürse tuzun ta‘am ve lezzeti ga‘ib ve nihayet elamir ekşi tadgalib olur.

Hatayı men‘içûn ne kadar dikkat idilürse idilsün baladaki tecrûbede pek az bir tahavvûlat görülür. Hatta bu mahlûlaturunçkabuğu vasıtasıyla koku virilürse bundan tadanlar ‘âdeta turunç suyu olduğunu iddi‘a ider.

İşte bu tecrûbede kuvve-i şame kuvve-i za‘ıkanın aldanmasını muceb olur. Çünkü koku inşana turunç fikrini vireceğinden ağzına mahlûlü aldığı vakt ekşilik ile tuzluğu tefrîkidemeyerek en ziyade ekşiyi hissi der.

(S.339) Boyacılıkla ressamlıkdaelvânın kuvveti zadlarıyla tezyîd idilir: Mesela (yeşil) [kırmızı]yı (menkeşe) [sarı]‘yı kuvvetlendirir. İnsan epeyce müddet

kırmızıya bakdıktan sonra beyaz kâğıda bakarsa anı yeşil görür ve yeşile bakdıktan sonra beyaza bakarsa mutlaka kırmızı görür. Fakat tadlarda bu gibi ahvâlin vuku‘müstehildir.

Ya tatlı şirenin lezzetini bozmaz mı? Peynir şireye lezzet virmez mi? Eyüşireyi tatlı yemeklerle içmemek ve şiremu‘âyesinde meze olarak eski peynir yimekkâ‘ide-i kadimesinin mebni ‘aleyhi olan bu kâ‘ide nazariyat-ı salifenin bir istisnâsı demek değildir? Tatlı şeylerden sonra şirenin daha ziyade ekşi gelmesi hissin bir hatasından neş‘etider ki tatlı mekulatın dişler üzerinde tatlı cüz‘üler ve havass üzerinde eyü bir te‘sîri terk itmesinden neş‘etider. Hatta halas-ı şükr mahlûlü ile dişler mu‘âmele edilir ve bunu müta‘âkib koyu bir ekşi tadılırsa ekşiliği tezâyüd itmediği anlaşılır.

Beynyire- Hele amonyak mürkebâtüneşr iden ve gayet keskin kokan eskisine - gelince a‘zâ-yı hassa ve dişler üzerinde gayet fena bir te‘sîr hâsıl eylediği ma‘lûmdur. Artık böyle bir geriye kokulu şeyden sonra en fena ve keskin rayihalı şarabın güzelce kokacağı tabi‘i ve eyü şarabın bir kat daha lezzet ve letâfet göstereceği bedihidir. Bir şireistiyen müşterinin şireci dükkânında tatdığı şireyi lezzetli gördüğü halde evine gönderilenin lezzeti o derecede olmadığını görerek değiştirildiğine zaheb olduğu pek çok vâki‘dir. Şireden eski lezzeti bulması eski bir peynir yiyerek dişlerinin havasını aldatmasına mütavakkufdur. Şirenin lezzet-i hakikiyesi anlaşılmaq istenilürse dişler beyaz kuru ekmek ve biraz elma yiyerek temizlenmelidir. Ve‘l-hasıl şire tatlı şeylerle çâşınıvirmez.

Mülâhazât-ı sâlifedenanlaşılır ki tatlı, yumuşak şeylerin şirenin lezzetini tağbîr itmesi (tat duygusu) kavanin-i esâsiyesince bir tebeddül ve istisnadan değil, hissedarı bir hatadan ‘ibâretidir. Hatta bu gibi şeyler baharat ‘ilavesiyle çörek ve şekerleme yapılsa yine şireye lezzet virir.

Kuvve-i za‘ika lezzetleri iyi ve fena şeyleri tefrîkhusûsunda pek ziyâde yardım ider. Mesela tuza muhtaç bir şey tuzsuz oldumubir lezzetsizliktir his olunur; kokmuş şeylerin tanınmasında da kuvve-i za‘ika kuvve-i şamaye yardım ider. İşte bu iki hassa da‘ima biri birinin mütammim ve mu‘âvinidir.

Hazm cihazlarına mazarr olan pek acı, pek ekşi şeylerin tadı dahi fena görülür. Keskin, buruşdurucu şeyleride tat duygusu redider. Ta‘âmuiştihânıninkitâ‘anesebeb olan hastalık halinde kuvve-i şama gibi kuvve-i za‘ika dahi artar. Mürebizanın perhiz

itdiği şeylerin kokusunu burun duyar duymaz hemen lezzetide hatırına gelür. Asıl tad duyusuna mahsus a‘zâ gönülleri bir takım hassas damarların mücemmi‘i olan - dişler olduğu tecrübe ile mertebe-i bedâhetevarmışdır ki bu tecrübe içünde (genin) ile sirke, şeker ve tuz mahlûlleri ve bu mahlûllerin mahlûtları ve mesela (genin) ile şeker mahlullerinin mahlûtları kullanılmışdır. Kılları za‘ikaya mahsus damarlardan ince bir furça vâsıtasıyla mahlûlden birer parça alarak diş kökü üzerine konulmuş ve her tecrübeden akdem dişler eyüce temizlenerek birkaç dakika fasıla virilmişdir. Her tecrübe-i fizyolocaide olduğu mesillu bu tecrübededesabr ve te‘ni ile davranılmışdır. Her tecrübeden akdem dişler eyüce kurutularak sakın tutulmalı ve furça ile mahlûlün diş köküne vaz‘i dikkat ve sür‘atlevuku‘ bulmalıdır.

İşte şu suret-i dakikada icrâidilecek tecrübe gayet hayretengiz neticeler virir: ‘aynı dişin kökünü teşkîl iden damarların derecesi müsâviolmamağla beraber her tadı alamaz: kimisi yalnız ekşiyi, kimisi yalnız tatlıyı, kimisi yalnız acı veya tuzluyu ve ba‘zısı yalnız tatlıyı, kimisi yalnız acı veya tuzluyu ve ba‘zısı yalnız tatlı ile acıyı his ider. Diş uçlarının ihtisâsâtı dahi kök ihtisâsâtınamüğâyirdir. Kökler acıyı pek az zaman muhâfazaidir, diş tepelerinde ise epeyce zaman bu tadte‘sîrider. Buna mebnidir ki acı

(S.340) meşrubat içenler içtikleri şey‘i dişlerine dokundurماماğa dikkat ider. İşte mülâhazât ve netâ‘icsâlefeve mebni (Wupdih) nam-ı zat şu kâ‘ideyivaz‘itmişdir: “Makelondta‘m ve lezzeti eyücehiss olunmak içün dişlerin bir çoğula temâsda bulunması lazım gelürÇünkü bu halde muhtelif damarlar kendilerine mahsus havasla müte‘essir bulunur. Bazı şeyler tadarken diş ve dimağın te‘sîrine dikkat lazımdır. Hatta mümkün olursa tutulacak şey‘iergîn hale getirmeli ki te‘sîrita‘ammümitsün.”

Kuvve-i za‘ikanın kuvve-i şame velamse ile müthiden ihtisâsatı tecârüb-i fenniyede olduğu gibi -ihtisâsât münferidesinden daha mükemmel daha metnû‘dur. Asıl rakt o zaman anlaşılabilir. Kuvve-i za‘ikanın fii‘l-i asliyesini icrâ itmesi içün esna-yıta‘âmda ekseriya zihnin hali olmasına ihtiyâc vardır. Çünkü zihn dağınık bulunur ve mesela seferedekilerin mükâlemesini dinlemeğe sarf idilürse ekseryayinilen şeyden bir tad alınmaz.

Hayalat perver eşhâs-ı tahayyülât ve tefekkürâtına göre kuvve-i za‘ikalarından istifâde iderler. Mesela bir balık yirken bayat olduğuna şübhe idenlerin kafesi teleddüz itmediği gibi insâna kendi eliyle avladığı av eti lezzetli gelir.

Seferede çok beklemek sa‘ikasıyla hiddet iden adamın önüne ne gelirse lezzetsiz görüleceği tabi‘idir. Hatta bu ahlâkda bir genn önüne getirilen tereyağını yenmez halde bulmuş iken diğer bir tabağa konub getirildikde fevkalâde telezzüz itmiştir. Hayalin kuvve-i za‘ikaca dâhili pek çokdur

Yemek takdimi husûsunda nezâket iltizâmı lezzeti artırdığı gibi ‘anf ve gazabla‘tâsitelezzüzâtı ihlâl ider. İşte bunun gibi ta‘âmâferh ve inbisâtla oturmanında telezzüz üzerine dahl‘azimi vardır. Hatta akvâm kadimeden birçoğu seferiye bir takım neşa tavermürâsimle oturmağı i‘tiyâd idinmişlerdi. Gerçi bunlar kuvve-i za‘ika’nınte‘essürâtı hakkında henüz bir fikir hâsıl itmemiş idiyselerde neşatlı bulunmak hasebiyle yemekden pek lezzet almakda idiler.

Yunanilerin sefere ‘âdâtine, ta‘âmılarınada‘irasâr büsbütün zâyi‘ olmuş isede Romalularınkinden (Apıçyus)’un asârımevcûddur. Bunun havi olduğu ta‘rîfât ve tesrîhâtdan anlaşıldığına göre akvâm-ı kadimeninde epeyce mezak aşına oldukları anlaşılmaktadır. Kuş konmarı yumuşatmak içün Hindistan cevizi sütünde pişirer imişler ki bunun en eyüsü (Raven)’de yetişir ve üçü bir okka gelir imiş. Kuvve-i şâmenin kuvve-i za‘ikaye yardımı pek ziyade olub hassasiyeti nisbetindemezâkın rikkatini, nezâketini mûceb olacağı imârât-ı ‘adide ile mertebe-i bedâhetevarmışdır. Binâenaleyh çaşnigirlik husûsundada kesret-i tekrâr ve ta‘allümmûceb-i mahâret olur. Çay çaşnigirleri tereyağı ve zeytinyağı tacirlerinden birçoğu malı tadarak cinsini, fi‘yatını muhayyürü‘l-‘ukûl bir mahâreyle haber virirler. Şarab tatmakda mahâretli çaşnigirler vardır ki yalnız ahvâliyle eskiliğini derecesini değil, daha birçok ahvâlini haber virirler. Bu babda pek çok melh ve rivayet-i mevcûdolub bu hikâyeyi bazıları Almanya’nın (Hamburg) ve bazıları (Bremen) beldesinde vuku‘ bulmuş dirler. Bazılarıda başka yerlere isnâdiderler. Halbuki İspanya edeba-yımeşhûresinden- (zevk kişût) nam-ı eserin - muharrir letâ‘ifpervâzı [MigelÇervanetes] sârından birinde bu hikâyeyi (YuwanBerukal)’e söyletmektedir ki 400 seneden ziyâde eski olması lazım gelür. Bu ise ‘ulemanın kuvve-i za‘ika hakkındaki netbi‘ât-ı fenniye başlamalarından pek çok evveldir.

Nüzhet

Son

(S.341) Avrupa Muharrirleri

Madam Severin

Madam (Severin) Fransa edebiyat ‘âleminde te‘mîn-i şöhret itmiştir. Namı muharrir, şa‘ir, fiylozof sıfatlarına terdîf idiliyorda zikr olunuyor; Paris’de herkes kendisini sever. (Severin) fakir bir ‘âileden fakirâne kızı olan Severin enavan vücûd bulmuş, perver-i şiyâb olmuş idi. Elz-aslı bir fakir köylünün kızı olan Severinin avansabavetinde şimdi Fransa ‘âlem-i tahrîrinde işgâl itdiği mertebeye vâsıl olacağına da‘irzerakdır bir emâre yok imiş. Hatta Severin - bütün fakir ve tecrübesiz kızlar gibi - henüz on beş yaşında iken kendisine ilk teklîf-i izdivâcda bulunanla izdivâc itmiştir, lakin bahtiyâr olamamıştır. Zevcinden infikâk itmiş ve ailesiyle münâsebeti bulunan bir ihtiyâr zat bu kızın kabiliyet-i fitriyesini, zeka-yıfevka‘l-‘adesini görerek kendini tiyatroya ve tahrîre sevk itmiştir.

Severin ibtidâ bilmediği bir ‘âleme adım atmak içün bir türlü cesâretidemiyordu. Fakat şimdi gazetelerde yazdığı makâlat gayet seve seve okunuyor. Fransanınmatbû‘ât-ı meşhûresinden birçoğuna intisâb peyda itmiş ve bir ikisinin terakkîsine ve intizâmında hizmet eylemiştir. Zeki ve fatin olduğu kadarda pakdamen, saf olan Severin az zamanda pek çok ri‘âyet ve hürmet kazanmıştır. Asla fakirâne doğduğunu, büyüdüğünü unutmadığından ve mazlûmane, ma‘ûsûmane edvârını muhâfaza ittiğinden bu hürmet ve ri‘âyetile beraber halk içinde kendisine karşı bir de his-i mevdet vardır. Severin muharrirliği arzusuna rağmen başladığı ve bu yolda asla te‘mîn-i şöhret vesa‘iline tevessül itmediği halde üslûb ifâdesindeki letâfet halkı meclûbitmiştir.

Elan gazetelerle makalat neşrinde ber-devamdır. Fransa matbû‘atının en kibârlarındanma‘dûd olan “Figaro” ara sıra (Severin)’in bendlerini neşritmekdedir. Neşriyatında

Şekil 39. Madam Severin

himayeye çalıştığı za‘fadır. Hizmet itmeğe uğraştığı da yalnız “insaniyet”dir.

“Severin” Fransa matbû‘at‘âleminde hiç şübhe yok ki pek güzel te‘mîn-i ma‘îşetidiyor. İhtimâl-ı servet sahibi de oluyor. Lakin ne o dağdağalı kibârcem‘iyetlerinde, mükellef balolarda, tiyatronun birinci localarında isbât-ı vücûd idiyormuş, ne de mesirelerde yazın kibâr halkın toplandığı deniz hamamlarında görünüyormuş hanesinde müzeviyâne vakit geçirmiş, görülse, görülse imdâde muhtâc bir hastanın kulube-i fakirânesinde, yastığının başında görülüyormuş.

Dimek ki “Severin”in kıymet-i edebiyesine bir de kıymet-i zatiye münazzim oluyor. Böyle bir muharrireyi kar’in-i ‘Osmaniyyeye büsbütün bigâne bırakmamak içün şöyle birkaç satırla hal-ı sanisitasvîre çalıştık. Asarından lisanımıza tercemmü ideceklere ve “üslûb-ı beyan ‘aynı ile insândır” kâ‘idesine tevfiken kendisini daha eyü bildireceklere şimdiden müteşekkiriz.

(S.342) Yaş

Zu‘l-hayat olanlar bir taraftan tağdiye sarf-ı mesâ‘îderler diğer taraftan tevellüd ve tenâsüle hadımdırlar. Yalnız insanlara mahsûs olmayan şu iki hal-i ‘âlemhayatda bir gavga-yıma‘îşet, bir hüsn-i ma‘âşeret-i ittihâd gibi muhtelif iki kuvve-i laytağiri anlatır. Bir insânıngavga-yıma‘îşete başla(d)ığı zaman ile o gavgadan halâs olduğu zaman ve tevlîd-i tenâsül içünhüsn-i mu‘âşerete bedâ‘ eylediği zaman ile o hüsn-i ma‘âşeretden bigâne kaldığı zaman arasındaki müddet yaşı olmuş olur.

Ta'bir-i diğlerle her bir zü'l-hayatın seni kendini teşkîlidecek olan 'anâsır-ı muhtelifenin yekdiğeriyle münâsebet namede bulunduğ anda başlayarak yine kendini terkîb iden mevadd-ı muhtelifeyikâ'ide-i istikrâzari'âyetleiâde eylemek üzere 'anâsır-ı bedeniye devukû' bulan istirâhatname zamanına kadar geçirdiği müddettir.

Böylece ta'kîb olunan eyyâm-ı şühûr, senin mütevâliye ve müta'âkibede bedenini duçar olduğı tebeddûlat-ı muhtelif, halet-i verâset, ahvâl-ı marziyyedenbahs itmek mesleğimize müta'allikdir.

Yaş hakkında bir taksîm mükemmel el-yevm meydana konulmamışdır. Bugün devre-i hayatiyeyi on kısma taksîmider isek beş okuruz. Müte'hhirindenliz yaşı on iki, dubanton altı halle vireybehri otuzdan 'ibâret olmak üzere üç kısma taksîmiderler.

Pitagor ve Eflatun zamanlarında fusul-ı erba'a, 'ânâsır-ı erba'a, ihlât-ı erba'a gibi yaşıda dört fazla taksîm itmek istemişler isede bu taksîmde pek makbûl'add olunamaz. Her kangitaksîmat olur ise olsûn onda bir hakikat bir kâ'ide-i fen görmek mümkün değildir. Şu cümleden haric bir taksîmat kalıyor bu taksîmat-ı mıntıka muvâfık olmak üzere kabul olunabilir.

Her şeyde bir bidayet, bir tavakkuf, bir inhitât-ı müşâhede olunmasına göre 'umûmiyet-i nokta-i nazarıyla 'âlem-i hayatiyede üç taksîm itmek lazım gelir birinci devr, devr-i neşr ü nema olub sen tufuliyet ile şebabını ikinci devr, sen gühûletolub devre-i kemal olmağlagenclik kemâli, üçüncü devr-i sen şeyhuhatyahuddevr-i inhitât namlarıyla tesmiye olunmalıdır.

Hayat dâhil rahmi işbûtaksîm dâhilinde mevcûd değildir bir tıfılın 'âlem-i hayatda bulunması bu taksîmden hassa almasını mucib olacağından valdesinden ayrılmamış birinci teneffüsü itmemiş olan bir cenin hayat-ı insâniyeidhâl olunamaz cenin dokuzuncu ayda hadd-ı kemâle vâsıl olarak bir müddet sonra harice hurûc eylediği gibi yedinci ayda dahi veladet vukû' bulur. Kabilîyet-i hayatiye-i cenin bitamama dokuzuncu ayda suret-i mükemmelede kazanılıb on zaman cenin yahud müvellud elli santimetre tavl ve üç kilo ağırlığında olarak dünyaya kadm basar.

İşbû boy ve sıkletin haricindevukû' bulan tevellüdât-ı nihtmeş'ivme hasıl itmez Volter ve Fontenel gibi daha gayet za'if ve şerâ'it-i fenniye haricinde doğmuş oldukları halde herkesin gıpta idebileceği bir yaşda olmuşlardır. Birincisi seksen dört sene ve diğeri yüz sene 'âlem-i hayatdagavga-yıma'ışet ve hüsn-i mu'âşirete muvaffak

olmuşlardır. Bu halde itfâl nev-i mevlüdün okka ve boyu kendilerinin devre-i hayatda tevakkuf veyahud terakki ideceklerini isbât idemeyub ba'zen şera'it-i matlûbede tevellüd itmeyenler bila-vakit olmadığı halde uzun müddet cem'iyet-i beşeriye içerisinde bulunabilirler.

Hayat dâhil-i rahimden yeni ayrılmış bir tıfil-ı muhtariyet-i tammeye muzhir olmadığından hayatının yedinci ve sekizinci gününe ya'ni göbeği düşünceye kadar nevezad namını alır ki bu esnada kendisi yalnız tağdîsine olan dikkat ve ihtimâmlehayatda hatve atamayub te'sîrat-ı hariciye-i muhtelifedende muhâfaza olunmak şartını arzu ider.

Gıdasında gösterilecek 'adem-itakayyüd, te'sîrât-ı hariciyeden muhâfaza olunmamak nevezadınba'is-i mevti olur.

On beş yahud on sekiz aylarında çocuk sen tufuliyet-i evladın çıkub süttten kesilür ve ufak tefek sözleri tufûhe başlar ki bundan sonra sen tufuluyet-i saniye irmiş olur.

(S.343) Yedi aylık itfâlde tesennün başlar ve işbû'ârıza-i müthişe yigirmi üç aylık oluncaya kadar devam iderisede şiddet ve hiddeti başlangıcı kadar müthiş değildir.

Tedvîr-i cerh hayata yeni şürû' iden etfâli tehdîd iden işbû tehlikeden muhâfaza ve siyanet elzemdir. Hakkında gösterilecek cüz'î ihmâl ve müsâmaha bâ'is-i felâket olur.

Onbeş aydan sonra çocuk teker teker söz söylemeğe başlayarak yigirmi üç yigirmi dört aylık oldukdaihtiyâcat-ı haziresinin def'ini iltimâsidecek lisana, ifâsınımemridecek arzuya, ihtiyâcât-ı vâkı'asını anlayacak bir fikre malik 'add olunur.

Vâkı'a söylenilen sözün ma'na-yı hakikisini anlamakda ma'zûr isede susadıkca su açıldıkca yemek, idrârı geldikce çiş diyebilür kifa'âliyet-i dimâğiyenin bed'i olduğuna şu arzuyu izhâridiş-i emniyet virir.

Ta'lîm ve terbiye çağı olan şu zamanda çocuklar vâkı'âtahsîl idemeziselerde valide ve mürebbiyeler çocuklarına virecekleri ilk terbiyenin şu zamanda pek büyük te'sîri müşâhede olunur. İşte asıl bu zamandır ki çocuğun her arzusuna teb'ît olunmaz her istediği virilmez.

Böyle sademat-1 cüz'iyeye'arz-1 mukâvemetidereka'zâ-yı bedeniye tedricenneşv ü nemasına devam iderek süt dişleri tekmîlçocukda sen şebabete vâsıl olur.

Mübdâ' sen-i şebâbet hakkında ara-yı hükma müttetik ve 'ale'l-'umûm yedi yaş mübdâ'-i ittihâz olunmuş ise bir hadd-1 intihâta'yîn olunmak güçleşmiştir. Sen şebâbetinda'iresi dahilinde sen bülûğda mevcuddur. İntihâ-yı sen şebabeti sen 'âkıl-1 tesmiye idilen en son azı dişlerin hurûcui'tibâridilür ise işbüesnân-1 'âkilenin zaman hurucu her şahıs içün'ayn-1 sende vukû' bulmadığından ihtilâf vâki' olur. Nihayet ittifâk ara ile kadınlar içünyigirmi bir ve erkekler içünyigirmi beşe kadar geçecek müddetin şebâbet-i nam-1 'umûmisi altında tanınmasına karar virilmiştir.

İşbu devre-i hayatiyenin bed'eninde nintihâsına kadar a'zâ-i muhtelif-i bedeniye sür'atleneşv ü nemaya gayret idub sen-i şebâbetinintihâsındavâsıl had-1 kemâl olmuş bulunurlar.

Dimağ neşv ü nema-yıtamemuzhiriyelei'tilâidubme'hûzat-1 dimağıye bir sür'atfevkalâde ile hâsıl olur veesâsas-1 ta'allüm ve tefennünsühûlet gayr-i me'mûle ile vukû' bulur.

Çesûd ki sen-i şebâbetindevr-i inhitâta meylini hâsıl idecekhadd-ibülûğ meydan-1 'ilâniyete çıkar. Erkeklerde su'iisti'mâlat-1 müta'addüde ile neşv ü nema-yı tam-1 arayan beden vâridât ve müsârifî tekâbül itmeyerek terakki'i beden yerine tavakkuf ve belki de inhitât-1 vâki'our. Gençlikilcâatı olarak baziharekât-1 gayr-1 layıkabi senede ziyade vukû' bulur.

Devre-i hayatiyenin üçüncüsü olan sen gühûlet, gençlik ve sen kemâl-1 tamlarıyla ikiye ayrılırya'niyiğirmibeşden otuz beşe kadar mümted olan zaman-1 gençlik otuz beşden sen şeyharhate olan zaman sen-i kemâl 'add olunur.

Yiğirmi beş yaşında bir erkeğin vâsıl olduğu sen -i gühûletin birinci kademesine kadınlar yiğirmi bir yaşında vâsıl olurlar.

Gençlik zamanlarında, şiddet arzu, ikdâm fevkalâde, hırs, ümit malanhaya gibi devre-i hayatiyede tehlikeli uçurum açmak iktidârı olan kuvvetler insânı sarsar.

Yiğirmi beş ile otuz beş yaşlarında bir insanın sa'y ve gayreti ne bir şabde ve ne de bir şeyhdemüşâhede olunur. Dimağ tamamıyla fa'âliyetde bulunur ve bu

fa‘âliyet-i mükemmeleden marü‘l-‘arz kuvvetler istifâde arzusuna düşerek kar u kesbi ümit istikbâli faaliyet dimağiye ve sa‘y ve gayret-i bedeniyesinemenût olan dehât-ı hayatdatavakkufamecbûr olur.

Avrupa dahati meyanında isimleri sahayif-i tarihaaltun kalemlerle yazılan Aleksandr otuz iki, Râfa‘el otuz altı, Danton, Mozar otuz beş, Huğ yiğirmi sekiz, Beyrut, şelli‘yiğirmi dokuz yaşlarında bu cihanevedâ‘ itmişlerdir.

Kar-ı kesbi, ümid-i hayatı zorbazuyefa‘âliyet-i dimağiyyeden ziyade menût olan zevat bir kuvvet harikü‘l-‘âde ile uzun müddet mi‘marolabilürler.

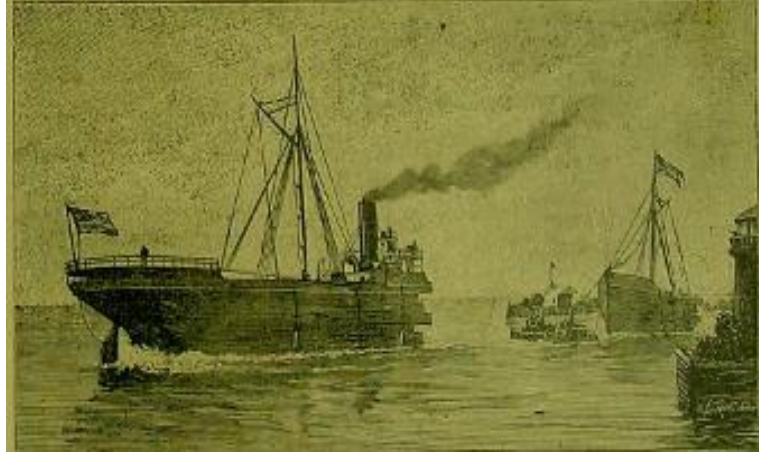
Sen-i gühûletin muhtevi olduğu genlikte‘ehhül içün en münâsib en mükemmel bir zamandır.

(S.344) Kâmitinsânı bizim iklimimizde bir metre altmış yedi santimetreye baliğ olur.

Sen kemâl-ı vürûd itdikde vücudun aksâm-ı ma‘lûmesinde buruşukluklar hasıl olmağa saçlar dökülmeğe başlar. Kesretle

Şekil 40. İki kıt‘adainşâ olunan geminin bahre tenzîli

Şekil 41. İki kıt'ada inşa olunan geminin "Ontario" gölünden mürûru

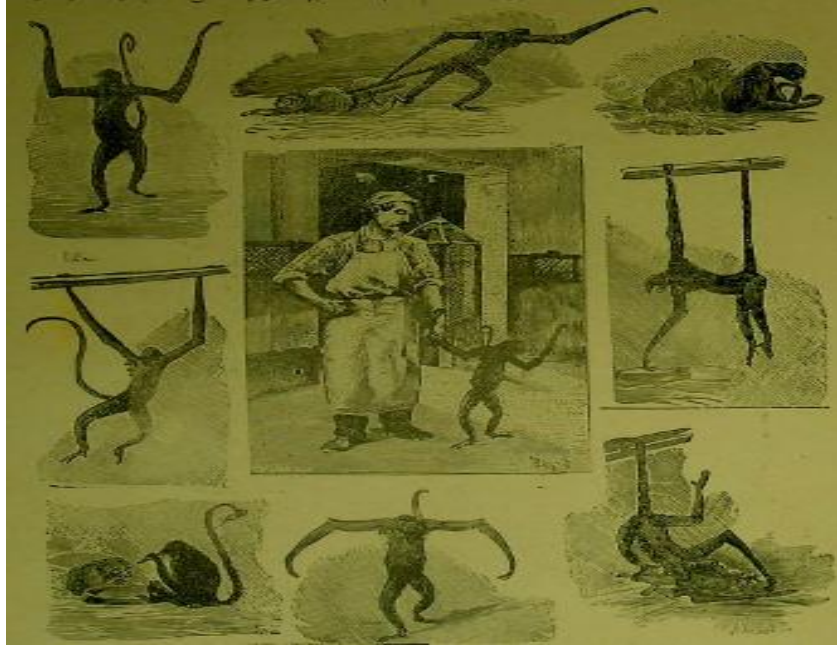
‘alâmât-ı dimâğiyede tadrîci bir tenezzül-i müşâhede olunur isede hayatının son günlerine kadar enfes asar-ı meydana getiren muharririn, mücribiniş bûkâ' idenin istisnâsı değil ‘âlem-i hayatiyeleri hal-ı sıhhi ve mes‘ûdiye deimrâr idenlerden ma‘dûddur.

Kuva-yı‘umûmiyeza‘afdarı olduğu gibi tabâyi‘-i insâniye tebeddül ve i‘tiyâdba‘zıların mahve yüz tutar.

(S.345) Letâfet-i nücvâni mahvolub kesretle çehreler gamlı, me‘yûs bulunur kuvvet-i iktidârisnân-ı sa‘ireyenisbetle tedenni idûbta‘b pek çabuk vâki‘ olur.

Otuz altı yaşdan sonra 63-65 yaşlarına kadar devam iden müddet-i hayatiye şeyhûhatyahuddevr-i inhitât namı virilür.

Kadınlarda işbu devr-i inhitât-ı hayzın zaman-ı inkitâ’ından i‘tibâr olunub‘ umûmiyetle elli intihâb olunmuşdur. Erkeklerde

Şekil 42. Atıl tesmiye olunan örümcek gibi maymunlar (makalesi gelecek nüshaya kalmıştır)

ise böyle bir vazifenin belki seksen ve yüz yaşa kadar devamı kabil olub yalnız tenâsül mahvolabilür.

Buruşukluklar tezâyüdidüb halet-i ‘umûmiyede birer havet-i ‘azimebedâ‘ider işbu reâvet mucibince uykuya meyl-i ‘azim hasıl olub pek az bir müddet uyku uyunur ve bazı hallerde uyku külliyyen ma‘dûmdur.

İmrâz-ı hade bu sende bulunanları da‘imitehdîd altında bulundurubcüz‘i bir tebeddül heva, ufak bir yağmur şirâze-i

(S.346) sıhati sarsar. İsnân-ı sükût ider, hazm-ı muhtell-i cihâz teneffüs-i münbi‘-i imrâz olur kalur.

Afat-ı kalbiye ve şeryaniye bu sende kesretle vukû‘ bulur. Fa‘âliyet-i dimâğiyesür‘atletedniye başlar, ‘atagetirilür.

Âlem-i hayatın her kaçınıcı senene vâsıl olunacak ise olunur. Mevt-i devre-i hayatın önüne set çeker, çerahlar durur. Hareket mahvolur. Hissiyat gider. Bu ‘âlemevedâ‘ idilmiş olur.

Doktor

Ş. Kâmil

Mevad-1 Bahriye

İki Kıt'ada İnşa Olunan Gemiler

Amerika'da vâki' (Mişigan) gölünde yani sahil-i bahriden hayli uzak bir yerde seyr ü sefer içün bir posta vapuru inşâolunmuşdur. (Mafkonav) namıyla tevsîmidilen bu vapur Michigian'dan Newyork'a kadar göller ve bir kanal vasıtasıyla getirilecektir.

Bu vapurun sefâ'in-i sa'ireye rüchânı iki kıt'ada olarak inşa olunmasıdır. Bu kıt'alar ayrı ayrı olarak deryaya tenzîl ve böylece yine iki parça olarak (Monreal)'a kadar getirilmiştir. Burada iki parçası birleştirilerek sefine ikmâl olunmuş ve Newyork'a kadar bu suretle yoluna devam itmiştir.

Bu sefine 3,578 tonutalıkolub 87 metre tavilinde ve 12,50 metre 'arzında ve irtifâ'ı 7,80 metredir.

Tekne tamamen çelikden inşa olunmuşdur.

Makinesinde çelikden iki kazgan vardır ki bunlar on bir kiloğram tazyika mütahammüldür. Civedaraları (Seran) kâmilen çelikdenolub bundan başka sefinenin alet ve edevâtmüteferrü'ası ise en son usulde ve ırgâdı ve dümeni buhar ile müteharriktir.

Buhar makineleri sefinenin arka kısmında bulunub çerhi dakika da (70) devricrâider. Kısım-ı diğeri küçük rumur gürlere vasıtasıyla çekilmiştir. Bunlar (Ontario) gölünü ve (Velland) kanalının kırk üç aklûz⁴⁰ını on bir günde mürûritmiştir.

Evvelce 'arzitdiğimiz üzere bu kısımlar (Monreal)'amüvâsalatında birleştirilmiştir. "fevânyâset" tesmiye olunan diğere bir vapuruna bu usulde inşa olunmuşdur. Bu iki parça olarak inşa olunan sefâ'inin ne gibi ahvâlde mahsenâtı ve fa'idesi görülür?

Bu sefinelerin iki parça olarak yapılması (Ontario) ve (Eriye) Gölleri sahilinde ka'intersânelerin büyük vapurlar inşâsına muvaffak olunmasıiçündür.

El-hasıl şimali Amerika'nın dahili büyük göllerinde seyr ü sefâ'in günden güne ehemmiyet-i kesbitmekdedir bu gölleri biri biriyle birleştirmek içün birçok kanallar

⁴⁰ Kanallarda çifte kapulu sedlere (aklûz) dirler.

hafr edilmiş olub bunlar sayesinde gemiler vasıtasıyla bütün civâr havalinin hasiâtını (Senloran) nehrine kadar getirmek mümkün olur.

Fakat bu ilnisâf kanalları derin açılmış olmak ve (aklüz)leride cesim bulunmağla beraber yine büyük gemilerin suhûletle mürûruna gayr-i kâfidir. (Ontario) ve (Eriye) gölleri sahilinde mü'essestersânele bu mahzûrdan naşi ancak vasit-i derece-i cesâmetde gemiler inşâsı mecbûriyetinde idiler. Bu mahzûrundeff'i çaresini bulmak içûMişiganda bulunan mösyö Wehlerovest bay sini kumpanyası iki kıt'ada olarak büyük gemiler inşâsısını tasavvur itmiştir. Bu gemiler (Eriye) ve (Ontario) göllerini (Kolburen) limanına birleştiren (Wellaned) kanalı müdâhilinde ikiye ayrılarak (Monreal) doklarında (Cesim-i havz) tekrâr birleştirilir. Ma'lûmdur ki (Monreal)'in yukarı tarafına doğru (Senloran) nehri büyük gemilerin seyrine müsâ'iddir.

Şurâsını da 'ilâve idelim ki bu suretle ikiye ayrılan gemiler Fransada dayapılmışdır.

"Şalon sürsün"de bulunan (aklüz)ler büyük kıt'ada olan vapurların mürûrunamüsâ'id olmayacak kadar küçükdür. Bu sebebden (Karuzu) inşâ'at-ı bahriye kumpanyası (Ron) nehrinde seyrideceksefâ'ini iki kıt'ayamünkısım olacak ⁴¹

(S.347) suretde inşâ itmekdedir. Bu kıt'alar ayrı ayrı (şalon sürsün) (aklüz)larından geçer ve sonra birleştirilerek lyona kadar getirilir.

Mehmed Süleyman

Câlib-i Dikkat Ka'r-i Bahri Yengecleri

Sarf-ı nazarı bir takım mütâla'âta mebni hayvanatdan hali olduğuna hükmidilenka'r-i bahrin 'ilm-i hayvanat müntesiblerine vâsi' ile mertebe-i sübûta varmış ve ne fakdanziyânın pek aşağı derecede bulunan hararetin ne de suyun icrâitdiğitazyîkinka'r-ı bahride hayvanat yaşamasına mâni' olmadığı anlaşılmıştır. İşte bu tahkîkât ve tedkîkâtaistinâden ekser 'ulema ve sima (Wilhelm Marchal) nam zat tarafından bahrin hudûd ve ka'rına ve burada imrâr-ı hayat iden balıklara sath ve

⁴¹ Kanallarda çifte kapulu sedlere (Akkiz derler)

sâbitkesirü'l-istitâlelereya'ni ahtapotlara ve süngülere ve'l-hasıl mikroskobu birçok hayvanata da'irma'lûmat-ı mufassılayı havi kitâblartedvînidilmiştir.

A'mâk-ı bahride en çok bulunan hayvanat (Radivelâr) ya'ni (hamil ziya) olanlardır ki bu ta'ife hayvanatın en müta'addüdü'ş-şekli ve bu husûsda şayan-ı hayret derecede vâsi' bir şu'besidir. Hayvanat-ı mezkûrenin en kesretli buldukları mahaller bahr-i muhit mu'tedilin en derin nevâhi-i merkeziyesidir. Ma'lûm olan (Radivelar)larmin-haysül-mecmû' (4318) nev'amünkısım (739) sınıfdan'ibâretidir ki yalnız bir cins hayvan oldukları nazar-ı mütâla'ayaalınursa bu mikdâr hakikaten calib-i hayretidir.

Ka'r-i bahre da'irtahriyâticrâsı maksadıyla 1868 denberu pek çok hey'at-ı seferiye teşkîl ve sevk idilmiş ve bunlardan en mühim ve en cesimi (Carpenter) ve (Wuboyan)'in riyaset-i fenniyesi tahtında 1872den 1876 senesine kadar icrâ-yıtaharriyateylemiştir. Hey'et-i mezkûre (Çalencer) nam İngiliz sefinesiyle portakal sevâhili boyunca hareketle (Cebelü't-tarık)'dan (Kanâriya) adalarına ve bahr-i atlâsıninkısım-ı şimâlisini geçerek (Sent Tomas) ve (Bermudas) tarikiyla (Sandı Huvak) ve (Hayfekas)'a gitmiş ve oradan (Azor) ve hatt-ı istivânevâhisinidolanub Afrika sevâhili boyunca hareketle bütün kıt'aât ve baharı gezmiştir. Bu seferin cesâmeti hakkında bir fikir hasıl idilmiş olmak içün dirizki (Çanencer) sefinesi 1876 senesi Mayısın 25 inci günü (Şernes) limanına 'avdetinde 68890 mil bahri kat' 96567 çentener kömür sarf itmiş olduğu ve engin denizde 719 gün geçirdiği tahakkuk itmiştir. 'anasıl İsviçreli olub Amerika'da ne-vatan iden tabi'yundan (Aleksandr Anasiç) sefine-i mebhûse ile getirilen hüsn-i muhâfazasınahayretde kalmış ve buna da'ir (Natur) nam İngilizce mevkût gazetesine yazdığı mektubda mezkûr numûnelerin yalnız bir adam tarafından tedkîk ve mütâla'asına'ömr-i vefa itmeyecek kadar çok bulunduğunu ve bundan sonra ki hey'et-i seferiyelerin ancak (Çalencer) keşşâfınının noksanlarını ikmâl ve bazı meşkûk bıraktıkları nakatı izâhdanmâ'ada bir işleri kalmadığını beyan itmiştir.

Ser levhadan dahi anlaşıldığı üzere makalemiz ka'r-i bahrin yalnız bazı calib-i dikkat yengeçlerine münhasır bulunacaktır ki bu sınıf beyne'l-katbinhatt-ı sahilden 'amak-ı a'zimiye'ka'r-ı bahr muhitin her tarafda mevcut durma' mafih yengeçlerin teşkil itdiği on iki sınıfdan kaffesi a'mâk-ı deryanın her tarafında mevcûd olmayub bazı yerlerde (Setumatubud) ya'ni (Zeva'l-ercelü'l-femiye) ve (filobud gibi bazı

ta'ifeler bulunmaktadıdır. Ziyadan mahrûm ve suyun tazyîki'azimi tahtında olan a'mak-
1 bahride sınıf-1 sa'ireye mensub yenekcilerin kaffesinden birer numûne bulunur.
Tenevvü' ve ma'rûfiyet ve kesret cihetiyle yengec içinde en ziyade tanılan sınıf
(Dekayud)lar yani (Zev' 'aşret-i ercel) ta'ifesidir ki kesirü'l-istitâlalardançağanuslar bu
sınıfa dâhildir.

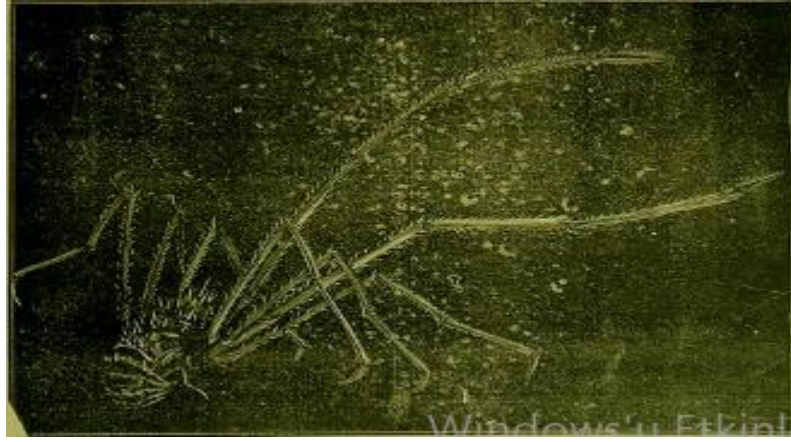
Yengecler familyasına mensûb hayvanatdan en şayan-ı tedkîk olanı (Şekl 1) ile
gösterilen uzun ayaklı (nematukarcinusgerâçilpes) namıyla ma'rûf bir nev'çağanusdur
ki 900/ 2200 metre derinliklerinde bulunmaktadıdır.

(S.348) Bu hayvanın yaşında boynuz makamında vücûdunun $\frac{3}{4}$ misli
uzunluğunda 6 'adedistitâlesi ve bunların nısf uzunluğunda ve ucu dikenli ayakları
vardır. Bu cinsden olan bir hayvan ayakları üzerinde durduğı zaman vücûdunun
ağırlığını ince vâsi' bir sath üzerine olur. Akvâ-yı ihbâr ve ihsâs iderek vakit ve
zamanıyla muhâtıradan kurtarılmasını te'mînider.

On ayaklı yengeclerden şekil 2 ile gösterilen ve (paşigasterformuzus) namıyla
yad idilub türkcemize "büyük karınlı" ile terceme idilebilenlerde yukarıda 'arzdilen
nev'enisbetle boynuzlar kısa ve fakat ayaklarının birinci

Şekil 43. Şekil 11 - (Nematukarcinus) tesmiye olunan ka'r-ı yengeci

Şekil 44. Şekil 12 - (Pakigaster) Tesmiye olunan iki apağı uzun ka‘r-ı bahr yengeci

İhtimâle nazaren hayvanın uzun boynuzları birer alt hissölubsa‘ir-i hayvânatdan düşmanının takarrübünü dimağına ve çifti o kadar uzundur ki küarıbahrındaki kaya deliklerinde ve bataklık zeminlerden hayvanat-ı sa‘ireyi sayd ve ihrâca

(S.349) müsâ‘iddir. Bu nev‘-i hayvanlar 900 metre ‘umuklu yerlerde bulunmuşdur. Bazı istikşâfât-ı hey‘et-i fenniyesi tarafından bir nehared yengeci) namıyla ma‘rûf hayvanın 5400 metre ‘umkdaki denizlere kadar bulunduğu vardır ki bu hayvan vücûdunun kısm-ı mü‘ehhiri sümüklü böcek kabuğu gibi bir kabuk içinde bulunmakta ve müddet-i hayatında bunu vasıta-i müdâfa‘a olmak üzere terk itmemektedir. (Ağurid) denilen hayvanın teşekkûlat-ı vücûdiyesinin‘adem-iintizâmı kadar bu kabuğun o hayvanca te‘siri olmuşdur. Vücûdunun yuvarlak olan kısm-ı mü‘ehhiri (halezonu sümüklü böcek kabukları gibi) arkaya ve ayakları [ki nehr-i hayvanatında yelpaze gibi yayıktır.] ilerüye eğilmiş bir halde olup bunlar i‘ânesiyle kayalara tırmanur ve deliklere girerek tutunur ki bazen parçalanıncaya kadar bulunduğu yerden çıkarılması, tutunduğu kayadan koparılması gayr-i mümkündür. A‘mâk-ı bahrda en ziyade bulunan hayvanlardan biride (BağurusAbisuru.)dur.

(Sağarita) namıyla ma‘rûfçentikli müdevver bir gül şeklinde olan kabuklu hayvan bahri (bağurid)lerin birer refik-i meskenidir. Bunadasebeb bir kayaya yapışub kalmadansa bu hayvanlara müracaveret halinde (pulebep)’in daha ziyade yiyecek bulması ve bu polupek hassa-i müdâfa‘a-ı kârânesi sayesinde mahfûz bulunmak içün (Sâğarita)ların bunları ta‘kîbe mecbûr olmasıdır. Bu gibi yekdiğerinin birer mürâfik

gayr-i müttefiki olan hayvanat pek çok isede bu iki hayvan-ı bahrinin mürâfakatı en ziyade calib-i nazar-ı dikkatdir.

(Lituusferukas) denilen ve 900 metre ‘umkındaki deniz ka‘rlarında yaşayan hayvanın vücûdu dehşetli dikenlerle mücehhez olması büyük hayvanatın hücûmundanmasûniyetinimucibdir.

(Çalencer)hey‘et-i seferiyesi tarafından getirilen yengeçlerinmecmû‘ı 315 nev‘a balığ olub bunlardan ikisi 3600 metre ‘amaklarında yaşar.

Ma‘rûfyengeçlerin en büyüğü (Japon) denizlerinde bulunan ve (mako ki irakamferi) namıyla ma‘rûf olan hayvandır ki 700 metre ‘umkındaki deniz ka‘rlarında yaşar. Bu hayvanın bacaklarından her ikisinin ucdan uca tavili 3 metredir. Almanya’nın (Labisik) beldesi tarih-i tabi‘i müzesinde bu hayvanın bir numesivarid ki Japonyalı mu‘allim (İsa‘ivÿyima) tarafından ihdâolunmuşdur.

Nüzhet

Ta‘rîfât-ı Seyyid Tercemesi

(Kırk yedinci nüshamızdan mâba‘ad)

Ruy- Kasidenin üzerine bina ve daliye-i ta‘iye gibi kendisine nisbet olunduğu harfdır.

Rehn-Lugat‘alü‘l-ıtlâkhabsdimekdir. İstilâh-ı şer‘de ise şey‘i bir hakkı istifa mümkün olacak suretdebahk-ı habsitmekdir.

Rehn-i merhûnedetlâk olunur. Bu ıtlâkmef‘ûliism-i masdar ile tesmiye kabilindedir.

Riyâzet-Ahlâk-ı nefsiyeyitehziyedir. Zira tehzîb ahlâk, nefsi tabi‘inzebuf ve müfâsedindentahlîs ve tasfiyeden ‘ibâretidir.

Riya‘-A‘mâldeAllahın gayri bi-mülâhaza ile ihlâsı terk itmektir.

Bâbü‘l-zay

Zahir -Cenab-ı hakkın kalb-i mümini ikâzidecek olan va‘azidir. Bu ise mü‘mini hakka da‘vet iden bir nurdur.

Zihaf - Bey-i şi‘arin ister sadırda ister ibtidâde ister huşûda olsun, eczâ‘-i semâniyesindetağbîricrâitmekdir.

Zarâriye-Zerâretbina‘yinin mezhebine tabi‘ olanlardır ki bunlar sıfat-ı Allahınhudûsunaka‘ildirler.

Za‘ferâniye-Bir mezheb ashâbıdır ki bunlar kelim-ı ilahiye zâtın gayr-i i‘tikâd ve zatü‘l-hebnek gayri olan şey-i mahlûk olacağından “kelam-ı Allahı gayr-i mahlûkdur” diyenleri ikfâriderler.

(S.350)

Za‘m- Delilsiz sözdür.

Zaman -‘Andü‘l-hükemânlık atlasın mikdar-ı hareketidir. Mütakellümüne göre zaman o müteceddüd-i ma‘lûmdan‘ibâretdir ki engele müteceddüd-i ahr-i mevhûmtakdir olunur. Mesela (Güneş doğduğunda gelir). Neyler. İşte güneşin doğması ma‘lûm ve gülmek mevhûmolub bu mevhûm olan bu mevhûm olan gülmeğinma‘lûm olan güneş doğmasına mükâren olduğunda ebhâm-ı za‘il olur.

Zühd-Lugaten arzu olunan bir şey‘e meyli terk itmektir. İstılâh-ı sufiyede dünyadan i‘râz etmek ve ana bazıylemektir. Zühd bir kula göre rahat ahreti taleb zamanında terk-i rahat dünyadır. Kol diğere görede ele girmeyen şey‘ikalbedesoknazarkdır.

Zevc- Çift -müsâvi iki kısma taksîm olunan ‘adeddir.

Zeytun-Kuvvet fikir sebebiyle nur-ı kuds ile işti‘âlemüsta‘id olan nefesdir.

Zit-Zeytununisti‘dâd aslisinin nurudur.

Zif-Paranın beytü‘l-mal tarafından kabul olunmayan cinsidir.

Babü‘s-seyn

Sâlim-Sarfıyune göre fâ, ‘ayn, lam mukâbilinde bulunan hurûf-ı asliye harf-ı ‘illetyahudhemze yahud mükerrer olmayan kelimedir.

Nahvyon yalnız lam-ı mukâbilinde harf-ı ‘illet bulunması kelimenin sâlim olmasına halel virmezse de son harf harf-ı ‘illet evvelce olsadaza‘idolsada kelimeyi (halim) sınıfından çıkarır. Binâenaleyh (nasr) sarfıyune göre de navyünegöredeSâlim (remi) iki fırkaya görede gayr-i salim (Bâ‘sarfıyune göre gayr-i Salim olubnahviyune göre sâlim ve (ıslıkı) sarfıyune göre salim olduğu halde nahvyune göre gayr-i sâlimdir.

Sâlik-Seyr-i ‘avâlim ve kat’-ı mukâmâtdabederka-i hareketi ma‘lûmat ve muhâkemâtıolmayub hale tâbi‘ olandır ki bunun hakikat hakkında hasıl olan ‘ilmi‘aynı olduğundan zihni bâ‘iszebğ ve zülâl olacak şebhâtınvürûdundan varestedir.

Sakin -Bulunduğu suretin gayr-i sûretde hareket-ı selâ‘iyeye kabiliyeti olan harfdır. (‘Ömrü) lafzındaki (m) gibi.

Sâdet-Seyyidincemi‘idir. Seyyid bir büyük memleketi idareye muktedir olan kimsedir.

Sa‘ime-Senenin ekser zamanında güdülmekle iktifa iden hayvandır.

Sebr ve Taksîm-Bu kelimelerin ikisi bir ma‘naya olub aslın ya‘nimakis-i ‘aleyhin o safından bir takımını isbâtıçûn bir takımını ibtâl zamanında kafesini irâditmekdir. Mesela hanenin haris olduğuna ‘illet olmak üzere ya mürekkebyahud mümkün olduğu irâd olunur. Mümkün olmaklığın ‘illet-i hudûs olması tahallüfüne binâ‘ batıl olmağla hanenin mü‘ellef olması ‘illet-i hudûs olarak sabit ve müta‘ayyin olur.

Mümkün olmaklığın ‘illet-i hudûs olmakda ki tahallüfü ise sıfât-ı vâcib imkân zâtı ile mümkün olduğu halde hadis olnazarsındandır.

Sebr ve taksîm- Bir takımı ‘illet olarak ibkâiçûn bir takımını ilgâ zamanında o safı asla hasritmekdir. Nitekim hamrın- haram olması ya iskârdandır ya üzüm suyu olmaktadıryahud hem üzüm suyu olmak hemde kendisinde iskâr bulunmak mecmû‘undandırindikde üzüm suyunun gayri ve iskârın gayri birşey‘illet ve safın ibtâlimüfid olmak tarıkıyla‘illet olmadığından iskâr-ı ‘illet hurmet olarak ta‘ayyünider.

Sebeb-Lugatde maksûdi bulmağa vasıta olan şey’in ismidir. İstilâh-ı şeri‘atde hükme vusul tarıkınadırler şu kadar var ki sebeb-i hükümde gayr-i mü‘esserdır.

(Mâbi‘di var)

‘A. Şakir

(S.351) Şu‘inât-ı Fenniye ve Medeniye

Ma‘lûmat-ı Metnû‘a

Yumurta Kabukları Neye Yarar?

Sokaklarda, Ocak başlarında, süprüntü kaplarında, kırıldıktan sonra atılmış yumurta kabukları hemen her da‘im görülebilen bir şeydir. İşte bu kabukların atılması zirâ‘at nokta-i nazarından büyük bir zarar ve ziyanı mucibdir.

Çünkü yumurta kabuklarından ziyade miktarda havi oldukları gelen hassasından naşi hayvanat-ı ehliyeden ekserisine tağdiye nokta-i nazarından gayet fa‘idebahşadırlar.

Yalnız bununla kalmayub, insân ve hayvan kemiklerinin hey‘et-i mecmû‘asının teşekkül ve neşvünemasında külli ma‘lûnetiderkâdır.

Ve‘l-hasıl birçok fevâ‘idicâmi‘ olan yumurta kabuklarını sahkiderek gayet ince tuz halinde olduğu halde yemeklere ‘ilâvesimuceb-i mahsenatdır.

Bu halde hakikat hali derk ve tayakkun idecek olan zirâ‘ bu menba‘ıga‘ib itmek istemeyecek ve fakat, bilakisşehr ve kasabalarda son derecede - lazım olduğu cihetle - taharri olunacaktır çünkü şekerciler ve çöreciler nezdinde fevkalâdeisti‘mâlatı vardır.

Telvîn-i İzhâr

Çiçekciliksana‘atı dahi birtakım harikalar ara‘ihitmekden giru durmamaktadır. Bu sana‘at ile müştakil ve mütevağğul olan kimseler bir müddetden beru ahaliye bu ana kadar cinsi gayr-i ma‘lûm yeşil, mor, penbe renklerde karanfil, nergis ve leylaklar fûrûhat idiyorlar. Bu latif çiçekler hemen tabi‘i‘add olunacak mertebede olan ve icrâsı sade olduğu kadar muvâfık‘akl ve hikmet olan bir usul ile sına‘i bir surette telvîn idilmektedir.

Zikridilecek usul herkes tarafından kemal-ı suhûletle icrâolunabilir.

Yeşil renk acı badem hülâsasınının (yebenilanilin) te‘sîri vasıtasıyla istihsâl olunur. Menekşe rengini husûle getirmek içün dahi fil moru isti‘mâlidilür.

Kuşun ilede penbe renk virilebilir. Zikr olunan mevâdd-ı melûneistihsâli arzu olunacak renge göre mikdar-ı muhtelime olarak süzgeç kağıdından imrâr edilmiş su derûnunda yalnızca veyahud boyanın erimesini teshîl maksadıyla bir mikdâr da ispirto ‘ilave iderek hal idilür.

Telvîn husûsuna gelince henüz kat' olunmuş sapların dış tarafını boya derûnuna batırmak kâfi ve vafidir. Asâr-ı şî'iryenin mu'âvenetiyle su ya'ni mahlûl-ı mezkûr saptan yukarı doğru çıkub madde-i melûni dahi birlikde olarak çıkartır.

Birkaç sa'atmürûrunda çiçeklerin uçlarıhafifce boyanmağa başlar ki burnun tedricen havaya ma'rûz bulunan kısımları tamamen ihâtaidinceye kadar artık her tarafa da yayılır.

AluminyumMa'deni

Demir ve çelik ma'denlerine ihtiyâc bırakmayacak derecede terakki ve bugünlerde celb-i inzâr dikkat itmekde bulunan aluminyumma'deni hakkında (45) numaralı nüshamızda mufassalen malûmât virmiş ve mu'ahhirensanâyi'de her bir şeye olântâtîkâtından biri olarak, inşâ kılınan bir sefineye da'irma'lûmatda (46) numaralı nüshamızda münderiç bulunmuşdur. Bu maden hakkında Fransanın mu'teberevrâk-ı mevkûtasından illustrasyon gazetesi diyor ki: ma'den mezkûr-ı tekessür itdikce fi'yatı tedeni itmekdedir. Şimdiki halde bu madenin her bir kiloğramının fiyatı yedi franga tenezzül itmişdir.

Tabi'idir ki tedenni itdikceisti'mâlat ve tatbîkâtı da tezâyüd eyler. Bu vechile bir İngiliz lirasına mu'âdil olmak üzere İngiltere'de çıkarılacak yeni ve küçük banknotları dahi aluminyumma'deninden çıkarılmasını tasavvur idiyorlar imiş bilhassa bir liralık banknotların her halde aluminyumdani'mâlikağıd banknotlara mürcih olduğu mösyö "Bseser" tavsiye ve beyan itmekde bulunmuşdur eğer bu tasavvur-ı mevki'-i icrâya konulacak olursa yeni banknotlar bir lira şeklinde olacak ve kendisi de gayet hafif ve ince bulunduğundan isti'mâlinde d esuhûlet olacaktı. Bakalım daha nelere tatbîk olunacak?

Hayvanat Da'imü'l-insâl

Peti Monitör İllestre gazetesi diyor ki: bazı hayvanat vardır ki bekaları kürre-i arz üzerinde hiçbir vakit mahvolmaz mesela: sülük ve örümcekden beheri ayrı ayrı 107 yumurta, sini 144 kaplu(m)bağa 1000, kurbağa 1000, 'âdi kurt 10,000, pinerde bulunan diğeri bir kurt dahi 50,000 yumurta yumurtladıkları vaki'dir.

Bununla beraber bazı balık meraklıları hayvanat-ı ma'iyenin mahv olacakları zannve zehâbende bularak mate'essüf olurlar isede fakat bu babda idilen bir statistika nazaran hayvanat-ı mezkûrenin kat'en böyle bir halde duçar olmadıklarını isbât ve

te‘mîneylemekdedir ez-cümle yüz gram tatlı su balığı 9943 yumurta bıraktığı gibi yığirmi beş santimetrelik bir sazan balığı dahi 25151 tarhuz balığı 3600 kefal balığı 342000, uskumru balığı 282000, dil balığı 100000, tatlı sudaki beyaz balıklar 1,130,000 pisi balığı 1,250,000 mersin balığı 300000, morina balığı 9,440,000 ‘adedyumurtlamakda imişler! İstakozlarda her ne kadar bereket tenâsiliye az isede yine cinslerini ga‘ib itmeyecek derecede olmayub rivayete nazaren bir istakoz 12000 ve diğeri bir rivayete görede (21000) yumurta vücûde getiriyor imiş!

(S.352) Mükemmel Kâmûs-i ‘Osmani

Suret-i tertîb ve neşri ber-tafsîl geçen nüshamızda yazılan ve bir takım erbâb-ı iktidâr ve ihtisâs tarafından tahrîr ve tertîb olunan musavver ve mükemmel lugatın 5 ve 6 incicüz‘ileri bir yerde olarak neşrolunmuşdur. Her iki cüz‘i ayrı kağıd üzerine matbû‘ bir de levhayı şamildir. İki cüz‘i 10 paraya abonesi yığirminci nüshanın neşrine kadar tekmiîl der-sa‘âdetiçûn 15 ve vilayet içûn 35 guruşdur.

Bu ucuz lugatın istifâde için bir an evvel abone olmalarını kari’inkirâma hassaten tavsiye ideriz.

MÜKAFAT

Zirde kitablar mükânibintevzî‘-i mükâfatı macun-ı gabet-i mükemmel münevverinde teclîd olunmuş olup bunların bir tarafında tuğra-yı gara-yı hazret-i padişahi ve ayrı sünnet bizi ile (mükâfât) ve diğeri tarafında ay ve müzeyyin ayrı sünüs babları olduğu gibi ba‘zılarına (tahmîn) vrba‘zılarına (akran) yazılmış her iki tarafı yaldızlı kalblerle seraba yaldızlanmıştır.

İsimleri gösterilen kitabların yalnız cildleri bu fiyatla yapılamayacağı derkâr olup bir hizmet fevka‘l-‘ade olmak ve bi‘l-cümle mekteblerin müdür ve mu‘allimlerini bir takım müşkilatdan kurtarmak üzere beş bini mütecâviz kitab-ı teclîditdirindiğini ve kütüphanemizde hazır bulunmakta olduğunu ihtâriderim. Atideki kitablar der-sa‘âdetiçûn yüz para ve taşra içûn üç guruşdur

Tarih-i nazima

Çocuklar kütüphanesinden coğrafya

Rehber imla yahudesma-i Türkiye

Muhtasar-ı Cedid Kava‘id-i ‘Osmaniye

Bidayet-i Coğrafya
Yeni İnfiba-yıFransuva
Muntazimü'l-Fiba-yı'Osmani
Çocuklara Münşet
Rakama MuşakkiMecmû'ası
Çocuklara Ref'a-ı Hattıyla mektub
Nemeneleri
Hayat-ı arz
Mübtediblere kara'it kitabı
Fa'idelikıra'at
Muhtasır-ı sarf-ı 'Osmani
Muhtasır-ı hesâb
Levha-i ta'lîmyahud usul-ı istiktâb
Atideki kitablara der-sa'âdetiçûn beş ve taşralar içûn elli guruşdur
Muhtasar-ı Tarih-i 'Osmani
Yunanistan Kadim Tarihi
Fezleke-i Tarih-i 'Osmani
Muhtıra-i Tarih-i 'Âlim
Ka'inata Bir MazrYahudMücemmel Tarih-i 'Umûmi
Mücemmel Coğrafya-yı'Umûmi
Hülasa-i Coğrafya-ı 'Osmani
Fezleke-i Coğrafya-yı'Umûmi
'İlm-i Hesab-ı HesabTahrîri ve Şefhi
Yeni Hesab
Yeni Hesab-ı Tabifâni

Mükemmel ‘Osmanlı Sarrafı
Mükemmel Nahv-i ‘Osmani
Nobave-i Nevâ‘ad-ı Farisi
Müftah-ı Sarf-ı ‘Arabi
Fevâ‘id-i ‘ilm-i inşâ
Kavâ‘id-i Tahavvülat
Nazarı ve ‘Ameli teslim-i Kıra‘at ve İmka-yı‘Osmani
Oku - Yeni Resile-i Ahlak ve Vezâ‘if-i İtfâl
Çocuklar Bağçesi
Robinson Tercemesi
Kıra‘at-ı Tedrîce
Çocuklara Ma‘lûmat-ı Evveliye
Em‘ân
Zeyl-i BilasekSergezeşti
Hikmet-i Ahlâk
Müslümanların ‘İbade Eyledikleri Hizmet
EmseleBileTahsîl-i Sarf-ı Fransuva
İlfâz-ı Mütecânse-i Fransuviye
Kava‘id-i Lisan-ı Fransuva
Arkadal Bana Fransızca Öğret
Muhtasır-ı ŞapsalTercemesi
‘İlâveli Numune-i Aşâ-yıFransuva
Mücâmi-i Ladebden ‘ilm-i bedi‘
“ “ ‘ilm-i mu‘âni
“ “ fen-i kafiye

Atideki kitablar der-sa‘âdet-i biçûn on ve taşralar içûn on iki guruşdur

Emsile ile Tahsîl-i Sarf-ı Fransuva

Celdûl ve Sani Bir Perde

Usul-ı Müsasat-ı Mestuye

Yeni Fenn-i Makine

Yeni Kimya

‘İlm-i Haber

Tarih-i Tıp

Yeni Hesab Üçüncü Kısım

Mücâmi-i Ladebden Usul-ı Fesâhat, ‘ilm-i Ma‘âni, ‘İlm-i Beyan. (Bir Yerde)

Her Bağçeden Bir Çiçek

Balada muharrer kitablardan başka olarak kütübhane-i ‘âcizânemde on beş, yigirmi beş, otuz, otuzbeş, nihayet fark-ı guruşa kadar mükemmel cildlimükâfâtkitablarımevcûdolub anlardan dahi istenildiği halde gönderilir.

AFERİN

Aferin, tahsîn, İmtiyaz ve rakkaları renkli kağıd üzerine ve nefis suretde tabi‘ olunmuş olarak matba‘a-i ‘âcizânemde yüz binlerce nüsha mevcûdolubmükânibe bir hizmet muktahirede bulunmak arzusuyla der-sa‘âdetiçûn üst üste 40 ve taşralar içûn 5 paraya gönderilmekte olduğu gibi divani yazı ile yaldızlı olarak tuğra-yıgrati havi zikr-i cemil ve rakkası dahi birkaç bin nüsha tab‘ olunmuş olduğundan der-sa‘âdetiçûn on beş ve taşralar içûnyigirmi paraya satılmakta ve istenildiği halde mekteblerinin dahi ismi yazılarak tab‘ olunmaktadır.

MEKTEBLERE MAHSUS DEFTER

Bu nam altında ‘umûm-ı mekâtibemahsûs olmak üzere matba‘a-i ‘âcizânemde külliyetli defter yaptırılmış ve bunların kapaklarının bir tarafında Türkçe hurufât ve gayet açık ‘ibâreler ile güzel matbû‘ hikâyeler ve kerâtedveli konulmuş ve diğer tarafında müzeyyen ve mükemmel bir resim derc edilmiş ve gayet nefis kağıdı havi bulunmuş olan on yapraklı ya‘niyigirmi sahifeli 10 yigirmi altı yapraklı ya‘ni elli iki

sahifesi 20 altmış yapraklı ya'ni yüz yigirmisahifelesi 40 para fiyatla fûrûhat idilmekte bulunmuş olduğu 'umûm-ı ibtidâ'iyerüşdiye, i'dadiye ve 'âliyye mekteblerinin müdür-i mu'allimleri ve ma'ârif müdürleri bey efendilerin nazar-ı dikkatlerine 'arz olunur. Taşraya guruşda on para posta ücreti zam idilir.

KASBAR

Müdür-i Mes'ul: **Matba'a ve Kütüphane Sahibi Kasbar**

Sahib-i İmtiyâz: **Ahmed Naci**

Muhteviyat - : Kuvve-i za'ife hakkında tedkikat-ı fenniye - (Avrupa muharrireleri) severin - (Mevad-ı tıbbiye) yaş - iki kıt'adainşâ olunan gemiler (iki resmi var) -Şâyân-ı dikkat ka'r-ı bahryeskceleri- (iki resmi var) - ta'rîfâtseyyidtercemesi-şe'unât-ı fenniye ve medeniye, ma'lûmat-ı metnû'a-mükâfât-ı kitâbları- mükemmel Kamus-ı 'Osmani

(S.353)

İkinci Cild

Numara 49

4 Haziran 1308

Ma'ârif

Haftalık Ceride-i Fenniye ve Edebiye

Müdür-i Mes'ul: Kasbar

İdarehânesi: Bâbıâlf Caddesinde KasbarMatba'ave kütüphanesidir. Cerideye müta'allikhusûsatiçûn müdire mürâca'at olunur.

[Nüshası 20 Para]

Abone Bedeli: Bir seneliği posta ücretiyle beraber 20 guruşdur. İdârehaneden alınmak üzere 20 ve iyi kağıd üzerinematbu' nüshalar içûn 50 guruşdur.

ABONELERİMİZE İHTÂR

Gazetemizin elli ikinci numarasının neşrinde abonelerimizin müddet-i hitâm bulmuş olacağından abonelerini tecdîd itmek arzusunda bulunacak zevâtın şimdiden ikinci sene içûn abone bedellerini göndermelerini ricâ ve saye-i şâhanede ikinci seneye

duhûlunde gazetemizin gerek mündericâtca ve gerek tabi'ce bir büyük teceddüd göstereceğini 'arzideriz.

MÜKEMMEL KAMUS-İ 'OSMANİ

Suret-i tertîb ve neşri bir tefsîl geçen nüshamızda yazılan ve bir takım erbâb-ı iktidâr ve ihtisâs tarafından tahrîr ve tertîb olunan masûr ve mükemmel lugatın 7 ve 8 inci cüz'leri bir yerde olarak neşr olunmuştur. Her iki cüz'ü ayrı kağıd üzerine matbû'birde levha-yı şamilidir. İki cüz'i 10 parayadır. Yiğirminci cüz'ün neşrine kadar abone kabul olunacaktır. Tekmîlinin abonesi der-sa'âdetiçûn 15 ve vilâyet içûn 35 guruşdur.

Bu külliyat lugatdan istifâdeiçûn bir an evvel abone olmalarını ashâb-ı mütâla'ayahassat-i tavsiye ideriz.

Hayvanatda Teceddü'

'Umûmiyetle teceddü keyfiyeti insanlarda nadiren vukû' bulur. Gerçi bazıları kendi tırnağını keser ve kendi kendini tıraş iderse de buna teceddü' denemez. Vukû'ı halinde dahi dini veya sa'ir bir sebebe müstenid bulunur.

Mesela cenubi Rusya ahâlisinden (Sakubeç)lerin kabadayılık göstermek ve alem ve ocağa karşı cesâret ibrâz eylemek maksadıyla ve bazı akvâm ve haşiyenin hayn-ı buluşda parmaklarından birini veya ön dişlerinden birini kesub koparmaları bazikalilü'l-ez'ânların nasıl olursa olsun mükellefiyet-i 'askeriyeden kurtulmak fikr-i fasidiyle a'zâlarından birini 'amel ve fa'idedeniskâtatasaddîsi hep bir maksad üzerine teceddü'dür.

Memeli hayvanatdateceddü keyfiyeti pek nadir olarak ve ancak ilcayun ümidiyle vukû' bulur. Gerçi (Rayenki)nin kazaen budu kırıldığı zaman "bütün bütünmahv ve helâk olmaksansa bir bacakk feda olsun" dimesi gibi avcılık

(S.354) 'âleminde hakikaten vukû' bulmuş bazı ahvâl varsada istihkâr-ı hayat kabilinden olan bu gibi şecâ'atleri burada nazar-ı mütâla'aya alamamakdan ma'zûruz.

Buna karşı: "Bunlar ahvâl-ı istişâ'iyeden ve gayr-i tabi'i vakâyi'dendir" denilirse ma'nasız olur. Çünkü hakikat-ı hal düşünülürse gayr-i tabi'ivakâyi' ve ahvâl olamaz. Evvela şurası muhakkaktır ki tayurdan veya zâtü'l-sedâyadan olsun -kinden mâ'ada -hiçbir sıcakkanlı hayvanın teşkîlat-ı bedeniyesiteceddü'emüsâ'id değildir.

Gerçi bu sözüme karşı kuşlardan ba‘zılarının yuva yapmak içün kendi tüylerini koparmaları teceddü‘‘addidilereki‘tirâzidilürsede şu i‘tirâz-ı merdûddur.

Geyiklerle (zevâhif) yani yerde sürünen hayvanat ve daha bazı küçük hayvanlar içün iş değişiyor. Hayvanat-ı mezkûreninteşekkûlat-ı vücûdiyesi teceddü‘ vukû‘una müsâ‘id olduğu gibi bazı ufak hayvanatda tekrar buyurarak neşv ü nema-yıta bi‘yelerinede mübhem bir hizmet itmiş olurlar.

Hatta avcılara mahsûs ceridenin Şubat nüshasına nazaren geyik vakti klubda boynuzu kopmamış bulursa ağaclara takarak koparır. Çünkü teşekkûlat-ı bedeniyece bu teceddü‘e muhtacdır. Zevâhifdeteceddü‘e ihtiyâc- geyiklere nisbet başka isede yine -mevcûddur. Buda bazılarında tüy ve kıllar ve bazılarında- yılanda olduğu gibi- deri değişmek suretiyle vukû‘ bulur. Fakat vücûdlarının kısmmü ‘ehhirini ga‘ib iden bazı zevâhifinteceddü‘i başkadır. Bunun vukû‘ı kabiliyet mahsûsaya menût olmağla beraber bazı esbâb-ı hariciyeninde taht-ı te‘şîrindedir. Geyiğin boynuzuyla zevâhifin kuyruklarının tekrar bitmesi arasındada fark görülmektedir: geyiğin bedeniyesi yerinde oldukça boynuz her teceddü‘ada kuvvet ve metanet peyda idersede kuyruklar öyle değildir. Her teceddü‘ada yerine biten kuyruk hemen da‘ima ve ehemmiyetli nisbetde eski halinden hafif, kısa ve yuvarlakca olur.

Bir kertenkeleyi kuyruğundan yakalarsak mutlaka kuyruğunun bir parçası elimizde kalub kendisi kurtulur. Kuyruk parçasını yireatdığımızda öteye berüye çırpındığını ve bu çırpınmanın gitdikceza‘ifleyerek nihayet münkati‘ olduğunu görürüz.

Kuyruğun kopması hayvanın kuvve-i iradiyesite‘şîriyle olmadığı gibii bir fi‘ilmihaniği dahi değildir. Kertenkelenin kuyruğu üzerine dayandığımız yumuşak bir dikenin gibi kırılmayub hayvanın cümle-i ‘asabiyesinin gayet şedid ve gayr-i iradi bir surettenaklasındanneş‘etider ki bu te‘şîrat-ı ma‘kûseilcâsıdır: ansızın husûl bulan kısa ve fakat pek şiddetli bir aspasmoste‘şîriyle hayvanın cümle-i ‘asabiyesinin ön kısımları başka ve geri kısmı kuyruğa doğru naklaslakısalur ve bu te‘şîrât-ı şedide-i ma‘kûse kuyruğun kopmasını muceb olur.

Ve hayvanatı, kuşlar ve yılanlar gibi düşmanlarına karşı vesa‘it tahaffüzüyeden mahrûm olan kertenkeleler içün şu teceddü‘ün ne kadar fa‘ideli olduğu meydandadır. İnsân olsun kuş olsun düşmanlarından biri hayvanı yakalamağa

saldırınca kuyruğundan yakalamasına onda bir ihtimâl vardır. Düşmanının sulet-i şedidesite'sîriyle ürken kertenkele ise aspasmosa uğrayarak kuyruğu kopar ve düşmanı elinde kalan kuyruk parçasıyla meşgûl iken bir köşe-i emniyete sığınmağa muvaffak olur. İngiliz (Nidhem)'in kolunca Portugalmemâliğinde kuyrukları yeni bitmiş pek çok kertenkele bulunmakta ve buna Portekiz çocuklarının hayvanat mezkûrenin kuyruğunu koparmayı eğlence ittihâz ittikleri sebep gösterilmektedir. Hatta (Frais) 'nın iddi'âsına göre Avrupa-yı cenubiyede kuyrukları kopmuş kertenkelelerin 'adedi insan bulunmayan kırlara nisbetenşehir civarlarında ziyadecedir.

Mikroskop 'ulemâ-yı meşhûresinden Almanyalı (Labelediğ)'in müşâhede-i atiyesi şayan-ı tezkârdır: 'âlem-i muma-ileyh elde itdiği bir yeşil kertenkeleyi bir çam sandıkda habs itmiş ve harice atlamağa sâvaşan hayvanın sandık cidarına kendini çarpması kuyruğunun kopmasını muceb

(S.355) olmuştur ki bu teceddü' sarf bir te'sîr-i mihaniği ile vukû' bulmuş dimekdir.

Zevâhif demeşhûd olan teceddü'ün bir 'ayniyede kabuklu hayvanlarda vukû'bulmaktadır ki 'ilm-i hayvanat müntesiblerinden (Vorçeburğ)'lu seyyah-ı şehir (Semper) ile İngiliz (Göyleding) ve Amerikalı (Hemfit)'in bu babda müşâhedâtı pek çoktur.

(Semper) Ceza'irbahr-i muhitden (Philipin) adasında bir nev' salyangoza tesâdüfitmiştir ki kırlarda yaşayan ve (Helikaryun) namıyla ma'rûfolub arkasında sa'ir sümüklü böcekler gibi-halezoni bir kabuğu bulunan bu hayvan ağaçlarasür'atle tırmanmakla müştehirdir. Arkasında olan kabuğu pek 'âriyetolub ayağı makamında bir kuyruğuda vardır ki tutulmak içün yakalanınca suhûle kopar ve hayvan otlar arasına kaçub gizlenir ve az zaman sonra bunun yerine başka bir kuyruk biter. İşte ehemmiyetsiz dimek olan bu kuyruğunu gerek sevâhif gerek tuyûr-ı vuhûşdan üzerine hücûm iden düşmanına terk iderek'uzv-ı hissi, ve alet teneffüsüyle echize-i hayatiye-i sa'iresini hamil vücûdununkısm-ı mukaddemini kabuğuyla beraber istihlâsa muvaffak olur. (Guildiniğ) dahi bu hayvanat ta'ifesinden Hindistan'da bir cins salyangoz görmüştür ki (Setenopus) ismiyle ma'rûf ve (Helikarion) gibi kabiliyet-i teceddü'ylemevsûfdur.

(Hemfilet) dahi Amerika-yı şimâlide bir kır salyangozu tutub bir kutuya koymuş ve kutuyu tekrâr açtığıında içinde iki salyangoz bulunduğuna hayretde kalmışdır. Şübhesizdir ki kara ve kırmızı salyangozlar familyasına mensûb ve (fenâkaryunfulyolanus) namıyla ma‘rûf olan bu kabuklu böcek şiddetli çırpınma ilcâsıyla kuyruğunu koparmuş ve kuyruğu bir müddet hareketini muhafaza eylemişdir. Bunada sebep vücûdlarının kısm-1 mü‘ehhiritced dü‘emüsâ‘id bir vaz‘iyetde bulunmasıdır. Bunların kısm-1 mü‘ehhirindeza‘if bir nokta mevcûd ve cüz‘i bir çırpınma ile vücûdlarının kısm-1 mukaddem ve mü‘ehhirinin ayrılmasını muceb olduğu muhtemeldir. Bu babda henüz tedkîkat-1 teşrîhiyeicrâidilub hakikat-1 hal meydana çıkarılmamış isede nazariyat-1 sâlefe hakikate pek mükârin gibidir.

Kertenkelelerle salyangozlara nisbeten mafsallı hayvanat da teceddü‘ziyadecedir. Sivrisinek envâ’ından uzun bacaklı haşeratdan her kangı birinin bacağına yakalarsak hayvanın biraz zaman çabalamasını müta‘âkib bacağına koptuğunu göreceğimiz tabi‘idir. Fakat bu teceddü‘ün zevâhifile salyangozlarda vukû‘ bulan halin ‘aynıolub olmadığı cay-isu‘aldir. Son derisini değiştiren mafsallı hayvanın kopan ‘uzvu yerine yenisi bitmeyeceği ma‘lûm ve sivri sinekdevukû‘ bulan teceddü‘ün bir hal ‘asabi te‘sîriyle olmakdan ziyade ‘uzv-1 za‘ifin‘atf ve şiddetle tutulmasından neş‘etdiği muhtemeldir. Hatta ökse gibi yapışkan bir maddeye tutulan sivrisineğe dikkat idilse çırpındıkca‘zâsı daha ziyade yapıştığı ve en nihayet bir veya iki bacağına koptuğu görülür. Fakat bu teceddü‘hiçbirkavakilde cümle-i ‘asabiyelerite‘sîrâtinetâyicinden değildir. Bu ise bir fark-1 küllidir.

Mâba‘dıvar - Nüzhet

Ruşeym ve Cenin

Beyza-i mülkahanın teşekkül-i evvelisinden hamelin üçüncü ayı nihayetine kadar aldığı ismi ruşeymdir. Dördüncü ay ibtidasındanvaz‘-1 hamle kadar cenin ismiyle yâd olunur.

Devre-i hayânın en hafisi dâhil rahimde güzerân iden müddet ile işbû müddet zarfında vukû‘a gelen tahavvülat ve tebeddülât-1 tabi‘ye olduğundan bundan bahsi münâsib gördüm.

İttihâd cinsinden maksad aslı nesl-i insâniyenin tekessür ve bekasından ‘ibâret olmağla mayi‘menvi dâhil

(S.356) rahim oldukda mübeyyizden infikâk iden beyza-yı mecra-yı mahsûsîi'ânesiyle rahme vasıl olunca yahud daha mecrâ-yı mahsûsda iken huveynat-ı menviye ile telâsuk iderek beyza-i mülkaha olur. Bu andan i'tibâren bu beyza ruşeym namını alır. Ruşeym üçüncü haftanın nihayetine kadar feth-i meyt olursa isbât olunamıyor. Bu zaman zarfında beyza ancak bir gürâz kadar kesb-i hacmidiyor. Bu zaman zarfında terşîm kendi üzerine bir kayık şeklinde kıvrılarak tevessü' itmiş olan kısmı re'siteşkîlidir. Bir ayın nihayetine doğru ruşeymm bir santimetr ve tavl-i kesbiderekbeyza dahi bir gügercin yumurtası hacmini alır.

Birinci haftalar esnasında ruşeym-i insânıtuyûr ve zevâhifin ve hayvanat-ı sedyenin ruşeymatından tefrîk olunamaz. Dördüncü hafta zarfında bir ruşeym insanı ile köpek ve kaplumbağa ruşeymleri'ayn-ı sinde ve dört günlük civciv 'ayn-ı evsâfiha'iz olduklarından tefrîk olunamazlar.

İkinci ayın nihayetinde beyza bir tavuk yumurtası hacmini ahzider. Ruşeym üç santimetre ve tavl-kazanub on beş gram sıkletinde bulunur. A'zâ'ulviye ve sefliye birer kıt'acık'azm-i terkuve (köprücük kemiği) fen-i esfel (alt çene) bu esnada kemiği tahavvül itmeğe başlarlar.

Habl-i serre (göbek bağırsağı) iplik kadar kalınlık kesbidub nihayet safilesiyle teşekkül itmekde bulunan batına mülâsıkdır.

Kulaklar, burun delikleri bu zamanda mer'i olur.

Ağız müsta'rizberzak şeklinde görünür. Üst dudak üç 'aded tomurcuk halinde olub kırkıncı güne doğru yekdiğeriyle iltisâka başlarlar.

Ruhiyon kırkıncı günde ruhun ruşeym üzerinde icra-yı ayda ruşeym on santimetr ve kadar olub 75 gram sıkletindedir. Bu zamanda a'zâ'itenâsül farksız olubhadibe-i tenâsülü denilen kabarcık mahl-ı tenâsüldemer'idir. Altıncı hafta nihayetinde işbu hadibetebârüziderek barize-i tenâsülü namını alub üçüncü ay nihayetinde teşekkül itmesi icâb iden kıt'a-i tenâsülünün yavaş yavaş meydana çıktığı görülür.

İşte bu aydan sonra ruşeym-i cenin namını alarak on sekiz santimetre ve tavl ve ikiyüz gram sıklet-i 'arzider. Saçları gözükmeğe başlayarak tırnakları ince zarlar şeklinde müşâhede olunur. Bu ayın nihayetine doğrudur ki valde karnında mevcûd yavrunun harekete başladığını ve tabibmu'âyene-i balid ve karnın üstünden dinleyerek

ceninin hareka-ı kalbiyesini işitmek ile hamelin suret-i muhakkakadavukû‘unahükmidir.

Beşinci ayda cenin 25 santimetr ve tavl ve 400 gram sıklet-i kesbider. Cildi kırmızıya yakın olub incecik tüylerle mesturdur.

Altıncı ayda cenin 25 santimetre olub 700 gram sıklet-i kesbider. Tırnaklar kâ‘ideleri üzerine bükülmüş olub bu zamanda kız olan ceninin gışâ‘i bekâreti müşâhede olunur.

Altıncı ay esnasında ‘âriza-i hariciye ile düşen bir çocuğun birkaç günden ziyade yaşaması kabil olamaz.

Yedinci ayda cenin tamamıyla kabiliyet-i hayata malikdir. Ceninin boyu 40 santimetreye ve sıkleti 1250 grama baliğ olmuştur. Cildi beyaz olub kasıklarıyla koltuk altları dokunukdukda yağlı gibi olub ifrâzât-ı duhniye vukû‘ bulduğu tahakkuk ider.

Tırnaklar bütün imtidâdında bükülmüş ve göz kapakları açılır eğercenin bu halde doğacak olur ise etrâfını muhit olan eşya ve sa‘ireyi göre bilir.

Sekizinci ayda 45 santimetre ve boy 2250 gram sıklet görülür bu ayda doğan çocuklar yaşayabilirler.

Dokuzuncu ayın nihayetine doğru cenin had-ı kemâlini bulmuş ve sıkleti yedi livre [*42] tavli 50 santimetreye vâsıl olmuştur. Madam La Şapel on yedi livre ağırlığında, kazu 64 santimetr ve tavalinde 18 livre ağırlığında cenin müşâhede itmişlerdir. Halbuki bunlar istisnaat-ı tabi‘yedenma‘düddurlar.

Teşekkül-i harici-i cenin -cild beyaz, tevili, bütün

(S.357) İmtidâdında kaygan bir mayi‘lüzûcu ile sıvanmış olubişbûmâyi’inhidmeti ceninin kanat mühbiliyedenhurûcunutesbehildir.

Habl-i serevi (çocuğun göbeği ile suğı birleştiren) çocuğun boyunda olub çocuğun tamam ortasından 1.2 santimetre ve yukarıda merbutdur.

⁴² Bir livre yüz elli dirhem ya‘ni beşyüz gramdır.

Tırnaklar bütün imtidâdında mevcûd olub parmakların uclarınıziynetlendirirler.

‘Azâm-ı kahfiye (kafa kemikleri) mütaharik olub yekdiğeri üzerine hafileri ve hayn-ı hamelde kafanın sur-ı muhtelifeye tahavvülüne müsâ‘id bir halde bulunurlar. Bu husûsiyet‘azâmkahfiye arasında mevcûd bir zardan ‘ibâret olub işbû zar bilâhare kafa kemiklerinin ithâdına hizmetider. İşbu zarlar bir taraftan kemikleri itthâd itdirdikleri gibi bir taraftan da bingıldak namını virdiğimiz muvakkit örtüleri hasıl iderler ve işbu bingıldak ile zarlar ceninin dâhil-i rahmdevaz‘iyetini öğrenmek içün hekim ve ebelere ziyade yardım iderler.

Aksâm vücûdunun en ‘arizi olan re‘s-i cenin haric-i husûle olmak üzere iken hamilin en mühim bir zamanını hasıl ider. Teşekkülü dâhili-i cenin - hamilin nihayetine doğru ceninin ‘azm-i fahzisinin nihayetinde (kaba etlerin buldukları kemik - uyluk kemiği) bir nokta-i ‘azimiyemüşâhede olunur. İşbu nokta-i ‘azimiyenin mevcûdiyeti tıp kanunu nokta-i nazarıyla gayet mühim olub bir ceninin düşürüldüğünü veyahud vaktiyle doğduğunu ta‘yînider. Tevellüdden evvel ceninin akciğerleri kırmızı bir renkdeolub suya kondukda biter. Teneffüs itmiş çocuğun cigeri göl rengini alub suya kondukda yüzer işbû‘alâmet dahi tıp kanunu nazarıyla pek mühimdir.

Ceninin başlucaveza‘ifi- Deveran -Cenin vazife-i teneffüsü icrâ içün vesâ‘itden mahrûm bulunmasına mebni son (meşime) işbû vazifeyi ifa ve temessülü idâme ider. Ya‘ni siyah kanın kırmızı olması sonun vazifesidir. İşbu temessül ve ceninin tağdîsi bir ka‘ide-i hulûliyeden başka birşey olmayub yoksa o ‘aye-i meşimiye (sonda mevcud damarlar) ruhumun ‘ayesiyle bir ittihâd tamde bulunmazlar ancak kâ‘ide-i ancak hulûluye ile valdenin kanında mevcûdmevadd-ı mağdiye ve müvellide cenine intikâlidir. Kan valdeden cenine doğrudan doğruya geçmez bu fikirde bulunmak bir hatadır.

Dela‘il-i fisiyolociye ve marziye ile duran cenin ve valide yekdiğerine karşıistiklalîyet-i nameye muzhir oldukları müsbittir.

Hareket-i kalbiye ısgaolundukdatefrîk olduğu gibi kansız ve veza‘if olan bir kadının demevi ve güzel bir çocuk getirdiği de vâki‘dir. Cenin hayat dâhil rahmide

iken her kangı bir merzindifâ'ı (çiçek, kızıl, kızamuk) ile hamile bir kadın zehirlenerek öldüğü halde cenin validesinden sonra vefat ider.

Ma'haza bir darbe-i harici, düşmek, yük altında kalmak gibi halat-ı cenin ile validesinin 'ayn-ı zamanda vefâtınıintâciderisede evvelkinin olması daha ziyade muhtemel olubtabi'atba'zen validelere müsâmahaidir.

Cenin devranıyla bir şahıs gâhlindeverâni arasında dahi fark külli mevcudiyetden'ibâretkalmayub cenine zeylenvâki' olan bazı'zânınzamından'ibâretdir.

İşbu munazzim olan a'zâ hayat dâhl-irahmidemecûdolubba'de'l-velâdeba'zılarımahv ve ba'zılarıda gürleşerek ifa-yı vazifeden kalurlar.

Hissiyat-i cenin - hamile bir kadının karnı üzerine konulan soğuk suya batırılmış bezler hissiyat-i cenini ikâza kifayet idub'akib-i vaz'ide ceninin hareket eylediği müşâhede olunur. Karnı üzerine ziyade tazyîkde'ayn-ı neticeyi virir.

İfrâzat-ı cenin - Ceninin bağırsakları mu'âyeneolundukda dâhiline safra ile karışık muhat-ı mu'â'imüşâhede olunur. 'akib-i hamilede çocuk irzâ'ide iken işbûmevâd-ı safliyetard olunur.

Bol dahi ifrâz olunur isede pek cüz'idir. İfrâzât-ı dehniyetamamıylevukû'bulub cildi terdfbider.

Doktor Ş. Kamil

(S.358)

Vezn-i Dimağ

(Muğtebisat-i Fenniyemden)

Madde-i Dimağiye .-'Aklın, tekemmül dimağ ile mütenâsib olması, -erbâb-ı dehâ', - bedenin biçimine, boyuna göre vezn-idimağın

Tahavvülü, - cüceler. - gayet ayrı adımlar.

&

Baş büyüklüğünün hemen da'ima, kemlitzekâ'ıye ve fa'aliyet-i 'aklıye ile mütenâsib olduğu (başın büyüklüğü) ser nameli makâlede görüldü. Dimağları

doğrudan doğruya tartmak suretiyle icrâidilentedkîkat dahi müsâha tarikiyleistihsâl olunan neta‘ice müşâbe neticeler i‘tâ itmekdedir.

Başlıca şu son senelerde antropolocya (‘alemü‘l-beşer) (darü‘l-istihzâr ve tecrübe)’nde, Doktor (Broca) ve (Topinard)’in taht-ı nezâretindemüta‘addid dimağlar vezn olundu. Mukaddemce, fiziolocyaşinas (Wağner) 964 dimağ vezinlerini cem‘ ve yekdiğerleriyle mükâyese itmiş idi; bunlar meyanında birçok müşâhirin vezn-i dimağileri de var idi.

Mezkûr vezinlerden ma‘lûmat-ı atiyye istihsâl olunmuşdur:

Sıkleti 850 gramdan aşâğı olan dimağ-ı beşer her türlü tecelliyat-ı ‘akliyemuzhiriyyetina-kabil görünür.

Budala çocukların ve Alp dağlarında mütemekkin (Karetin) ahmakların mikrosefal Azteklerin^[43] Raşitizma (kemiklerin) yumuşamasından ‘ibâret bir hastalıkdır)ya mübtela çocukların dimağları pek az mütenmu bulunur.

Birkaç sene evvel Londra’da vefat iden genc bir (Boschiman)’in^[44] bu mikdâr, suret-i mutlakada deli olmayan ifrâddetesâdüf olunan evzân-ı dimağiyenin hadd-i asgaridir.

(Gorilla) denilen bir nev‘ maymunlarda sıklet-i dimağ takrîben 530 gramdır.

Bir vahşinin, hatta biraz zeki olan bir vahşinin sıklet-i dimağı 120 grama karib, ba‘zende bu mikdarımütecâviz olur.

Bu sıkletleri beynindeki tefâvüt, tekemmülât-ı ‘akliye nokta-i nazarından bir insân ile bir vahşi arasında ve bunlar her biriyle bir maymun arasında mevcûdfeysalıtta‘bîr-i menusle- farkı ara‘ihider. ‘urûk-ı ‘âley-i beşerin dimağları, ‘urûk-ı safilenin dimağlarından ağırdır.

⁴³ (Aztek) bir kabiledir ki kafaları gayet küçük ve mahrûm tenâsübdür. Meksikanın en kadim ahalisini bunlar teşkil idiyorlardı.

⁴⁴ (Boschiman) Dağ adamı dimekdir. Boschimanlar Afrika-yı cenûbiyede mütemekkin vahşi bir kavim olub (Kap) hükümetinin taht-ı himaye ve idâresinde bulunurlar.

Doktor Topinar, Anthropologie ya‘ni ‘âlem-i beşer ‘üvânlı kitâbında Boschimanların ahvâl-ı bedeniye ve ‘akliyelerine ‘â‘id birçok ma‘lûmat i‘tâ eyliyor.

Mesela zencilerde vezn-i dimağı 1230:1300 gram olduğu halde Avrupalıların vezn-i dimağileri 1340:1320 gramdır. (bevl-i berveka)'ya nazaren'ırk-ı abızınvezn-i dimağisi, vahşilerinkinden 100 de 10 nisbetinde fazladır.

Meşâhirdenbirkaç zatın mikdar-ı vezn-i dimağilerimikdâr-ı vasıtıyı çok tecâvüzitmiştir.

Zevat-ı Meşhûrenin Vezn-i Dimağileri

Vefâtları	vezn-i dimağileri	
Guveye (tabi'yundan)	63	1830
Bairon (Şa'ir ve diplomat)	36	1807
Şille (Şâ'ir)	46	1785
Aberkomi (Fizyolocya-ı şinas)	64	1785
Gavdesir (Müşerrih)	53	1630
Süperhein (ferenolocya-ı şinas)	56	1559
Jam Semson (fizyolocya-ı şinas)	59	1533
Dirihle (Riyazhondan)	54	1520
Dumurni (Siyasi)	50	1520
Daniel Wbester (Siyasi)	50	1516
Cambiel (Lord)	80	1516
Ağassiz	66	1512
Şalmer (Hatib)	67	1502
Dumurgan (Riyazi)	73	1496
Gavs (Riyazi)	78	1462

(S.359) Bu erkam “pek zeki adamlar'umûmen ziyade ve nema bulmuş dimağa muzahir bulunurlar” re'yinetakvît saz olmaktadır.

Şurası da şayan-ı dikkatdir ki - bu zevat-ı meşhûrenin ekseri, müterakki bir senede, ya'ni pek ihtiyâr oldukları halde vefat itmişlerdir. Vezn-i dimağisi hakkında

ma'lûmatadesters olamadığım (Kete) - ki Almanya'nın büyük sa'irhâkimidir - Vefatında 82 yaşında idi.

Fakat şa'ir-i a'zam (Şekspir) 50 vefat itmiş

Fizyolocyasnas ve tabi'yunmeşhûreden (Çarl Darwin) 73 yaşında vefat itdi.

Şuda'ilave olunmalıdır ki şedidü'l-infi'âl olan a'zâzim- ekseriyetle -ihtiyâr olmadan vefat itmişdirler. Nitekim (Bayron) (Musse) ilh pek çabuk söndüler.

('Akl)'in derece-i kuvvetini ta'yînhusûsunda, yalnız dimağın veznini nazar-ı i'tibâre almak kâfi değildir.

Vezn-i mezkûrun bu babdaki rehberliği, delaleti bazı mertebe hudûddâhilindedir: Vezn-i dimağ, eşhâsın, boyu, kuvvet-i adalâtı, sıklet ve şekl-i bedeni ilede nisbetdardır.

Antropolociyaşinaslar mikdar vasatiden fazla olarak 1 santimetre tavl-i bedenin, 5 gram madde-i dimağiye ziyadeliğiyle müterâfuk olduğunu tahmînidiyorlar; ya'nifevkü'l-vasıttavl-ı bedenin 1 santimetre ziyade olması madde-i dimağiyenin beş gram ziyade olmasını müstelzim oluyor. (Doktor Broka) tarafından otopsi ya'niteşrîh olunan (Yeve Gim) namında gayet cesim elcese bir adamın dimağı 1735 gram gelmiş ki 'âdi dimağlara nisbeten pek ağır dimekdir. Halbuki (Yeve Gim)'in zekâsı pek az imiş, boyu 2 metre 10 santimetre ve gayet güçlü kuvvetli olduğu gibi sıklet-i bedeni de ona göre imiş.

Memeli (zatü's-sedaye) hayvanlar meyanında, vezn-i bedenine nisbeten dimağı en ziyade ağır olan insândır; ma'mafih balina balığı, fil ve yunus balıkları insanın dimağından ağır dimağa malikdir. Bunun ise, cesâmet-i bedeniyelerinden münbis olduğu bedihidir. Bir de şu ma'lûmdur ki dimağ bir cins-i haceratdan müteşekkil değildir; haceratının bir takımı if'âl-ı 'akliyeicrâ eyler. Bir takım hacerât ve elyâf ise mü'esserat-ı hariciyeyi ahz ve ihrâcî hareket itmek ile muvazzif olub sarf-ı hayat-ı 'uzviyya'ni hayat-ı nebatiyi idare ider. Bu son kısım-ı hacerat ve (elyâf)'ınmikdarı, idâreitdiği kitle bedeninin mikdarıvezn ve hacmiyle mütenâsib bulunur.

Birçok hayvanlar cesâmetce birbirlerinden pek farklı buldukları halde 'akıllıcamüsâvi bulunurlar; ba'zende küçüğü büyüğünden daha 'akıllı olur; keza:

kuvve-i ‘aklıyeleri müsâvi birçok adamların aralarında cesâmet-i bedeniyece pek büyük fark bulunur. İşte bu mes‘eleyi, hükm-i sabık elbeyan pek güzel hal ve izâh eyler. Şu da şayân-ı iş‘ârdır ki biraz uzun boy şera‘ilik akdemlerindedir.

Paris fon akademisi a‘zâsınıntavl-i bedenleri tavl-i vasiti-i bedenin pek fevkinde bulunmuş.

Ekser mütebahhirinin neşv ü nema-yı bedenleri, neşv ü nema-yıdimağiyeleriyle hem ahenkdir.

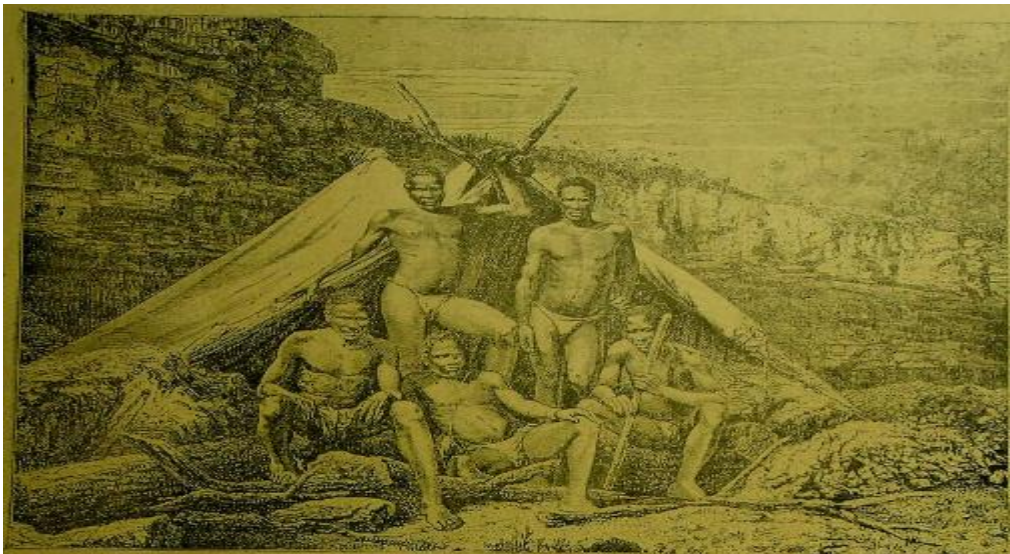
Vezn-i dimğinin ziyadeliği, büyük bir neşvü nema-yı‘aklının delil-i kat‘isi olamaz. Yalnız neşv ü nema-yı mezkûrun ekser ahvâlde musib olan bir ‘alameti, bir delili ‘add olunabilir.

Bu ‘alametin derece-i ehemmiyetini bir rakamla ta‘yîn itmek istenilir ise, bu babda tedkîkât-ı husûsiyesi müslim olan DoktorManouvrier’nın şu mütâla‘ası dermeyan olunur:

“Zekâ ile az çok mütahayyüz, 100 kişi meyanında 78 kişinin vezn-i dimağileri, mütevassutü‘l-zekâ‘ adamların vezn-idimağilerinin fevkinde bulunuyor, karin-i sehviyyât olmayacak suretde tedkîkatımızı ileriletecek olursak bu ‘aded (10 da 78) takrîben (85)’e baliğ olabilir.”

Abdullah Cevdet

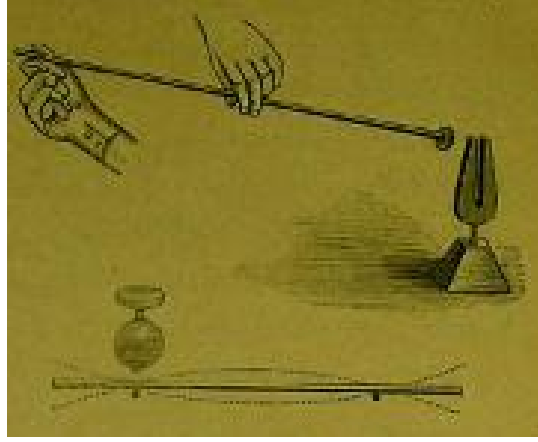
(S.360)

Şekil 45. Cenubi Afrika Akvamından Basutular

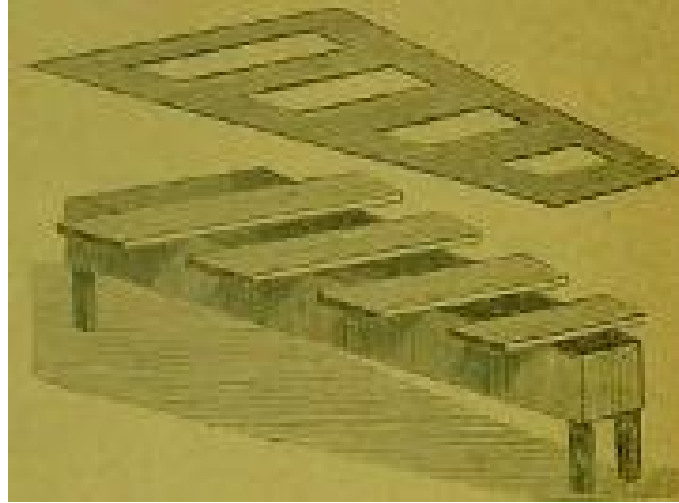
(S.361){Aluminyum}'un Havası Hakkında {Fen-i Sem'} Nokta-i
Nazarından Tedkîkât

(Bruklin) Darü'l-fünûnu hikmet-i tabi'ye encümeninin Şubat ictimâ'ında
(Stefan) tahnolojidarü'l-fünûnunamensûbmu'allim

Şekil 46. Şekil - 1

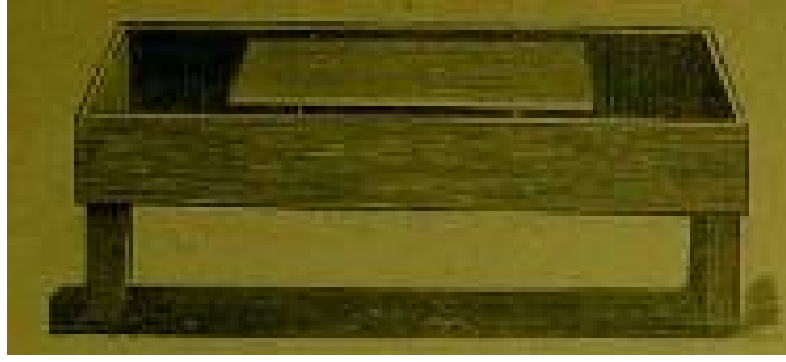
(Alfried Mayer) nam-ı zat alüminyum ma'deninin (fen-i sem') nokta-i nazarından havasına da'ir gayet müfid bir makale okumuşdur. Mu'allimin makalesini ibtidâdan nihayetine kadar sâmi'în kemal-ı dikkatle istimâ' itmiş ve tecârib-i vâkı'ası pek büyük istifâdelerini muceb olmuşdur.

Şekil 47. Şekil- 2

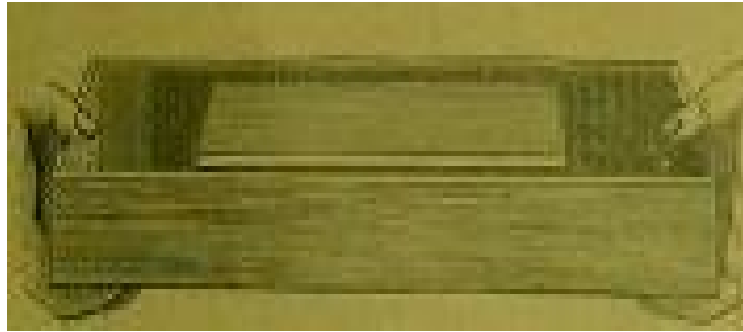
Mu'allim evvel emirde ma'âdininemsâlü el-setibkîsını istihrâc kavâ'idini hülâsaten ta'rîf itmiş ve andan sonra ma'lûm olan bazıma'âdinin emsâlü'l-set ikîsınıisti'mâl iderek alüminyum emsâlü's-setikîsını nasıl istihrâc eylediğini basit ve ta'rîfeylemiştir. Bunu müta'âkibaluminyumun el-setikîtnada'ir çok tecrübeler icrâ

itmiş ve birincisini bir alüminyum çubuğunun ihtizâzât-ı tûlâniyesineda‘ir olan tecrübe teşkil eylemiştir ki esna-yı tecrübeye elinin biriyle çubuğu ortasından tutmakta ve üzerine reçine bir eldi(v)en geçmiş olan diğer eliyle çubûğu dolan ileri geri sürmekte idi. Bu tecrübeye çubuk gayet tiz bir sada hâsıl itdi. Çubuğun emsâl-ı ihtizâztûlânisi-emsâl-ı ihtizâzıma‘lûm- bir (akord) çânâlı vâsıtasıyla tahkîkidilmiştir.

Şekil 48. Şekil - 3

Bundan sonrada şekil 1 gösterildiği üzere çubuğun ihtizârı vâsıtasıyla çatal-ı ihtizâzıdırilmiştir. Borunun üzerindeki hafif türler ihtizâz itmeyen noktalara tehâcümitdiği gibi ihtizâza‘zâmi olan noktalardan tuzlar müttelik olmuş ki bu da nevâhi-i mühtezeyi muhit havanın suret-i temevvücünü gösterir. Bu esnada mu‘allim (Mayer) alüminyum çubuğun iki mıntika-i ihtizâzamünkısım ve bunların ortasında bir döküm bulunduğunu beyan itmiştir.

Şekil 49. Şekil - 4

İkinci tecrübeye birkaç alüminyum çubuğu döküm noktalarından bir çerçeve - (metâlufun) gibi - üzerine isnâdidilmiştir ki çarçûh üzerinde tecrübe icrâidilen masadan mürtefa‘ca idi. Bu tecrübeye çubuklar büyük girişi gösteren mikyasın 1 inci, 3 üncü, 5 inci ve sekizinci kısmı nihayetine vaz‘ olunmuş ve münâsıbsıkletli bir el çekimiyle

üzerlerine örüldükde gayet saf notalar hâsıl olmuş ve bu sadalar başka ma‘denden yapılmış metalufunsadalarından ziyade imtidâditmiştir.

(S.362) Döküm yahud ‘ukde noktalarının muvâki‘inita‘yîniçûn üzeri ince kum ile mestûr çubuklar ihtizâzidirilmiştir. Kum taneleri çubuğun uclarındantavilinin 6/9 mikdarı mesafede toplanmış ve şekl 1 in alt tarafında görüldüğü üzere çubuğun muhtelif noktalarına bir resunâtor) tatbîkidilerek‘ukde noktaları suret-i sahihedeta‘yînidilmiştir. Sadaya kuvvet virmek ve çubuğun ihtizâzından hâsıl olacak notaları daha eyü anlayabilmek içûn çubuklar altına birer (Helmehuleç) resenatoru konuldukda da daha tiz, daha safî bir hale gelmiştir. Çubuklara uruldukda kısım-ı vasatileri aşağı ve iki ucları yukarı doğru sıçrayarak hasıl olan ihtizâzın‘aks-i te‘sîriyle ortası yukarı ve iki ucu aşağı doğru eğilmiş ve bu iki muhâlifte‘sîrat biri birini mahv ve tecrîdeylemiştir. Mu‘allim (Mayer)’in ifadesine göre çubuğun ‘ukde noktalarının dış cihetindeki kısımları sada-yı pek ziyade tenkîseder. mu‘allem (Şekl 2) de görüldüğü üzere alüminyum levhalarına müsâvi fethaları havi bir mukavva alarak aralarındaki boşluğu kaplayacak vechile tecrübe çerçevesinin üzerine vaz‘ itmiş ve hâsıl olan sadânın bir (resonator) sadasına benzediğini bi‘l-tecrübe ara‘ih ve isbâteylemiştir.

Yapılan başka bir tecrübe-i müfide dahi şekil 3 de olduğu gibi levhalardan birini -masadan bir reb‘-i muc kadar mürtefa‘ bir çerçeve derûnuna gerilmiş - iki giriş üzerine vaz‘iderek levha olduğu zaman sadanın derece-i şiddetini zabtirmekden ve bunu müta‘âkib levha ile çerçeveyi birkaç muctavili kadar yükseğe kaldırmakdan‘ibâret idi.

Bazı fasılalarda sada o kadar za‘ifleşmiş ki ‘âdeta işitilmeyecek dereceye gelmiştir. Çerçeve irtifâ‘-ı vasıtıdan aşağı indirildikde yine ‘aynıasâr-ı meşhûdolmuştur.

Mu‘allim (Mayer)alüminyumdanma‘mûl ve üzerinde ‘ukde noktalarıyla ihtizâza‘zami nahiyeleri işâret idilmiş büyük bir (kaladini) levhasını dahi (resonator) vasıtasıyla tecrübe iderekihtizâz-ı a‘zami noktalarında sadanın tezâyüditdiğini ve ‘ukde noktalarında mahvolduğunu göstermiştir. Tavilenihtizâz iden alüminyum çubuğuyla icrâidilen tecrübeden maksad aslı ecsâm-ı salibe sür‘at-ı sadasının müsâhasıdır. Çubuğun bir saniyedeki ‘aded-i ihtizâzıtavilininza‘ifiyledarb idilse mezkûr çubuğun sür‘at-ı sadası istihrâc idilmiş olacağı gibi çubuğun iki mücâvir‘ukde

noktaları arasındaki tavl-i yarım mevctavilinemüsâvi ve çubuğuntavli [ki nisf-i tavlimevcavirir.] ile taksîm edilse [çubuğun üzerindeki tuzların gösterdiğine nazaren] heva istivânesine nazaren sadasının çubukda ne kadar seri'surette intişâr ittiğini gösterir.

Bundan sonra mu'allim (Mayer) alüminyumun ne kadar sadalı olduğunu göstermek için birkaç tecrübe daha yapmış ve icrâ ittiği tecâribe ilerüdeki tedkîkâtının mübâdisi idüğünü ve önümüzdeki mevsim-i sayfa (Paris) de mu'allim (Geweniğ) ile daha ziyade ta'amukatda bulunarak neta'yic-i müsteahsalayı neşr eyleyeceğini beyan etmiştir.

Nüzhet

Ta'rîfât-ı Seyyid Tercemesi

(Kırk Sekizinci Nüşamızdan Mâba'd)

Sebeb-i Tâm- O sebebdir ki yalnız kendisinin vücuduyla müsebbib mevcud olur.

Sebeb-i Gayr-i Tam - Müsebbibin vücûdu kendisinin vücuduna mütevakıf olan sebep olup şu kadar var ki yalnız kendisinin vücuduyla müsebbib mevcud olamaz.

Sebeb-i Hafif - Kendisinden sonra harf-ı sakın bulunan harf-i mütaharrikdir. Kam ve men gibi.

Sebeb-i Sakil -(lek) ve (lem) gibi birbiri ardı sıra mütaharrik olan iki harftir.

Sebha-heba'dir, zira sebaha bir zulmetdir ki cenab-ı hak halkı bu zulmetde halk idub kendi nurundan serpmiş ve bu serpinen kimlere isâbet etmiş ise anlara hidayet irişûbisâbet itmeyenler ise dalaletdekalmıştır.

Settuka- Madde-i ta'şîşima'den-i aslıyegalib olan sikkedir.

(S.363)

Sec'-Nesirde sonra olan harfin iki fasılada tevâfukudur.

Sec'-i matref- İki kelimenin sec'iteşkil iden harfleri mutâvâfıkveznleri gayr-i metevâfık olmadır. Remim ile emem gibi.

Sec'-i mütevâzı-Kelimetinde vezne ve harfe sec'amürâ'atolunmaktır.

Sedâs- Mazisi altı harf üzerine gelmedir.

Ser - Ruh bedene mevdû‘ bir latife olduğu gibi serde kalbe mevdû‘ bir latifedir ki mahl-ı müşâhededir. Nitekim ruh mahl-ı muhabbet kalb ise mahl-ı ma‘rifetdir.

Serâlseser-Cem‘ ve şümûl tarikiyle cemâl-ı ahdiyetdesâbit olan hakâyıkı-nefsü‘l-emirde nasıl iseler o suretle -tafsîlen bilmek gibi hakkın ‘abidden nefret itdiği şeydir.

Sermedi - İlki, sonu olmayan şeydir.

Sath-ı müstevi -Cemi‘eczâsı bir olan ya‘ni bir takımını diğerinden yüksek yahud alçak bulunmayan sathdır.

Sath-ı hakiki -İnkisâmı yalnız dolan ‘arzen kabul idub‘amaken kabul itmeyen sathdır ki bu sathın nihayeti hatdır.

Safsata -Vehmiyatdanmürekkebe olan kıyâsıdır. Bu kıyas hasmı yanılarak iskât itmeğe yarar. Mesela (cevher ‘arzdır) gibi bir netice-i fâside bulmak içûnvech-i ati üzere bir kıyas tertîb olunur ki bu kıyas safsatadır. “Cevher-i zihinde mevcuttur. Her şey ki zihinde mevcudzihn ile ka‘im olan ‘arzdır. Öyle ise cevher ‘arzdır.”

Sefer -Lugaten mesâfekat ‘itmekdimekdir. İstılâh-ı şer‘de: deve yürüyüşüyle yahud yayan yürüyüşle üç gün üç gece mesâfekat‘ itmek üzere yola çıkmaktır.

Ehl-i hakikate göre sefer: Zikr ile hakka teveccüh olundukda kalbin seyr itmesidir. Sûfiyyûn seferi derse taksîmiderler.

Sefer-i Evvel: Vahdetin yüzünden kesret perdelerini kaldırmaktır. Buda ‘abidin- nihayet makam-ı kalb olan ufak mübeyyine varıncaya kadar müzâhir ve ağyârdanizâle-i ta‘aşşuklamünâzil-i nefisde- Allaha seyr itmesidir.

Sefer-i sani: Kesret-i ‘alemiyye-i batınanınvücûhundanperdsinikaldırmaktır. Bu sefer - sıfatıyla muttasıf, esmâsıyla mütahakkuk olarak -seyr-i fi-Allah olub bu seyr-i hak ile hakda afak i‘lâye seyritlemektedir ki afak-ı a‘li nihayet hazret-i vahidiyettir.

Sefer-i sâlis: Yekdiğerine zad olan zahir ve batındaki ilişğin -ahdiyet-i ‘aynü‘l-cem‘ada husûl tarıkıyla- gitmesidir.

İşte bu hal ‘aynü‘l-cem‘a ve nezd-i ahdiyete doğru terkidir ki isneyniyet baki oldukca makam (kab-ı kusin) isneyniyet kalkınca makam (evadını)dır. Buda vilayetin nihayetidir.

Sefer-i râbi': Hakdan hakarücû'dur. Bu ise vahdetin 'aynını kesret-i sûretinde kesret-i sûretini vahdetin 'aynında görecek kadar hakkı halık damünderic halkı hakda müzmahil görmek üzere ahdiyecem' ve farkdır ki reside-i had-1 kemâl olmak içün Allah ile Allahdanseyritmekdir. İşte bu makam-1 fenadan sonra beka cem'adan sonra fark-1 makâmıdır.

Sefeh- İnsana ferh ve gazab sebebiyle 'âriz olan hafetden'ibâretidir ki insânıtavr-1 'akıl ve kavâ'id-i şeri'at-1 hilâfında hareket itdirir.

Sakim - Hadise sıfat olursa hadis-i sahiha muhâlif olan hadis demek olur. Bir ravinin kendi rivayet itdiği hadisin hilâfına hareket itmesi ise hadis-i mezkûrun sakim olduğuna delil olur.

Sekine -Te'yîdât-1 gaybebe ile kalbde hâsıl olantamâ'niyenetdir.

Sekine bir nurdur ki sakin olduğu kalbe bahş-i atminanider. Bu atminan ise mübâdî-i 'ayn-1 alıkındır.

Sekr-Ratb denilen taze hurmayı kaynatdıktan sonra kendi kendine köpürünceye kadar terk iderek yapılan bir içkidir. Bu içki hakkındaki ahkâm-1 bazik hakkındaki ahkâm gibidir.

(Mâba'di Var)

A.Şakir

(S.364) TARİH-İ TABİ'İ

Küçük Kuşlar

Küçük kuşların ekseri serçe kuşları familyasındandır. Bu familya mensûb kuşlar ucu sivri ve alt tarafı geniş olub kuvvetli ve kısa olan gagalarıyla bilinur.

Serçe Kuşu .- Serçe kuşunun tüyleri solukca bir esmer renkedir. Bu kuşun diğer birtakım kuşlar gibi ötmesi olmayub yalnız ince ve eğlenceli bir cıvıltısı vardır. Şehirlerde ve köylerde insana yakın durmayı sever, kapunun veya pencerenin önüne saçılmış olan ekme kırıntılarını toplamaya gelür; eğer bir kimse yanına yaklaşur ise

Şekil 50. Küçük Kuşlar

o anda kaçar. Serçe kuşları yuvalarını ağaçların dallarına yahudsakfinetrâfi altına veyahud eski duvarların deliklerine yapar. Serçeler meyveleri, üzümleri, başakları gagalayarak tarlalara, bağlara ve bağçelere hayli zarar irâsiderlerisede bu zarar binlerce mazarrı böcekleri harab iderek itdikleri hizmete hiç mesâbesindekalur. Yavruları yumurtadan çıktığı zaman anları beslemek içün babasıyla anası her gün yuvaya iki yüzü mütecâviz

(S.365) sinek, böcek ve tırtıl götürürler. Binaenâleyh bu müfid kuşları himaye idub öldürmemeli ve yuvalarına asla dokunmamalıdır.

Başdan Kara .-Başdankarakuşunun tüyleri gayet güzel renkler ile müzeyyen olub başının üzerinde, kanatlarında, kuyruğunda ve karnında siyah ve sırtının üzerinde gül rengi benekler vardır. Gagası kısa ve gayet kuvvetlidir. Bu kuş biraz vahşi isede insâna kolaylıkla alışur ve ötmeleri olmayub güzel ve eğlenceli bir cıvıltıları vardır.

İspinoz .- İspinoz kuşunun başının üzeri siyah, boyunu kırmızımtırak olub kanatlarında beyaz ve kuyruğunun tüyleri üzerinde yeşil benekler serpilmiştir. Gayet kuvvetli ve ince bir sesi vardır ki tagannümü gayet latif ve hoşdur; bir sa'at kadar boğazını yırtacak derecede ve bazı kere yoruluncaya kadar mütemâdiyen bağırır ve

ba'zen bağırmaktan ölmek derecesine bile varır. Yabani tahammüller ve ba-husûs böcekler ile ta'ayyüşider. İspinoz kuşunun yuvası haricen ince dallar ve yeşil yosunlar ile ve dâhilen yün ve at kılı ve tüy ve pamuk ile inşâolunmuştur.

Keten Kuşu .- Keten kuşu dahi gayet güzel öten kuşlardan olup yuvasını ağaçlara yapar.

Saka Kuşu .-Serçe kuşu familyasının en güzeli sakka kuşudur. Saka kuşunun gayet güzel tüyleri vardır. Başı güzel bir kırmızı, sırtı esmer ve koyu renkler ve kanatlarında altun sarısı gibi ve sa'ir mahallerinde beyaz ve siyah benekler vardır. Ötmesi ise gayet hoş ve hazindir. Asla konuştuğu mahalde durmayub bir daldan diğerine uçar ve böcek ve yabani tohumlar ve hususuyla deve dikenî tohumuyla ta'ayyüşider.

Kanarya .- Kanarya kuşlarının tüyleri parlak sarıdır. İçlerinde kola rengi ile karışık sarı renklileri olduğu gibi tepelileri ve tepesizleride olur. Gayet güzel ötdükleri içün anların kafeslerde beslerler ve anlara çift hanelerde yavru çıkarttırırlar. Saka kuşlarıyla kanaryaların zarafet ve ötmeleri ve suret-i ta'ayyüleri hemen biri birinin 'aynı sitede kanaryalar, memaliğimizin havası kışın gayet soğuk olduğu cihetle ormanlarımızda ve bağçelerimizde ta'ayyüş idemediklerinden evlerde beslenürler memaliğimize iklimi sıcak olan kanarya adalarından götürülmüşdürler.

Ali Nazima

AVRUPA MUHARİRELERİ

Henry Grawil

Şekil 51. Henry Grawil

Fransa'da zaman-ı hazır hikâyenüvisâni arasında bir mevki' mühim işgâldenlerden biri de (Henry Grawil)dir. Henry Grawil (madam Alice Deveran)'in'âlim-i edebiyatda kullandığı bir nam-ı müsta'ârdır. Fakat şöhret ve şanı sahibesine bu isim kazandırmıştır. Henry Grawil'in asarı yalnız isimlerinin ta'dadı pek uzun sürecek kadar müta'addüddür. Kısm-ı a'zamını romanlar ve hikâyeler teşkîl eder. Tarz-ı tahrîr ve tasvîri pek hoşdur. Asarının mütâla'asikelalvirmez.

Henry Grawil 1842 de Paris'dedoğmuştur. Gayet mükemmel bir terbiye görmüş. Latin lisanını bile öğrenmiş

(S.366)'alem ve fûnûnda'âdetâ derece-i intihâyevarmışdır. Buda saye-i pederdedir. Pederi PetesburgDarü'l-fünunu edebiyat ve Fransuvayamu'allimidir. Henüz on beş yaşında iken pederiyle Rusyaya giderek müddet-i medide orada kalmış, Rus 'âdat ve edvarıyla ülfet itmiş, memleketin ahvâlini, sekkinesinin ahlâkını pek güzel tedkîkeylemiştir. Henry Grawilin ilk eserleri Petesburg'da intişâr itmiştir. Bilâhare Paris'e'avdetiderek orada meslek-i tahrîrde devam eylemiştir. Meziyet-i edebiyesi, ciddi bir tahsîl ve ta'allümlle perver-i şiyab olan zekâsı ve nazar-ı mudakkikanesi hikayelerinden, romanlarından pek çabuk runema olarak şöhretini, i'tibârınıte'mînitmiştir.

Yazdığı Romanlar - az zaman içinde Fransa'nın (RowedeDumond) gibi en makbûlmücâmi'mevkûtesine (Jurnal da Deba) (Tan) gibi en mu'teber gazetelerine

tefrika idilmeğe başlanmıştır. Şu satırlar yazıldığı sırada (Tan)'in tefrika olarak neşritdiği Roman yine (Henry Grawil)'inmahsûl kalemidir.

Fransa'da Henry Grawil'in ilk eseri 1876 da neşrolunmuştur. Bu tarihdeni'tibâren bu muharrirenini'tibârıyla asârı birden terakki idûb gitmekdeler. Henry Grawil'in ilk neşrettiği romanlar ve hikâyeler gençlik evânını ya'ni efkâr ve hissiyatının en galeyanlı hengâmını geçirdiği Rusya'nın'âdât ve ahlâkına mütâ'allildir fakat neşriyat-ı ahiresinde Fransa ve Paris 'âlimlerinitasvîreylemiştir. Müddet-i kalileAmerika'daikâmet itmiş ve bu ikâmet ve seyahatınınmahsûlu olarak cemâhir-i müttefika usul-ı ma'îşet ve 'âdâtını hâki bir güzel roman vücûdegetirmiştir.

Henry Grawil'in birkaç parça tiyatrosu da vardır. Bir ikisi sahne-i temâşâyavaz'idilmiştir. Fakat iktidârı Romanlarında daha ziyade görülüyor ve romanları da daha ziyade söylüyor.

(Henry Grawil)'inasârındanlisânımıza nakle himmet iden mütercimimiz bulunmuştur. Teşekkür olunur. Fakat biz romanların baş tarafına mutlak bir şey'i yazılacak ise bu yazılacak şey'in- mütercimin 'acz ve noksan-ı i'tirâfnamesiyle bu noksanların dâmen'afv ve mürüvvetle setri ricâsı yerine -terceme itdiği romanın müzbetiyle mü'ellifinin kadar-ı edebisi hakkında bir fıkracık olmasını arzu idiyoruz. Grawil'in lisânımıza bir eseri nakl olunduğu halde kendisinin kar'in-i 'osmaniyece yabancı kalmasını istemedik ve "Avrupa muharrireleri" makalemize resmiyle şu iki satırcık terceme-i hali 'ilâveitdik.

Amerika'da Gümüşün Fi'yatı

Bulduğumuz 1892 sene-i efrenciyesi Nisanının 12 inci günü Amerika'da gümüş şimdiye kadar ma'lûm olan fiyatlarının had-ı asgarisini bulmuştur. Martın yiğirmi sekizinci günü (Londra) piyasesinde bir (TroyAvens) [45] 85,6 (sent) [46] kıymetinde iken (Newyork)'da 85 (sent)'esatılmışdır ki altun olarak fiya'tı (dolar) [47]'amukâbil 65,7 (sent) ider. O zamandan beri gümüşün kıymeti artmaktadır. Nisanın ikisinde Amerika'da gümüşün kıymeti 1/8 87 (sent) iken tedricen terakkiye başlamıştır.

⁴⁵ Bir (Troy Avens) = 31,1025 gramdır.

⁴⁶ Bir sent = 1/100 (dolar)'dır.

⁴⁷ Bir (dolar) = takrîben 18 grûşdur.

Amerika gazeteleri diyor ki: “Gümüşün lüzûm ve ihtiyâc-ı kavaninietâbi tutularak bu derece tedenni-i kıymeti mezkûr ma'denekarşu bir 'adaletsizlikdir.”

Son on sene zarfındaki gümüş hasılatı bir nisbetmütezâyide halinde bulunmuş, gerek meskûkât olarak ve gerek sanâyi'deisti'mâli pek çok tezâyüdeylemiştir.

1890 senesi zarfında Amerika hükümet-i müttefikasının gümüş hasılatı 54,500,000 (avens) ve 1891 de takrîben 58,000,000 (avens)'dir. Memalik-i sa'irenin 1891 zarfındaki gümüş hasılatı hakkında mükemmel istatistik mevcûd değilse de hükümet-i müttefika memaliğinden sonra gümüş hasılatınca en ehemmiyetli olan Meksika ve Avustralya memaliğindedir bir tezâyüd-i hasılat vukû' işübhesizdir.

(New suzuwels) memaliğinde yalnız (Birugen Helis Propertyeteri Company) nam şirket 1890'da 7,785,000 avens gümüş çıkarmış iken 1891 de 9,599,932 avensçıkarmıştır.

(S.367) Binâenaleyh her ma'denden ziyade gümüş hasılat-ı müstakbelesiyle kıymeti hakkında ihtimâle en yakın fikirler bastidilebilir. Gümüşün kıymeti hadd-ı asgariye kadar tenezzül idecek ve hasılatı fiya'tınamu'âdil bir hale geleceksede bir avensinçıkarmasıçûn lazım gelen masrafın hadd-ı asgarisi hakkında elde ma'lûmat meffûd olmak hasebiyle kıymetin vâsıl olacağı hadd-ı asgari içûn bir mikdâr ta'yîn idilemez. Ma'mafihmevki'leri gayr-i müsâ'id bazı ma'denlerle pek az ma'deni cari olan ocaklardan (bot), (men) gibileri bitmektedir. Buna mukâbil hasılatı gitdikcetezâyüd iden Montana'da ka'in (Granit Monten Mineng Company) nam şirket [ki 1891'de 2,905,158 avens gümüş hasıl itmiştir.] dir götürünün raporuna nazaren bir avensi gümüş 51 sent fiya'tınavirecektir. Çünkü (Colarado)'nın (Aspen) ve Sanyoan) nevâhisima'denleriyle (Ota)'daki (Park city) ma'denibir avens gümüşü 50 sente virmekdedir. (Aspen)'deka'in (mevligiben)ma'deni 31 Kanun-ı Evvel 1891'de 48 sent fiya'tıyla 2,000,000 avens gümüş teslim itmiştir! 1891 senesi Kanun-ı Evvelinin 31 gününe kadar sene-i sabıka zarfında (Newwans)'da ka'in (Broken Helis PropertyeteriCompany)'nın 41,687 avens kurşundan sarf-ı nazar gümüş olarak hasılatı behr-i avensiçûn 52,6 sent kıymetle 9,947,038 avense baliğ olmuştur. Ve'l-hâsıl bu sene nihayetine doğru bir avens gümüşün fiyatı 80 sent kadar fırlayacağı ve rağbetinin gitdikcetezâyüd eyleyeceğini istiğrâb itmeksizin göreceğimiz muhakkaktır.

Nüzhet

Esrâr-ı Ab ve Hava

Hoca Tahsîn Efendi namıyla ‘âlim-i faziletde bihakkın iştiâr iden ve asâr-ı ‘âliyesiyle erbâb-ı ma‘ârifin muzhir-i takdîr ve ihtirâmâtı olan fazl-ı mücessimin külliyyatından bulunan bu kitabfevâ'id-i gayat, encümen teftîş ve mu‘âyenea‘zâ-yıkırâmındanolub birçok asâr-ı ‘ilmiye ve edebiyesiyleşehr-i teş‘âr olan ‘izzetlu nadiri Fevzi Efendi hazretlerinin himmet-i fazilaneleriyle runaksaz vâdi-i intişâr olmuştur. Hoca-i müşarü'n-ileyhinfazl ve ‘irfânı ne kadar sezâvar-ı ihtirâm ise istifâde-i ‘umûmiye uğrunda ibzâl-ı mesâ'id-i hali kalmayan nadiri Fevzi Efendinde şu himmet-i yegâneleri o derece-i şayan-ı müfharet ve teşekkür olduğundan mezkûr kitabı müştâkân-ı fûnuna kemal-ı mübâhât ile tavsiye ideriz. Fi‘yatı 3 gruşdur.

MÜKÂFAT

Zirdeki kendiler mükânibintevzî-‘mükâfâtı mücevher gayet mükemmel suretdeteclîd olunmuş olub bunların bir tarafında ta‘ray-ı gray hazret-i pâdişahive ayrı ses ziyle (mükâfât) ve diğér tarafında ay ve müzeyyin ses bayları olduğu gibi ba‘zılarına (muhsin) ve ba‘zılarına (Afrin) ezilmiş her iki tarafı yaldızlı kalıblarla saraya yaldızlanmışdır.

Semerri gösterilen kitabların yalnız haledleri bu fi‘yatla yapılamayacağı derkâr olub bir hizmet fevkalade olmak ve bi‘l-cümle mekteblerin müdür ve mu‘allimlerini bir takım müşkilatdan kurtarmak üzere beş bini mütecâviz kitab teclîditdirindiğini ve kütübhanemizde hazır bulunmakta olduğunu ihtâriderim. Atideki kitablar dersa‘âdetiçûn üç gruşdur.

Tarih-i Nazima

Çocuklar kütübhanesinden Coğrafya

Rehber İmla YahudSema‘i Türkiye

Münhasır-ı Cedid Kavâ'id-i ‘Osmaniye

Bidayet-i Coğrafya

Yeni Alfabe-yiFransevi

Müntazam Alfabe-yi‘Osmani

Çocuklara Münşe‘at
Rakama MüşakkiMecmû‘ası
Çocuklara Ref‘a Hattıyla Mektub
Nümuneleri
Hay‘at-i Arz
MübtedileriKıra‘at Kitabı
Fa‘ideliKıra‘at Kitabı
Fa‘ideliKıra‘at
Münhasır-ı Sarf-i ‘Osmani
Münhasır-ı Hesab
Levha-i Ta‘lîmYahud Usul-ı İstiktâb
Atideki kitablar der-sa‘âdetiçûn beş ve taşralar içûn altı gruşdur
Muhtasar-ı Tarih-i ‘Osmani
Yunanistan-ı Kadim-i Tarihi
Fezleke-i Tarih-i ‘Âlim
Ka’inata Bir Nazar YahudMücemmel Tarih-i ‘Umûmi
Mücemmel Coğrafya
Muhtasır Coğrafya-yı‘Umûmi
Hülasa-i Coğrafya-yı‘Osmani
Kavâ‘id-i ‘İlm-i İnşa
Kavâ‘id-i Tahavvülat
Nazarı ve ‘AmeliTa‘lîm-i Kırâ‘it ve İmla-yı‘Osmani
Okusiki Risâle-i Ahlâk ve Vezâ‘if-i İtfâl
Çocuklar Bağçesi
Robinson Tercemesi

TelmakTercemesi
Kırâ‘at-i Tedrîciye
Çocuklara Ma‘lûmat-ı Evveliye
Em‘ân
Zeyl-i Bilasik Sergüzeşti
Fezleke-i Coğrafya-yı‘Umûmi
‘İlm-i Hesab-Hesab-ı Tahrîri ve Şifâhi
Yeni Hesab
Yeni Hesab-ı Tatbîkâtı
Mükemmel ‘Osmanlı Sarfı
Mükemmel Nahv-i ‘Osmani
Nubâve-i fevâ‘id-i Farisi
Müftah-ı Sarf-i ‘Arabi
Hikmet-i Ahlak
Müslümanların Tababete Eyledikleri Hizmet
Ümmet ileTahsîl-i Sarf-i Fransevi
Elfâz-ı Müncânise-i Franseviye
Kavâ‘d-i Lisân-ı Fransevi
Arkadaş Bana Fransızca Öğret
Muhtasır Şapşal Tercemesi
‘İlveli numune-i Eşya-yıFransevi
Mücâmi‘Lad-ı beden ‘İlm-i Bedi‘
“ “ ‘İlm-i Mu‘âni
“ “ Fen-i Kafiye
Ve Taşralar içün on iki guruşdur.

Tarih-i Tıb

Yeni Hesab Üçüncü Kısım

Mücâmi‘ü‘l-edebden Uusl-ı Fesâhat, ‘İlm

Ma‘ni, ‘İlm-i Beyan (Bir Perde)

Her Bağçeden Bir Çiçek

(S.398) Uçan Kelebek

Şekil 52. Uçan Kelebek

Ağzı Geniş bir şişe tedârük idiniz. Ortası oyuk bir mantar ile ağzını kapayınız. Bu oyuk mahalden çinko veyahud şişeden bir huninin oluşunu geçiriniz. Şişenin boğazı ile müntârik ve mantar ile huninin boğazı aralarını hava nüfuz idemeyecek derecede mühr-i muma-ileyh güzelce kapayınız. Şimdi şişenin nisfini su ile imla idub, derûnunda (‘adalara varıncaya kadar her yerde bulunabilen) sulh suyunu terkîb iden sânikarboniyet süt ile hamiz tar-ı tarık” atınız.

Biraz sonra şiddetli bir fevaranimüta‘âkibmâyi’in derûnunda tadrîcenusûlen gelen hamiz-i karbon” ‘âzı huninin boğazından çıkarak kurtulur.

Bu esnada huni derûnuna mürûr ağacı üzenden yahud mantârdanma‘mûl iki üç dane (top) kürecik vaz‘idecek olursanız bir taraftan çıkmakta bulunan hamiz-i karbondur kürelerinin, huninin menfezini kapamakla evvelki kadar çıkamaz.

Ve hamiz karbon mikdâr-ı kifayede husûle gelmedikçe mürûr-ı üzenden yapılan tüpleri yerinden hareket itdiremez.

Bilakis bu vechile halas olacak olursa hamiz-i karbon-ı mürûrdan kürecikleri bir mikdâr yerlerinden oynatarak yukarı kaldırub bi-tekrâr tutunub menfezine indirir.

İşte elektrik tecrübelerinden birinde keza mürûr-ı üzenden yapılmış kereler cezb ve def' olunarak bir fanus derûnunda aşağı ve yukarı çıkub nasıl iniyorlar ise buradadahamiz-i karbonu gazıyla vukû' bulur demek olur.

Bu 'alâmet-i garibenin esbâbı anlaşıldıktan bil-kere gayet tahf bir eğile husûl götürülür.

Buda mürûr ve yahud mantar kürelerine bir gülbinin şeklinde sigara kâğıdından kanat ve ayaklar yapılarak üzerlerine yapıştırılır ve bunlar güzelce telvînidilecek olursa bir bağçe derûnunda canlı bir kelebek uçarak bir çiçek üzerine konmak istediği gibi bizim sına'î ve cansız kelebekde huninin ucunda aşağı ve yukarı traniderek dans ider.

Mehmed Süleyaman

Müdür-i mes'ûl: **Matba'a ve Kütüphane Sahi-i kasbar**

Sâhib-i imtiyaz: **Ahmed Naci**

Muhteviyat: Hayvanat-da teceddü'-Ruşeym ve cenin -vezn-i dimağ - (Aliminyum)'un havası hakkında (fen-i sem') nokta-i nazarından tedkikat-ta'rifât-ı Seyyid Tercemesi (Tarih-i tabi'î) Küçük Kuşlar - (Avrupa Muharrireleri) Henry Grawil-Amerika'da Gümüşün Fiya'tı- (Fenni Eğlence) Kelebek

İkinci Cild

Numara 50

11 Haziran 1308

Ma'ârif

Haftalık Ceride-i Fenniye ve Edebiye

Müdür-i Mes'ul: Kasbar

İdarehânesi: Bâbiâî Caddesinde KasbarMatba'ave kütüphanesidir. Cerideye mütâ'allikhusûsatiçûn müdire mürâca'at olunur.

[Nüshası 20 Para]

Abone Bedeli: Birseneliği posta ücretiyle beraber 20 guruşdur. İdârehaneden alınmak üzere 20 ve iyi kağıd üzerinematbu‘ nüshalar içün 50 guruşdur.

MÜKEMMEL KAMUS-İ OSMANİ

Bir takım Erbâb-ı iktidâr ve ihtisâs tarafından tahrîr ve tertîb olunan musavver ve mükemmel lugatın 9 ve 10 uncu cüz‘leri bir yerde olarak bugün neşr olunmuştur. Bu cüz‘ de ayrı kâğıd üzerine matbû‘ bir levhayı şâmildir. İki cüz‘ 10 paraya, yigirminci cüz‘in neşrine kadar tekmîlinin abonesi der-sa‘âdetiçün 15 ve vilâyet içün 35 guruşdur. Bu külliyat lugatdan istifâde içün bir an evvel abone olmalarını ashâb-ı mütâla‘ayahassat-ı tavsiye ideriz. 20 cüz‘ün neşrinde abone bedeli tezâyüdecektir

Abonelerimize İhtâr

Gazetemizin 52 numarasının neşrinde abonelerimizin müddeti hitâm bulmuş olacağından abonelerini tecdîd itmek arzusunda bulunacak zevâtın ikinci sene içün abone bedellerini göndermelerini ricâ ve saye-i şâhânede ikinci seneye duhûlunda gazetemizin gerek mündericâtca ve gerek tab‘ca bir büyük teceddüd göstereceğini ‘arzideriz.

Hayvanatda Teceddü‘

Bağçelerimizde tesâdüf itdiğimiz sümüklü böceklerle duvarlarda gördüğümüz örümceklerde kuyruk ve bacaklarından tutulduğunda kopar. Pek çok çocuk vardır ki - kopduktan sonra bir müddet çırpınmasını - kendine eğlence ittihâz maksadıyla örümceklerin bacaklarını koparır. Örümceklerde - son derilerini değiştirmedikleri halde -‘uzv-ı müteceddü‘ün yerine yenisi bitmek mümkün ve ‘uzv-ı cedidin derece-i mükemmeliyeti hayvanın değiştireceği derilerin ‘adediyle mütenâsibdir. Belki sümüklü böceklerinde gerek ‘uzuvları gerek içinde muhâfaza-i nefis eyledikleri kabukları bu kanuna tâbi‘ olarak değişmek mümkündür. Fakat şimdilik bu babda bir tecrübe ve tedkîkatın te‘sîr-i a‘sâbdan mütevellid teceddü‘ olub olmadığıda şüpheden azâde değildir.

Almanya’nın (Lutyih) beldesinde mukim mu‘allim (Le‘ıunFerre Derik) yengec cinsinden hayvanat-ı bahriye hakkında icrâ itdiği tedkîkat pek mükemmeldir.

Bu hayvanatdan istakoz ile yengeçlerinkıskaçlarıyla bacaklarını pek suhûletle fırlayub kopardıkları çokdan beri ma'lûmdur: Evvelleri şimâl denizi sularında gezubbiçârebalıkçılara musallat olan ve topla tehdîd iderek fidye alan korsanların endâht itdiği top sadâlarından korkarak istakozların en lezzetli 'uzuvları olan kıskaçlarını fırlatdıkları görülmüşdür. Almanya'nın (Turnigen) nevâhisi ahâlisi arasında meşhûr ve müta'ârif olduğuna göre nehre düşen sâ'ikate'sîriyle tatlı su yengeçleri kıskaçlarını fırlayub koparırlarmış. Suya sükût iden yıldırımın

(S.370) tesâdüf itdiği veya pek yakınına düştüğü yengecin teceddü'-i 'uzvını muceb olacağı muhtemel isede bir top sadâsının su derûnunda bulunan istakozun teceddü'ü nesebeb olacağı meşkûk olsa gerekdir. (Şelaiden) nam zâtınbahr ve hayvanat-ı bahriyete da'ir eserinden istitâc olduğuna göre İspanyalılar (bukaça tesmiye itdikleri bir nev' Yengecin teceddü' iden 'uzvunun sonradan yine neşv ü nema bulacağını pek iyü bilir ve bundan istifâde dahi iderler imiş. Hatta ekserya bu hayvânı sayd iderek kıskaçlarını koparır ve irtesi seneye kadar yine neşv ü nema bulur i'tikâdıyla tekrâr denize atarlar imiş. İşte bu hale nazaren hayvanat-ı mezkûre'âdeten birer secr-i müsmir dimekolub bu ise - her akşam yendiği halde irtesi günü yine mükemmel olarak sefereye konan - (ve la hala) kızarması hikâyesine benzer.

(Frederick)'in tedkîkatına nazaren Fransa sevâhilinde bulunan istakoz ve (Languset) ve uzun kıvrıklı hayvanatdan (palannemon) ve (karengün) gibi birkaç nev' yengeçle (Antil) adalarında karada yaşayan (Cakercinosrurikola) namıyla yad idilen yengeçlerde de teceddü' hassası vardır.

Bu hassanın ise fa'idesi meydandadır: kuvvetli düşmanlarına karşı hayvanat-ı mezkûre bu sayede pek güzel tahaffuz idebilir.

Ecnâs-ı sa'ireden daha bazı hayvanlar vardır ki yine bu hassayı bir vasıta-i tahaffuz olarak isti'mâlider ve bâlâdakiecnâsda olduğu gibi yalnız teceddü' iden 'uzuvları değil, bir te'sîr harici ile koparılan 'uzuvlarında tekrar neşv ü nema bulur.

Kurtlar arasında kendine hüçûm iden düşmanına karşızâ-yıvücûdundan bir kısmını tahlis içûnba'zısını feda idenler bulunub bulunmadığı meçhul isedete'sîr-i hariciden 'âri bir suretde bu keyfiyetin vukû'ı ve 'uzv ve müteceddü'üntekrârneşv ü neması mümkün olduğu halânda bunların da hassa-i teceddü'a malik bulunmaları muhtemeldir.

Bazı tatlı sularda (idâ'ih) namıyla mevsûm gayet ufak bazı hayvanlar yaşamaktadır ki bunların neşv ü nema ve tekessürü iki suretle yani: mevsim-i sayfa vücûdlarınınin kisâm ve teceddü'yle ve son baharda gayet ufak ve sert kabuklu bir nev' yumurtaları vasıtasıyladır. Bu yumurtalar ilkbahara kadar kalarak o zaman içindeki hayvancıklar çıkar. Bu hayvanat familyalarına mensûb ve deniz sularında bulunub (stenodrilus) namıyla ma'rûf hayvanlar dahi teceddü'yleneşv ü nema bulursada bunlarda tekessür vukû' bulur. Hayvanat-ı mezkûre birtakım halkalardan müteşekkil ve baş ve kuyruk halkalarından mâ'adası teşekkülce hemen birbirine müşâbihdir. İşte bunların inkisâmı salyangozlarla yengecilerinteceddü'yle epeyce müşâbehetiha'izdir. Fakat bunların inkisâmı bir mufassal veya ittisâl yerinden vukû'bulmayub halkalardan birinin ikiye bölünmesiyle teceddü' iderler ki bu halkalar teşekkülünce mücâvirleri olan halkalardan kuvvetlidir. Bu halde başdaki halka ön ve arkadaki halka arka kısmının başını teşkilider.

İnkisâm ile tekessür yalnız tatlı su (Nayda')larına münhasır olmayub deniz sularında yaşayan ve anlar gibi vücûdları birtakım halkalardan müteşekkil olan hayvancıklarda davukû' bulur. Şu kadar var ki son zikridilen hayvancıklardan (otuletbosin)'ler hakkında (Anasiğ) ve (Hapalosilis)'ler hakkında (Albert) tarafından tedkîkâticerâidilmiştir.

(Haplosilissepuncikola) tesmiye idilen hayvanın sarı veya esmerimsi sarı ve nadiren renksiz halkalardan müteşekkil vücûdu 7 santimetre tavilindedir ki bahr-i sefidde sünger veya kaya deliklerinde yaşar. Bu hayvanların neşv ü neması vücûdlarınıninkisâmı vasıtasıyla vukû'bulubaksâmı ise vücûd halkalarının 1/50:1/85 cüz'ine müsâviolabilür. Bu inkisâmesnâsındaki sm-ı mü'ehhirlerinde şayan-ı dikkat bir neşv ü nema meşhûd olur:

En arkadaki halkanın ön kısmında şeklen biri birine mügâyir yigirmi veya otuz halka hâsıl olur ki iki taraflarında kırmızı renkli ufak birer istitale bulunur. Bu istataller ise 'adeta birer 'asabi'uzv-ı seyahat makamındadır. Arka kısmının bu neşv ü nemasını müta'âkib en öndeki halkada bir baş hâsıl olarak şiddetle çırpınub yüzmeğe başlar ve en nihayet asıl hayvandan ayrılır ve erkek veya dişi olduğuna nazaren az çok sür'atli bir suretde hareket eyler. Asıl hayvan ise evvela eski manzarasını alır ve bunu müta'âkib yine bâlâdakivechile bir intişâvukû'ı tekerrür ider. Bunlar gibi suda yaşayan

ve kurt gibi ufak daha birçok hayvanlar vardır ki tenâsülleri teceddü‘ vasıtasıyla. Şu kadar ki bu

(S.371) teceddü‘ ne bir te‘sîr-i mihâniği ne de bir te‘sîr-i gasbı eseri olmayubmahaza hayvanın neşv ü nemasına ve cinsinin muhâfazasına hadım bir fi‘il kaz yolu ca‘iden‘ibâretidir.

Bunlardan mâ‘ada daha bir takım hayvanat-ı bahriye vardır ki vücûdları halkalardan müşkil olmadığı halde yine teceddü‘ hassasını ha‘izdirler. Hayvanat-ı mezkûreninteceddü‘ kabiliyetleri vücûdlarınınkısm-ı mukaddemini istedikleri kadar uzata bilmek ve dâhilen bazıaksâm-ı bedenleri halkalardan müşkil bulunmaktan neş‘etider. Hatta bu hassalarına mebni bu hayvanata lisân-ı Yunaniden me‘lhûz (şimunemerit) namı virilür.

Makalemizin ma‘hazı olan Bendenmeharriri (Fon Mareşal) dir ki:

“Teristedeki‘alem-i hayvanat müzesinde icrâ-yı tedkîkât ittiğim zaman hassa-i teceddü‘iha‘iz bu cinsden kurtlar gördüm bu sayede havasını öğrendim. Bu kurda (Mekelyasomatotümüs) namı virilmekte idi ki (Mekelya) gelmesi (KariderhSiğizmuned) tarafından ‘aliteşrîh ‘ulemâ-yı meşhûresinden (Buhan Frederih Megel)’in namına hürmeten anlara virilmiş bir isim ve (somatotümüs) ise (kendi vücûdunu paralayabilen) ma‘nasına hassa-i mümeyyiz eyimüş ‘irsıfatdır.”

“Burada bu cins hayvanat gayet güzel ve câleb-i dikkat olmak hasebiyle bir iki numunesini (labisik) müzesine getirmeğe niyet itdim. Fakat buldukları yerden çıkarılmaları içün pek çok zahmet çekmekle beraber bir bütünün elde itmeğe muvaffak olamadım. Çünkü altına bir cam levha sokub kaldırınca mutlak teceddü‘iderdi. Gerçi parçaları üzerine ispirto, keşif hâmiz-i karum gibi şeyler dökerek muhâfazaidebilmesede bütün iki hayvan saydına ancak buldukları kaba yavaş yavaş tütün dumanı üfleyerek ve anları sersem eyleyerek muvaffak oldum.”

Bu hayvanatın inkisâmıda sümüklü böcek ve yengeçlerin teceddü‘i gibi te‘sîr-i ‘asabi neticesidir. Şurasıda şayan-ı ibret ve tezkârdır ki hayvan birkaç parçaya ayrıldıktan sonra o parçalarda da te‘sîr-i a‘sâb yeniden teceddü‘ ve inkisâm vukû‘unu intâc idecek raddede bulunur.

Fransa ‘ulema-yım eşhûresinden (Katerfaz)‘iniddi‘âsına göre hayvanat-ı sağire-i mezkûrede teceddü‘-i keyfiyeti kuvvâ-yı‘ asabiye’nın neşv ü nemasıyla te‘sîrâtını artırmaktadır.

‘Âlem-i muma-ileyhin bu iddi‘âsı bir netice-i muhakkaka değılsede büsbütünde merdûd dahî değıldir. Çünkü hemen bu familyaya mensûb demek olan (ehinuderem) nam dikenli hayvanın bu hassa ile muhtasır idüğü muhakkaktır.

(Ehinuderem) familyasının amensûb hayvanat-ı bahriyeden (Sinapta)larda dahi hassa-i teceddü‘mevcûd olub bunların bir cinsi olan ve kabiliyet-i teceddü‘ pek ziyade bulunan (dicbanata) namıyla ma‘rûfhayvânat-ı mukaddema (Buhan Müller) ve (Albert Ba‘uer) tarafından (Teriste) civârında (Moca) kavında bulunmuşdur. Fakat ha‘iz oldukları hassa-i teceddü‘ pek ziyade olmalı ve bütün bir hayvan muma-ileyhimin eline geçememiş bulunmalıdır ki mezkûr hayvanın tavili hakkında ma‘lûmat virilememişdir. Çünkü (Müller) hayvanat-ı mezkûrenin tavalini 15:20 bos tahmin itmekde isede (Bau‘er) pek ziyade görmektedir. Şekl ve vücûdu hakkında elde olan ma‘lûmata nazaren mezkûr hayvân dağarcık biçiminde olub ağzının etrafında on istitalesi vardır. ‘Amud-ı fukarisi basit olub kuyruk tarafı halka şeklinde ve ‘asabibirkaç parçadır.

(Sinabita)’lardaki hassa-i teceddü‘ibahr-i muhitin (Sinaptainherens) namıyla ma‘rûf hayvanatında (katırfaz) tettebbü‘ itmiş ve bu babda mülâhazât-ı atıyeyi set eylemişdir:

“Fransız sevâhilinde bulunan (Sinapetainherins)lerin hassa-i teceddü‘i (Moca) kavındaki (Sinepta)lar kadar değıldir. Hayvan sayd idilince kuyruk tarafı olarak çırpınmağa ve çiçekden yapılmış eğilliler gibi halka halka kıvrılmağa başlar. Bu esnada hayvanın a‘sâbınafelc-i târı olmuş gibi bir hal hiss olunur. Belki de dâhilen teceddü‘ başlar. Fakat ‘amud-ı fukâriye kadar tevessü‘ itmez. Bunu mûta‘âkib yavaş yavaş bûğümeğide girüleyerek yavaş yavaş ve hayvanın hiçbirfi‘il ve te‘sîri olmaksızın dağılmağa başlar. Hayvanat-ı mezkûre su haricinde ne kadar durur ve ne kadar aç bulunursa kuyruğunun felci o kadar sür‘atlevukû‘ bulur.

“Bundan istidlâl olunur ki açıklık hayvanı vücudundaki müvâ-ı dimağıyeyi sarf ve eshila ki mecbûrider. Ekseriyetle hayvan küçüle küçüle ‘âdeta bir yuvarlak top halini alır ve bu (S.372) zaman ağzı açık bulunarak etrâfındaki istitâlelerde bozuşur.

“İşte bu suretle ‘âdeta bir balon haline girmiş olan hayvanın ber-hayat kalması ağız fethasından su doldurub doldurulmamasına tâbi‘dir. Su doldurulmazsa çarçabuk tefessuh başlar. Fakat ağız fethasından bir boru vasıtasıyla su doldurulursa 3:4 gün kadar ber hayat kalur ve buldukları kapta ekserya hareket dahi ider. (Teriste)’de tutulan (Sinepta)’lar üzerinde icrâ itdiğim tedkîkatda teceddü‘yle biri birinden ayrılan parçalarında sonradan yine teceddü‘ itdiklerini anladım.”

İngiliz ‘ulemâsından (Montek) hayvanat-ı mezkûrenin baş parçasının neşv ü nema bulacağını ve vücûdlarının teceddü‘ ve inkisâmla bir takım (sinapta) larvücûda getireceğini iddi‘âitmekte ve hayvanat-ı mezkûreye da‘ir tedkîkât-ı ‘amika icrâ iden (Boer) bu fikir ve iddi‘âyired ve cerh eylemekte isede mes‘ele şâyân-ı tedkîkdir.

(Sinapta)’ya cinsen pek yakın olan ve hıyar şekline müşâbe bulunan (Holdengur) veya (terepanağ)’lardada hassa-i teceddü‘ vardır. Fakat bunların teceddü‘icâlib-i dikkat ve hayret-i husûsi bir suretdedir. Hayvânat-ı mezkûrenin derisi kuva-yı ‘asabiyelerine nazaren pek kalın ve mukâvemetli olmak hasebiyle teceddü‘câlinde derileri yırtılmaz. Fakat hayvan huylanursa derisi o kadar şiddetle takas idûb bahşâsını tazyîkider ki ekserya kum ile memlu bulunan cihâz-ı hazmileri patlar. Hatta o tazyîkte‘sîriyle bütün ahşâsıdışârı fırlar.

(Semper) teceddü‘ün bir nev‘diğini de (Filipin) Adaları civârında bulunub (şihopus) ve (kolugirus) hayvanat-ı ta‘ifesine mensûb (holungator)’lar damüşâhede itmişdir. Bunlarda hayvanın kuva-yımihânikiye veya ‘azliye te‘sîriyle vücudunun bazıkıt‘aları birbirinden ayrılır ki (semper)’in bunu en ziyade kuva-yı‘asabiyeye haml itmesi pek muhakkaktır. Hayvanat-ı mezkûre derilerinin paralanub yaralanmasına pek ziyade tahammül ider. Çünkü paralanan veya teceddü‘ eyleyen kısmın yerine yenisi çabuk biter.

(Delil) ile yine muma-ileyh (semper)’in tedkîkâtına nazaren (holungator)’ların dışarı fırlayın ahşâsıdatekrârneşv ü nema bulur.

Ecnâs-ı hayvanatın pek çoğunda hassa-i teceddü‘ ye neşv ü nemâ-yıvücûduye ve yahud üzerlerine hücum iden düşmana karşı müdâfa‘a-i nefse hadımdır. El-hâsıl her şey’in bir esâsı ve sebebi olduğu gibi bununda her halde bir sebep müstakili bir fa‘ide-i tabi‘iyesi- bizce ma‘lûm olmasa bile -mevcûd olmak tabi‘idir

(Necm-i bahri) ile yine o cinsden olan (şelanigen) şeteren nam-ı hayvanlarda da teceddü'yle bunu müta'âkibneşv ü nemâ keyfiyeti pek ziyade vukû' bulur. Hayvânat-ı mezkûre ise da'irevi bir kıt'a-i merkeziye ile bunun etrâfında bulunan ekserya beş veya beş ile kabil taksîm bir 'adedde kol veya bacaklardan müşkildir ki bu kollar vücûdları birtakım halkalardan müteşekkil zâhafeler gibi biri birine a'sâb ile merbût ve muttasıl bir takım kemik parçalarından 'ibâretdir. Kolların kabiliyet hareketi (şelanigenşeteren)'lerde (necm-i bahri)lerden ziyadedir.

Adriyatik denizinin derinliği az olan bir mahallindeki tâş kaldırırsak altını üstünü bir takım deniz hayvanlarıyla kaplı buluruz. Bunlar ise ekserya yosun, sünger gibi deniz otlarıyla polip, asidin, sepuncin ve daha bunun gibi şeylerdir ki bu taşlara ka'r-ı bahrin birer müzesi demek pek münâsib olur. Çünkü ecnâs-ı hayvânatca bu kadar mükemmel müze şimdiye kadar vücûde getirilmemiştir. İşte bu hayvanatla taşın yarıkları arası hep (şelangenşeteren)'lerlemalamaldır.

İmdi taşı su sathına çıkarırsak hayvânat-ı mezkûre biri birini müta'âkib suya atılmağa şitâbider. Şayed (şelânigenşeteren)'lerden suya atılmakdagec kalanını yakalamağa çalışıyorsak pek güçlükle ancak bacaklarından birini yakalaya bilürüz. Fakat oda elimizde kalur. Çünkü hayvan - kertenkelenin yaptığı gibi - anı bize terkle arkadaşlarını ta'kîben suya atılır. Fakat bu yüzden gördüğü zarar da pek azdır. Çünkü denize atılınca az zaman sonra kopan kolunun yerine başkası biter. Hatta elimizde kalan bacağını tekrâr suya atarsak önünde ayrıca bir hayvan teşkîl eyleyeceği ağleb-i ihtimâldir.

(S.373) Hayvanat-ı mezkûrenin ba'de'l-teceddü'ha'iz oldukları neşv ü nemâ-yı vücûdu hassası ta 1741'den beri ma'lûmdur. Hatta Fransa akademisi tarafından meşâhir'ulemâ'dan ve yalnız hikmet-i tabi'iyede değil, 'ilm-i hayvânâtta da yed-i tavila ashâbından- (Re'umor)'un riyâseti tahtında (Getar), (Bernarujusin) ve bunlar gibi tabi'iyundan bir komisyon teşkîlidilerek (Tremiley)'in tatlı su polepleri hakkında virdiği ma'lûmatın memâlik-i sâhiliyede tetebbü'ât icrasına me'mur idilmiş ve bundan sonra bu yolda pek çok komisyonlar teşekkül eylemiştir. İcrâ idilen tahkîkâtdan bir parçasının vücûdları üzerinde kalmadığı ve bütün kolların teceddü'iderek yeniden neşv ü nema bulması mutlakü'l-vükû' olmadığı anlaşılmışdır. Bu teceddü'ün irâdı olub olmadığı hakkında (labidyasterradizos) nam necm-i bahriler üzerinde icrâ-yitedkîkât iden şütûrdur)'un meşhûdâtına nazaren bu hayvanlardan biri üzerinde

kemâle ermiş birkaç kolla yeni neşv ü nema bulmuş kollar bulunmakta ve kemâle erenler kolaylıkla koptuğu halde yeni neşv ü nema bulanlar yerlerinde pekcegörülmeindedir. A‘mâk-ı abhr (Necm-i bahri)’lerinden (birizinga) cinsi teceddü‘husûsunda havâs hârkü‘l‘âdeyiha‘izdir. Gayet latif ve kırmızı renkli bu hayvanlar karanlıkta parıldar ve (necm-i bahri) ile (Şelangenşetren)’ler arasında bir cins mutevassuta benzer. Şimdiye kadar bu cinsden mükemmelü‘l-a‘zâ bir hayvân sayd idilememesine göre a‘zâsının kemâl-ı sühûletle koptuğuna hükm idilmektedir.

Rus tabi‘iyonundan (Kofalevski)’nın (necm-i bahri)lerden bahr-i sefidde kesretle bulunan Asterakanetyontenvîsbitos)’lar üzerinde icrâ-yı tedkîkât iderken müşâhedât-ı müstahsilesine göre hayvanat-ı mezkûrede kolların teceddü‘ündenmâ‘ada vücûdlarınınin kisâmında vâki‘dir. Hayvânat-ı mezkûre bıçaklarının esâsen beşten ‘ibâret olması gayr-i mütebeddil bir kâ‘ide olmayub altı ve yedi bacaklı (necm-bahri)’lerde görülmüşdür. Buda vücûdca inkisâm kabiliyetine hamlidilmektedir. Çünkü ‘âlem-i muma-ileyh altı bacaklı bir (necm-i bahri)’nin üç bacaklı iki hayvana ve yedi bacaklı bir hayvanın biri üç diğeri dört bacaklı iki hayvana ba‘dü‘l-inkisâm dört bacaklılarında ikişer bacaklı iki hayvana inkisâmınıgörmüşdür.

Hayvânat-ı mezkûrenin kabiliyet-i teceddü‘iyukaruda‘arzdildiği üzere şâyân-ı dikkat olub kolları suhûletle tebeddül itdiği gibi ba‘zılarıdaeşgâl ve ahvâl-ı garibede görülmektedir: kollarından teceddü‘a uğrâyanların yerine bitenler neşv ü nemâlarınıninedvâr-ı muhtelifesinde görülmüş ve (polip) gibi birçok hayvânât-ı bahriyede ayrılan parçalar ayrıca bir hayvan teşkîlitdikleri tahakkuk eylemiştir. Bu babdaki tedkîkâtdata‘ammükidilirse netice-i atıye hâsıl olur:

(İnifozur)’ların ikiye ayrılmasıyla bunlardan birer hayvancık teşkili de bir teceddü‘dür. Neşv ü nema, ta‘azzu ve teşekkül biri birine revâbıt-ı hafıye ile merbûtdur.

Nüzhet

Deniz

Kürre-i arzın kısm-ı küllisini muhit olan bir kitle-i mâyi‘a-i melhiyedir ki sath-ı kürre-i arz 5,100,000 miryametro⁴⁸mürebbi‘i olduğu halde deniz ve kolların

⁴⁸ Bir miryametro on bin metredür.

mecmû‘müsâhası 3,700,000 miryametromürebbi‘i bulunmasına mebni adalarda dâhil olduğu halde mütebâki kalan 1,400,000 miryametromürebbi‘i karayı teşkîl eder ve şu hesâba göre deniz sathkürre-i arzın dörtde üçünü teşkîl ettiği meydana çıkar.

Denizin ‘amak ve ahvâl-ı sa‘ire-i zâhireyesindenbâhs bize ‘â‘id değildir. Bize ‘â‘id olan cihazlar memleketimizde denize girmek mevsiminin takarrübü münâsebetiyle ne yolda istifâde etmek icâbi deçeğinîkar‘ilere bildirmekden‘ibârettir.

Denizin havâs-ı ‘umûmiyesi. Mütâla‘a sırasında

(S.374) iki suret-i nazar mütâla‘ayatesâdüfider bunlardan birincisi deniz suyunun havass-ı hakimisi ve diğeri de havass-ı kimsyeviyesidir.

Havass-ı hakimiye- Deniz suyunun havass-ı hakimiyesita‘dâdında bahs idilecek şeyler rengi, kokusu, lezzeti, sıkleti, derece-i harareti ve kendinde mevcud fosforit-i hassasi, med, cezr gibi halat-ı tabi‘yedir.

Bunlardan med ü cezr ve fosforit hassa mesleğimize ya‘ni şu bendi yazmaktan maksadımız olan istifâdeye‘â‘id olmadığından anlarında ashâbına terk ederiz.

Rengi - Camdan ma‘mûl bir kab içerisinde deniz suyu konuldukda şeffaf ve bilerenk olduğu müşâhede edilür ise de dalgalı zamanlarda deniz ‘atf-ı nazar idildikde dalga hafif olduğu halde güzel bir yeşil renk ve sert ve vâsi‘ dalgalar esnâsında mâ‘i ve yahud siyah bir renkte görülür.

Kokusu - Deniz kokusu derununda mevcûd- mevâdd-ı ‘uzviye, hayvaniye, nebatiye ile karışık latif bir kokudur. Lakin bu koku her da‘im bir suretde kalamayubba‘zen gerek med ü cezr ve gerekse furtun münâsebetiyle deniz kendinde bulunan mevâdd-ı ‘uzviyenin bir kısmını sâhil-i terk eder ve bunlarda hararet-i şems ve hava-yı nesimi muvâcehesinde inhilâle uğrayarak ta‘affünât-ı maziretevlîdider bu hal-i kesretle Kadıköy ve Haydarpaşâ sevâhiliyle İstanbul’un Sarayburnun’dan i‘tibâren Makri köyüne kadar mümted sâhilinde ve Göksu ve Kağıthane derelerinde müşâhede olunur.

Lezzeti - Deniz suyu sıkleti kendinde münhal-ı ecsâmma‘deniyemünâsebetiyle ağır ya‘ni 1,0272 kadardır.

Derece-i hararet - deniz suyunun harareti mevsim, sa‘at, ‘amak, hatt-ı istivâdanba‘diyet ve karbiyet, cereyana göre tahâlûfider.

Guide nam mücribin on sene mütyemâdi bir suretde Temmuz, Ağustos, Eylül aylarında icrâ eylediği tecrübelerine nazaren deniz suyunun derece-i hararetinin gayesi Temmuzda vasiti Ağustos aşâğı bir dereceside Eylüldür. O bir nam-ı mü‘ellif derece-i hararet bahrin Haziran’dan Eylül gayesine kadar tedrîcitereffü‘itmekde olduğunu bildirerek mübde’ini 18 ve inhâsını 25 santigrad olmak üzere iddi‘âider.

Sa‘ata göre derece-i hararetin tebeddülü sabahları deniz suyunun derece-i hararetiyle öğle vakti ve akşâm üzeri görülen hararet beynindeki nisbetleanlaşılır.

Denizin derece-i harareti beynindeki nisbetle anlaşılır.

Denizin derece-i harareti sathına ve ‘amakında nisbetlede muhtelifdir. Bahr-i muhitin sathında derece-i hararet 28 ve 1833 metre ‘amakında ancak $\frac{1}{2}$ 7 olduğu kapudan sabinin cümle-i tedkâikât-ı fenniyesindedir.

Havass-ı kimyeviye - Deniz suyu aslen meyahma‘denidenma‘dudolub ziyade klor sodyumlu (tuzlu) meyahma‘deniye zümresindedir. Deniz suyu terkîbinde birçok ecsâmmevcûdolub bunların bir kısmı ma‘denidir ki anlarda gümüş, bakır, kurşun, tuty, kobalt, nikelden ‘ibâret ve bir kısmında nebati olub bunlarda yosunlar sınıfına mensubdurlar.

Mevadd-ı münhile klor sodyum (tuz) klor potasyum, klor magnizyum, kibrititmanizi, kibrititkilis, karboniyetmanizi, karboniyetkilis, karboniyet potas, mürekkebat-ı mesnâ‘iye-i birom ve iyottan n‘ibâretidir.

Boru dosnetvenisan denizde madde-i muhatiye-i bahr-ı namı virilen bir madde bulmuşdur ki ruber ve litre lugatlerinde şöylece tavsîf olunuyor: İşbu madde yek diğeriyle tahassür itmiş zuyü‘l-hayanemüşâbe isede madde-i azotiye midir ve yahudmevadd-ı la‘âbiyemidir burası ta‘yîn olunamıyor.

Terkîb-i kimyevi-i bahr-i aklime, ‘arza, sevâhil-i mücâvireye, harekât ve sükûnet bahre göre tebeddül ider.

Bahr-i sefid ve Manş deniz sularını tahlîl iden subçerluren nam zatlar şöyle bir cetvel tertîb itmişlerdir:

Tablo 8. Manş Bahr-i Sefid Su

Su	964,74572	959,26
Klor sodyum	27,05948	27,22
Klor potosyum	00,05948	0,01
Klor manizi	5,66658	6,14
Kibritit manizi	2.2.5578	7,02
“ kilis	1,40662	0,15
Brom manizi	0,02029	0,15
Karboniyet kilis	0,03301	0,20

(S.375) Deniz suyunun te‘sîr-i fisiyolociyesi- deniz suyunun te‘sîr-i fisiyolociyesi suret-i isti‘mâline göre tebeddül ider.

İçmek - İçilen deniz suyunun te‘sîri mikdârının çokluk ve azlığına göre tebeddül ider.Çok mikdârda açılan deniz suyu müşhil gibi te‘sîrider. Sen gühuletde bulunan bir şahıs içûn iki üç bardak icrâ-yı te‘sîr içûn kâfidir. Deniz suyunun bu veçhile icrâ-yı‘amel eylemesi derûnunda mevcûd klor sodyum (tuz) ve klor maniziyumdanilerügelür.

Az mikdarda içilen deniz suyu müşhil gibi icrâ-yıte‘sîritmeyub ba‘de‘l-mas tağdiye yardım ider. Hararet-i tereffü ve deverân-ı dem-i intizâm kesbider. Deniz suyunun derûnunda mevcud klorürler ‘asârât-ı ma‘deviyenin hâmziyetlerini tezy îdider. Bu halde deniz suyunun cüz‘ice dâhilen içilmesinden sonra iştihâtezâyüdider ve bu tezâyüd-i iştihâ yalnız içmekle hâsıl olmayub denizde banyo itmek suretiylede ztezâyüd ider.

Deniz suyunun ğaşıyanviren kokusu, ta‘amındaki acılık dâhilen kullanmak husûsunda güçlükviririsede eczâcî baskiyehâmiz karbon muvâcehesindemu‘âmele iderek bu halleri mahv itmiş ve güzel müşhiller tertîb itmiştir.

1871 senesinde Raboto deniz suyuyla ekmek yapmak husûsunu tecrübe itmiş ve bu ekmeğin müddet-i medide dayanmak ve suhûlet-i hazmiye gibi evsâfîcâmî olduğu bi't-tecrübe isbât itmişlerdir.

Denizde idilen banyoların te'sîr-i fisyolociyesi deniz banyoları hakkında yazılmış kitâb-ı metnû'â okunacak olur ise hiss olunacak derecede te'sîr-i fisyolocihusûsundamü'elliflerin muhtelif fikirlere saptığı görülür.

Denize girildiği halde beden-i 'umûmiyetle üşür ve bu üşümek cüz'i ve yahud külli imtidâd idub etrâfda kesl-i vâki' olur. Nefesde evvelce ihtâk gibi bir hal vukû' bulduğu gibi vech sararır ve cild buruşur ve kabarcık kabarcık olub bu hal-ı deveran muhitinin merkeze döndüğünü yani kanın içine kaçtığını isbât ider. Nefes güçleşu bağırlaşur nabızlar ağırlaşub sıklaşurlar.

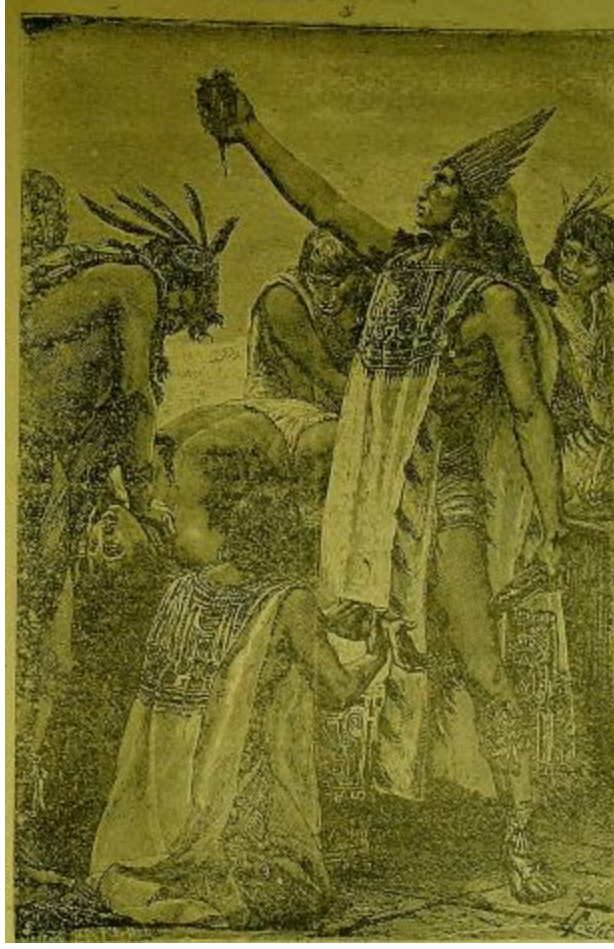
Bu halleri müta'âkib gelen hâlât-ı evvelki ızdırâblı halleri unutturur. Nefes genişler ve rahat olur. Hararet ve nabztezâyüdider ve ve'l-hasıl 'uzviyet bir tendiresti ve bir intizâm kesbider. Bir zaman sonraki bu zaman 10 dakikadan yiğirmi beş dakikaya kadar tahallüfider. Bir ikinci üşümek vâki' olur. İşte bu zaman banyodan çıkmak zamanıdır. Şu zikr olunan 'alâ'im-i fisyolociye her banyoya girişte bir nev'olub sene, mizaca, bünyeye göre tahallüfider.

Kırmızı ta'kîb idelim. Banyodan ilk günü çıkıldıkda'umûmi bir yorgunluk vücûdu ezerek uykuya meyl-i 'azim hâsıl ider. Bu hallerin vukû'ı etbânın fevâ'id-i kesiresinden bahs eylediği deniz banyosu hakkında ilk def'a girenleri su'î fikre saptırır. Hatta ba'zen ilk def'a denize girenlerde cildleri üzerinde kırmızı ve ufak ufak kabarcıklar müşâhede olunub bunlar ba'zen üç dört sa'at ve ba'zen bir iki gün devam ider. İştihâ ilk günü terakki itmez lakin banyoda devam olundukca iştiha, kuvvet, iktidâr-ı a'sâbınşâyân-ı hayret bir suretde terakki ve ta'âliitdiği görülür fa'âliyet-i dimâğîye tezâyüd ider çocuklarda ba'zen bir iki banyodan sonra ufak bir hareket-i hamube müşâhede olunur isede bu hal 'aks-i 'amelte'sîrinden başka birşey değildir.

Sıcak deniz suyuyla istihmâmdate'sîrât-ı fisyolociye soğuk bulunduğu halindeki 'aynı olmayub nakısıdır.

Deniz suyuyla duş idenler 'âdi su ile duş idenlerden ziyade müstefid olurlar ki bu istifâdete'sîr-i 'aks-ı 'ameliye zam olan deniz suyunun mevad-ı münhale-i nafi'asındanmütevelliddir.

(S.376)

Şekil 53. Amerika Vahşileri

Bazı mahallerde kumlu deniz banyoları yapıyorlar ki, bunlar kavimin delk ve temasından istifâdeitmekden başka bir fikre istinâd itmezler. Hâlbuki o delk teması, havlular, lifler vasıtasıyla icrâ eylemek daha evvela olur.

Doktor

Ş. Kamil

(S.377)

‘İlm-i Hikmetin Menşe‘leri

‘İlminmenşe‘leri taharri olunduğu vakit anları yekdiğerinden tefrîk itmek gayr-i mümkündür: Bilhassa ‘ilm-i hikmet mesela ‘ulûm-ı riyaziyeye ve menşe‘ii‘tibârıyla felsefeye o kadar yakından temas ider ki birini bilmek içün her ikisini de öğrenmek zaruri olur.

Tabi‘atüzerine ilk müşâhedât nazarıyla felâsefe-i Yunaniyema‘tûfdur. Bu müşâhedâtı nereden istihsâlitdiler? Mısırlilerden, Keldanilerden ki anlarda belki Hindlilerdeniktibâs itmişler idi. Bu haber mümkün olmağla beraber mevsûk değildir.

Fıkr-i terassüdciblet-i beşeriyeye gayr-i müfârak bir suretde merbûtdur. Medeniyetdedide olmayan akvâm-ı vahşiye bile ‘ilm-i hikmet ile Fen-i mihâniğintabîkât-ı evveliyesi fikrine tab‘anmalıkdirler.

Şekil 54. Teb Harabeleri

Kadim Yunanilerin Asya akvâmına karşı rekabeten iltizâm itdikleri ve tedkîkât-ı ‘ilmiyenin efkâr-ı serbestane ile memzucenmuceb-i terakkiyat-ı mahsûsa olacağı aşîkârdır. Binâenaleyh‘alâm-ı hükmiyenin (Miladdan Evvel) yedinci ‘asırdan Miladdan sonra 644 senesine kadar ya‘ni İskenderiye kütüphanesinin zabt ve tahrîbi tarihine kadar olan devr-i evvel itsâ‘ını Yunanilere isnâdi degeğiz. İşte bizim içün tarih-i kadimden devr-i fennisini teşkîl iden bu on üç ‘asırlık devirdir. Biz bu devirde birtakım fıkralar te‘sîsi degeğiz.

İlk feylefoflar bilhassa ‘ilm-i hikmetde peyda-yihtisâsitdiler. Teşekkül-i‘âlem anların yegâne endişeleri oldu. Bu endişelerinin izâlesi ile matlûblarınazaferyab olmak içün öyle mülâhazâta sevk-i zihnitdiler ki teferrüsat-ı rasdiyelerinden ziyade kuvve-i mahalliyelerine şeref bahş olur. Mesela ana kesimatdır (610-547 Miladdan Evvel) nazarında kürre-i arz müstevidir, Şems ile icrâm-ı ‘âlemi muhit olan kürre-i(S.378)narin hararet ve ziyasının mürûruna tavassut içün semayı teşkîl iden kubbede

meskûb pencerelerdir. Ma‘mafih Sokrat‘ın mu‘âsırı olubPisagoret felsefe perverânından olan (Filolaus) kürre-i arzın müdür olduğunu bildiriyor.

Bundan sonra ecsâmın, ‘anâsır-ı teşekküliyesi nemüta‘allik nazariye gelir: “Nales her şey‘i sudan, Anaksimenes havadan, Herakliyeta teşden iştikâk idiriyor; nihayet Anpedukal‘anâsır-ı erba‘a faraziyesini kabul idiyor, Anaksağor dahi ana asiri‘ilaveeyleyor. ‘Ayn-ı zamanda ecsâmın eşkâl ve havass-ı muhtelifeyihavî ve nakâbiltaksîm-i zirâtdenmüskil bulunduğunu kabul iden İosip ve demokrit (480 - 407 Miladdan Evvel) şu‘be-i zirâ‘tiyesii‘tilâidiyordu. Ruh-ı nokta-i nazarından müsâvi olan bu şu‘benin efkârı Eflâtun (43-447 Miladdan Evvel) ve Aristot (384-322) şu‘besi ve ma‘ahhiren estâzinin ekserya muğlak olan nazariyatını nezâhet-i şi‘rye ile tezbîne muvaffak olan Logers tarafından kabul olundu.”

Aristo‘nun mülâhazâtı terakkiyât-ı ‘ilmiyeye büyük bir mâni‘olmağla beraber bütün kurun-ı vustâda mevki‘-i revâc ve gâlbîyetde bulundu. (Kolejdufrans)’da mu‘allim olan Gâsândi (1592 - 1655) ile hey‘et-i şinâs şehir (nütün) mülâhazât-ı mezkûreyi pânâlistih kâriderekusûl-ı tecrübeyeye‘atf-ı nazar hikmet itdiler ki ancak bu usûlkavânin-i tabi‘yenin istimrârı, ya‘ni‘alâ‘im-i kâ‘inâtitefsîre kâfi olan istimrâr hakkında Logersin tefekkür itdiğikanâ‘at-ı ‘akliyei bize virebilir.

İşte rûh ile cismin iftirâk namı tarihen bu Eflâtun şu‘besinden bedaidir. Ma‘mafih tefekkür ve mülâhazayı ‘ulûm-ı insâniyenin esâsı gibi telakki iderek Eflâtun, mu‘ahhiren Dekaret (1596-1650) gibi birçok riyâziyâtı sâniyeye anıyordu.

Milad’dan mukaddem dördüncü ‘asrın bedâyetine kadar bi‘l-cümle ‘ulûmu‘ayn-ı bir müsemma altında, ya‘ni felsefe namı tahtında karıştılar o zaman Eflâtunun bir şâkirdi olan Aristot hocasından külliyyen ayrıldı. Mütâla‘a-i ‘ulemada münferiden netayic-i hasenevirebilen usul-ı kıyâsiye ahkâmını tevsî‘itdi. Fakat rasdat ve tecârübbazı‘alâ‘im-i tabi‘yeyi izâh itmesine kâfi gelmediğinden bu suretle fikrinde hâsıl olan boşluğu bir takım faraziyat ile doldurmağa terk-i zihnitdi.

Usul-ı mevzû‘asının bizi işgâl iden nokta-i nazardan en mühim maddeleri atidekilerdir:

1 -Hilâtın gayr-i mevcûdiyeti hakkında te‘kîd

2 -Kürre-i arzın merkez ‘âlimde gayr-i mütahhirin gibi telakki idilmesinenazarenkevâkibin nazariye-i hareketi;

3 -Kevâkib-i esirden yahud madde-i hamseden teşekkül itmek i'tibârıyla'anâsır-ı erba'a ile na-tamam ve tahtü'l-kameri olan teşekkül-i 'âlem.

Bütün kurun-ı vustada ve hatta Pascal (1623 - 1662) zamanına kadar Aristot nazariyesinin muzahir olduğu i'tibâr-ı müslim hemen na-kâbilgüzâr bir mâni' oldu. Nazariye-i mezkûre büyük Alber (1193-1280) ile şakirdi Tomadaken (1227-1274) tarafından himaye idilmediği halde dahi mütâla'a-i tabi'atemezcûb olanların zevkine gitmiyordu. Rojebakon 1644 tarihinde diyordu ki: "Eğer muktedir olsa idim Aristonun bütün kitaplarını yaktırırdım. Zira anların mütâla'ası zamanın telağğünden, hatânın tekessüründen başka bir şey'imuceb olmaz." Piyer Ramus (1514-1572) dahi Aristo'nun bütün ifâdâtını mahz-ı hakikât gibi telakki idenlere daha sert cevabvirerek: "Aristonun öğrettiği her şey hatâdır" diyordu.

Ma'mâfih iftirâk-ı 'ulûmun bu terakki-i 'azimi ve her birine mahsûs usul-ı muhâkemekavâ'id-i 'umûmiyesinin te'essüsü Yunan feylesofunun eser-i gayretidir. İskenderiye mektebi hey'et-i şinâsâni, riyâziyonu, hükmiyonu ile anların mensûbunu, Aristarak, Arşimed (287-212 Miladdan Evvel) doğrudan doğruya Aristo'nunşakirdleridir.

Batlamyus tarafdarani (İskenderiye) ve (Serapom) müze ve kütübhanesini (440.000 cild) te'sîsiderekriyâziyonu,

(S.379) Hüküm meyonu, kimyagerani, ettibâyı, tarih-i şinâsani, coğrafyonu, sarfyonu, felâsefeyi kendilerine celbitdiler. Tarih-i kadimin bize naklitdiği'1-cümle ma'lûmât-ı fenniye İskenderiye mektebinden neş'etider. Mekteb-i mezkûru teşkîl iden 'ulema ise emsâli arasında bi'l-vücûhşehr-i tüyâb oldular. (Oklid, Eratusten, ApolinyusDuberga, Papus)

Yine bunlar arasında Hebpârak ile Batlemyus'ilm-i heyeti on altıncı 'asırda bulunduğumuz dereceye ref'itdiler. Aristark (Miladdan mukaddem 270) kürre-i arzın hareket-i müzâ'afesi ile şemsin istikrârınıtedrîsidiyordu. Tedrîsatı ahkâm-ı müzâhib-i hristiyaniyeye muhâlif olmağla ithâm olundu. On sekiz 'asır sonra (Jordano Bruno) ile (Galya) tarafından tekrar der-meyân olunan bu nazariye birincisini ihrâk Balyarkürsisine, ikincisini engizisyon zindanlarına götürüyordu. Batlemyus mesleği ancak salâhiyet-i diniyyeesâsi ile usul-ı tecrübiye arasında vukû'a gelen gayet şiddetli muhârebeden sonra pezirayzüval oldu.

Mâlikâne-i ‘ilmhikmetde (Heron) (120 Miladdan Evvel) ilk def‘a olarak tazyîk havayı kuvve-i muharrike ve işin vasıta-i nakliyesi gibi isti‘mâliiyor. Ma‘ate‘essüf bazı ta‘assubat fikr-i beşerin tecelliyat-ı bahiresine mâni‘ oldu. (416)senesi Mart’ında (Hepatiya) ismindeki meşhûr kadın bir hayli seneler tadrîsât ile meşgul oldukdan ve İskenderiye şehrinin câmi‘ olduğu bütün eşhâs-ı mümtazeyi rahle-i tedrisine celb itdikten sonra vâki‘ olan bir kargaşalık esnâsında mağdûre-i silah ‘avâm oldu.

390 tarihte patrik (TeofilDuteoduzi) imparator (Teodoz)’dan ketb-i ta‘rîzâ’nınimhâsı ile kütübhanenin ıslâhı emrini aldı! On altıncı ‘asırda (Justenin) İskenderiye ve Atina mükâtib-i felsefiyesini resmen kapatıyordu.

Mücâhidin‘Arabıniktâr-ı şark ve garbe ve lulersan olan hareket-i ‘askeriye-i muzafferânesi sükûnet-pezir olduğu zaman biri şarkdan, diğeri İspanya‘danpertosaz olmak üzere yeniden iki mehr-i ‘irfâncihânın gözünü kamaştırdı.

Şarkda medeniyet-i ‘arab, Sasaniler derûnda rütbe-i aksâ-yıkemâleteirtikâ iden medeniyet-i fersatures itmiş idi. ‘Ulûm-ı felsefeye bidâyeten Yunanilerde tecelli iderek oradan ‘Acemistane geçmiş ve bu suretle o zamanlar ‘Acemistanda tutan iden dehat-ı ‘Arabcihân-ı hikmet, ‘irfânın en büyük fâtipleri olmuşlardır.

‘Ulûm-ı rasadiye, kimya, tababet, hey‘et ve daha hayli ‘ulûm-i tabi‘aye ve hükmiye iyâdi-i muktedirre-i ‘arabdaterakkiyât-ı cesime ve hakikiyeye muzahir oldu. Muhayyirü‘l-‘ukûl olan bu terakkiyat ister ‘Arabların sera‘ertabi‘aatın keşfi husûsundaki ibtilâ-yı hakayık-persetanelerinden, isterse alat ve esbâb tefehhüsat davukû‘a gelen ıslâhât ve ikmâlatdanneş‘etitsun. Her halde ‘Arablar Hindistan ve Çin ile olan münâsebetleri sayesinde Hintlilerin erkâmı ile hesâb-ı E‘şariyineşritdiler. Şu kadarcık bir ıslâh bile ‘ulûm-ı riyâziyedeterakkiyâtharkü‘l‘âdeyimucib oldu. Nihayet (Sevil) darü‘l-fünûnun da mu‘allim bulunan (Jeber) Mısırın kimya-yı batıl hakkındaki ma‘lûmatı ile sa‘ir‘ulûm-ı hükmiyesini bize nakliderek ilk def‘a olmak üzere bir kimya risâlesi yadigâr itdi (702-765).

Fî‘l-asıl ‘ilm-i hikmete gelince: bu ‘ilminbi‘l-hassa rasadat-ı basariyeyeta‘allük iden kısmında terakkiyat-ı seri‘avücûde geldi. Nihayet on ikinci ‘asırda İtalya da‘ima İspanya ‘Arabları ile münâsebatda bulunan Venedik ve Cenovemüşâhiri sayesinde kendi toprağında da teceddüdat-ı ‘ilmiyenin semerât-ı nâfi‘asını görmeğe başladı. Ma‘mafih yukarıda Aristot‘dan bahsiderken‘arz itdiğimiz esbâbdan dolayı on altıncı

‘asıra kadar ‘ulûm-ı tecrübeyenin terakkisine hadim pek az ‘âlim bulunur: Büyük Alber, RojeBakon, Nicoladukoza, LeonarDovensi bize ahkâm-i hakikiyeden ziyade bazımütâla‘ât cedide yadigâr itdiler, hakikatın tecessusat-ı evliyesi olan bu mütâla‘ât dahi Aristot‘an dan dakıymetdar olan ferziyât ve te‘kîdât-ı galebeliği içinde gürültüye gitdi.

Harf ve sinâyi‘-i reside-i mustabe-i kemâlât oluyor. İşte teceddüdat o zaman remad altında kalan bir şirare-i ateşnesar gibi yavaş yavaş zuhûridiyor. Bi‘l-hassa üç ihtirâ‘ birden o tecedde büyük bir vasıta-i tecelli oldu; bu ihtirâ‘ât-ı insâniyete hizmet itmiş olsa dahi muzallim kaldı, mesela pusulanın,

(S.380) top barutunun kulağa takılan gözlüklerin müveccidleri bizim içûn hala mechûlât-ı esâtiriye kabilindendir.

Top barutu sayesinde bavbartehâcemâtına imkân kalmıyordu; pusula Kristof Colomb ile rekâbâsınınibhâr-ı ba‘idede taharri meçhul içûn ta‘yîn-i cihât itmesine alet oluyordu. Dürbünlerin ihtirâ‘ı dahi ‘ulûm-ı rasadiyeye büyük bir hatve terakki atdırıyordu. El-hâsıl bu terakkiyâtızabt itmek, anları bize nakl iderek istifâdâtımızı te‘mîn, tevsî‘ ve ma‘lûmât-ı cedide-i fenniyei şahika-i kemâle a‘lâ itmek içûn matba‘acılık hikmetnema-yı tevellüd oluyordu.

Parasles (1493-1521), kârdân (1501-1576), Telezio (1508-1588) tafahhusât-ı fenniye yerine yanlış bir sûretdeka‘im olan kavâ‘id-i gayr-i ma‘kûleye karşı i‘lân-ı cidâli denlerin taburuna iltihâkitdiler. Ma‘mafih ne ihtirâ‘içûn mukteza olan fitânate, nede münâbi‘kâfiyeye malik olmadıklarından müşarü‘n-ileyhim yeni bir kâşâne-i hikmet te‘sîsidemeyerek sıhhat-ı kâmile ile buldukları nazariyatdan‘ameliyata intikâl itmek isteyince kendileride geriye-i sehv ve hatâyaya puyan oldular. Fakat muhtari‘in sa‘ire-i kavâ‘id ve ahkâm ile iştigâl itmeksizin her gün yeni bir alet icâdiderek o zamana kadar kabul olunan efkârın batılanını bi‘t-tecrübe isbât itdiler.

Dâhi-i şehir Kopernik dahi meslek-i cedit‘avalimden bahis olan eser-i meşhûrinin mesûdâtını otuz sene kadar saklayarak nihayet eser-i mezkûrun ilk provalarını ferraş-ı ihtizârda iken ele geçirebildi. Netice-i faci‘a-i ‘ömrü yukarıda beyan idilen (JordanoBruneo) dahi: “Bizim bildiğimizden başka siyaret olmadığına inanmak küçük bir pencereden bakarken havada bu pencereden görülemeyenden başka kuş olmadığını iddi‘â itmeğe benzer.” diyordu. Kopernik kürre-i arz ile

seyyâratın şems-i merkez olmak i'tibârıyla olan hareketlerini te'bîdidiyordu; (TikoBraha) (1546-1601) ile (Kepler) (1571-1630) dahi cenâb-ı vâcibü'l-vücûdun kudret-i celile-i samdaniyesi ile seyyâtın harekâtında cari olan kavânin-i celileyi keşfe çalışıyorlardı.

Kopernik mesleğinin ehemmiyetini piş-i nazar-ı dikkate alan Galile (1642-1727) dahi meslek-i mezbûru cesûrâne müdâfâ'aitdi. Cehâlet ve ta'assub ile rencide, yetmiş yaşında olan bu hakim-i marîzinkürre-i arzın hareketi hakkındaki sözünü geri alarak kürsi-i ihtirâk önünden kaçmak husûsunda kisan'anibi'l-vücûh-ı şâyân-ı iğmâzdır.

Müşarü'n-ileyhden sonra keşfiyat-ı seri'ân yekdiğerini ta'kîbitdi: Hewikhan (1629-1695) Notun (1564-1642) Lebeniç (1646-1716) mübhasü'l-harekâtın kavâ'id-i mazbûtasıntevsî'iderekecsâmınhavâss-ı 'umûmiyesini mütâla'ahusûsun dat ezellüzelden masun bir esâsvaz'itdiler, mübhis-i mezkûru 'ilm-i hendese da'iresi dâhiline geçirdiler.

Toruçelli borusu dâhilinde halânın mevcûdiyetineda'irmuhtâc-ı izâh kalmış olan mes'ele hakkında Aristot hikmetine karşı son muhârebe dahi Pascal (1623 - 1662) tarafından der'uhde olundu.

'Ayn-ı tarihte termometre, mahalliyetü'l-hevâ altı, makine-i elektrikiyeihtirâ' olundu; bu suretle 'ilm-i hikmet-i cedide teşekkül iderekebugüne kadar seri'anves'atepzir oldu.

Bugün bi'l-cümle 'ulûm, hatta 'ulûm-ı riyâziye dahi usûl-ı tecrübeyle mevzû'dur. Bu vechiletabi'atın bir hayli sera'iri anlara mechûl kalırsada ancak ma'lûmat-ı mevcûdedenneş'et iden bazıistidlâlât ile derece-i saniyedeki sera'iremuti' oldukları gibi faraziyât-ı ve kıyâset ile dâhi derece-i evladaki sera'irikeşfiderler. Ma'mafih servet-i ma'mûre-i tabi'athuzûrunda ben-i beşerin da'imai'tirâf-ı 'acz ve noksan-ı mecbûriyetinde bulunduğu derkârdır.

Ali Nusret

Tarih-i Tabi'i

Köstebek

Köstebek müddet-i hayatını toprağı kazmakla geçirir memeli bir hayvan olubvücûdu ayrı ve yuvarlak, Burunu sivri, kuyruğı gayet kısadır. Hayvanın her bir tarafı

(S.381) siyah renkte kısa tüylerle mestur olub yalnız dört pençesi tüysüz ve tırnaklar ile müslihdır; ön pençeleri hayvanın vücûdunanisbetle cesim olub toprağı kazmak içün gayet kuvvetli tırnakları havi küçük ellere müşâbihdir. Çok kimseler köstebeğı kör zan iderler: bu bir hatadır. Köstebeğın gözleri vardır, fakat pek küçük ve kılların altında mahfûz gibidir; köstebek görür, fakat gayet az görür. Ağzında dahi gayet keskin ufak ufak dişler vardır.

Şekil 55. Köstebek

Şekil 56. Köstebek Yuvası

Köstebeğin harkü‘lâde bir sür‘atle yerin altından yolunu kazar. Evvela kendine bir yuva ya‘ni bir delik ve daha doğrusu bir in açar. Dişi köstebek bu yer altında olan yuvada yavrularını besler. Anlara yiyecek olarak kurtlar ve böcekler götürür. Köstebek son derece yiyecek yimekle doymaz ve cüssesine nisbetlearslandanyahud kaplandan daha yırtıcı ve daha muharrib bir hayvandır. Fakat mahv ve tahrîbitdiği şeyler mahsûlatımızıçûnmazar olan böceklerdir. Bir taraftan köstebek yuvalarını kazmak içün toprağı alt üst iderek tarlalarımıza zarar viririsede diğerk taraftan böcekleri mahv ve harabiderek bizlere fa‘idebahş olur. En mahir ve en davrandişzirâ‘lar bu hali müvâzeneiderek köstebeklerin itdikleri hizmetler zararlarından çok büyük olduğunu anlarlar ve anları mahv itmek tarafını asla iltizâm itmezler.

Yine bu familya‘dan olarak böceklerle ta‘ayyüşider sivri sıçan ve kirpi isminde iki nev‘ memeli hayvan daha var isede bunlar köstebekler gibi asla yeri kazmazlar. Birinci olarak ismi zikr olunan hayvanın sırtı gümüşü ve karnı beyaz renkde tüyleri havi olub ikinci def‘azikr olunanın yani kirpinin sırtı gayet kalın ve sert dikenler ile

(S.382) mestûrdur. Kirpi mazarr böcekleri telef iderekmahsûlatımızı himaye itdiği gibi bazı zehirli hayvanları dahi mahviderek insanları da anlardan muhâfazaya bir derece yardımı olur.

Ali Nazima

Moris Adasında Zuhura Gelen Furtına

Geçen Nisan’inyiğirmi dokuzunda bahr-i muhit-i Hindi de ka’inmaskarinceza‘irmüctemi‘asından (Moris) adasında fevkalâde şiddetli bir furtına zuhûre gelmiş ve (70000) nüfûsuşâmil olan ve adanın merkez idâresi bulunan (Por - Luoy) şehrinin üçte birini kâmilten harabitmişdir. Bu vak‘adanbirkaç gün akdem adanın şimalinde bir takım ahvâl-ı vukû‘a geldiği müşâhedât-ı cubedenmünfehim oluyordu. Fakat rüzgâr por -luoynun şimâl-ı şarkisinde vezzan olduğu halde şehri tehdîd iden bu felâketin vukû‘a gelen kâsırgaların hemen kaffesi cenub-i şarkı ruzgariyle başlamış idi. Bundan başka furtınalar burada da‘imanısf-ı kürre-i cenubinin sıcak zamanlarında ya‘ni Kanun-ı Evvel ile Mart beyninde zuhura gelir. Moris adasında dehşetli furtınaların tarih-i vukû‘ı olan 1756 tarihinden biri Kanun-ı Evvel ibtidâsıyla Nisan’in on ikisi beyninde bunun kadar müthiş bir furtuna vukû‘agelmemiştir.

Nisan'ın 29 uncu günü sabahleyin henüz bu tehlikeye da'ir bir eser-i müşâhede olunuyordu. Fakat alafranga sa'at on birden sonra barometre muceb-i havf ve telaş bir surette tenezzüle başladı. Aynı zamanda rüzgârfurtına haline inkilâb ile kesb-i şiddet eyledi.

Bu furtunanın ansızın zuhûru, sür'ati, ve birkaç sa'at zarfında uğradığı tahavvülat bu civar müşâhedât-ı cüyesinde emsâlina-mesbuk bir keyfiyettir. Öğleye doğru barometrenin tenezzülü devam ittiğinden ve rüzgârın istikâmeti de yine şimâl-ı şarki cihetinde (poyraz) sabit kaldığından kasırganın merkezi adaya doğru takarrübittiğindeşübhe kalmamış idi. Te'essüf olunur ki kuvvetli bir sağnak telgraf tellerini koparmış olduğundan rasathaneden bir haber almak mümkün olamamıştır. Sa'atbir derüzgâr saniyede (43) metre sür'atlevezzan oluyordu. Sa'at ikide ya'ni kasırganın merkezi şehirden geçtiği sırada barometre (710,9) milimetreye alçalmış idi. Tazyîk-i cevinin bu dereceye tenezzülü ve bu ana kadar Por -luoy şehrinde asla müşâhedeolunmamıştır. Kasırğa'nın merkezi geçtikden sonra rüzgârbirden bire batı kareyelebedîl-i istikâmet itmiş ve bu hadene-i ceviye en ziyade bu halde şiddetini artırmıştır. Sa'at üç buçuğa doğru garb-ı cenubi cihetinden garibgarib bir uğultuşi dilmeğebaşlayub birdenbire görülmemiş derecede şiddetli bir rüzgârın şehrin garb tarafından geçerek, güzergâhına tesâdüf iden binaları duçar-ı inhidâm ve harab eyledi. Sa'at üçü (47) dakika geçerken rüzgâr bir saniyede (54) metre bir sür'at-ı müthişe ile esiyordu. Şehrin sekkinesinden birçoğu her tarafda yıkılan binaların ve hanelerin enkâzı altında kaldı. Akşamın sa'at beşten sonra rüzgârkesb sükûnet itmeğe başladı. Ancak bu sırada felaket-zedelere imdâd olunabildi. Felaketin ve hasarın derecesi anlaşıldı. Takrîben (1500) kişi fevt olmuştur. Ve (3000) kişi mecruh düşmüştür. (2500) adam mülcasız sefâletde kalmıştır. Limanda bulunan yedi sefine ile yigirmi iki yelken furtunanın kuvve-i tahrîbiyesinden az, çok müte'essir olmuş ve birkaçı gark olmuştur.

Takdîrideceklerdir. Cezirenin derûnunda bulunan vâsi'sükr-i kâmişî tarlaları kâmilen mahv ve harabolmuştur. Bu furtunanın ba'is olduğu maddi zarar (50.000.000) Frank tahmîn olunuyor.

Moris adasından geçerek cenub-ı şarkiyeye doğru vezzan olan bu rûzgarın şu istikâmeti iki suretle tefsîr olunabilir: Ya Nisanın yigirmi dördünden yigirmi yedisine

kadar şimâl-ı garbiden cenub-i garbiye doğru hareket idenkasırğa cenubebilâharecenub-i şarkiye tebdîl-i istikâmet itmişdir.

(S.383) Yahut adayı harab iden bu furtınabaşluca kasırğanın cenub-i şarki cihetinden müferriz diğeri bir ikinci kasırğadır.

Bu furtınanınfevkalâde şiddeti, az müddet devamı yalnız bu havarde husûle geldiği zannı te'yîdeder. Bahr-i muhit, Hindi kasırgaları hakkında tedkîkât-ı 'amika'da bulunan Por -looyrasathyanesi müdürü mösyö Mülderumun fikrince son farziye daha ziyade muhtemel ve 'aklakaribdir.

Moris adasında vukû'a gelen şu müthiş hadise-i tabi'iyeye hakkında evrak Bomya'dabazıma'lûmat-ı münderic idi. Bizde "natur" ceride-i fenniyesindeniktibâs suretiyle kar'in-i kirâma bu ma'lûmatı'arz eyledik. Gelecek nüshamıza dahi Por -louy şehrinin furtunadan sonra alınan bir kıt'a resmini dercideceğiz. Kar'in-i kirâmfurtunanınbâ'is olduğu hasar ve harabı resmin nümâşâsından daha iyi anlayacaklar ve şiddetini takdir edecektir.

Mehmed Süleyman

Şü'unat-ı Fenniye ve Medeniye Ma'lûmat-ı Metnû'a

Verem ve Şimendüfer Vagonları

Mösyö Korne namında bir zat-ı müteverrimlerin oturdukları yerlerde ekserya verem basilleri bulunduğunu isbât itmişdir. Almanya itbâsından Doktor Pravseniç bu nokta-inazardan müteverrim lerinakil iden birkaç şimendüfer vagonunu mu'âyene itmişdir.

Berlin'den Merâne giden ve müteverrimlerinakil iden vagonların tuzlarını toplayarak hind domuzlarına şırınga itmişdir. Bu zatın tanzîmitdiği cetvellerden müsteban olduğuna göre mu'âyene olunan beş vagondan ikisinde verem basilleri bulunmuş ve bunlar hint domuzlarına şırınga olundukda bir def'asındadörtde üçü ve bir def'asındadörtde ikisi teverrim itmişdir. Taht-ı tecrübeye alınan bu hayvanlar mu'âyene olunmak üzere şırıngadan on, on iki hafta sonra itlâf idilmiş ve bunlarda veremin pek terakki itmediği görülmüşdür. Mösyö Forne dahi bir otada bir müteverrimin vefat itdiği odada ikâmet iden diğeri bir şahsın teverrim eylediği müşâhede itmişdir. Bu ma'lûmatı'tâ iden ruvesyatenfîk nam ceride-i fenniye diyor ki:

doktor Yerusenin tecrübelerine vakf olmayan şimendüfer kumpanyalarının vagonlarıntatahhüründe ve izâle-i na'findekaytsız davranmaları şayan-ı te'essüfdür.

Bazı hastahanelerde olduğu gibi tükürmek için vagonlarda bir kab bulundurmamak bu kabin def'-i ta'affünü kolay olduğu içünfa'idelidir.

Birde hastalar vagonların keçesine tükürmekten men' olunamayacağı için bu keçelerin tathîri iktizâ ider. İstasyonlarda müzâdina'fen vasıtaya mürâca'at kolay olacağı için her gün vagonların hıfz-ı sıhhat nokta-i nazarından tathîri mümkün olur ve tathîr itmelidir.

Havanindelere Mukayyed Bir Deva

Keman çalan musikacılarınihtizâzatitezyîdiçün kirişe sürdükleri bir nev' reçineye (Kolufal)dırlar. Kolofanın sadayıtezyîd itmek hassasından insanların kendi sadalarıntezyîdiçün deistifâdeleri kabilmidir? Yani habl-ı sutebleri de kolufanlamak mümkün müdür? Avrupa doktorlarından birinin icra ittiğimüta'addid tecrübelerine göre bu suretle sadanintezyîdide kabil imiş. Bir takım kolufan parçaları üzerine ispirto dökülüb sonra ıyat-i mahsûsa ile bir müddet bununla meşbû' havan-nefs idilirsehabl-ı suteblerin kuvve-i masutesitezâyüdidiyormuş. Bu te'sîrtahtü'l-cild şırına ile savr-ı ve kafuri ruhunun ise heman bitirdiği tecrübelerinden anlamışdır. Sa'ire ile istihsâl olunamıyor imiş. İspirto ve kolufan mahlûtundan 'ibâret olan mayi' derûnundan geçen hava kolufan ve ispirto buharlarıyla meşbû' olarak bütün hahaztefsidenya'ni ağız, haçere, kasabat, ve hacerat-ı re'iyedenmürûrider. Bu mürûresnâsında bu buharlar ispirtonun te'sîriylehabl-ı sutebleribabes kılar ve üzerlerinde ince bir kolufan tabakası hasıl ider. İşte bu sayede sadatezâyüdidider. Yine bu doktor 'aslebinesabgının ise sadayı bir (Octaw) tezyîd ve tolunun ise tenkîsitdiği

Bir Hacr-i Semavi

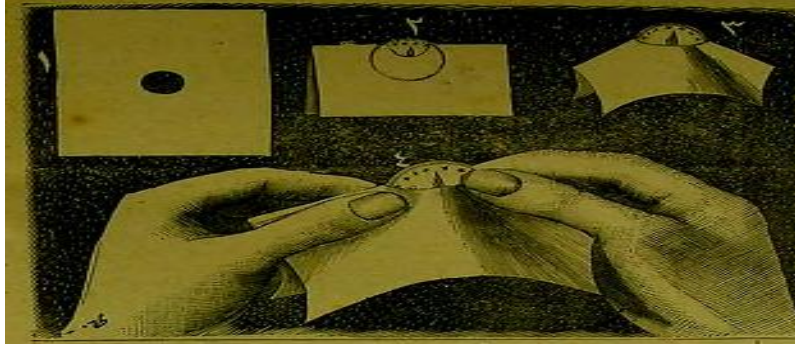
Rusya gazetelerinden nevu'everemya gazetesinin i'tâitdiğima'lûmata nazaran bahr-ı hazere yakında gayet cesim bir hacr-i semavi sükût itmiştir. Bu taşın düştüğü yerde bahr-i hazerin'amakı pek çok olmadığından taş deniz ortasında büyük bir siyah kaya gibi kalmıştır. Burada bahrin 'amakı ise 8 metro 53 santimetredir. Bir hesabca taşın on üç metre kadar bir irtifâ'ada olduğu zahir olur.

Söyler Sa'at

Cenevesa'atcilerinden mösyö Sivan namında bir zat sa'atleri yarım sa'atleri, çarıkları çanla ihbar iden “çalar sa'at” yerine sözle bildirin bir “söyler sa'at” i'mâl itmiş ve ihtirâ' beratı almak üzere bu sa'atin bir numenisini (Ren) şehrine irsâylemiştir. Bu sa'atin makinesi ve suret-i tertîbi ise fonografin bir suret-i san'ankârânede tatbîki esâsına müsteniddir.

(S.384)

Fenni Eğlence

Şekil 57. Bir Parayı Kendinden Küçük Bir MüdürDelikden Geçirmek

Berberce kağıd üzerine bir mecdiye ikiliği koyunuz. Bir kurşun kalemi ile etrafını çiziniz. Bir da'ire hasıl olur. Bunu güzelce bir makâsla kesiniz. Bu halde müdür bir delik açmış olursunuz. Bu delikten ikilik vızır vızır geçer.

Şimdi ben size bu delikdenkâğıdı asla yırtmadan bir çarık mecdiye geçiriniz dirsem yapabilir misiniz? Biraz güc değil mi? Mecdiye ikiliğinin katriköçükdür. Çarıkınşübhesiz bundan büyükdür. Çarıkı bu küçük delikten nasıl geçirmeli?

Delğin katri istikâmetinde ikinci sekilde görüldüğü gibi kâğıdı bükünüz içine de çarıkı koyunuz. Sağ elinizin bağ parmağı ile salavat parmağı arasına daçarıkın delikten çıkan kısmını alınız.

Bundan sonra kâğıdın bir tarafını yine sağ elinizin küçük parmağıyla tutarak sol elinizle kâğıdı biraz eğiniz. Kâğıdın elastikit hassasına mebni deliğin muhitini teşkîl iden iki nısf-ı da'ire'âdetâ bir hatt-ı müstakim şekline yaklaşır. Bu suretle bir genişlik hasıl olur. Buradan çarık mecdiyyede ferhferh geçer. İbtida halli güç görülen mes'elede işte bu suretle kolayca hal idilmiş olur.

YENİ İCADLAR

Şekil 58. Tırnak Kesecek

Şeklini derç itdiğimiz bu küçük alet tırnak kesmeğe mahsûs ve tırnak kesmek içûnezher-i ceht-i mükâsamüreccehdır. Sol eliyle mukâsı tutub sağ elinin tırnaklarını zahmetsizce, suhûletle kesebilen pek az kimse vardır. Bu tırnak kesecek ise bu müşkili bertaraf itmişdir. Bu alet sağ, sol hangi el ile olursa suhûletle kullanılabilir. Ağzının mak‘arlığıisti‘mâlini bir derece daha teshîlider.

Mehmed Süleyman

Esrâr-ı Ab u Hava

Hoca Tahsîn Efendi namıyla ‘âlem-i faziletdebahk-ı iştihâr iden ve asâr-ı ‘âliyyesiyleerbâb-ı ma‘ârifinmuzhir-i takdîr ve ihtirâmâtı olan fazıl-ı mücessimin külliyyatından bulunan bu kitabfevâ‘idgayat, encümen tefâtîş ve mu‘âyenea‘zâ-yıkırâmındanolub birçok asâr-ı ‘ilmiye ve edebiyesiyle şehir-i teş‘âr olan ‘izzetlu nadiri Fevzi Efendi hazretlerinin himmet-i fazilâneleriyle runaksaz vadi-i intişâr olmuşdur. Hoca-i müşârü‘n-ileyhinfazl ve ‘irfânı ne kadar sezâvar-ı ihtirâm ise istifâde-i ‘umûmiye uğrunda ibzâlmesâ‘iden hali kalmayan nadiri Fevzi Efendinde şu himmet yegâneleri o derece şayan-ı müfharet ve teşekkür olduğundan mezkûr kitabı müştakan-ı fûnuna kemâl-ı mübâhât ile tavsiye ideriz. Fi‘yatı 3 Gruşdur.

Müdür-i mes‘ul: **Matba‘a ve Kütübhane Sahi Kasbar**Sahib-i İmtiyâz: Ahmed Naci

Muhteviyat: -HayvanatdaTeceddü‘- Deniz -‘İlm-i Hikmetin Menşe‘leri- (Tarih-i Tabi‘i) Köstebek - Moris Adasında vukû‘a Gelen Furtına-Şü‘unat-ı Fenniye ve Medeniye Ma‘lûmât-ı Metnû‘a- (Fenni Eğlence) Parayı Küçük Bir Delikden Geçirmek - (Yeni İcad) Tırnak Kesecek

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAÂRİF GAZETESİNİN (41-50) SAYILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. COĞRAFYA İLE İLGİLİ BİLGİLER

3.1.1. Coğrafi Keşifler

Maarif Gazetesi'nin 41-42 sayılarında coğrafi keşiflerle ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgilere göre 1400'lü yıllarda Avrupa'nın güneybatısında yer alan Portekiz Devleti, coğrafi keşifleri başlatan devlet olmuştur. İlk zamanlarda bu keşiflere genelde maceraperest gemiciler ile meraklı kimselerin teşviki sonucunda başlatıldığı gazetedeki anlatılmaktadır.⁴⁹

Avrupa'da XV. Asrın başı itibariyle Portekiz'in başlattığı yeni süreç, eskilerden farklı olarak kalıcılık ve süreklilik arz etmiştir. Keşiflerin en önemli gücünü kıta Avrupası içindeki her açıdan daralmadan kurtulmak isteyen ve dünyanın zenginlik merkezi olarak görülen doğuya farklı yollarla gitme düşüncesini oluşturduğu gazetenin sayfalarında yer almaktadır.

Portekiz'den sonra harekete geçen İspanya, Fransa, Hollanda ve İngiltere, keşifler devrinin Avrupalı güçleri arasına girmiştir. Bu çerçevede; Gemiciler Henry, Diaz, Dö Gama, Kolomb vb. gemiciler bir nevi bu çağa damgasını vurmuştur. Bu isimlere destek veren devletlerin sömürge edinme ve ekonomik güç elde etme hırsları da diğer etkenler arasında yer almıştır. Buna bağlı olarak keşifler çağında (1400-1600), Avrupalıların bile hayal edemediği pek çok gelişme yaşanmıştır. Öncelikle yeni kıtalar keşfedilmiş, dünyanın yuvarlak olduğu ispatlanmış, sömürgecilik ve denizaşırı sömürgecilik kavramları doğmuş, köle ticareti yapılmaya başlamıştır.

Keşfedilen yerlerin yer altı ve yer üstü kaynakları, Avrupalılar tarafından taşınmaya başlamış, yeni uygarlıklarla karşılaşmış, ticaret ve etkileşim hızlanmıştır. Bu devrin en önemli karakteristik özelliklerinden olan; kâşif, keşif, yeni yerler, coğrafya bilgisi, farklı uygarlıklar, kültürel etkileşim, ticaret, gibi kavramlar

⁴⁹Maarif Gazetesi, S. 41-42, s. 246.

görölmeye başlamakla birlikte insanlık için önemli gelişmelerin yaşandığı görölmüştür.

Coğrafi keşifler ve sömürgecilik tarihinin önemli devletlerinden olan Portekiz, XV. Yüzyılın başlarından itibaren keşif faaliyetlerine hız vermişti. Portekiz adına hareket eden gemicilerin Afrika'nın güneyini dolaşarak Hindistan'a gitmeye kararlı oldukları ortadaydı.

Bartolomeu-Dias'ın Afrika'nın güneyinde Ümit Burnu'nu keşfettiğini ve 1498 senesi mayıs ayında ise Vasko Dö Gama'nın Hindistan'ın batısına kadar gittiği gazetede ifade edilen bilgiler arasındadır.⁵⁰

3.1.2. Kristof Kolomb

Maarif Gazetesi'nde coğrafi keşiflerle ilgili genel bilgiler verildikten sonra, bu devrin en önemli kaşiflerinden biri kabul edilen ve Amerika'yı keşfi dolayısıyla ismi bununla anılan Kristof Kolomb'dan detaylı bir şekilde bahsedilmiştir. Kristof Kolomb'un nerede, ne zaman dünyaya geldiği, nasıl bir hayat geçirip, nerede vefat ettiğinden bahsedilmiştir.

Kristof Kolomb'un ticaret için Atlas Okyanusu'ndaki adalara seyahatler düzenlediğini, Kozmografya bilimcisi Toscanelli'ye müracaat ederek haritalar hakkında ve Hindistan'a nasıl ulaşabileceğine dair bilgiler aldığı, gazete sayfalarındaki haberler arasındadır. Kolomb, sürekli batıya gitmesi halinde doğuya ulaşacağı fikrine sahipti. Bu fikrini gerçekleştirmek için ise dönemin hükümdarına müracaat etmiş ancak bilhassa Portekiz Krallığı, Kolomb'un talep ettiği masrafları karşılayamayacağı gerekçesiyle reddetmişti. Açıkçası Kolomb, Portekiz'den umduğunu bulamamıştı

Bu arada Portekizli gemicilerin Afrika'nın batı sahillerinde civarlarında seyahat etikleri ve batı sahillerinden güneye doğru inmeye başladıkları bilinmekteydi. Kolomb ise Portekiz'den ayrılıp İspanya'ya gelmiş ve İspanya yönetiminin müracaat etmiştir. En sonunda da Kolomb, İspanya Krallığı'nın desteğini alarak yola çıkmış, Cebelitarık boğazını geçip, Atlas Okyanusu'na açılarak sürekli batıya doğru gitmişti. Kolomb, Bahama Adalarına ulaşmış, bu adaya İspanya Kralı adına Hispaniola ismini

⁵⁰Maarif Gazetesi, S. 41-42, s. 255.

vermişti. Buradanguneybatıya yönelen Kolomb, Küba'nın kuzeydoğusuna gelmiştir. Kolomb'un 1492 yılında keşif yolculuğuna çıktığında, ulaşmış olduğu Amerika'yı görmesine rağmen, Amerika'nın yeni bir kıta olduğundan habersiz vefat ettiğinden bahsedilmiştir.⁵¹

3.1.3. Kutuplara Yakın Denizler Hakkında

Gazetenin 41-42.sayısında kuzeye doğru, yani kuzey kutup bölgesine doğru giden gemilerin yolculuklarından bahsedilmiş, gemilerin hareket ettikleri ve gittikleri mevkilerde soğuk hava koşullarından dolayı buz tutan deniz ile mücadele ettikleri, bunun için degemilerde bulunan testereyle buzları keserek gemileri yürütmeye çalıştıklarından bahsedilmiştir.

Gazetede Kuzey Kutbunun uzun ve karanlık gecelerinden bahsedilmiş, sıfırın altında geçen uzun aylar dolayısıyla buzların yerde kaldığı anlatılmıştır. Nisan ayında güneşe maruz kalan buzulların çözülmeye başladıkları ve haziran ayına gelindiğinde ise buzların tamamen çözülüp suların ortaya çıktığına dair bilgiler verilmiştir. Temmuz ayında ise gemilerin sularda rahatça hareket ettiği anlatılmıştır.⁵²

Gazetede dünya genelinde soğukluğun yüksek olduğu yerlerle ilgili verilen bilgilerde de ilginç örnekler rastlanılmaktadır. Örnek olması açısından en soğuk memleketin Sibiryada Varşajonksa şehri olduğu ifade edilmiştir. Bu şehrin soğukluğunun sıfırın altında (-)63 dereceyi gördüğünü, bu derecenin soğuk olması sadece onlara has olduğunu, insanların ısınmak için geyiklerin derilerinden elde edilmiş üç katlı kürklerle korunmaya çalışmakta olduğu dile getirilmiştir. Havanın soğukluğundan ve bu soğukluğu ifade edebilmek için iğne şeklini alan buzlardan bahsedilmiş, bu soğukluğu anlatmak için gazetede bura eyaletlerinin sıcaklık dereceleri tablo şeklinde verilmiştir.⁵³

⁵¹Maarif Gazetesi, S. 41-42, s. 246.

⁵²Maarif Gazetesi, S. 41-42, s. 248.

⁵³Maarif Gazetesi, S. 41-42, s. 255.

3.2. YENİ İCADLAR

3.2.1. Meyve Düşürme Aparatı: Batı dünyasına ağaçtan meyveleri toplarken meyvelerin zarar görmemesi için bir alet ürettiklerinden bahisle, bu aletin nasıl kullanılacağı gazetede icat edilen aletin resmiyle birlikte gösterilmiştir.⁵⁴

3.2.2. Terazi: XIX. Yüzyılın sonları itibariyle hassas şeyleri tartmak için teraziler geliştirdiği ve bu terazilerin nasıl üretildikleri anlatılmaktadır.⁵⁵

3.2.3. Limon Sıkacağı: Limonu sıkmak için de bir alet icat edildiği ve nasıl kullanıldığı şekillerle gazetede ifade edilmiştir.⁵⁶

3.2.4. Topaç: Üretimini gayet kolay olduğunu, oyuncağın yapılış şekli ve gazetede bunun tarifinden bahsetmektedir.⁵⁷

3.2.5. Tırnak Kesicisi: “Tırnak Makası”ismindeki makalede sol eliyle makası tutup sağ elindeki tırnakları kesmek zahmetli olduğu için yeni bir alet üretilerek hem sağ hem sol tırnakların rahat kesilebildiği alet üretildiğinden bahsedilmiştir.

3.3. Elektrikli Aletler

3.3.1. Elektrik Makinesi Mehmet Süleyman tarafından ele alınan bu makalede küçük bir elektrik makinasının yapılışı anlatılmaktadır.⁵⁸

3.3.2. Londra’da Elektrik Aydınlanması Londra şehrinde büyük bir elektrik şirketi kurulduğundan, elektrik direklerinin 24 saat içinde üç merkezi aydınlattığından bahsedilmektedir. Londra’da havada sis oluştuğu zaman elektrik şirketi kazançlarının çoğaldığını belirtmiştir.⁵⁹

3.3.3. Elektrikli Isıtıcılar: Ütüler, saç bükme için maşalar, elektrikli mangallar, tencereler üretildiğinden bahsedilmektedir. Varlıklı ailelerin evlerinde kışın elektrikli ısıtıcılar, yataklar yazın ise elektrikli hava makinaları icat edildiğinden bahsedilmektedir. Mutfakta, kilerde küçük, büyük işlerde hizmet edecek araç gereçler

⁵⁴*Maarif Gazetesi*, S. 41-42, s. 247.

⁵⁵*Maarif Gazetesi*, S. 41-42, s. 256.

⁵⁶*Maarif Gazetesi*, S. 46, s. 320.

⁵⁷*Maarif Gazetesi*, S. 41-42, s. 270.

⁵⁸*Maarif Gazetesi*, S. 41-42, s. 247.

⁵⁹*Maarif Gazetesi*, S. 45, s. 303.

icadedildiğini, örneğin kahve öğütmek için değirmenler, yumurta çırpıcıları ve lezzetli yemekler pişirmek için elektrikli araçlar icat edildiği anlatılmaktadır.⁶⁰

3.3.4. Elektrikle Çalışan Tramvaylar: Amerika'da elektrikle hareket eden tramvaylar inşa edildiği ifade edilmiştir. Elektrikli aletlerle bir şey ısıtmak, ya da pişirmek için elektrikten istifade ettikleri anlatılmaktadır.

3.3.5. Elektrikli Baskı: Demir yollarında arabaların tekerleklerini sıkıştırmak ve arabaları tutturmak için aletler üretildiği, buna fren veya baskı ismi verildiği, anlatılmaktadır. Yine yeni bir elektrikli baskı makinesi icat edildiği belirtilmektedir. Baskı ismi verilen bu makinede demir bir levha üzerinde iş yürütüldüğü ve bu halkaya bir elektrik verilince mıknatıslar demir levhayı aralarında kuvvetli bir bağla bağlandığını söylemiştir.⁶¹

3.4. GIDA HAKKINDA BİLGİ

3.4.1. Ekmek: Maarif Gazetesi'nde insan yaşamı için en önemli gıdalardan biri olan ekmeğin yapılışından bahsedilmiştir. Almanya'da ekmeğin sergisinden bahisle bu sergide çeşitli ekmeklerin sergilendiği anlatılmaktadır. Ekmeğin yapılışından bahsedilirken, önce hububatı ıslatıp yuvarlak yassı çörekler haline getirdikten sonra, güneşte kurutulur ve kurutulan hububat, iki taş arasına ezilip ince bir un haline getirildiği ifade edilmektedir. Ekmekleri ıslatıp mayalı hamur yapılışını ilk defa Mısırlılar tarafından kullanıldığından bahsedilmiştir. Hamura katılan mayanın ekmeği büyütür ve kabarttığını, çığnemesiyle ve hazmını kolaylaştırdığından bahsedilmektedir.⁶²

Gazetede nişastanın hububat ve patatesten çıkarılan bir madde olduğunu, şekerin ise bazı ağaçlarda balda ve bazı meyvelerde bulunduğu bahsetmektedir.⁶³ Arpa, pirinç ve buğdayın temel tüketim maddelerinden olduğu dünyanın pek çok yerinde tüketildiği anlatılmaktadır. Amerika ve Afrika'nın birçok beldesinde mısır kullanıldığı, hububatın en besleyicisi olan buğday ve mısırdan bahsedilmektedir.⁶⁴

⁶⁰Maarif Gazetesi, S. 45, s.291.

⁶¹Maarif Gazetesi, S. 43, s. 269.

⁶²Maarif Gazetesi, S. 43, s. 257.

⁶³Maarif Gazetesi, S. 41-42, s. 204.

⁶⁴Maarif Gazetesi, S. 43, s. 259.

3.4.2. Gıda Zehirlenmesi: Almanya ve Fransa'nın birçok küçük şehrinde kurutulmuş tuzlu balıklar yapılmakta olduğundan bahsedilmiştir. Balık zehirlenmelerinin bazı insan cildinde oluşturduğu hasarlardan bahsedilmektedir. Başlıca hasarlar ise yüz çehresinin şişmesi, baş dönmesi, göz, dudaklarda ağrı ve sızı hissedilmesine neden olmaktadır. Balık zehirlenmelerinin yalnız taze balıklarla olmayıp, salamura ve kuru balıklardan kaynaklandığı belirtilmektedir. Bunların etkisi ise; balıklar tüketildikten 5-6 saat sonra yüzün renginin siyahlaştığı, boğazda şiddetli bir iltihapoluştüğundan bahsedilmektedir.⁶⁵

3.4.3. Kahve Hasılatı: Kahvenin çok üretildiği yerin Brezilya olduğu ve bir senede burada kahve hasılatının ne kadar olduğuna değinilmiştir. Bu hasılatın yaklaşık olarak beş yüz bin tonlarında olduğu ifade edilmiştir. Bu miktar bütün dünyada çıkarılan kahvenin 4/5'ini teşkil etmekteydiler.⁶⁶

3.5. SAĞLIKLA İLGİLİ BİLGİLER

Mikrosefal hastalığı hakkında bilgiler verilmiştir. Mikrosefal hastalığı, küçük kafalı olarak doğan anlamındadır. "Baş çevresinin yaş ve cinsiyetlerine göre ortalamanın iki standart sapmadan daha küçük nörogelişimsel bir bozukluk olduğu anlatılmıştır. Gazetede mikrosefal hastalığının kafa ve beden şekli gösterilmiştir.⁶⁷

3.5.1. Verem: Verem hastalığı hakkında tıbbın yapabileceği tedavi hakkında bilgi verilmiştir. Yapılan çalışmalar neticesinde doktorların önerileri ve tedaviler için istatistiksel veriler ortaya konulmuştur. Verem illetli bir hastalık olduğundan dolayı birçok doktor çalışmalarda bulunmuştur. Verem hastalığının bir çaresinin olduğu bildirilmiştir. Hayvanlar üzerinden deneyler yapılarak tecrübe kazanıldığından bahsedilmiştir. Tüberküloz hastalığının iyileşmesi için hayvanlar üzerinden yapılan deneyler sonucu insanlar üzerinde denemeye başladığından bahsedilmektedir. Öncelikle verem hastalığının neden kaynaklandığının bulunduğu belirtilmiştir. Bunun da bir mikrop tarafından yayıldığı ve vücudu etkisi altına aldığı tespit edilmiştir. Verem hastalığının tedavi edilerek hastalığın yenilebileceğini halka bilinçli bir şekilde gazetede anlatılmaya çalışılmıştır.⁶⁸

⁶⁵Maarif Gazetesi, S. 46, s. 311.

⁶⁶Maarif Gazetesi, S. 46, s. 318.

⁶⁷Maarif Gazetesi, S. 41-42, s. 235.

⁶⁸Maarif Gazetesi, S. 46, s. 307.

3.5.2. Şeker Hastalığı: Bayramlarda tebrik için gidilen yerlerde misafirlere ikram faslıyla şekerler verilirdi. Sağlığına dikkat edenler, ziyaret ettikleri yerlerde şeker yemeye ilgi göstermezlerdi. Lakin bazı çocuklar şekere düşkün olmalarından dolayı kendilerini muhafaza etmekte zorlanıldığından bahsedilmektedir. Bayramlar da her sokak başında şeker satanlar bulunduğunu, şekerlerin bayat olması ve üzerlerinde tozlar varken tüketilmesi halinde ishale sebep olduğu anlatılmaktadır.⁶⁹

3.6. MADENLERLE İLGİLİ KONULAR

3.6.1. Kömür: Kok kömürünün keşfi Avustralya'da maden kömürü ocaklarında, gaz fabrikalarında üretilen parlak kok kömürü keşfinden bahsedilmiştir. Kok kömürü fabrika mahsulüne nispeten daha ağırca olup, az miktarda içinde karbon ve kükürt bulunmakta olduğunu ve bu kömürün duman çıkarmadan yandığından bahsedilmektedir.⁷⁰

3.6.2. Cıva: Sen Petersburg Gazetesinde Rusya'nın Kantrinoslov eyaletinde zengin madenler olduğu, cıva ihracı için tesis olunan uçaklarda 32000 kilogram cıva ihraç edilmeye başlandığını, Kafkasya ve Dağıstan bölgelerinde cıva madenleri keşfedildiği anlatılmaktadır. Cıva madenleri, nadiren İspanya, İtalya ve Avusturya'da bulunduğu ve buralardan cıva ihracatı yapıldığını ifade edilmiştir.⁷¹

3.6.3. Alüminyum: Alüminyum, demir çelik madenlerine ihtiyaç bırakmayacak derecede çoğaltıldığından bahsedilmektedir. Madenler çoğaldıkça fiyatları hakkında Fransa gazetesi bilgiler verdiğinden bahsetmiştir. Madenin şimdiki fiyatında bahsettiğini, fiyatın İngiliz lirasına eş değer olacak şekilde İngiltere çıkarılacak yeni küçük demir paralarını alüminyum madeninden çıkarılmasının düşündüklerini hatta 1 liralık paralarını alüminyumdan imalı anlatılmaktadır.⁷²

3.6.4. Gümüş: Amerika'daki gümüşün fiyatı 1890 yılından başlayarak yıl yıl oranlanmıştır. Londra piyasasında gümüş fiyatının, New York'ta gümüş hasılatının miktarı ve ülkelere göre değişimi verilmiştir. Son 10 senede gümüş fiyatının getirisigittikçe arttığından bahsedilmiştir. Gerek para olarak gerekse sanayide kaplama olarak kullanıldığından bahsedilmiştir. 1890 senesinde Amerika'da ortaya atılan gümüş

⁶⁹Maarif Gazetesi, S. 41-42, s. 229.

⁷⁰Maarif Gazetesi, S. 41-42, s.255.

⁷¹Maarif Gazetesi, S. 41-42, s.255.

⁷²Maarif Gazetesi, S. 48, s. 351.

hasılatı 54.500.000 olduğu tespit edilmiştir. 1891 de yaklaşık 58.000.000 daha sonra frank kıymetinde gümüş fiyatı 9.599.932 çıkarılmıştır.⁷³

3.7. TABİAT ve HAYVANLARLA İLGİLİ BİLGİLER

3.7.1. Manşu: Manşu kuşu hakkında bilgiler verilir, bu kuşun fiziksel özelliklerihakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler şöyledir; Uçma eylemini iyi gerçekleştiremeyen Manşuların toprakta güçlükle yürüdüklerini; ancak suda iyi yüzen bir deniz kuşu olduğu belirtilmiştir. Bu kuşların uçmalarını sağlayanufak ve kuvvetli kanatları olduğundan bahsedilmiştir. Manşu kuşların başı ve çenesinin büyük olduğunu, toprakta iki ayağı üzerinde durduklarını, Vücutlarının gayet sık ve kuş tüyüyle örtüldüğünü, gagasının ise uzun ve ince olduğunu, küçük olan kanatların tüysüz ve pullardan oluştuğu belirtilmiştir. Bu kuşların yuvaları ırmak kenarlarında kazmış oldukları deliklerden oluşmaktadır. Bu kuşların yavruları yumurtadan çıktıkları vakit babaları ve anneleriyle beraber suyun içine kendilerini atarlar, ördeklerden daha iyi yüzdüklerinden bahsedilmektedirler. Irmak kenarlarında sürüleriyle beraber yüzdükleri anlatılmıştır.⁷⁴

3.7.2. Penguen: Kuzey ülkelerin en soğuk denizlerinde penguen denilen deniz kuşlarının bulunduğu, bunların manşular ile benzer özellikleri olsa bile onlardan vücut olarak daha büyük oldukları; gagaları daha enli ve eğri parmakları birbirine bağlı pençeleri daha kuvvetlidir. Kanatlarında küçük tüyler var olmasına rağmen bu kanatlar uçuşmasını sağlamaz. Penguenlerharika yüzdüğünü, karaya ve buzların üstüne nadiren çıktıklarını, çıkmaları genelde yumurtlamak için olduğu anlatılmaktadır.⁷⁵

3.7.3. Kuğu: Kuğular ördeklere benzer olsa da bedenen çok büyük, daha kuvvetli ve vahşi hayvanlardır. İpek gibi yumuşak, kar gibi beyaz tüyleri ve uzun boyları ile istedikleri tarafa zarafet ile boynunu bükebilen hayvan oldukları belirtilmektedir. Baş, küçük gagası ise yassı bir şekilde olan güzel ayakları kuvvetli olan bir hayvan olduğunu, renginin sarı veya siyah renkte olduğundan bahsedilmiştir. Kuğuların yerde yürürken topallıyorgibigöründüklerini, suda yüzerken boyunlarını bükerek rüzgâra karşı büyük kanatlarını kaldırarak yüzerek güzel bir manzara oluşturdukları

⁷³Maarif Gazetesi, S. 49, s. 367.

⁷⁴Maarif Gazetesi, S. 43, s. 269.

⁷⁵Maarif Gazetesi, S. 43, s. 269.

anlatılmaktadır. Kuğuların soğuk memleketlerde yaşadıklarını, ürkek ve vahşi olduklarından kış ayını en sakin yerlerin gölleri üzerinde geçirdikleri anlatılmaktadır.⁷⁶

3.7.4. Örümcek: Örümceğin bir böcek türü olmadığını, diğer böceklerden farklı olduğundan bahsedilmiştir. Böceklerin altı pençesi var iken örümceklerin isesekiz tane olduğu anlatılmaktadır. Böceklerinki gibi istedikleri tarafa eğilip bükülebilen küçük boynuzlarının olmadığından bahsedilmektedir. Örümceklerin vücutlarının etrafında küçük küçük gözlerin bulunduğu, bunlar sayesinde her yönü görebildikleri, örümceklerin akıllı hayvanlar oldukları, kendisine özgü bir alet vasıtasıyla ağlarını ördükleri, bu ağınince iplik olduğu için havada katılaştığı anlatılmaktadır. Böylece ipek böceği kozasınınortaya çıktığını, örümceğin ipek ile ağını ördüğünü anlatılıyor. Örümcekler bazen ağaç dallarına bazen ise pencere ve duvar köşelerine hayvanları avlamak için bir tuzak kurardı. Örümcekler ise insanı ısırarak zehrini bıraktığını, zehir amonyak ile yıkandığında zehirden iz kalmaz.⁷⁷

3.7.5. FİL: Filler yeryüzünde cüssece en büyük hayvanlardan biri olduğu, hatta boyları 3-4 metre yüksekliğine kadar çıkabildiği, fillerin başı kuvvetli, alını ise enli ve çıkıntılı olduğu, gözleri küçük, büyük olan kulakları uzun enli aşağı sarkık olduğu, kuyruğunun ise pek uzun olmadığı anlatılmaktadır. Vücudu ise; kalın siyah renkli sert ve buruşuk, pullu bir deri ile örtülmüş, dişlerinin ise üst çenesinden ileri doğru çıkmış olduğu anlatılmaktadır. Dişlerini silah olarak kullandıklarını, hortumununuzun, içi oyuk ve ucunda burun delikleri bulunduğu anlatılır. Ayaklarıyla hiçbir şey tutamadığından hortumu file kol ve el hizmeti görür. Fiiller kuvvetli olduklarından hortumuyla ağaçları kökünden, kayaları yerinden çıkarırlardı. Filler, Asya ve Afrika kıtalarının sıcak ülkelerinde bulunduğu, nelerden hoşlanıp, hoşlanmadığı gazetede bahsedilmiştir.⁷⁸

3.7.6. Yengeçler: Yengeçlerin ihtişamlı hayvanlardan biri olduğu ve hayvanın fiziksel özelliklerinden, nerelerde yaşadıklarından bahsedilmiştir. Bu cins hayvanın vücudu sümüklü böcekler gibi kabukları arkaya, ayakları ise yelpaze gibi açıldığını ifade etmiştir. Yengeçlerin en büyüğünün Japon denizlerinde bulunduğu ifade edilmiştir.⁷⁹

⁷⁶Maarif Gazetesi, S. 45, s. 301.

⁷⁷Maarif Gazetesi, S. 46, s. 317.

⁷⁸Maarif Gazetesi, S. 47, s. 327.

⁷⁹Maarif Gazetesi, S. 46, s. 348.

3.7.7. Küçük Kuşlar: Küçük kuşlar serçe kuşların familyasındandır. Bu familyaya mensup kuşlar, ucu sivri ve alt tarafı geniş olup kuvvetli ve kısa olan gagalarıyla bilinirler. Bu kuşlar şunlardır; Tabiatta yaşayan Serçe, Baştankara, İspinoz kuşu, Keten kuşu, Sakakuşu ve Kanarya gibi kuşların yaşadıkları ülkeler ve bu kuşların özelliklerine ve türleri gazetede anlatılmıştır.⁸⁰

3.7.8. Köstebek: Köstebekler hayatlarını toprağı kazmakla geçirir, memeli bir hayvan olup vücudu yuvarlak burnusivri, kuyruğı ise kısadır. Hayvanın vücudu siyah renkte, tüyleri kısadır. Kısa tüylü siyah renkleri olan bu hayvan ön pençeleri toprağı kazmakla gayet kuvvetlidir. Çoğı kimse köstebekleri kör zannederler ancak köstebeklerin gözleri vardır. Ağzında ise keskin ufak dişleri vardır. Evvela kendine toprakta bir delik açarak yuva yapar. Dişi köstebek bu yer altı olan yuvada yavrularını besler onlara yiyecek olarak kurutulmuş böcekler götürür. Köstebekler yuvalarını yapmak için toprağı altüst ederek tarlalara zarar verirler. Diğer taraftan böcekleri yiyerekköylülere yardımcı olurlar. Buna rağmen köstebeklerin zararları, hizmetlerinden daha fazladır.⁸¹

3.7.9. Kelebekler: Gazetede, kelebeklerin Fiziksel özelliklerinden ve nerelere konduklarından bahsedilmiştir. Kelebekler birçok hayvan gibi yumurtadan çıkmalarından önce tırtıl halindedirler iyice olgunlaşınca kendilerine bir koza örerler işte bu kozadan çıktıklarında kelebek olurlar.⁸²

3.7.10.Tırtıllar: Cinslerine ve görünüşlerine göre çeşitli olduklarını, içlerinde çirkinleri olduğu gibi gayet güzel renkleri, beneklileri, çizgileri ve kadifelileri de bulduklarını söylemektedir. Tırtıllar gayet küçük olduklarından buldukları bahçeleri, tarlaları ve ormanları büyük hasara uğratırlar. Tırtıllar çabuk büyürler tam büyüklüğe vasıl olduklarında artık yiyecek kurdun derisinin parlamasıyla tanıdığımız sevimli hayvanın yani kelebeğe dönüştüğü anlatılmaktadır.⁸³

3.8. FENNİ EĞLENCE İLE İLGİLİ BİLGİLER

Gazetenin belirli sayılarında “Fenni Eğlenceler” başlıkları altında farklı farklı eğlence türlerinden bahsedilmiştir. Aynada, karagöz oyunundan yapılan bir eğlence türü dile getirilmiştir. Bir aynanın karşısına örtülü masa konulur masanın altında karagözü

⁸⁰Maarif Gazetesi, S. 49, s. 364.

⁸¹Maarif Gazetesi, S. 46, s. 381.

⁸²Maarif Gazetesi, S. 41-42, s. 252.

⁸³Maarif Gazetesi, S. 41-42, s. 253.

oynatacak bir kişi gizlenir. Akabinde belli bir uzunluk da çubuklar üzerine karagözün resmi konulur Karagözün oynatılması için ön ve arka kısmına ağaç parçaları veya çivi vasıtasıyla diğesine sabit edilir sahnenin ön kısmı mukavvadan yapılır. Ve mukavvanın aşağı kısmı bükülerek Karagözün oynanması için yedek parça oluşturulur. Karagöz aynada güzelce görünmesi için sahnenin tamamı aynayı görecektel şekilde düzenlenir. Yapılan aynada Karagöz oyunu gazetenin ilgili sayfalarında resimler yardımıyla anlatılmaya çalışılmıştır.⁸⁴

Gazetede geçen ayrı bir eğlence türü de“Tiyatro Eğlenceleri”başlıklı oyunlardır. Bu oyunların nasıl oynatıldığı anlatılmıştır. Bu bölümde oyun karanlık bir salonda perdenin açılmasıyla zifiri bir karanlıktan başka bir şey görülmediğı, birkaç dakika sonra hangi taraftan geldiğı görülemeyen hokkabaz birdenbire sahnede görünmeye başlar. Halkı selamladıktan sonra hokkabaz değneğini çıkarır, değneğıyle gösterisini yapar ve iskeletle hareketi oyunu sahneye çıkarılır, sahne siyah örtü ile örtülmüş seyirciler gözü karanlıktan başka sahneden hiçbir şey görülmez sadece iskelet yaptığı hareketleri izlenir. Bu oyunun çok eğlenceli bir oyun olduğı gazetede ki resimlerde görülmektedir.⁸⁵

Gazetede farklı bir eğlence türünden bahsedilmiştir. “AynaKırılmış Mı Kırılmamış Mı”oyunu anlatılmıştır. Bu oyunda Kalfanın biri konsol aynaya kuru bir sabunla birtakım çizgiler çizmiştir. Hizmetçi bunu görünce o koskoca güzel aynayı kırılmış zannederek, çılgılıkatar ustalarda bu hale güler. Oyun bundan ibarettir.⁸⁶

Gazetenin 43.sayısında yer alan fenni eğlence türüne örnek olarakgörme duyusu yanılması oyunu anlatılır. Öncelikle beyaz bir kâğıda üç tane şerit çizilir, çizilen şeritler bir tanesi iki şerittin aralarına girecek şekilde yarısı kesilir. Kalın olan şeritler ince olan şeritler altına gelecek şekilde bırakılır. Amaç burada hoş vakit geçirmektir. Uzunca bir kâğıt alınır cetvel tahtası gibi iki kenarı birbirine denk gelecek şekilde kesilir. Uzun kâğıdı kartın bir ucuna bir iğne ile tutturulur. Uzun kâğıt düz tutulduğı vakit iki kenarı düz görünür bu da gözü yanıltır.⁸⁷

⁸⁴*Maarif Gazetesi*, S. 46, s. 320.

⁸⁵*Maarif Gazetesi*, S. 46, s. 316.

⁸⁶*Maarif Gazetesi*, S. 44, s. 288.

⁸⁷*Maarif Gazetesi*, S. 43, s. 272.

3.9. SANAT VE FOTOĞRAF İLE İLGİLİ BİLGİLER.

Gazetenin ilgili sayfalarında fotoğraf makinası ve fotoğraf çekimleri hakkında bilgi verilmiştir. Paris’te bir fotoğraf sergisinden bahsedilmektedir. Sergide fotoğrafların günden güne ilerlemesinden bahsedilmiştir. Sergi, Fransa Ticaret ve Maarif Bakanlığının himayesinde olduğundan, sergiyi ziyaret eden başkanlar sanat ve fen ilmi heyetin fotoğraflardikkatiniçektığıinden bahsedilmektedir.⁸⁸

“Güneş ile Resim Yapılır Mı”adlı gazetede Mehmet Süleyman Bey, ressamlar olmadan önce evlerimizde mumlar üzerine birtakım resimler nasıl yapıldığının tarif etmiştir. Gazetede gül ile ilgili makalede gönüllerde sevdalarda büyümesi ve gelişmesi olduğu gibi saksılarda güler açıldığını tebessüme karşı bir ruh güneşe karşı bir çiçek parlaklığı söndüğünden bahsetmektedir.⁸⁹

3.9.1. TARİHLE İLGİLİ BİLGİLER

Gazetenin 41.sayısında Girit valisi Sava Paşa’dan bahsedilmiştir. Rum asıllı olan Doktor Sava Efendi, ilköğreniminden sonra Mektebi Tıbbiyede okuduğunu fakat bu alanda çalışmayarak Osmanlı Devlet idari ve adli görevinde bulunduğu bahsedilmektedir. Dönemin Sadrazamı Ali paşanın maiyetinde Girit’e giderek, 1867 yılında vali olarak tayin edilmiştir. Bazı kaynaklarda Sava Paşa’nın ismine ilk defa 1870 tarihli yıllıklarda rastlanıldığına, 1870 Girit’te Sultaniye Sancağı Valiliğine gönderildiğini, gazetede ayrıntılı bir şekilde bahsedilmiştir. Gazete de Sava Paşa’nın eserlerinden bahsedilmiştir. Bu eserler şunlardır; Le-Tribunal Musulman ve Le Droit Musulman eserinin birinci cildini Paris’te yazmıştır. Sava Paşa, bu eserlerinde İslam hukukundan bahsetmektedir.⁹⁰

Gazetede Osmanlı Türkçesi sözlüğü olan Kamus-ı Osmanî bahsedilmiştir. Bu sözlük hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler kısaca şöyledir; sözlük üç ciltten oluştuğu ilk cildin hicri 1313 son cildini 1322 tarihinde olmak üzere İstanbul’da hangi matbaada, hangi dillerde basıldığı anlatılmıştır. Bu dillerin Arapça, Farsça, Türkçe ve Batı dillerinden oluşmaktadır. Birkaç seneden beri hazırlanan her bir kelimesi ayrı ayrı araştırılarak mükemmel Kamus-ı Osmani adıyla dördüncü cüze başlanmıştır.

⁸⁸Maarif Gazetesi, S. 46, s. 319.

⁸⁹Maarif Gazetesi, S. 45, s. 292.

⁹⁰Maarif Gazetesi, S. 41-42, s. 228.

MükemmelKamus-iOsmaninin hazırlanmasındaaimkân derecesinde emek ve gayret sarf olunmuş itina gösterilmiştir. Bu sözlüğün ilk cüzleri mükemmel olduğu, kalitesini devam ettirmek için daha ziyade intizam ve mükemmeliyet gösterdiğinden bahsedilmiştir. Kamus-ı Osmaninin iki bin beş yüz sayfada oluştuğunu, mükemmel bir şekilde okunduğu, yirminci cüzünün abone bedeli İstanbul için beş taşra içinotuz beşkuruş olduğundan bahsedilmiştir.⁹¹

Basılan yeni bölümlerin sayıları ilerledikçe abone bedeli çoğalınca, Kamus-i Osmani ucuz elde etmek isteyenlerin bir an evvel abone olmalarını tavsiye ettikleri, iki cüzi 10 paraya vermek üzere çıkarıldığını, abone paralarını peşin olarak gönderilmesi gerektiğini, abone olanlara hediye olarak kitap verileceği söylenmektedir. Ayrıca bir sözlüğe on abone bulan kişilere ise hediye olarak bir abone sunulacağıngazetede bahsedilmektedir.⁹²

3.10.AVRUPA'DA YAZARLAR

Gazetede Romanya Kraliçesi Elizabeth'inedebi eserlerinde takma isim kullanmasından bahsedilmektedir. Takma ismin "Carmen Silva" lakabı olduğunu, bu ismin Avrupa edebiyatında bir şeref ve itibar kazandırdığını, güzel bir mevki kazandığından bahsedilmektedir. Kraliçe Elizabeth, eserlerinde gösterdiği nezaket üslubu nedeniyle çok önemlibaşarı kazandığından bahsedilmiştir.⁹³

Avrupa yazarların herkesle alakalı yazılar yazdığı ifade edilmiştir. Romanya Kraliçesi Elizabeth'in kimin kızı olduğundan, şimdiki yaşları kaç olduğundan ve ayrıca evliliklerinden bahsedilmiştir. Romanya Kralı Şarl ile resmi evliliklerinin 1869 yılında olduğu, buevliliğin sonucunda kızlarının dünyaya geldiği, daha sonra Kraliçenin başka çocukları dünyaya gelmediğinden bahsedilmiştir. İlk eserini 1881 de yazdığını, birçok Avrupa dillerine tercüme edildiğini, hemen her sene bir dergide şiir veya bir roman ya da hikâye yazdığı belirtilmiştir. Pek çok eserini Alman dili üzerine yazdığını, pek çok eserini Fransızcayaçevrildiğinden bahsedilmektedir.⁹⁴

Gazetede geçen bir diğer isim Madam Severin'dir. Severin'in, Fransa'da edebiyatalanında şöhret kazandığını, onun yazar, şair, filozof sıfatlarını taşıdığı

⁹¹*Maarif Gazetesi*, S. 47, s. 331.

⁹²*Maarif Gazetesi*, S. 47, s. 323.

⁹³*Maarif Gazetesi*, S. 45, s. 293.

⁹⁴*Maarif Gazetesi*, S. 47, s. 331.

anlatılmaktadır. Paris'te herkes kendisini sevdiğini, fakir bir ailenin kızı olan Severin, 15 yaşında kendisine ilk evlilik teklifi yapan ile evlendiği anlatılmaktadır. Lakin bu evlilikten mutlu olamamıştır. Bir ihtiyar zat kızın yeteneğini görünce onu tiyatroya yönlendirmiştir.

Severin başlangıçta tiyatro eğitimi olmadığı için bir türlü cesaret edemediğini, fakat gazetelerde yazdığı makalelerinin merakla okunduğunu, hatta Fransa basınında hizmet ettiğinden bahsedilmektedir. Zeki olduğu kadar saf olan Severin, kısa zamanda pek çok kişinin sevgisini kazandığından bahsedilmiştir. Aslında doğduğu büyüdüğü yeri unutmadığını, mazlumları gözettiği, yazarlık arzusuna rağmen şöhrete değer vermemesinden ayrıntılı bir şekilde gazetede bahsedilmiştir.⁹⁵

Fransa'da hikâyeye yazan yazarlardan biri de Henry Grawil'dir. Grawil nerede doğduğunu, nasıl bir eğitim aldığı hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre kendisi 1842'de Paris'de doğmuş, iyi bir terbiye görmüş, Latince öğrenmiş bir yazardır. Babası Petersburg'da Darülfünun'da Edebiyat ve Fransızca öğretmeni'dir. 15 yaşında iken babasıyla Rusya'ya giderek bir müddet orada kalmış, ilk eserini Petersburg'da yazmış, Paris'te yazarlık mesleğini devam ettirmiştir. Yazdığı romanlar az zamanda ün kazandığı için Fransa'nın güvenilir gazetelerinde yazılar yazmıştır. İlk eserini 1876'da yazmış, ilk yazdığı eserlerin romanlar ve hikâyelerden oluştuğu, gençlik yıllarını çalkantılı geçirdiğini, Rusya'da adet ve ahlakın hâkim olduğunu ve Amerika'da yaşadığı zamanlarda tiyatrosunun olduğunu, bu tiyatrolarında bir iki sahne oynadığından gazetede bahsedilmektedir.⁹⁶

3.11.FEN VE EDEBİYAT İLE İLGİLİ KONULAR

"Yumurta Kabukları Neye Yarar" adlı başlıklı yazıda yumurta kabuklarının yararlarından bahsedilmiştir. Yumurta kabuklarının nerelerde kullanılabileceğinden bahsedilmiştir. Örneğin ince toz haline getirilip yemeklerde kullanılabileceğinden, hatta şekerler ve çörekçilerde de kullanıldığı ifade edilmiştir.⁹⁷

Gazetenin bir diğer sayısında çiçekçilik sanatında renklerle harikalar yaratıldığından bahsedilmiştir. Bu sanatla uğraşanların çiçeklerde kullanılan renklerin

⁹⁵Maarif Gazetesi, S. 48, s. 341.

⁹⁶Maarif Gazetesi, S. 49, s. 366.

⁹⁷Maarif Gazetesi, S. 48, s. 351.

mor, yeşil, pembe olduğu, bu renklerle ise karanfil, nergis, lalelerin yapılmasından bahsedilmiştir.

Boyacılıkta yani ressamlıkta renklerin kuvvetinden bahsedilmektedir. Örneğin (yeşil) kırmızıya (menekşe) sarıyı güçlendirdiğini, bir insan uzun bir müddet kırmızıya baktıktan sonra beyaz kâğıda bakarsa yeşil göreceğini ve yeşile baktıktan sonra beyaza bakarsa mutlaka kırmızı göreceğini söylemektedir. Yani renklerin karışımından yeni renklerin ortaya çıkışından bahsedilmektedir. Örneğin sarı ve mavinin karışımından yeşil renk çıkacağını; yeşil, kırmızı ve maviden menekşe ortaya çıktığını fakat ekşi ve tatlının karışımından tuz tadının çıkamayacağını; yiyecek ve içeceklerden gazetede ayrıntılı bir şekilde bahsedilmiştir.⁹⁸

Yunanlıların yaptıkları seferler sırasında yiyeceklerinden (Çeşnigirler)'in sorumlu olduğunu bahsedilmiştir. Çeşnigirlerin neler yaptıklarını, neler pişirdiklerini, yiyecek ve içeceklerin fiyatlarından bahsedilmektedir.⁹⁹

1893 senesinde Amerika'nın Chicago şehrinde bulunan bir sergisinden bahsedilmiştir. Sergide Amerikalı gazetecilerden birinin konuşmasına göre sergiye gidenlerin orada bir dağla karşılaşacaklarını, dağın nasıl inşa edildiğinden ayrıntılı bir şekilde bahsedilmiştir.¹⁰⁰

Gazetenin 47.sayısında ise "Deniz Mahsulatı" adlı başlığında İstiridyelerin günden güne artan fiyatlarından dolayı halkın şikâyetlerinden ve İstiridyelerin nerelerde yaşadıkları hakkında ayrıntılı bilgiler anlatılmıştır. Örneğin İstiridyelerin denizlerde kaç dereceye kadar durabildiklerini, ıstiridye yetiştirmek için havuzlar yapıldığından bahsedilmiştir. İngiltere'nin ıstiridye yetiştirme usulü ve Fransa'dan farklı olduğuna değinilmiştir.¹⁰¹

3.12. GAZETEDEN BULUNAN DİĞER KONULAR

3.12.1. Yeni İnşa Edilen Gemiler:

Amerika'da sefer için bir posta vapuru inşa edildiğini, vapurun Michigan'dan New York'a göller ve kanallar vasıtasıyla getirildiği anlatılmaktadır. Bu vapurun inşa

⁹⁸*Maarif Gazetesi*, S. 48, s. 338.

⁹⁹*Maarif Gazetesi*, S. 48, s. 341.

¹⁰⁰*Maarif Gazetesi*, S. 48, s. 339.

¹⁰¹*Maarif Gazetesi*, S. 47, s. 322.

olunmasından bahsedilmekle birlikte geminin kaç ton yük taşıyacağı belirtilmiştir. Ayrıca vapurun çelikten inşa edildiği ifade edilmektedir. Buhar makinalarının gemilerin arka kısımda bulunduğunu, dakikada ise 70 devir kuvvetinde yandıgı anlatılmış, ayrıca vapurun çeşitli resimleri gösterilmiştir.¹⁰²

3.12.2. Yeni Bir Tuğla:

Bu tuğlanın granit taşından ve bir takım kireç tuzlarından oluştuğu anlatılmıştır. Tuğlaların yapılışı anlatılmış olup bir tuğlanın kuruması için 7-8 gün güneşe maruz bırakıldığı, bunların inşaatlarda nasıl kullanıldıkları kısa bir şekilde anlatılmıştır.¹⁰³

3.12.3. Japonya Tulumbacılar:

Japon evlerinin bir kâğıt gibi yandıkları için yangın çıktığı an çanların çaldığı, çanların çalması bir işaret olarak gören itfaiyecilerin hemen tulumlarını ve ayakkabılarını giydiklerigibi yangının çıktığı mahalleye gittikleri belirtilmiştir. Kısacası itfaiyecilerin yangın sırasında neleryaptıkları ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.¹⁰⁴

3.12.4. Havada Gezen Balon:

Günümüzde eğlenceli tur balonları olarak bilinen ve Kapadokya'da sıcak hava balonu olarak kullanılan bu balonlar, o dönemlerde nasıl havada durduğu hakkında ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiş, balonun resmi ise 329'uncu sayfada gösterilmiştir¹⁰⁵.

¹⁰²Maarif Gazetesi, S. 48, s. 346.

¹⁰³Maarif Gazetesi, S. 48, s. 339.

¹⁰⁴Maarif Gazetesi, S. 47, s. 329.

¹⁰⁵Maarif Gazetesi, S. 47, s. 329.

SONUÇ

1839-1876 tarihleri arasını kapsayan Tanzimat Dönemi, Türk basın tarihinde pek çok ilkin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde gazetecilik mesleğinin gerçekte üstlenmesi gereken misyon, Batı kültürüyle bir şekilde etkileşimde bulunmuş ileri görüşlü bir kısım Türk aydınınca fark edilmiş ve daha sonra gazetecilik faaliyetlerine girişecek bu öncü aydınlar vasıtasıyla bu doğrultuda bir gazetecilik anlayışı Türkiye’de yerleşmeye ve gelişmeye başlamıştır. Dolayısıyla ilk fikir gazeteleri bu dönemde ortaya çıkmıştır. Yine, bunu izleyen dönemde ilk gazete kapatma olayları, ilk gazete tatilleri, gazetecilerin ilk tutuklanma ve sürgüne gönderilme olayları da bu dönemde gerçekleşmiştir.

Basın faaliyetlerini denetlemek için ilk hususi kurum bu dönemde teşkil edildiği gibi, ilk basın kanunu ve basını doğrudan denetim altına alan, Türk basın tarihindeki doğrudan basınla ilgili ilk kararname de bu dönemde yayınlanmıştır. Bu dönemde, gazetecilik başlı başına bir meslek olarak algılanmaya başlanmış, memur gazetecilerin yanı sıra geçimini yalnızca gazetecilikten temin eden gazeteciler bu dönemde kendini göstermiş ve hızla çoğalmıştır. Gazetecilik ve dergicilik alanında pek çok ilk bu dönemde ortaya çıkmış;

Ma’ârif gazetesi ilk sayısı 26 Muharrem 1309’da (1 Eylül 1891) Neşrettiği Ma’ârif Gazetesi II Abdülhamid döneminde diğer gazetelerde olduğu gibi siyasiyattan mâada her şeyden bahseden bir gazetedir. Ma’ârif gazetesi haftada bir defa Perşembe günleri çıkan edebi fenni bir gazetedir. Gazete ve matbaanın sahibi kasbar imtiyaz sahibi ise Ahmet Nacidir. Gazetede ile ilgili oluşabilecek herhangi bir sorunda müdüre müracaat edilebileceği ibaresi yer almaktadır. Gazete bir yıllık posta ücretiyle beraber 30 kuruştur.

Basın tarihiyle ilgili önemli bir süreli yayın organı olan Ma’ârif Gazetesi, Osmanlı Devleti’nin ve Avrupalı devletlerin siyasi kültürel, ekonomik sosyal yapılarıyla ilgili önemli bilgiler içermektedir. Bu nedenle kendi dönemine ışık tutan önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Ma’ârif Gazetesi siyaset dışında her konuya yer verilmiştir. Tıp alanında yapılan çalışmalar ve buluşlar, askeri alanda postagüvercinleri ve telgraf hatları Avrupalı devletlerin birbirleriyle olan ticari faaliyetleri, Avrupa, Amerika Ç i n ve Avusturalya gibi yerlerde yaşayan hayvanların bitkileri genel özelliklerine, edebi eserlere Çeşitli eğlencelere ve teknik icatlar gibi birçokkonudan bahsetmektedir.

KAYNAKÇA

- ALTIN, Hamza, *2. Meşrutiyet Devri Osmanlı Mizah Basını*, Grafiker Yayınları, Ankara 2014, s.18-19.
- AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Anı Yayınları, İstanbul, 2001, s.
- AYDENİZ, Hediyeullah, "Türkiye' de Yerel Basın" *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları*, İstanbul – 2007s.10
- BAYKAL, Hülya, *Türk Basın Tarihi 1831_1923*, Afa Matbaacılık, İstanbul, 1993. s BERKES, Niyazi, *Türkiye' de Çağdaşlaşma Yapı Kredi Yayınları*, 21 Baskı 2002
- İstanbul.s.
- BENEK, M. Kazım, Osmanlı' da Basının Doğuşu ve II Meşrutiyet 'e kadar Gelişim, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.6-7,2016 s.31
- CİKLA, Selçuk, Tanzimat' tan Günümüze Gazete ve Edebiyat İlişkisi, *Türk Bilig*,2009 Cilt, Sayı 18 s.40
- DEMİR, Şerif, İktidar-Basın İlişkilerinin Osmanlı Devleti' nde Görünümü (1831 1918), *The Journal of Academic Social Studies*, S.33, 2015, s.368-369
- DOGANER, Yasemin, Hürriyet ve Modernleşme Enstrümanı olarak Osmanlıda Basın, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cild29, S.1, İstanbul 2012, s.12
- ERGİN, Osman Nuri, *Türk Ma'ârif Tarihi I –V*, Eser Matbaası, İstanbul 1977.
- ENSARİOĞLU, Yunus, *Ma'ârif Gazetesi (1-10) sayı aralığı Transkripti ve Değerlendirmesi*, Bingöl Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bingöl s.23
- GİRGİN, Atilla, *Türkiye' de Yerel Basın*, Der yayınları, İstanbul,2009s.397
- İNUGUR, Nuri, *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul,1993

İSKİT, Server, “Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları,” İstanbul 1943
s.2-3

KOLOĞLU, Orhan, Osmanlı Dönemi Basının İçeriği İnceleyen
Çalışması *İstanbul. Üniversitesi. İletişim. Fakültesi Yayınları,*
İstanbul, 2010. s.61

KÖKTENER, Aysun, Fikir Gazeteciliği İlk Türk Fikir Gazetesi, *İletişim
Fakültesi, Dergi Sayısı 11. İstanbul, 2001, s 203-207*

KUTEL, Asiye, Ma’ârif ve Hazine-i Fünûn ve Mecmualardaki Edebi
Faaliyetler *T.C. İstanbul Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili
Edebiyat Bilim Dalı s.7-9*

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi (I. Meşrutiyet Ve
İstibdat Devirleri 1876-1907, C.VIII, TTK Basımevi, Ankara
2011 s.400*

NALCIOĞLU, Belkıs, Tanzimat Dönem Türk Gazeteciliği ve Türk
Basının ilkeleri, *İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İstanbul 2005, s.25*

OKAY, M. Orhan, "Ma’ârif", *TDV İslam Ansiklopedisi. s.272-273*

ÖNER, Sema, “Türk Basınının İlk Resmi Gazetesi Takvim-i Vekayi’de Padişah
Portresine İlişkin Haberler”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, İstanbul
2011. s.6*

ÖZKORKUT, Ünal Nevin, Basın Özgürlüğü Osmanlı Devleti’ndeki
Görünümü,

*Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi, c.51 S.3, Ankara
2002,*

YAZICI, Nesim, Takvim-i Vekay-i TDV, İslam Ansiklopedisi 2010
İstanbul, 39 Cild, s.491-492

سياسياتن ماعدا هر شيدن تحت ايدره. هغه لك جريده فنه واديه. ترقيات فنيه ومدنيه بي وقت وزمانه بيلد بروه
 منافع عموميه به متعلق مقالات ادبيه و فنيه بي مع المثنويه قبول ودرج ايدره. درج اولئيان اوراق اعاده ايد بلسه.

ابونه بدلي

بنيشنيه كونلري نشر اولنور

مديري قصبار

اداره خانمسي: باب عالي جاده سنده قصبار مطبعه و كستخانه سيدر [شمري ۲۰ ياره] برسته لك الی ابني نطفه سي بوسته اجرتيله برابر بوجه بشين ۲۵
 جريده به متعلق خصوصيات ايجون مدرسه مراجعت اولنور. دوسادات ايجون اداره خانمسن آلفي اوزره ۲۰ هر وشه در

{ توم تيت } - آرتور غوود

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	YASEMİN BOLLUK
Doğum Yeri	BİNGÖL
Doğum Tarihi	06.09.199

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	BİNGÖL ÜNİVERSTESİ
Fakülte	FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ
Bölüm	TARİH

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	YDS (...) YÖKDİL (...)
...	

İŞ DENEYİMİ

İLETİŞİM

Adres	
E-mail	yaseminbolluk@hotmail.com